

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI ANA BİLİM DALI**

**HONG KONG'DA YAŞAYAN FİLİPİNLİ EV İŞİ VE BAKIM
ÇALIŞANLARI İLE KADIN İŞVERENLERİN
ANNELİK DENEYİMLERİ**

Doktora Tezi

Deniz KEMİK

Ankara, 2020

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI ANA BİLİM DALI**

**HONG KONG’DA YAŞAYAN FİLİPİNLİ EV İŞİ VE BAKIM
ÇALIŞANLARI İLE KADIN İŞVERENLERİN
ANNELİK DENEYİMLERİ**

Doktora Tezi

Deniz KEMİK

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Emel MEMİŞ PARMAKSIZ

Ankara, 2020

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI**

Deniz KEMİK

**HONG KONG’DA YAŞAYAN FİLİPİNLİ EV İŞİ VE BAKIM
ÇALIŞANLARI İLE KADIN İŞVERENLERİN
ANNELİK DENEYİMLERİ**

BÜTÜNLEŞİK DOKTORA TEZİ

**Tez Danışmanı
DOÇ. DR. EMEL MEMİŞ PARMAKSIZ**

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

- 1- Doç. Dr. Emel MEMİŞ PARMAKSIZ**
- 2- Prof. Dr. Elif Ekin AKŞİT VURAL**
- 3- Prof. Dr. Ayşe GÜNDÜZ HOŞGÖR**
- 4- Doç. Dr. Melike KAPLAN**
- 5- Dr. Öğretim Üyesi Figen UZAR ÖZDEMİR**

Tez Savunması Tarihi

29.12.2020

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Doç. Dr. Emel MEMİŞ PARMAKSIZ danışmanlığında hazırladığım “Hong Kong’da Yaşayan Filipinli Ev İşi ve Bakım Çalışanları ile Kadın İşverenlerin Annelik Deneyimleri (Ankara, 2020)” adlı bütünüleşik doktora tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih:

Adı-Soyadı ve İmza

Deniz KEMİK

Anneme, Babama ve Korhan'a

TEŞEKKÜR

Tezimi yazarken yapıcı eleştirileriyle yoluma ışık tutan ve bana manevi destek veren tez danışmanım Doç. Dr. Emel Memiş Parmaksız'a teşekkür ederim. Gönderdiğim her bölümü titizlikle okuyan, görüşlerini benimle paylaşan ve süreç boyunca karşılaştığım zorluklarda yanımda olduğunu hissettiren değerli hocam Prof. Dr. Ayşe Gündüz Hoşgör'e ve Tez İzleme Komitesi'nde yer alan Prof. Dr. Elif Ekin Akşit Vural'a teşekkür ederim. Davetimizi kabul edip tez savunma jürisine katılan Doç. Dr. Melike Kaplan'a ve Dr. Öğretim Üyesi Figen Uzar Özdemir'e teşekkürlerimi sunarım.

Doktora tez araştırmamı Hong Kong'da yürütebilmem için 2019 Temmuz - 2019 Aralık arasında beni "2214-A Yurt Dışı Doktora Sırası Araştırma Burs Programı" çerçevesinde destekleyen TÜBİTAK'a teşekkür ederim. TÜBİTAK'tan aldığım burs çerçevesinde Hong Kong'da araştırmamı yürüttüğüm sürede beni misafir araştırmacı olarak davet eden, araştırmamın ilk bulgularını farklı seminerlerde sunmama olanak tanıyan, her türlü akademik desteği sağlayan ve zengin e-kütüphanesinden Türkiye'ye döndüğümde de yararlanmamı mümkün kılan Hong Kong Çin Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Programı'na ve süpervizörlüğümü yapan Prof. Jing Song'a ve Prof. Hsun-Hui Tseng'e teşekkür etmek istiyorum.

Doktora tezimi yazdığım süre boyunca tüm idari işlerde bana destek olan Bölüm Sekreterimiz Fidan Sabaz'a da teşekkürler.

Hong Kong'da yaşadığımız yıllarda, yeterliğe hazırlanırken, saha çalışmamı yaparken ve tezimi yazarken çocuklarıma bakan Leni Mariposa Libo-on ve Marivic Olvido Carmona'ya çok teşekkür ederim.

Annelik deneyimlerini samimiyetle benimle paylaşan tüm kadınlara kalpten teşekkürlerimi sunuyorum. Onların anlatıları olmadan bu tez yazılamazdı.

Derslere gittiğim akşamlarda, saha araştırmamı tamamlamak üzere Hong Kong'da kaldığımı sürede ve tezi yazdığım günlerde çocuklarıma büyük bir sevgi ve özveriyle

baktıkları, yorulduğum anlarda nefes almamı sağladıkları, yanımda olduklarını hissettirdikleri, kolay vazgeçmemeyi öğrettikleri ve bana hep inandıkları için sevgili anneme ve babama sonsuz teşekkürler. Çok yoğun olduğum zamanlarda çocuklarımla ilgilenen, çocuklarıma “anne yarısı olan” kardeşime de ayrıca teşekkür ediyorum.

Çıktığım bu uzun ve zorlu yolculuk boyunca başaracağıma hep inanan, bana güvenen, yaşadığım her zorlukta yanımda olan, “Sen yaparsın” diyen, ev işlerinden çocuk bakımına hayata dair tüm sorumlulukları paylaştığım, en büyük desteğim sevgili eşim Korhan’a sonsuz teşekkürler.

Ve son olarak bana anneliği yaşatan, böyle bir sevginin mümkün olduğunu gösteren sevgili oğullarım... “Ben mutlu olursam onlar da mutlu olur” felsefesiyle kendi ideallerimden vazgeçmeden annelik yapmak benim için belki de en zorlu yoldu... Ancak bugün bunu başarabildiğim için mutluyum inanıyorum ki onlar da mutlu. Bu süreçte onlara yeterince zaman ayıramadığım için hep suçluluk duydum ama anladım ki bu duygu anneliğin olmazsa olmazı. Bundan sonrası için “olabileceğimin en iyisi olduğum” bir annelik hayal ediyorum. Yeni hedeflerim ve ideallerim hep olacak ama bu yolda birbirimizden öğrenerek birlikte yürüyeceğiz... Sürekli ders çalışan bir anne figürüne alışan sevgili oğullarım Kuzey’e ve Rüzgar’a tez yazma sürecim boyunca gösterdikleri sabır ve anlayış için çok teşekkür ediyorum. Onların annesi olmak benim için büyük bir gurur ve mutluluk....

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iii

BÖLÜM 1

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi	1
1.2. Araştırma Sorusu, Amaç ve Argümanlar.....	5
1.2.1. Neden Hong Kong?	7
1.2.2. Neden Filipinli Ev İşi ve Bakım Çalışanları?	8
1.3. Asya’da Yapılan Araştırmalar	9
1.4. Kendi Deneyimim.....	12
1.5. Tezin Akışı.....	19

BÖLÜM 2

LİTERATÜRDE ANNELİK

2.1. Aile, Kadın, Annelik ve Çocukluk.....	21
2.1.1. Çocukluk Dönemi ve Annelik.....	27
2.2. Feminist Kuramın Annelik Eleştirisi	29
2.2.1. Siyahi Kadınların Annelik Deneyimleri.....	39
2.3. Annelik İdeolojileri.....	42
2.3.1. Geleneksel Annelik İdeolojisi	43
2.3.2. Bilimsel Annelik İdeolojisi	44
2.3.3. Milliyetçi Annelik İdeolojisi	45
2.3.4. Özcü Annelik İdeolojisi	46
2.3.5. Toplumsal İnşacı Annelik İdeolojisi	48
2.3.6. Yoğun Annelik İdeolojisi.....	49
2.3.7. Ulusötesi Annelik İdeolojisi.....	50
2.4. Annelik Deneyimlerinin Küreselleşmesi	52
2.5. Annelik ve Teknoloji	57

BÖLÜM 3

YÖNTEM

3.1. Feminist Yaklaşım ve Feminist Metodoloji.....	61
3.1.1. Feminist Kadın Duruş Epistemolojisi	64
3.1.2. Kesişimsellik ve Feminist Araştırma	67
3.2. Araştırma Evreni ve Örneklem	69
3.2.1. Derinlemesine Görüşme Örneklemi	71
3.2.2. Odak Grup Görüşme Örneklemi	75
3.3. Veri Toplama	77
3.3.1. Derinlemesine Görüşmeler.....	77
3.3.1.1. Filipinli Ev işi ve Bakım Çalışanları ile Derinlemesine Görüşmeler	79
3.3.1.2. Kadın İşverenler ile Derinlemesine Görüşmeler	81
3.3.2. Odak Grup Görüşmeleri	83
3.3.2.1. Filipinli Ev İşİ ve Bakım Çalışanları ile Odak Grup Görüşmeleri	84
3.3.2.2. Kadın İşverenler ile Odak Grup Görüşmeleri.....	85
3.4. Veri Analizi.....	86
3.5. Araştırmacının Konumu, Kısıtlamalar ve Etik Hassasiyetler	87
3.5.1. Etik Hassasiyetler	94

BÖLÜM 4

KÜRESEL BİR ŞEHİR: HONG KONG

4.1. Hong Kong'un Kısa Tarihi	95
4.2. Hong Kong'da Bakım Eməğinin Tarihçesi	96
4.3. Hong Kong'da Göçmen Ev işi ve Bakım Çalışanlarının İstihdamı.....	97
4.4. Göç Politikalarının Filipinli Kadınların Annelik Deneyimleri Üzerindeki Etkisi	103
4.5. Hong Kong'dan Etnografik Bir Kesit	106

BÖLÜM 5

FİLİPİNLİ EV İŞİ VE BAKIM ÇALIŞANLARININ ANNELİK DENEYİMLERİ

5.1. Filipinler Hakkında	109
5.1.1. Filipinler'in Kısa Tarihi ve Filipinli Kadınların Göçü	109
5.1.2. Filipin Toplumunda Aile	115
5.1.3. Kadının Filipin Toplumunda ve Ailedeki Yeri	119
5.2. Filipinli Ev İşİ ve Bakım Çalışanlarının İyi Annelik Anlayışları ve Annelik Deneyimleri	121

5.2.1. Feda Etme ve Fedakârlık Yapma	122
5.2.1.1. Feda Etme ve Fedakârlık Yapma Söyleminin Aile Boyutu	123
5.2.1.1.1. Özel Günleri Kaçırma	131
5.2.1.2. Feda Etme ve Fedakarlık Yapma Söyleminin Ulusal Boyutu.....	135
5.2.2. Çocukların İhtiyaçlarının Karşıllanması	137
5.2.2.1. Para Transfer Etme	139
5.2.2.2. Hediye Verme.....	141
5.2.2.3. Çocuklarının İstediklerini Alma ve Hayallerini Gerçekleştirme.....	143
5.2.3. Çocuklarının İyi Eğitim Almasını Sağlama	149
5.2.4. Çocuklarıyla İletişim Kurma.....	152
5.2.4.1. İletişim Teknolojilerinde Yaşanan Değişim	153
5.2.4.2. İletişim Teknolojilerinin Ulusötesi Annelere Sağladıkları.....	156
5.2.4.2.1. Filipinler’deki Gündelik Hayata Katılma.....	157
5.2.4.2.2. Çocuklarını İzleme	158
5.2.5. Çocuklarıyla Birlikte Zaman Geçirme	163
5.3. Kadın İşverenlerinin Annelik Deneyimleri Hakkındaki Görüşleri.....	166
5.4. Bölüm Sonucu.....	169

BÖLÜM 6

KADIN İŞVERENLERİN ANNELİK DENEYİMLERİ

6.1. Çalışan Kadınların Annelik Deneyimleri	173
6.1.1. Hem Kariyer Hem Annelik	174
6.1.2. Çocuklarına Zaman Ayıramama	179
6.2. Çalışmayan Kadınların Annelik Deneyimleri.....	184
6.2.1. Mutlu Kadın Mutlu Anne.....	186
6.2.2. Çocuklarına Zaman Ayırma	192
6.3. Kadın İşverenlerin “İyi Annelik” Anlayışları.....	198
6.3.1. Koşulsuz Olarak Sevme ve Güven Verme	199
6.3.2. Yanında Olma ve Rehberlik Etme	200
6.3.3. Farklı Deneyimlere İmkân Sağlama.....	202
6.4. Hong Kong’da Çocukların Eğitimi ve Kaplan Annelik.....	203
6.4.1. Kaplan Annelik	207
6.5. Göçmen Ev işi ve Bakım Çalışanlarından Alınan Bakım Desteği	210
6.5.1. Çocukların Güvenliği ve İyi Bakılmaları	213
6.5.2. Çocukların Sağlıklı Beslenmeleri	214

6.5.3. Çocukların Kurslara ve Oyun Gruplarına Götürülmesi	219
6.6. Kadın İşverenlerin Anneliklerinin Yardımcılarıyla Müzakere Etmeleri	224
6.6.1. Yönetici Anne	224
6.6.2. İşler Hiyerarşisi	227
6.6.3. Yardımcılar ve Çocuklar Arasındaki İlişki	230
6.6.3.1. Çocukların Yardımcılar Tarafından Yetiştirilmesi	232
6.7. Ev içi Cinsiyete Dayalı İş Bölümünün Değişmemesi	235
6.8. Yardımcılarının Annelik Deneyimleri ile İlgili Görüşleri	238
6.9. Bölüm Sonucu	241

BÖLÜM 7

DUYGULANIMSAL EMEK: ANNE OLMA VE BAKIM EMEĞİ SUNMA

7.1. Duygulanımsal Emek Olarak Ev ve Bakım İşleri	243
7.2. Duygulanımsal Emek olarak Ulusötesi Annelik	253
7.3. Yardımcının İşverene Mutluluk Vermesi	257
7.3.1. Yardımcının İşvereni Rahatlatma Rolü	261
7.4. Olumsuz Duygulanımların Süpürülmesi	262

BÖLÜM 8

SONUÇ

KAYNAKÇA	273
EKLER	291
Ek-1. Filipinli Ev işi ve Bakım Çalışanı Katılımcı Listesi	291
Ek-2. Kadın İşverenler Katılımcı Listesi	292
Ek-3. Filipinli Ev işi ve Bakım Çalışanları Onam Formu	293
Ek-4. Kadın İşverenler Onam Formu	296
Ek-5. Etik Kurul Onay Raporu	299
ÖZET	300
ABSTRACT	302

BÖLÜM 1

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Annelik kadınların hayatında önemli ve sürekli mercek altına alınan bir deneyimdir. Kadınların anne olma veya olmama kararı, anne olmayan kadınların neden olmadıkları, anne olan kadınların nasıl bir anne oldukları sürekli sorgulanır. Annelik kadın ve çocuk arasındaki bir ilişki olarak tanımlanır ancak aynı zamanda kadın, çocuk ve toplum arasındaki etkileşimlere ve daha geniş olarak bir dizi fiziksel, duygusal, toplumsal ve bakım faaliyetine işaret eder (Maher, 2010, 16).

Bu faaliyetler biyolojik ve toplumsal yeniden üretim faaliyetleri olarak düşünülür. Glenn (1992: 4) toplumsal yeniden üretimin insanların kültürel, toplumsal ve fiziksel olarak yetiştirilmesini ifade ettiği görüşündedir. Tarih boyunca yeniden üretim sorumluluklarının yerine getirilmesi ve ailede çocuklara bakılması biyolojik özellikleri nedeniyle kadınlara atfedilmiştir. Kadınların çocuklarının birincil bakım verenleri olmalarının onlara duydukları sevgiden kaynaklandığı, içten geldiği ve doğal olduğu düşünülmüştür. Oysa kadınların yeniden üretim sorumluluklarını üstlenmeleri kadınların içgüdülerinden veya özlerinden değil toplumsal inşalarından ve kadınlara yönelik toplumsal cinsiyetlerine dayalı beklentilerden kaynaklanmıştır. Öte yandan kadınların ailelerine ücretsiz bakım emeği sunmaları hem yapılan bu işin değersiz olduğunun düşünülmesine hem de kadınların erkeklere tabi bir toplumsal konumda¹ olduklarının düşünülmesine neden olmuştur.

¹Anthias (2012, 130) toplumdaki konumlarımızın hiyerarşik ilişkilere gömülü olduğunu ileri sürer. Bu tezde toplumsal konum kavramı ile bireylerin toplumsal cinsiyet, etnik köken ve ait oldukları sınıfa göre toplumdaki hiyerarşik tahakküm ilişkilerinde farklı yerlere yerleştirilmelerinden söz ediyorum.

Kadınlar için önemli bir deneyim alanı olan annelik feminizm için de önemli bir tartışma alanı olmuştur. İkinci Dalga Feminizmde bir damar anneliği kadınların toplumdaki ikincil konumunun nedeni olarak görülürken bir diğer damar ise kadınları zenginleştiren bir deneyim ve kadınlara özgü bir güç olarak görür. Üçüncü Dalga Feminizmle birlikte farklı sınıf ve etnisiteden kadınların farklı deneyimlerine duyulan ilginin artmasıyla birlikte Üçüncü Dünya kadınlarının annelik deneyimleri de araştırılmaya başlanmıştır.

1980’lerde küreselleşmenin etkisiyle birlikte ekonomik açıdan az gelişmiş Üçüncü Dünya Ülkelerinden Asyalı ve Latin Amerikalı kadınlar, ekonomik olarak gelişmiş Birinci Dünya Ülkelerine ev işi ve bakım alanında çalışmak üzere artan sayılarda göç etmeye başlamışlardır. Küresel şehirlerde yoğunlaşan sermaye, artan iş gücü talebi, hizmet sektöründeki işlerin artmasını sağlamış bu da kadınlara duyulan emek gücü ihtiyacını gitgide artırmıştır (Sassen, 2006). Kadınların iyi eğitim almaları iş piyasasında istihdam edilmelerini sağlamış, hanede ücretsiz olarak yaptıkları ev ve bakım işlerini yapmaya daha az vakit ayırmaya göçmen ev işi ve bakım çalışanlarından hizmet satın almaya başlamışlardır. Bu düzenlemeler Küresel Kuzey toplumlarında “bakım krizi” oluşturmuş; bu bakım krizine müdahale edilmesi ya da hane içinde oluşan bakım açığının kapatılması için Küresel Güney’den kadın göçünün önü açılmış ve yeniden üretim emeği transferi sağlanmıştır (Kofman, 2013). Yani evin içindeki cinsiyetli iş bölümü küreselleşme ile birlikte uluslararası boyuta taşınmış ve tarih boyunca kadınlara atfedilen yeniden üretim sorumlulukları Birinci Dünya Ülkelerinde yaşayan kadınlardan bu kez Üçüncü Dünya Ülkelerinde yaşayan kadınlara transfer edilmiştir.

Küresel Kuzey’deki veya Küresel Güney’deki varlıklı ülkelerde yaşayan kadınların değersiz, monoton gördükleri ve yapmak istemedikleri ev ve bakım işlerinin Küresel Güney’den göç eden kadınlara transfer edilmesi kadınlar arasındaki eşitsizliklerin artmasına neden olur. Williams (2010) ev ve bakım işinin göçmen kadınlara

transfer edilmesinin hem kadın ve erkek arasında hem de dünyanın zengin ve fakir bölgeleri arasında asimetrik bir çözüm olduğunu dile getirir. Zira ev ve bakım işinin aile içinde kadın ve erkek tarafından paylaşılması veya devletin desteğiyle kamusal kurumlar tarafından üstlenilmesi yerine göçmen kadınlara transfer edilmesi kadınlar arasındaki eşitsizlikleri derinleştirmektedir (Williams, 2011).

Küresel Güney'deki kadınların ülkelerinde bulamadıkları iş fırsatlarını Küresel Kuzey'deki gelişmiş ülkelerde aramaları kadınların artan sayılarda göç etmesine dolayısıyla “göçün dişileşmesine” neden olmuştur (Castles, Haas ve Miller, 2014: 16). Göçmen kadın emeği küresel iş piyasasında özellikle ev işi, çocuk bakımı ve seks işçiliği sektörlerinde tercih edilmiştir (Ehrenreich ve Hochschild, 2002: 25). Göç eden kadınların, kendi ev işlerinin yapılması ve çocuklarının bakılması sorumluluğunu aile üyelerine ya da ücretli ev işçilerine bırakmaları ve başka bir ülkede ücret karşılığı çalıştıkları ailenin ev işlerini yapmaları ve çocuklarına bakmaları durumunu Hochschild (2000: 131) “küresel bakım zincirleri” olarak adlandırır. Bakım zincirleri teorisine göre bazı ailelerde üretilen “duygusal artık değer” alınarak bir göçmen kadının duygusal emek üretmesi yoluyla başka bir aileye transfer edilir (Hochschild, 2000: 136). Bakım emeğinin bir aileden alınıp bir başka aileye transfer edilmesi küresel kapitalizmin evdeki yakın ilişkilere ve duygusal hayata girmesine işaret eder.

Parreñas (2001b: 561) ise bu düzenlemeyi “uluslararası toplumsal yeniden üretimde iş bölümü” olarak adlandırmaktadır. Bu küresel iş bölümü sonucunda yaşanan bakım emeği göçünün Küresel Güney'de de “bakım açığı” ortaya çıkmasına neden olduğu ifade edilir (Hochschild, 2000; Parreñas, 2002). Sınıfsal olarak ayrıcalıklı kadınların bakım sorumluluklarını kendilerinden daha az ayrıcalıklı Filipinli göçmen kadınlara transfer ederek ev işi ve bakım yüklerini azalttıkları; Filipinler'de kalan kadınların da göç eden kadınların sorumluluklarını hafiflettiği ancak bu iş bölümünün kadınlar arası bir eşitsizlik ilişkisi olduğu öne sürülür (Parreñas, 2010: 1848).

Küreselleşme sonucunda kadınların artan sayılarda göç etmeleriyle ve göçün dişileşmesiyle başka ailelerin çocuklarına bakmak üzere göç eden ev işi ve bakım çalışanlarının kendi annelik deneyimleri de ilgi çeken bir akademik alan haline gelmiştir. Annelik, göçmen kadın deneyimlerinin önemli bir boyutudur zira annelik, göçmen kadınların ev işi ve bakım çalışanı olarak işe alınmalarında deneyim olarak kabul edilir ve iş bulmalarını kolaylaştıran bir faktör olur (Akalin, 2015). Öte yandan, anne oldukları için tercih edilen bu kadınlar göç ettikleri için kendi çocuklarına uzaktan annelik yapmak (Parreñas, 2001b) durumunda kalırlar. Annelik deneyimleriyle uluslararası bakım emeği piyasasında tercih edilen göçmen kadınlar kendi çocuklarına annelik yapmaktan mahrum kalır ve onları istihdam eden kadınların annelik ideallerine ulaşmalarına destek olmak, yokluklarında çocuklarına bakmak için istihdam edilirler. Yaptıkları iş onları kendi çocuklarına bakım emeği sarf etmekten uzaklaştırırken başka ailelerin çocuklarına bakım emeği sarf etme durumunda bırakır. Bu çelişki göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının annelik deneyimlerini araştırılması gereken akademik bir alan haline getirir. Göçmen kadınlar anneliklerini “ulusötesi annelik ideolojisi” çerçevesinde zamansal ve mekânsal ayrılıklara göre yeniden düzenlerler (Hondegno-Sotelo ve Avila, 1997: 548).

Öte yandan ekonomik olarak orta veya üst sınıfa mensup kadınlar da emek piyasasında istihdam edilebilmek veya çalışmasalar da kendilerine vakit ayırabilmek için tarihsel olarak kadınların sorumluluğu olarak görülen ev ve çocuk bakım işlerini istihdam ettikleri göçmen kadınlara delege ederler. Hem çocuklarını “yoğun annelik ideolojisi” (Hays, 1996) doğrultusunda yetiştirmek isteyen hem de kariyerlerini sürdürmek veya kendilerine vakit ayırmak istedikleri için çocuklarının bakımında istihdam ettikleri göçmen yardımcılardan² destek alan bu kadınların annelik deneyimleri de araştırılması gereken önemli bir kadın deneyimidir. Zira annelik, aynı evde yaşayan ve her gün karşılaştıkları bu kadınlar arasında çocuk bakımı üzerinden müzakere edilen bir alandır.

² Metinde ‘ev işi ve bakım çalışanı’ ve ‘yardımcı’ ifadelerini dönüşümlü olarak kullanıyorum.

Bu tez Asya’da küresel bir şehir olan Hong Kong’da yaşayan Filipinli göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının ve onları istihdam eden Çinli ve *expat*³ kadın işverenlerin küreselleşme ve göç ile birlikte dönüşen annelik deneyimlerini ilişkisel olarak araştırmayı amaçlar. Bu araştırma, bir yandan çocuklarına daha iyi bir gelecek sağlamak için Hong Kong’a ev işi ve bakım çalışanı olarak göç eden Filipinli kadınların çocuklarına nasıl uzaktan annelik yaptıklarını, çocuklarıyla ilişkilerini nasıl sürdürdüklerini, “iyi anneliği” nasıl yeniden tanımladıklarını ve annelik deneyimlerinin Hong Kong’un göç politikaları ekseninde nasıl şekillendiğini ve dönüştüğünü anlamak için önemli bir fırsat sunar. Öte yandan Hong Kong’da yaşayan orta ve üst sınıftan Çinli ve *expat* kadınların annelik deneyimlerinin şehrin rekabete dayalı çocuk yetiştirme ortamında istihdam ettikleri göçmen ev işi ve bakım çalışanlarından aldıkları destek ile nasıl şekillendiğini ve dönüştüğünü ele alır. Bu tez, Hong Kong’da yaşayan, ulusötesi işçi ve işveren olarak karşılaşan, farklı sınıf ve etnisiteden kadınların küreselleşen annelik deneyimlerini anlamaya çalıştığı için önem taşır.

1.2. Araştırma Sorusu, Amaç ve Argümanlar

Bu araştırma “Hong Kong’da yaşayan Filipinli ev işi ve bakım çalışanları ile onları istihdam eden kadın işverenlerin annelik deneyimleri küreselleşmeyle birlikte nasıl değişmiştir? “Farklı ekonomik sınıf ve etnisiteden gelen kadınların annelik deneyimleri nasıl farklılaşır?” sorularını cevaplamaya çalışır.

Küreselleşmeyle birlikte annelik deneyimleri hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ülkelerde uluslararası göç ve yeni emek türlerinin ortaya çıkmasıyla birlikte değişmektedir. Ücretli ev işi ve bakım işlerinde çalışan Filipinli kadınların çocuklarının

³ *Expatriate* kelimesinin kısaltılmışı olan *expat* gönüllü göçmenliği ifade etmek için kullanılır. “*Expats*’lar sunulan farklı çalışma imkânları nedeniyle başka ülkelerde yaşamayı tercih eden kişilerdir. Kavramın Türkçe’de tam bir karşılığı olmamakla birlikte yabancı bir ülkede çalışan/iş yapan şirket yöneticileri, beyaz yakalı çalışanlar ve orta sınıf serbest meslek erbabını” kapsar. (Suner, 2018: 54)

bakımı ve eğitimi için gerekli olan ücreti kazanmak için çocuklarını ülkelerinde bırakarak işverenlerinin çocuklarına bakıyor olmaları annelik deneyimlerinde bazı çelişkiler yaratmaktadır. Bu araştırma, ev ve bakım işlerinde çalışan Filipinli kadınların annelik deneyimlerini onları istihdam eden kadın işverenlerin annelik deneyimleriyle ilişkisel olarak incelemek, farklı annelik ideolojileri etkisiyle farklı konumlardan kadınların anneliklerini nasıl toplumsal olarak inşa ettiklerini, farklı ekonomik sınıf ve etnisiteden olan kadınların anneliği nasıl farklı deneyimlediklerini ve geleneksel annelik ideolojilerine uymayan koşullarda ise kendi deneyimlerini nasıl meşrulaştırdıklarını ortaya koymayı hedefler.

Tez boyunca temel argüman olarak kadınlar için tek ve mutlak bir annelik deneyimi olmadığını; kadınların annelik deneyimlerinin sınıf ve etnisite ekseninde şekillendiğini; küreselleşme, göç ve ülkelerin göç politikalarının da bu deneyimleri etkilediğini öne sürüyorum. Farklı toplumsal konumlardan gelen kadınların annelik deneyimlerinin nasıl farklılaştığının izini sürmek amacıyla Hong Kong’da yaşayan Filipinli ev işi ve bakım çalışanları ile onları istihdam eden kadın işverenlerin annelik deneyimlerini inceliyorum. Bu çalışmada farklı sınıf ve etnisiteden kadınların annelik deneyimlerinin küreselleşmenin ve uluslararası göçün etkisiyle şekillenmesini ve dönüşmesini ele alarak literatüre katkı sağlamayı amaçlıyorum.

Her iki gruptan kadının anneliklerinin farklı ancak ilişkisel olduğu argümanını da tez boyunca savunuyorum. Hong Kong’da yaşayan orta ve üst sınıf kadın işverenler istihdam ettikleri göçmen yardımcılardan aldıkları destek sayesinde “iyi annelik” ideallerine ulaşırken Filipinli ev işi ve bakım çalışanları ise çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak ve onlara daha iyi imkânlar sunmak için göç ettikleri için kendi çocuklarına uzaktan annelik yaparlar. Böylece bakım emeğini sunan ve bakım emeği alan kadınların annelik deneyimleri ilişkili hale gelir.

Toplumda egemen olan annelik ideolojilerinin kadınların annelik deneyimlerini etkilediği ve şekillendirdiği argümanından hareketle Filipinli kadınların annelik deneyimlerini “ulusötesi annelik ideolojisi” (Hondegno-Sotelo ve Avila, 1997), kadın işverenlerin annelik deneyimlerini ise “yoğun annelik ideolojisinin” (Hays, 1996) şekillendirdiğini öne sürüyorum. Farklı annelik ideolojilerinin etkisiyle kadınlar anneliği farklı deneyimlerler. Çocuklarına daha iyi bir eğitim ve gelecek sağlamak amacıyla göç eden Filipinli kadınlar çocuklarından uzak yaşadıkları hayatlarında “iyi annelik” anlayışlarını yeniden tanımlarlar. Ulusötesi anneler çocuklarının yanlarında olmadıkları bir anneliğin de iyi olabileceğine inanırken ailelerinden aldıkları destek sayesinde çocuklarına uzaktan annelik yaparlar. Çocuklarına yoğun ilgi gösteren ve sevgi akıtan kadın işverenler ise kendileri çocuklarının yanlarında olmadıklarında da yardımcıları aracılığıyla “iyi annelik” ideallerine ulaşmaya çalışırlar.

Tezde savunduğum bir diğer argüman ise kadın işverenler ile ev işi ve bakım çalışanları arasında çocuk bakımı üzerinden gelişen bu ilişkinin Birinci Dünya ve Üçüncü Dünya kadınları arasında eşitsizliklerin derinleşmesine neden olduğudur.

Son olarak çocuklarına uzaktan annelik yapan Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının başka ailelerin çocuklarına bakarken ürettikleri emeğin ‘duygulanımsal emek’ olduğunu öne sürüyorum ve böyle bir okuma yapmaya çalışıyorum.

1.2.1. Neden Hong Kong?

Tez araştırmamı yaptığım dönemde Hong Kong’da yaşıyor olmam mekânsal uygunluk açısından araştırma konumu seçmemde etkili olduysa da bu şehirde yaşamak uzun yıllardır ilgi duyduğum göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının ve kadın işverenlerinin annelik deneyimleri üzerine bir araştırma yapmam için bir fırsat sağladı. Zira Hong Kong uzun yıllardır Filipinli, Endonezyalı ve Taylandlı ev işi ve bakım çalışanları için önemli bir göç destinasyon olduğu gibi pek çok uluslararası profesyonelin

expat olarak çalıştığı ve yaşadığı için bir şehirdir. Hong Kong arka planda küresel bir şehrin sunduğu imkânları ve hayat tarzlarını araştırmak için de eşsiz bir kaynak sağladı.

Bu araştırmayla Asya’da küresel bir şehir olan Hong Kong’da Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarına, Çinli ve *expat* kadınlara ulaşmak onlara annelik deneyimlerini sormak ve bu deneyimleri ilişkisel olarak ele almak mümkün oldu. Türkiye’de yazılan doktora tezlerinin örneklemelerini çoğunlukla Türkiye’den aldıkları düşünüldüğünde bu tezin özgünlüğü saha çalışmasını uluslararası bir örneklem üzerinden Asya’da yürütmüş olmasıdır. Türkiye’de sosyal bilimler alanında daha çok araştırmanın uluslararası örneklem üzerinden yapılması önem taşımaktadır.

1.2.2. Neden Filipinli Ev İşİ ve Bakım Çalışanları?

Filipinli pek çok kadın ülkelerinde yaşadıkları yoksulluk, işsizlik ve ücretlerin düşüklüğü nedeniyle ailelerini geçindirmek ve çocuklarının eğitim masraflarını karşılamak amacıyla çocuklarını ve eşlerini geride bırakarak Güneydoğu Asya ve Körfez ülkelerine göç etmiştir. İstatistiki kaynaklara göre 2020 yılı itibariyle Hong Kong’da yaşayan 399.320 göçmen ev işi ve bakım çalışanın 214.329’unu (%53,67’sini) Filipinli kadınlar oluşturmaktadır.⁴

Örneklem olarak Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarını seçmemde toplumsal cinsiyete ve etnisiteye dayalı ev işi ve bakım sektöründe çalışmaları, kadın hatta anne oldukları için bu sektörde tercih edilmeleri etkili oldu. Ayrıca kendi çocuklarından ayrı yaşıyorken iş olarak başka ailelerin çocuklarına bakıyor olmalarının da Filipinli kadınların annelik deneyimlerinin anlaşılmasını önemli kıldığını düşündüm.

⁴ <https://www.censtatd.gov.hk/hkstat/sub/sp180.jsp?productCode=B1130303> (Key Statistics/ Table 4.40) sayfasından 18 Aralık 2020 tarihinde indirilmiştir.

Ekonomik krizler ve yapısal uyum programlarının yıprattığı ekonomisinde yaşanan darboğazdan kurtulmak isteyen Filipinler’de emek göçü devlet eliyle kurumsallaştırılmış ve sistematik hale getirilmiştir. Özellikle eğlence, evi işi ve bakım gibi sektörlerde kadın işçilerin tercih edilmesi göçmen kadınlara olan talebi de artırmıştır. Bir yandan ülkede yaşanan ekonomik sıkıntılar, işsizlik ve devletin teşviki öte yandan küresel olarak sunulan istihdam fırsatları nedeniyle Filipinli kadınlar ailelerini geçindirmek, çocuklarının iyi bir eğitim almasını sağlamak ve çocuklarına daha iyi bir gelecek sunmak için hayatlarının bir döneminde başka ülkelere göç etmeyi olağan karşılamaya başlamışlardır. Bu nedenleri göz önünde bulundurarak ev işi ve bakım çalışanı örnekleminde Filipinli kadınlara odaklandım.

Bu araştırmada, Hong Kong’da yaşayan Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarını, toplumda hem etnik azınlık hem de ekonomik olarak alt sınıftan olmaları; ev işi ve bakım emeğinin toplumsal cinsiyete ve etnisiteye göre ayrılmış bir sektör olduğunu çok iyi yansıtmaları, sayıca fazla oldukları için kolayca erişilebilmeleri, iyi İngilizce konuştukları için daha kolay iletişim kurulabilir olmaları ve iyi İngilizce konuştukları için hem Çinli hem *expat* aileler tarafından istihdam edilmeleri nedenleriyle örneklem olarak tercih ettim. Ayrıca ev işi ve bakım çalışanı örnekleminin etnik olarak homojen olmasını istediğim için de sadece Filipinli kadınlara odaklanmayı uygun buldum. Hong Kong’da ev işi ve bakım sektöründe çalışan diğer büyük göçmen grubu olan Endonezyalı kadınları ise İngilizceleri iyi olmadığı ancak ve Kantonca⁵ konuştukları için *expat* ailelerden çok Çinli aileler tarafından tercih edildikleri için örneklem dışında bıraktım.

1.3. Asya’da Yapılan Araştırmalar

Asya’da çalışan göçmen ev işi ve bakım çalışanları ile onları istihdam eden kadın işverenler arasındaki ilişkiler literatürde ele alınmış bir alan olsa da bu kadınların annelik

⁵ Hong Kong Özel İdare Bölgesi’nin resmi dilleri Kantonca ve İngilizce’dir.

deneyimleri yeterince araştırılmamış bir alandır. Hong Kong’da yapılan iki önemli akademik çalışmada da sadece göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının görüşlerine yer verilir. Nicole Constable (1997; 2007) “Maid To Order” adlı etnografik çalışmasında Hong Kong’da yaşayan Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının işverenleriyle aralarındaki iktidar ilişkilerini inceler. Bu eser ev işi ve bakım çalışanı olarak Hong Kong’a göç eden Filipinli kadınlara işverenlerinin dış görünüm, hijyen ve izin günlerinde giriş çıkış saatleri ile ilgili koydukları kurallar, yemek yeme ile ilgili yapılan düzenlemeler, onları nasıl disipline ettikleri hakkında detaylı bilgi verir. Bu çalışma ayrıca Hong Kong’da yaşayan göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının üzerinde kurulan tahakküm, yaşadıkları eşitsizlikler ve işverenlerine karşı geliştirdikleri direniş mekanizmalarını detaylı bir şekilde ortaya koyar (Constable 1997, 2007). Constable (2014) “Born Out Of Place” adlı eserinde ise Hong Kong’da yaşayan Filipinli ve Endonezyalı ev işi ve bakım çalışanlarının yaşadıkları ilişkilerden hamile kaldıklarında işten çıkarılmalarına, ülkelerine dönmeyip vizeleri bittikten sonra yasal kalma sürelerini aşarak Hong Kong’da yasadışı kaldıklarında ve doğum yaptıklarında karşılaştıkları sorunlara, yasadışı konumları nedeniyle çocuklarını büyütürken yaşadıkları olumsuzluklara rağmen onlara iyi birer anne olma çabalarına yer verir. Bu kadınlar hamile kaldıklarında ülkelerine dönmemiş, bebeklerini Hong Kong’da doğurmayı tercih etmiş, çocuklarıyla birlikte yaşayan annelerdir ve yasadışı göçmen statüleri nedeniyle başka sorunlarla karşılaşır. Constable (2014) bu eserinde göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının sadece birer işçi olmadığını hepsinin birer insan olduğunu hatırlatır. Her iki çalışma da Hong Kong’da yaşayan göçmen kadınların deneyimlerine yer verir. Hong Kong’da Filipinli ev işi ve bakım çalışanları ve kadın işverenlerinin annelik deneyimlerini ilişkisel olarak mercek altına tutan bir akademik çalışma yapılmamıştır.

Pei-Chia Lan (2006) ise farklı bir yöntem izleyerek “Global Cindrellas” adlı kitabında Tayvan’da yaşayan Filipinli göçmen ev işi ve bakım çalışanları ile Tayvanlı

kadın işverenler arasındaki müzakere ve çekişmeye açık dinamik ilişkiyi her iki tarafın görüşlerine yer vererek ele alır. Lan'ın (2006) çalışması doğrudan göçmen ev işi çalışanları ve kadın işverenlerin annelik deneyimlerine odaklanan bir çalışma olmasa da annelik işinin göçmen yardımcılar ve kadın işverenler arasında önemli bir müzakere alanı olduğunu gözler önüne serer.

Shu-ju Ada Cheng (2003) yılında yayınladığı makalesinde göçmen kadınların devletlerin aile birleşimine izin vermeyen politikaları nedeniyle annelik haklarından mahrum kaldığını öne sürer. Ancak o da bu makalesinde sadece göçmen kadınların annelik deneyimlerine odaklanır. Cheng (2006) “Serving the Household and the Nation” adlı kitabının When Personal Meets Global bölümünde ise ev işinin küreselleşmesi alanında Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarını ele alırken anneliğin kadın işverenler ve Filipinli yardımcıları arasında sürekli müzakere edildiğini öne sürer. Asya’da yapılan bu akademik çalışmalar daha çok göçmen ev işi ve bakım çalışanların kadın işverenleriyle olan ilişkilerine odaklanmış, her iki tarafın annelik deneyimlerini de onların birbirleriyle kurdukları ilişkilerin bir boyutu olarak ele almışlardır.

Asya’da küresel bir şehir olan Singapur’da yaptıkları çalışmalarında Yeoh ve Huang (2010: 32) ise Asya bağlamında farklı sınıflardan kadınların anneliğin anlamını dönüştürmek ve ulusötesi aile yapılarına uyum sağlamak için ulusötesi anneliği mekân ve zamana göre nasıl müzakere ettiklerini ortaya koyarlar. Bu çalışma Singapur’da kadınların annelik deneyimlerinin küreselleşme, göç, yoğun iş hayatı ve çocukların eğitim idealleri etrafında nasıl dönüştüğüne odaklandığı için önem teşkil eder. İşleri gereği yoğun seyahat eden Singapurlu iş kadınlarının, ailelerini geçindirmek için Singapur’a göç etmiş göçmen kadınların ve çocuklarının daha iyi eğitim alması için onlarla birlikte Singapur’a taşınmış kadınların annelik deneyimleri üzerine yapılan bu çalışma farklı sınıflar ve etnisiteden kadınların annelik deneyimlerinin birlikte inceler. Yeoh ve Huang (2010)

çoğunlukla ayrı ayrı araştırılan ulusötesi elit aileler ve ulusötesi işçi sınıfı ailelere ilişkin literatürleri birlikte ele alır.

1.4. Kendi Deneyimim

Tez konumu seçmemde kendi annelik deneyimlerimin ve ev işi ve bakım çalışanlarıyla ilişkilerimin de etkisi oldu. Bu nedenle bu alt kısımda kendi deneyimimden annelik, profesyonel hayat ve akademik hayat ile yaptığım müzakereyi, ev işleri ve çocuk bakımında aldığım desteği, sürekli bu konuyu sorgulamamı, kadınlar arasında yaratılan bir eşitsizlik olduğunu düşünmemi ancak yardımcı istihdam etmediğim durumlarda ailemden destek almak dışında çözüm üretemediğimi anlatmak istiyorum.

2009 yılında eşimin görevi nedeniyle Viyana'ya tayini çıktığı için ben de Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu'nun yürüttüğü bir projedeki görevimden ayrılıp onunla birlikte Viyana'ya taşındım. İstedğim gibi bir iş bulmam çok kolay olmadı ancak bir süre sonra uluslararası bir kadın sivil toplum kuruluşunda önce gönüllü sonra ücretli olarak çalışmaya başladım. Doktora yapma fikri o dönemde de aklımda olduğu için Viyana Üniversitesi'nden çeşitli dersler aldım. 2011 yılında uluslararası göç üzerine aldığım bir derste Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının örgütlenmesi ile ilgili bir sunum yaptım. O günlerden beri Üçüncü Dünya ülkelerinden, ailelerini geçindirmek üzere, göç eden kadınların deneyimleri ilgimi çeken bir konu oldu.

Henüz yeni evli olduğumuz için ev işleri konusunda deneyimsizdim. Kedimiz de olduğu için evimizin düzenli olarak temizlenmesi gerekiyordu ancak tek başıma her şeyi yapamıyordum. O dönemde Anna⁶ adında Polonyalı genç bir kadından haftada birkaç saat ev işleri için yardım alıyordum. Onun hayatı göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının deneyimlerine olan ilgimin filizlenmesine neden oldu. Anna farklı evlere temizliğe giderek geçimini sağlıyordu. İngilizce bilmiyordu biraz Almanca konuşuyordu. Eşim

⁶ Görüşülen ve bahsi geçen kişiler için takma ad kullanılmıştır.

Almanca bildiği ben de kursa gittiğim için bir orta yol bulup anlaşıyorduk. Bize çoğunlukla Pazar günleri birkaç saatliğine geliyordu, işe başlamadan önce mutlaka birlikte kahvaltı ediyorduk.

Anna bir süre yarı zamanlı işlerde çalıştıktan sonra Viyana’da yaşayan Polonyalı varlıklı bir ailenin yanında ev işlerini yapmak ve çocuklarına bakmak üzere yatılı olarak işe girdi. Ailenin evinde bir odada kalıyor, bebeklerine bakıyor, büyük çocuklarını okuldan geldiğinde karşılıyor, evi temizliyor, mutfak alışverişi ve yemek yapıyor, anne/baba geciktiğinde çocuklarla ilgileniyor ve ailenin köpeklerini gezdiriyordu. Mutluydu zira artık düzenli bir geliri ve sigortası vardı, kira masrafı yoktu. Ancak tek sorun Polonya’da bıraktığı kızına duyduğu özlemidi.

Bekar bir anne olan Anna Viyana’ya çalışmak için göç ederken kızını Polonya’da annesi ve kız kardeşiyle bırakmıştı. Düzenli bir işe girince kızını da yanına aldı, kızıyla birlikte ailenin kendilerine tahsis ettikleri odada birlikte yaşamaya başladılar. Kızı Lena’yı da bir devlet okuluna yazdırdı. Ailenin yanında çalışırken bir yandan da Almanca öğreniyordu. Arada izin günlerinde ek gelir kazanmak üzere ev işlerine yardım etmek üzere bize gelmeye devam ediyordu. Pazar günleri bize gelirken kızını bırakacağı bir yer olmadığı için onu da yanında getiriyordu. Ancak Lena Almanca konuşamadığı için Viyana’daki hayata uyum sağlayamamış, okulunu sevmemiş dolayısıyla mutlu olamamıştı. Anna da kızını annesi bakmaya çok yanaşmadığı için kız kardeşiyle yaşamak üzere tekrar Polonya’ya göndermek zorunda kalmıştı. Daha o günlerde Anna’nın Viyana’da göçmen ev işi ve bakım çalışanı olarak yaşadığı zorluklar, Almanca ve İngilizce bilmemesi, yarı zamanlı işler yaparak hayatını kazanma çabası, daha sonra yatılı bir iş bulması, kızıyla birlikte yaşamak istemesi ancak kızının Viyana’ya uyum sağlayamaması onu Polonya’da kız kardeşine bırakmak durumunda kalması çok ilgimi çekmişti. Lakin şanslıydı; Polonya AB üyesi olduğu için kızının Viyana’da onunla yaşamasında sorun çıkmamıştı ancak kızı dönmek istemişti. O dönemde onun işiyle

anneliğini müzakere etmek zorunda kalması beni çok düşündürmüştü. Bir yandan kızına iyi bir gelecek sağlamak için Viyana’da para kazanmak istiyor, bir yandan Almanca öğrenmeye çalışıyor bir yandan da kızına uzaktan annelik yapıyordu. Neyse ki Viyana ve Polonya çok yakındı ve hafta sonları kızını ziyaret edebiliyordu.

Viyana’dan Ankara’ya taşındığımızda oğlum bir yaşındaydı ve ben yeniden işe başlamıştım. Oğluma bakacak bir yardımcı arayışına girdim ve güvenilir birisine ulaşabilmek için bir ajansa başvurdum. Ajans beni oğluma üç sene boyunca bakacak Ayda Hanım ile tanıştırdı. Ayda Hanım hem oğluma bakıyor hem de yemek yapıyordu ancak temizlik işlerine yanaşmıyordu. Evde bir bebek bir de kedi olduğundan temizlik için zaman zaman yardım almam gerekiyordu. Ayda Hanım ancak akşam beş buçuğa kadar kalabiliyordu zira bir ailesi vardı ve eve gittikten sonra da onlara yemek hazırlaması gerekiyordu. Ben de iş çıkış saatimi ona göre ayarlıyordum. Ancak bir süre sonra ben doktora yapmaya başlayınca ve çoğu ders akşam saatlerinde olunca ben iş çıkışı derse giderken Ayda Hanım’ın mesaisi bittikten sonra oğluma annem bakıyordu. Eşim işyerinden erken çıkamadığı için hiçbir zaman bu düzenlemelerde yer alamıyordu. İki yıl boyunca bu şekilde süren düzen üçüncü sene oğlumun anaokuluna başlamasıyla biraz değişmişti. Ben çalıştığım için Ayda Hanım oğlumu anaokulu dönüşü karşılıyordu. Yeni düzende oğlum günün büyük bölümünde anaokulunda olduğu için Ayda Hanım ev işlerine de yardım ediyordu.

Hayatımız eşimin tayininin Hong Kong’a çıkmasıyla bambaşka bir yöne evrildi. 2015 yazında dört seneliğine Hong Kong’a taşındığımızda Asya’da küresel bir şehirde yaşamının nasıl olacağını merak ediyordum. Her farklı ülkeye taşınmamızla kariyerime ara vermem beni hem üzüyor hem de eşimi izlemek feminist ideallerim ile çelişiyordu. Hong Kong gibi finans sektörünün gelişmiş olduğu bir merkezde iş bulmamın zor olacağını farkındaydım. Bir yandan Ankara’da yaşadığımız dönemde Ankara Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları bölümünde başladığım doktora

programını tamamlamak istiyordum öte yandan hem oğlumun bir kardeşi olması hem de yeniden anne olmak için ikinci bir çocuk sahibi olmak istiyordum. Çocuk sahibi olmanın kariyerimi olumsuz yönde etkilemeyeceğini çocuklarımla birlikte de hedeflerime ulaşabileceğimi biliyordum.

Asya'da küresel bir şehir olan Hong Kong'da uzun zamandır ilgimi çeken bir alanda doktora tez araştırmamı yürütme, akademik çalışmalarımı Türkiye'den uzakta da olsam sürdürme ve doktoramı tamamlama konusunda kararlıydım. 2016 yılı Eylül ayında ikinci kez anne oldum ve 2017 yılı Mayıs ayında yeterlik sınavına girmek üzere hala emzirdiğim için sekiz aylık oğlumu da yanıma alarak Türkiye'ye uçtum. Hiç unutmadığım bir anımı paylaşmak istiyorum: 3 saatten fazla süren yeterlik sınavında uzun süre emziremediğim için oldukça rahatsız olmuş ve gözetmenlerimizden izin alarak bölüm sekreterimizin odasına çıkıp oğlum için süt sağmışım. Annelik bu tezin konusu olması dışında benim için tüm doktora eğitimim boyunca hayatım üzerinde etkisi olan bir deneyimdi ve her adımda benim yeni deneyimler yaşamamı sağlıyordu... Yeterlik sınavından geçmemi takiben Hong Kong'a geri döndüm ve kalan iki sene süresince saha araştırmamı tamamladım. Annelik, profesyonel hayatım, akademik çalışmalarım ve eşimin sürekli taşınmamızı gerektiren kariyeri arasında yapabileceğimin en iyisini yapmaya çalıştım.

Eşimin görevi nedeniyle yaşadığımız evde iki Filipinli ev işi ve bakım çalışanı da bizimle birlikte yaşıyorlardı⁷. Ev işlerinin yapılması ve temsil için düzenlenen davetlerin ve etkinliklerin organize edilmesinden sorumlulardı. Her ikisiyle de Hong Kong'a gittiğimizde tanışmıştık, onları biz işe almamıştık ve maaşlarını da biz ödemiyoorduk ancak aramızda profesyonel bir ilişki vardı. İkinci kez anne olduğumda hem bebeğime bakmamda hem de büyük oğlumla ilgilenmemde bana çok yardım ettiler. Bunun için her

⁷ Evde görev yapan iki Filipinli ev işi ve bakım çalışanı T.C. Devletin sözleşmeli personelleriydi. Eşimin görev süresi dolduğunda ve biz yaşadığımız evden ayrıldıktan sonra da o evde yaşamaya ve çalışmaya devam ettiler.

ikisine de minnettarım. Etik olmayacağını düşündüğüm için onları araştırmanın Filipinli ev işi ve bakım çalışanları örneklemine dahil etmedim sadece yıllardır Hong Kong'da yaşayan Jasmine'den beni bazı arkadaşlarıyla tanıştirmasını rica ettim. Özellikle Jasmine'in araştırma örneklemini oluşturma konusunda bana çok yardımcı olduğunu söyleyebilirim. Zaman zaman her ikisiyle de annelik deneyimleri, çocuklarına uzaktan annelik yapmaları ve Hong Kong'daki hayatları üzerine enformel olarak sohbet ettik. Her ikisinin benimle paylaştıkları anılarının, verdikleri bilgilerin çok kıymetli olduğunu ve bu çalışmaya ışık tuttuğunu düşünüyorum.

Tezimin saha araştırmasını Hong Kong'da yürütürken doktora yaptığım üniversiteye ve bölümüme uzak olduğum için kendimi akademik hayattan kopuk hissediyordum. Saha çalışmasını yürütmekten daha fazlasını yapmak istiyordum o nedenle Hong Kong Çin Üniversitesi'nin Kadın Çalışmaları Programı'nın konferanslarını takip etmeye başladım ve orada görevli akademisyenlerle tanıştım. Hong Kong Çin Üniversitesi'nden misafir araştırmacı olarak davet aldığımda ise TÜBİTAK 2214-A Yurtdışı Doktora Sırası Araştırma Burs Programı'na başvurduğum. Bir yıllık araştırma bursunu kazandığımı öğrendiğimde çok sevindim ancak kısa bir süre sonra eşimin Türkiye'ye tayini çıktı. Bu bursu kesinlikle kullanmak istiyordum o nedenle, bursumun altı ayını kullanmak ve saha araştırmamı tamamlamak üzere Hong Kong'da kalmaya karar verdim; eşim ve iki oğlum ise Türkiye'ye döndüler. Hayatımın o döneminde evliliğim, çocuklarım ve akademik çalışmalarım arasında müzakere ettim ve bir seçim yaptım. Ancak bu seçimi yaparken Türkiye'ye döndüklerinde çocuklarımla bakımında annem ve babamın bize tam destek sağlayacağını biliyordum.

Hong Kong'da yalnız yaşadığım dönemde Hong Kong Çin Üniversitesi'nin kampüsünde misafir araştırmacılara tahsis edilen bir lojmanda kaldım, saha araştırmamı tamamladım ve Toplumsal Cinsiyet Programı'nda araştırmam ile ilgili sunumlar yaptım. Bu süre zarfında hem çocuklarımdan hem eşimden ayrı kalmak bilmediğim bir

deneyimdi. Süre kısa olduğu için çok zorlanmadım ancak beni zorlayan o dönemde şehirde yaşanan siyasi protesto eylemleri idi. Hong Kong Çin Üniversitesi şehirde alevlenen protesto eylemlerinin önemli merkezlerinden biri haline geldiği için üniversite yönetimi can güvenliğimizi sağlayamadığını ilan etti ve kampüsü terk etmemiz gerektiğini duyurdu. Bu durumda ben de yaşadığım lojmandan ayrılarak iki hafta boyunca bir arkadaşım da kaldım. Protesto eylemleri gündelik hayatı da olumsuz etkiliyordu. Alışveriş merkezlerinde gösteriler oluyor, toplu taşıma aksıyordu, artık belirli bir saatten sonra dışarı çıkmamaya başlamıştım. Hong Kong gibi güvenli bir şehirde yalnız kaldığım bu dönemde yaşanan siyasi protesto eylemleri gündelik hayatımı da saha çalışmamı da çok zorlaştırmıştı.

Çocuklarımdan ayrı kaldığım bu dönemde annelik deneyimlerini araştırdığım Filipinli göçmen kadınlar gibi (süre ve nedenler farklı da olsa) çocuklarıma uzaktan annelik yaptım. Ancak çocuklarıma annem ve babam bakarken anneliğimi onlarla müzakere etmek kolay olmamıştı. Büyük oğlumun okulda dersleri iyi değildi ve ciddi baş ağrıları çekiyordu. Öğretmeninin anlattığına göre öğleden sonraları derste sıraya başını koyuyor ve uyuyordu. Kendimi suçlu hissediyordum. Kendi kariyerim için ve kazandığım bursu kullanmak için Hong Kong'da kalarak, ailemi böldüğümü, annem ve babama yük olduğumu ve çocuklarımı mağdur ettiğimi hissediyordum. Sürekli olarak görüştüğüm Filipinli kadınların çocuklarını iki senede bir gördüklerini düşünüyor ve kendim de uzaktan anneliği deneyimlediğim için (benim deneyimim onlarınkiyle kıyaslanamasa da) onların yaşadıkları zorlukları biraz daha iyi anlıyor ve onlarla empati kurabiliyordum. Uzaktan annelik teknolojik gelişmelere rağmen düşünüldüğü kadar kolay değildi.

Kendi deneyimime baktığımda ben Hong Kong'da çocuklarım Türkiye'de yaşarken oğlumun derslerini ve diğer bazı faaliyetlerini uzaktan telefonla idare edebileceğimi sanıyordum. Bunun ne denli zor olduğunu ancak yaşadığımda anladım zira ben ne kadar konuşmak istesem de çocuklarım beni özlemiş olsalar bile telefonda

konusmak istemiyorlardı. Onun yerine kendi aralarında veya tablette oyun oynamayı tercih ediyorlardı. Telefon konuşmalarımız kısa sürüyordu. Uzakta olduğumdan telefon aracılığıyla çocukların ödevlerini yapmalarını, daha az tablet ile oynamalarını, yemeklerini yemelerini, vaktinde uyumalarını sağlamak ve onları disipline etmek hiç kolay değildi.

Çocuklarımdan ayrı kaldığım süre oldukça zordu zira bazı kişilerin akademik çalışmam için verdiğim bu kararın benim için önemini anlamadığını, çocuklarımdan neden ayrı kaldığımı sorguladığını ve çoğunun bu kararı çok da doğru bulmadığını hissettim. Ben de ilk kez annelik ideolojilerinin annenin çocuklarının yanında olması gerektiğine dair dayatmalarının baskısını üzerimde hissettim. Özlem bir yana onlardan uzak kaldığım bu sürede çektiğim sıkıntılara değmesi için çok çalışmam gerektiğini düşündüm. Onlardan ayrı kaldığım süreyi en verimli şekilde geçirmem gerekiyordu, geçiremediğim zaman suçluluk duyuyordum. Tıpkı göçmen kadınların bana söyledikleri gibi sadece işime odaklanmak istiyordum çünkü bu iş için onlardan ayrı kalmıştım.

Sonuç olarak hem Avrupa'da hem Türkiye'de hem de Asya'da yaşadığım dönemlerde çocuklarıma annelik yaparken ev işlerinde ve çocuk bakımında yardım aldım. Bu yardımı alırken işveren ve yardımcıları arasındaki ilişkiye sürekli mercek tuttum hem kendimi hem düzeni sorguladım. Ancak sürekli sorgulasam da profesyonel hayatın, akademik hayatın ve aile hayatının sorumlulukları nedeniyle ev işleri ve çocuk bakımı alanında yardım almak zorunda kaldım. Hem yardımcı istihdam ettiğim hem annem ve babamdan aldığım destek çocuklarımı büyütürken benim çalışabilmemi ve doktora yapabilmemi sağladı. Tezimi yazdığım bugünlerde ise yardımcımız yok yine annem ve babamdan destek alıyoruz.

1.5. Tezin Akışı

Giriş niteliğinde sunduğum bu birinci bölümü tezin akışını sunarak tamamlamak istiyorum. İkinci bölümde literatürde aile, çocuk ve annelik kavramlarını tarihsel ve kuramsal bir bağlama yerleştirmeye, feminist kuramın anneliği nasıl ele aldığını ortaya koymaya, annelik ideolojilerinin birbirlerinden nasıl farklılaştığını ve literatürdeki akademik çalışmaların küreselleşen annelik deneyimlerini nasıl ele aldığını incelemeye çalışacağım. Bu bölümde, topladığım veriyi analiz ettiğim bölümlerde destek alacağım geleneksel annelik, ulusötesi annelik ve yoğun annelik ideolojileri üzerine kuramsal çerçeveyi oluşturacağım. Üçüncü bölümde araştırmayı yürütürken benimsediğim feminist yöntemi ve kadın duruş noktası epistemolojisini ele alacağım. Yürüttüğüm nitel araştırmayı, veri toplama aşamasında kullandığım derinlemesine görüşmeler ve odak grup görüşmelerini, veri analiz sürecini, sahada karşılaştığım sorunları ve nasıl üstesinden geldiğimi anlatacağım. Ayrıca araştırmacı olarak konumumu, bana sağladığı avantajlar ve dezavantajlar ile ortaya koyacağım.

Dördüncü bölümde bu araştırmanın verilerinin toplandığı küresel bir Asya şehri olan Hong Kong'un kısa tarihinden, şehirde ev işi ve bakım emeğinin geçmişinden, göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının istihdamına ilişkin düzenlemelerden ve Hong Kong'un yürüttüğü göç politikalarının şehirde yaşayan göçmen kadınların annelik deneyimlerini nasıl etkilediğinden bahsedeceğim. Beşinci bölümde öncelikle literatür taramasında verdiğim izlek üzerinden giderek Filipinler'de ailenin anlamı, kadının ailedeki yeri, annelik rolleri ve kadınların devlet tarafından da teşvik edilen sistematik emek göçünü anlatacağım. Daha sonra araştırmada Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının annelik deneyimlerine ve “iyi annelik” anlayışlarına ilişkin olarak elde ettiğim bulguları sunacağım.

Altıncı bölümde ise Filipinli ev işi ve bakım çalışanı istihdam eden kadın işverenlerin annelik deneyimlerine ve “iyi annelik” anlayışlarına ilişkin edindiğim

bulguları ortaya koyacağım. Çalışan ve çalışmayan kadınların annelik deneyimlerini ayrı ayrı ele alacağım. Kadın işverenlerin çocuklarının bakımını üstlenen yardımcılarıyla anneliklerini nasıl müzakere ettiklerinden ve göçmen yardımcı istihdamıyla birlikte ev içinde cinsiyetçi iş bölümünün çok da değişmediğinden bahsedeceğim. Yedinci bölümde Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının ulusötesi anne olarak işverenlerine sundukları emeği “duygulanımsal emek” olarak okumaya ve göçmen yardımcıların kadın işverenleriyle aralarındaki ilişkiye mercek tutmaya çalışacağım. Sonuç niteliğindeki sekizinci bölümde ise araştırmanın sonuçlarını özetleyeceğim, giriş bölümünde sunduğum argümanlarla bu bulguların ilişkilerini kuracağım ve ilerde yapılacak çalışmalara ışık tutması için bazı önerilerde bulunacağım.

BÖLÜM 2

LİTERATÜRDE ANNELİK

Hong Kong’da yaşayan Filipinli ev işi ve bakım çalışanları ve onları istihdam eden kadın işverenlerin annelik deneyimlerini ilişkisel olarak anlamak ve anneliğe atfettikleri anlamları araştırmak amacıyla yürüttüğüm bu araştırmanın ikinci bölümünde annelik kavramını tarihsel ve kuramsal bir bağlama yerleştirmek, feminist kuramda anneliğin eleştirel olarak nasıl tartışıldığını ve literatürde küreselleşen annelik deneyimlerinin nasıl ele alındığını incelemek istiyorum.

Farklı toplumsal konumlardan kadınların annelik deneyimlerinin anlaşılması ve eleştirel olarak analiz edilebilmesi için öncelikle tarih boyunca aileye, kadına ve çocuğa atfedilen anlamlara bağlı olarak anneliğe verilen anlamların ve toplumsal olarak üretilen annelik ideolojilerinin değişimine bakılması gerekmektedir. İlk kısımda tarih boyunca yaşanan önemli bazı toplumsal değişimler ile birlikte aileye, kadına, çocuğa ve anneliğe atfedilen anlamların nasıl değiştiği üzerine odaklanacağım. İkinci kısımda İkinci Dalga Feminist kuramcılarının anneliğe farklı yaklaşımlarını ele alacağım. Üçüncü kısımda ise küreselleşme ile artan göç ve ulusötesi hareketliliğin etkisiyle kadınların annelik deneyimlerinin nasıl değiştiğini, çeşitli ideolojilerin bu deneyimleri nasıl şekillendirdiğini ve nasıl farklı annelik stratejileri geliştiğini ortaya koyacağım. Bu sayede, küresel dünyada farklı toplumsal konumda olan kadınların anneliği nasıl farklı deneyimlediklerini anlamak için gerekli kuramsal temeli oluşturmaya çalışacağım.

2.1. Aile, Kadın, Annelik ve Çocukluk

Annelik tarih üstü bir kavram gibi ele alınsa da aslında annelik rolü de anneliğin anlamı da tarihsel ve toplumsal olarak değişir. Tarih boyunca anneliğe atfedilen

anlamların nasıl dönüştüğünü anlamak için ailenin, kadının ailedeki yerinin ve çocukluk döneminin tarihsel ve toplumsal dönüşümünün ele alınması önem taşır.

Judith Stacey (1990) ailenin tarihsel olarak modern öncesi yapıdan, modern ve postmodern yapıya doğru ilerlediğini öne sürer. Endüstriyelleşme öncesinde feodal toplumlarda toprağa dayalı üretim yapan *modern öncesi aile*, birlikte dayanışma içinde yaşayan çok sayıda akrabadan oluşurdu ve kendi kendine yeterli ekonomik işlevi olan üretim, yeniden üretim, tüketim ve sosyalleşmeden sorumlu bir toplumsal birimdi. Kendi geçimini sağlayan hanede tüm işler kadın, erkek ve çocuklar tarafından iş birliği içinde yapılırdı (Young ve Willmott, 2011).

18. yüzyılın sonlarında endüstriyelleşme ile birlikte toprağa dayalı üretimden fabrika üretimine geçiş ile geleneksel aile düzeni *modern aile* düzenine doğru evrilmiştir (Stacey, 1990). Modern sanayi toplumunda ev ve işyerinin ayrılması zorunlu olarak özel alan ve kamusal alanın ayrılmasına, ailenin üretim işlevini bırakarak tüketim ve yeniden üretim işlevlerine odaklanmasına yol açmıştır (Chambers, 2012). Üretim faaliyetlerinin haneden ayrılması kadınların aile içindeki konumunun değişmesine neden olmuş (Sancar, 2012); ev ve iş hayatının ayrılmasıyla önceden hane içinde birlikte çalışan kadın ve erkeğin toplumsal rolleri de tamamıyla değişmiştir. 19. yüzyılda erkeklerin kamusal alanda çalışarak ailenin geçinmesi için gerekli olan ücreti kazanması, kadınların da özel alanda ev işleri ve çocuk bakımından sorumlu olmalarını ifade eden “özel alan- kamusal alan ayrımı” veya “alanlar ayrılığı” modern dönemin en önemli özelliği haline gelmiştir. Evde üretilen emek kadınlıkla, ücretli emek ise erkeklikle ilişkilendirilir; erkeklerin ücretli olarak kadınların ve çocukların geçimini sağlamak için “emek pazarında, kadınların da evlilik pazarında çalışması” beklenirdi (Davidoff, 2002: 106).

Ücretli ev ve iş hayatının ayrılmasıyla birlikte 19. yüzyıl ortalarında Batı toplumlarında “ekmek kazanan erkek modeli” ve “ev kadını modeli” yaygın hale gelmiştir (Secombe, 1986). Bu modele göre erkeklerin fabrikada kazandığı “aile

ücreti”yle tüm aileyi geçindirmesi beklenir; kadınlar çalışsalar dahi onlara düşük ücretler ödenirdi zira erkekler evin asıl geçim kaynağı olarak görülürdü. Kadınlar da düşük ücretler karşılığında piyasada çalışmak yerine çocuklarını yetiştirmek üzere ev kadınlığına ve anneliğe yönelirdi. Bu model ev kadınlığı ve annelik rolü dışında toplumsal hayata karışmayan kadınların kocalarının kazancına bağımlı kalmasına neden olurdu.

Yine aynı çağda Anglosakson kültürde “evsellik ideolojisi” (ideology of domesticity), alanların ayrılığı nosyonunu korumak ve aileyi hem üretim hem de yeniden üretim birimi olarak tasarlamak üzere ortaya çıkmıştır (Boardman, 2000). Buna göre kadınların erkekler tarafından geçindirilen evin tüketimini düzenlemeleri, gelirini harcamaları, hizmetkârlarını yönetmeleri ve tüm zamanlarını ev yaşantısının kusursuz akışı için kullanmaları beklenirdi. Boardman (2000) kadının evde yaptığı işin sembolik veya temsili bir görev olduğunu; “evsellik kültürünün” de orta sınıf ev kadının ne yaptığından çok neyi temsil ettiğinin anlamlı olduğunu öne sürer. Orta sınıf kadının temsil ettiği şey ise orta sınıf modern aile yaşantısının yükselişidir.

Evsellik ideolojisi geleneksel patriyarkal aileyi desteklemiş, kadın olmak anne olmak ile eş tutulmuştur. Annelik kadın için kendini gerçekleştirmekten çok doğal bir kader, ahlaki bir misyon veya vatandaşlık görevi olarak görülmüş (Allen, 2005); kadını ataerkil toplumsal düzenin içinde tutmanın ve bu düzenin dayattığı sınırları doğal gibi göstermenin meşru yolu haline gelmiştir. Allen (2005) kadının hem anne hem de otonom birey olup olamayacağı sorusunu “annelik dilemması” olarak adlandırır ve bu dilemmanın 20. yüzyılda Batı’daki kadınların en önemli sorunu haline geldiğini söyler. Ona göre kadınlığın annelik olarak algılanmasının izi tarihte çok gerilere sürülebilir ancak “annelik dilemması” yenidir ve çözülmesi kadınların tam vatandaşlık haklarını almalarını yani siyasete katılım ve toplumsal, ekonomik, kültürel hayatta eşit haklara sahip olmalarını sağlamak için gerekli bir ilk adım olacaktır (a.g.e.).

Evsellik ideolojisinin önemli bir boyutu da kadınların namusuna atfedilen önem olmuştur; bireysellik anlayışının yükselmesiyle ahlaki değerlerin koruyuculuğu orta sınıf kadınlarına düşmüş (Davidoff, 2002, 145); onlardan evlerinin kadını, çocukların ahlaklı anneleri olmaları beklenmiştir. 19. yüzyıl boyunca patriyarkal tahakküm kendini ev hayatında bu ideoloji ile göstermiştir. Ancak 19. yüzyılın sonlarına doğru erkeğin ailede kesin olan otoritesi kamusal ve özel alanın ayrılığıyla birlikte gevşemeye başlamış; ebeveynler ve çocuklar arasındaki duygusal sıcaklık babanın otorite kullanımını yumuşatmıştır (Giddens, 1992: 42). Çocukların kırılğan varlıklar oldukları ve uzun süreli duygusal eğitime ihtiyaç duydukları anlaşıldıkça kadınların çocukların yetiştirilmesi üzerindeki kontrolü artmış, evin merkezinde “patriarkal otoriteden annesel yakınlığa” doğru bir kayma gözlenmiştir (Ryan, 1981).

Giddens (1992: 42) geç 18. yüzyılda romantik aşk karmaşasının doğuşunun, “yuva”nın kurulması, ebeveynler ve çocuklar arasındaki ilişkilerin değişmesi ve “anneliğin icadı” (Dally, 1983) gibi önemli gelişmeleri beraberinde getirdiğini bunların da kadınlar üzerinde önemli etkileri olduğunu öne sürer. Giddens’a (1992: 42) göre anneliğin idealleştirilmesi modern annelik inşasının bir boyutuydu ve romantik aşka dair bazı değerlerin yayılmasını sağladı. Fox (2006) da günümüzdeki kavramsallaştırılmasıyla anneliğin 19. yüzyılda orta sınıf tarafından icat edildiğini öne sürer. Fox’a (2006) göre annelik sınıfsal bir eylemdir ve annelik pratikleri de kapitalizmin gelişmesiyle birlikte orta sınıf kadınlar tarafından çocuklarını yetişkinliğe hazırlamak için geliştirilmiştir.

“The Making Of Family” adlı kitabında Avrupa ailesinin kapsamlı tarihini yazan Shorter (1975) da kapitalist ekonominin bireyleri cemaat baskılarından azat ettiğinde burjuva ailesinin, toplumdan soyutlanan evsellik yuvası olarak ortaya çıktığından söz eder. Kapitalist piyasa, kırsalın kolektif otoritesini bireyin özel ilişkileri üzerinde ortadan kaldırmış; duygulara dayalı aşk ve seks, hesap ve çıkarların yerini almıştır (Shorter, 1975). Shorter’a (1975) göre evsellik, romantik aşk ve annelik sevgisi hepsi özel

yaşantıda inşa edilmiş çekirdek ailenin önemli yapıtaşlarıydı. Çekirdek aile, moderniteye geçişle birlikte ortaya çıkmış ve önceden var olmayan, farklı davranış ve tutumları ifade eden bir yapı haline gelmiştir (Poster, 1978).

Toplumda kapitalizmin yükselen bireysellik ve tüketicilik değerlerinin çekirdek aileye tehdit oluşturduğu düşünüldüğü için aile içinde kadın ve erkeğin yol arkadaşlığına dayalı, hayatın müşterekliğini vurgulayan, sevgi ve aşk ekseninde yaşanan romantik ilişkiden ve kurulan bağdan her iki tarafın da keyif alacağı “yol arkadaşlığı evliliği” ideolojisi ortaya konulmuştur (Chambers, 2001). Chambers (2001) 20. yüzyılın ortalarında annelik ideolojisinin “yol arkadaşlığına dayalı” evlilik ideali etrafında aile yaşamını düzenlemede önemli bir söylemsel araç olduğunu medya temsilleri (reklam, TV melodramları, dergiler vb.) ve aile fotoğraf albümleri ile ortaya koyar. Tüm bu toplumsal temsillerde kadın eş ve anne olarak yansıtılır, geleneksel kadınlık ve annelik nosyonları yüceltilir.

Görüldüğü gibi 20. yüzyılın ortalarına değin kadınların ailedeki konumu evsellik ideolojisi ve romantik aşk ideolojisi ile şekillenmiştir. 1940'lara gelindiğinde ise modern aileye olan yaklaşım Amerikalı sosyolog Talcott Parsons'ın kurucusu olduğu “işlevsel farklılaşma” üzerine inşa edilmiş; “yapısal işlevselcilik” yaklaşımı ile şekillenmiş ancak kadının aile içindeki rolünde bir değişiklik olmamıştır. Parsons'a göre toplum, parçaları denge içinde bir bütün oluşturan bir sistemdir; toplumda dengenin sağlanması için her birimin, her yapının bir işlevi vardır. Toplumda ailenin işlevi de toplumsal düzenin korunması, yetişkin kişiliklerin istikrarının sağlanması, eski nesillerin değerlerinin yeni nesillere aktarılması ve çocukların birincil sosyalleştirilmesidir (Parsons aktaran Poster, 1978). Parsons'ın (1956) aile teorisi “toplumsal cinsiyet rollerinin farklılaşması” temeli üzerine kurulur. Buna göre Parsons erkeklerin “araçsal” roller üstlenmesinin kadınların da “dışavurumsal” roller üstlenmesinin ailede uyum yaratacağını öne sürer böylece ailede farklı rolleri olan erkek ve kadın birbirini uyum içinde tamamlar. Modern işlevsel ailede

erkekler ücret karşılığında çalışarak haneyi geçindirenler, kadınlar ise eşlerinin ve çocuklarının fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarını karşılayan tam zamanlı ev kadınları ve anneler olarak sosyalleşirler.

Parsons'ın (1956) “modern çekirdek ailesi” endüstriyel kapitalizmin işlemlerini sağlayan işlevsel birimdir. Poster (1978) da Parsons'ın erkek ve kadının araçsal ve dışavurumsal toplumsallaşma aktörleri olarak ele alınması fikrinin sorgulanması gerektiğini ifade eder. Bu işlevsel ayırım, sadece burjuva ailesi içinde eşler arasındaki iş bölümüne uygundur ancak diğer aile yapıları için kullanıldığında uymaz; Parsons burjuva ailesini norm olarak aldığı için bocalar (Poster, 1978). On yıllar boyunca sosyolojiyi etkisinde tutan Parsons'ın cinsiyet rollerinin işlevselliğini savunan işlevsellik kuramı, çekirdek aileyi toplumsal aile normu olarak ele alması, 1960'lara gelindiğinde toplumsal dönüşümleri açıklamaya yeterli olmaz hale gelmiştir.

1960'lar boyunca “geleneksel aile” fikrinin sorgulanması yeni aile alternatiflerinin aranmasına yol açmıştır (Weeks vd., 1999: 83). Chambers (2001) toplumda geleneksel beyaz, orta sınıf, çekirdek ailenin doğal ve norm gibi kabul edilmesinin 1990'larla birlikte sorgulandığından söz eder. 20. yüzyılın sonlarında, ekonomik değişimler ve küreselleşme hane düzenlemesinde değişimlere yol açmış bu kez modernden *postmodern aileye* doğru bir geçiş olmuştur (Stacey, 1990; Chambers, 2001). Giddens (1992) küreselleşme ve bireyselleşmenin sonucu olarak aile yapılarının da liberalleştiğini öne sürer. Postmodern dönemde yakın ilişkilerde duygusal iletişim ve eşitlikçi bağlar, geleneksel ve hiyerarşik olanların yerini almıştır.

Postmodern ailenin bir örneği olan ulusötesi aile modern ailenin aile bireylerinin birlikte yaşamaları gerektiğine ilişkin normlarını da yıkmıştır (Parreñas, 2001). Uluslararası göçün artmasıyla belirli bir zaman diliminde veya çoğu zaman birbirlerinden ayrı yaşayan ancak birbirlerine bağlılıklarını sürdüren ve ulusal sınırlar ötesinden ortak bir refah ve birlik yaratan “ulusötesi aileler” oluşmuştur (Bryceson ve Vuorela 2002, 3).

Göç ile birlikte aile yapıları da değişmiş aile üyelerinin fiziksel olarak birlikte yaşamadığı ancak ilişkilerini, bağlılıklarını ve yakınlıklarını uzaktan sürdüren aileler de ortaya çıkmıştır.

2.1.1. Çocukluk Dönemi ve Annelik

Her tarihsel dönemde, belirli bir coğrafyada, uygun çocuk yetiştirmenin ne olduğuna ilişkin farklı kültürel modeller vardır ve uygun çocuk yetiştirme ve anneliğe ilişkin fikirlerin tarihsel ve toplumsal olarak inşa edilme süreci doğrusal değildir (Hays, 1996). Tarih boyunca farklı toplumlarda anneliğe atfedilen anlam değişir, aileye ve çocuğa atfedilen anlamlarla şekillenir. Buna göre toplumda çocuğa atfedilen değer annelik ideolojilerini de şekillendirir ve annelik ideolojilerinin nasıl dönüştüğünün anlaşılabilmesi için toplumda çocuğun anlamının nasıl dönüştüğüne de bakılması gerekir.

Çocuğun toplumsal anlamı tarih boyunca aynı olmamıştır. Ariès (1962) çocukluk kavramı ve tarihsel olarak değişimi üzerine yazdığı klasik haline gelmiş “Centuries of Childhood” adlı eserinde Batı Avrupa’da modern öncesi dönemde çocukluk kavramının olmadığını çocukluğun modernlik ile icat edildiğini öne sürer. Aileler bebeklerinden ve küçük çocuklarından korkmuş; çocukları hayvani, şeytani, hasta yapılı ve kırılgan olarak görmüşler hatta bu şeytani varlıkların kendi hallerine bırakılırsa sadece diğer kişilere değil kendilerine de zarar vereceklerini düşünmüşlerdir (Ariès, 1962). Çocukların bakımı çok zahmetli bulunur çoğunlukla ihmal edilirdi; küçük çocukların terkedilmesine de çok rastlanırdı, ya da ailenin durumu uygunsa çocuk bakımı başka birine devredilirdi. Ortaçağ’a bakıldığında çocuğun korunması ve beslenmesini gerektiren annelik içgüdüsüne dair bir inanç olmadığı da görülür (Hays, 1996: 23). Üst ve orta sınıfın çocukları ücret karşılığında süt annelerine verilir, çoğu hastalıktan açlık veya ihmalden ölür, kurtulanlar da ailelerini bir daha görmezdi (Badinter, 1981). Çocuk sahibi olmaktan farklı olarak çocuk yetiştirmek de çok onurlu veya prestijli bir iş olarak görülmezdi.

Badinter (1981)'e göre Ortaçağ toplumlarında çocuklar önemli değildi; kadınlar çocuklarını doğar doğmaz süt annelere verdiklerinden kendileri toplumsal hayatta yer alır, davetlerde boy gösterirken çocukları göz önünde olsun istemezlerdi. Toplumsal olarak çocuk değerli görülmediği için kadınlar çocuk yetiştirmeyi de anneliği de değerli görmezlerdi. Toplumda anneliğe atfedilen önem az olunca kadınların da anneliğe atfettikleri önem azalmaktaydı.

Çok küçük çocuklar yetişkin gibi davranmaya başlayana kadar göz ardı edilirlerdi (Ariès, 1962). Pek çoğunun özel kıyafetleri yoktu ve özel alanlarda oyuncaklarla oynamazlardı. Çoğu hizmetkârların eline bırakılır ve görüldüğünde kimin çocuğu olduğu ayırt edilmezdi (Hays, 1996: 24). Çoğu aile çocuklarının işgücüne ve kazanca katkı sağlayacağını düşünür onları ekonomik bir araç olarak görürdü (a.g.e). Yüksek doğum oranları ve geniş aileler hoş karşılanmaz; yasalar çocukların ailelerini destekleme görevlerini ve ailelerin de çocuklarından itaat, emek ve hizmet bekleme haklarını vurgulardı.

Modern ailede ise çocuğa karşı farklı bir tutum geliştirilmiş; 18. yüzyılın ortalarında ev ve iş hayatının ayrılmasıyla birlikte Fransız modern burjuva aileleri yuvalarını özel bir dünya olarak kurmuş ve özellikle çocukları ile yeni yakınlaşma şekilleri yaratmışlardır (Ariès, 1962). Cunnigham'a (1995) göre çocukluk tarihindeki en önemli değişiklik ekonomik veya tıbbi koşullardan çok kültürel koşulların değişmesi olmuştur. 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında çocukların iyi barınması, eğitilmiş olması ve özenle beslenmesi bir orta sınıf ideali haline gelmiş; çocuklar paha biçilemez duygusal araçlar olarak görülmeye başlanmıştır (36). Daha uzun ve yüksek maliyetli çocuk yetiştirme ailelerin küçülmesini ve ebeveynlerin daha çok sorumluluk sahibi olmalarını sağlamıştır.

Endüstriyelleşmeyle birlikte geleceğin emek gücü, vatandaş, asker ve milletlerin geleceği olarak görülmeye başlanan çocukların değeri anlaşılmış; çocukluk ve annelik

toplumsal olarak yeniden önem kazanmıştır (Badinter, 1981). Fabrikalardaki ağır çalışma koşulları ve bakımsızlık nedeniyle önüne geçilemeyen çocuk ölümleri, çocukların fabrikalarda çalışmak yerine evde bakılmaları gerektiği düşüncesini doğurmuş, kadınlar da çocukların bakım sorumluluğu verilerek eve gönderilmişlerdir (Sancar, 2012). Çocukluk döneminin hayatın özel ve değerli bir dönemi haline gelmesiyle toplum gözünde masum ve korunmasız görünen çocukların mümkün olduğunca uzun bir süre aile içinde korunması ve bakılması gerekliliği ön plana çıkmıştır (Hays, 1996). 20. yüzyılda anneliğin toplumsal yükselişi nüfusun azalmasından ve daha küçük boyuttaki ailede çocuğa verilen önemden kaynaklanmıştır (Allen, 2005).

Hays'e (1996: 24) göre annelerin bu dönemde henüz kültürel olarak annelik ile ilgili çelişkileri yoktu. Çocuk yetiştirmek toplumun değerleri ve inançlarına paralel şekillenmekte anneler çocuklarına sadece geri dönüş alabilecekleri kadar zaman, enerji ve para harcamaktaydılar (a.g.e). Çocukluğun yeniden kavramsallaştırılması, anneliğin de annelerin önemli sorumluluklar almasını ve kendini adamasını gerektirecek şekilde kavramsallaştırılmasını beraberinde getirdi (Glenn, 1994). Hays (1996) de toplumda çocuğa atfedilen anlamın değişmesiyle birlikte anneliğin anlamının da değişmeye başladığını öne sürer.

2.2. Feminist Kuramın Annelik Eleştirisi

Annelik, feminist kuram ve siyaset için her zaman ikircikli bir alan olmuştur. Feminizm anneliğin, annelik de feminizmin önemli bir meseledir (Akşit, 2013). Kimi feminist yazarlar anneliği kadınların ezilmesinin temel nedeni olarak görürken kimi yazarlar da anneliği kadınların hayatında zenginleştirici bir rol, kimlik ve deneyim olarak görmüştür (Çelen, 2013). 1960'larda ve 1970'lerin başında İkinci Dalga Feminist kuramcılar anneliği kadınların toplumsal olarak ikincil konumda olmasına ve ezilmesine neden olan ve kadınların eşitlik mücadelesi önünde engel teşkil eden bir kurum olarak

değerlendirmişlerdir. 1980’lerde ise yine İkinci Dalga Feminist kuramcılardan kültürel feministler, kadınların geleneksel kültürü, pratiği ve deneyimleriyle bir feminist siyasal etişin oluşturulabileceğini öne sürmüşlerdir (Donovan 1997, 319). Hansen (1997) İkinci Dalga Feminizmin ilk yıllarında anneliğin kadınlar için olumsuz bir deneyim olarak ele alınarak “yadsındığını”; ileriki yıllarında ise kadınlar için olumlu bir deneyim olarak ele alınarak “yeniden tanınmaya” başlandığını ifade eder. Bu kısımda feminist kuramın annelik kavramına olan yaklaşımının tarihsel olarak nasıl geliştiğini anlatmaya çalışacağım.

1940’ların sonunda uzun bir sessizlikten sonra İkinci Dalga Feminizmin ilk tohumları Simone de Beauvoir’ın düşünceleri ile filizlenmeye başlar. Beauvoir 1949 yılında yayımladığı “The Second Sex” adlı kitabının bir bölümünü anneliğe ayırır. Hiç çocuk sahibi olmayan ve bundan hiç pişmanlık duymadığını dile getiren Beauvoir (1989) anneliğin kadınlar için tatlı bir tuzak olduğunu düşünür; anneliği tamamen reddetmese de anneliğin 20. yüzyılda organize edilme şekline karşı çıkar (Schwarzer, 1984). Bütün kadınları anne olmaya teşvik eden, kadınların özgür ve yaratıcı olmalarını sağlayacak tüm faaliyetleri bırakarak kendilerini sadece anneliğe adanmalarını ve anne olmaktan tam bir doyum almalarını bekleyen özcü annelik ideolojisini ve annelik koşullarını eleştirir (Schwarzer, 1984). Beauvoir’a göre annelik kadınların, erkeklerin “ötekisi” olarak görülmesinin ve “içkinlik” düzleminde olmasının nedenidir; zira insan varlığına ilişkin her şey gibi annelik de doğa veya içgüdü değil; insanın seçimleri ve faaliyetleridir (Stone, 2017). Beauvoir (1989) her kadının anneliğe karşı olan tutumunun kendi durumuna ve tepkisine bağlı olduğunu çeşitli örnekler vererek anneliğin bir içgüdü olmadığını annelik sevgisinin de doğal olmadığını anlatır. Kadının erkeğe göre daha aşağı olan konumunun onun hayatının tekrarlanmasından kaynaklandığından kadını annelikle sınırlamanın da bu konumunu kalıcı hale getirdiğinden bahseder.

Beauvoir'a (1989; 504) göre kadınların evde yaptıkları işler onları meşgul eder ancak onların varlıklarını anlamlandırma ve kendilerini gerçekleştirme; bir birey olarak tanınma imkânı tanımaz. Kadınların anneliklerini hayatlarının özü ve tatmin kaynağı olarak gördüklerini düşünür oysa kadınların annelik ile mutlak mutluluğa erişeceği düşüncesi yerine Beauvoir (1989) tek uğraşı annelik olan kadınların tatminsiz ve mutsuz olacağını öne sürer. Bu nedenle kadınların annelik dışında ekonomik, toplumsal, politik rolleri ve hayatın başka alanlarında da uğraşları olmalı; örneğin ücretli işlerde çalışmalıdırlar. Anne olsun olmasın kadınlar ancak bu sayede özgürleşebilecek ve hayattaki varlıklarını anlamlı hale getirebileceklerdir.

Beauvoir'ın hamilelik, kürtaj ve annelik hakkındaki çığır açıcı nitelikteki düşünceleri kadının besleyen, büyüten rolünün vurgulandığı, anneliğin kutsal görüldüğü ve anlamının sorgulanmadığı 1940'lı yıllar için oldukça sıra dışı düşüncelerdi ve İkinci Dalga Feminist Hareketinin ilk tohumlarıydı. Ancak yıllar geçtikçe annelik ve evsel rolleri nedeniyle eve hapsolan, mutsuz olan ve bunu sorgulayan kadınların dikkatini çekecekti ve ilerleyen yıllarda Beauvoir İkinci Dalga Feministleri annelik de dahil pek çok konuda derinden etkileyecekti. Beauvoir'ın düşünceleri İkinci Dalga Feminizmin doğuşuna ilham olduysa da ilerleyen yıllarda bazı feministler tarafından kadını tarih dışı ele aldığı, özelleştirdiği ve anneliğin kadını, erkeğin ötekisi yapacağını öne sürdüğü için eleştirilmiştir.

Parsons'un işlevsel farklılığının topluma hâkim olduğu 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde kadınlar özel alanda çocuklara bakmaktan ve ev işlerini yapmaktan; erkekler ise kamusal alanda çalışmak ve evi geçindirmekten sorumluydular. Ancak 1960'lara gelindiğinde, kadın ve erkeği farklı alanlara ait gören toplumsal varsayımlar sorgulanmaya başlamıştı. Betty Friedan tam da böyle bir zamanda kaleme aldığı "The Feminine Mystique" (1963) adlı kitabında Amerikan orta sınıf kadınlarının kendilerine atfedilen ev işleri ve annelik rolleri nedeniyle eve hapsediklerinden ve adını

koyamadıkları bir sıkıntıdan mustarip olduklarından söz eder; bunu da “kadınlığın gizemi” olarak adlandırır. Friedan’ın (1963) kitabının yayımlanmasıyla özel alana sıkışmış, ev hayatına hapsolmuş kadınlar toplumsal cinsiyet rollerini ve erkeklerle farklı toplumsal konumlarını sorgulamaya başladılar. Friedan (1963) kadınların bu toplumsal hayata girememelerinin sadece ev işlerini yapma ve çocuk bakmaktan farkında olmasalar da sıkıldıklarını ve içlerinde bir boşluk duygusuyla yaşadıklarını dile getirir. Kadınların ideali iyi bir eşe, iyi yetiştirilmiş çocuklara ve tertemiz, düzenli ve mükemmel bir eve sahip olmaktı ancak eşleri ve çocukları etrafında dönen hayat aslında kendi hayatları değildi ve kendilerini amaçsız ve değersiz hissetmelerine neden olurdu (a.g.e). Ancak kadınlardan toplumsal olarak beklenen tam da buydu iyi bir eş ve iyi bir anne olmaları... Kadınlar özel alandaki hayatın mükemmel bir şekilde işlemlerini sağlarken erkekler de kamusal alanda çalışırlardı. Kadınlığın gizemi ev kadını rolünün boşluğunu maskelerken kadınların kendilerini tamamıyla evlerine ve çocuklarına adanmalarını isterdi. Friedan’a (1963) göre feminizmin ortaya çıkmasına kadınların bu hayal kırıklığının ve ev kadını rolünün boşluğu neden olmuştur. Friedan (1963) beyaz orta ve üst sınıf kadınların ev işleri ve çocuk bakımıyla geçirdikleri monoton hayatlarının onlarda yarattığı boşluk duygusundan söz ederken onların kadınlık deneyimlerini evrenselleştirir ve bu yüzden de eleştirilir.

Shulamith Firestone (1970) ise “The Dialectic of Sex” adlı eserinde kadınların çocuk doğurmalarını mümkün kılan üreme biyolojilerinin ve çocuk yetiştirmelerinin onların süregelen ezilmelerinin en temel nedeni olduğunu ifade eder. Her toplumda var olan biyolojik ailenin kadınların ve çocukların toplumda ezilmesine neden olduğunu öne sürer. Kadınların tarihin tüm dönemlerinde ve farklı kültürlerde, biyolojik özellikleri nedeniyle ezildiklerini, patriarkal ailenin kadını çocuk doğurma kapasitesi nedeniyle farklı bir konuma koyan toplumsal kurumlardan sadece biri olduğunu öne sürer. Modernlikle birlikte çocuklara ve çocukluk dönemine verilen anlamın değiştiğini

söyleyen Firestone (1970) çocukların ebeveynlerine olan bağımlılıklarının artmasıyla kadınların anneliğe esaretinin boyutlarının da arttığını belirtir. Kadınların bu esareten ancak yeniden üretim rollerinden vazgeçerek kurtulabileceklerinden bahseder.

Ann Oakley (1974: 186) de biyolojik anneliğin kadınlar üzerinde baskı yarattığını ifade eden “annelik mitinden” söz eder: “Tüm kadınlar anne olmalıdır, tüm anneler çocuklarına, tüm çocuklar annelerine ihtiyaç duyar.” Bu mitin ilk iddiası için Oakley (1974: 187) kadınların biyolojik özelliklerinden dolayı anne olmak zorunda hissetmediklerini, kız çocuklarının anne olmak üzere sosyalleştirildikleri yani anne olmaya toplumsal ve kültürel olarak koşullandırıldıkları için bu şekilde hissettiklerini öne sürer. İkinci iddia için de Oakley (1974: 201) kadınların annelik içgüdüsünün olmadığını, aslında biyolojik olarak çocuk sahibi olma arzularının olmadığını ancak annelik içgüdüsünün öğrenildiğini iddia eder. Ona göre anneler doğmaz inşa edilirler. Oakley (1974) üçüncü iddianın biyolojik anneliğin en baskıcı boyutu olduğunu ifade eder, bu iddiayla kadınlar çocuklarına bağlanırlar. Oysa Oakley’e göre (1974) sosyal anneler de çocuklarını biyolojik anneleri kadar iyi yetiştirirler; çocuklar biyolojik annelerine biyolojik babalarından daha çok ihtiyaç duymazlar, hatta biyolojik aileleri tarafından veya mutlaka bir kadın tarafından da yetişmeleri de gerekmez. Çocukların ihtiyacı olan bir yetişkin ile güvenli bir bağ kurmaktır. Kısaca, Oakley (1974) için biyolojik anne olmak kadınlar için bir doğal bir ihtiyaç değil kadınlar üzerinde baskı kuran bir mittir.

Anlattığım üzere İkinci Dalga Feminizmin ilk yıllarında radikal ve liberal feminist kuramcılar anneliği kadınların ezilmesine neden olan ve özgürleşmesinin önünde engel olan toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir boyutu olarak görürler ve kadınların toplumsal ve ekonomik olarak aşağı konumunun sürdürülmesinin bir aracı olduğunu düşünürlerdi.

İkinci Dalga Feminizmin ilerleyen yıllarında anneliğin kadınlar için zenginleştirici bir deneyim olduğunu öne süren feminist kuramcılar anneliğe iade-i itibar yapmışlardır. Bu anlamda annelik literatürüne en önemli katkıyı sağlayan eser hiç

kuşkusuz Adrienne Rich'in (1976) çok tartışılan ve eleştirilen "Of Women Born" adlı kitabı olmuştur. Rich (1976) annelik kavramını "annelik kurumu ve ideolojisi" (motherhood) ve "annelik deneyimi" (mothering) olarak iki farklı şekilde ele alır. Rich'e göre patriyarkal annelik kurumu (motherhood) erkekler tarafından tanımlanır, kadınların davranışlarını düzenler, kısıtlar ve kadınlar üzerinde baskı kurar. Annelik kurumu kadınların annelik deneyimlerini -yani kadınların üreme gücü ve çocuklarla olan tüm potansiyel ilişkisini- erkek kontrolü altına alır (Rich, 1976). Annelik kurumunun kadınlar üzerinde baskı kurmasının iki nedeni vardır: ilki anneliğin kadınların içgüdülerinden kaynaklandığı ve kadınlar için doğal olduğunun düşünülmesidir. Annelik kurumu evlilik ve çocuk yetiştirmeyi kadınlığın gerçek görevleri olarak gösterir ve çocuğun biyolojik annesi tarafından yetiştirilmesi gerektiğini iddia eder. Kadınların yapması gereken annelik işleri "aşk emeği" ve çocuklarına duydukları annelik sevgisi "koşulsuz sevgi" olarak romantikleştirilse de kadınların benliklerini eş ve anne rolleri üzerinden kurlmaları toplumdaki ikincil konumlarına neden olur (a.g.e). İkincisi ise annelik işinin kadınlardan beklenmesi ancak kadınlara hiçbir sorumluluk verilmemesidir. Rich (1976) buna "iktidarsız sorumluluk" adını verir, kadınlar çocuklarının annesidir ancak karar verirken; doktorlardan, psikologlardan eğitimcilerden ne yapacakları hakkında fikir almak durumundadırlar.

Patriarkal toplumlarda "annelik kurumu" kadınları kontrol etmenin bir yoludur; kurumun önerilerine uygun davrananlar "iyi anne", uygun davranmayanlar ise "kötü anne" olarak yaftalanır. "Annelik deneyimleri" ise kadınların çocuklarıyla olan ilişkilerine ve çocuk yetiştirme deneyimlerine odaklanır; kadın merkezlidir ve kadınlar tarafından tanımlanır. Rich (1976) kadınların annelik deneyimlerinin onları güçlendirdiğini ve zenginleştirdiğini öne sürer. Rich (1976, 195) patriarkal annelik kurumunun baskısından kurtularak annelik deneyimlerini özgürce yaşayan kadınlardan "annelik kaçakları" olarak söz eder. Bu kadınlar anneliklerini dışarıdaki bakışlardan,

kurallardan ve neyi nasıl yapmalıyım kaygılarından ve rekabetten uzakta yaşayabilirler; işte bu anneliğin güçlendirici ve zenginleştirici yanıdır.

Rich (1976) eserinde kadının çocuk doğurmasını sağlayan biyolojisini yüceltir ve annelik ile ilişkisini çok vurgular; patriarkal düşüncenin dışı biyolojisini annelik ile sınırlandırıldığını ancak kadınların bedenlerinde saklı gücü bulacaklarını ve sadece annelik yapmak için kullanmayacaklarını dile getirir. Feminizm ile kadın bedeninin bir kaderden çok bir kaynağa dönüştürüleceğini yazar (40). Ancak Rich (1976) özcü annelik ideolojisini eleştirse de anneliğin biyolojik yönüne yaptığı vurgu ile kendisi de özcülük eleştirilerinin hedefi olmaktan kurtulamaz. Tüm eleştirilere rağmen Rich, anneliği kadınları baskı altında tutan ve ezilmelerine neden olan bir deneyim olarak kurgulayan İkinci Dalga Feminist yazını içinde feminist bir anne olarak anneliği kurum ve deneyim olarak ikiye ayırarak; doğal veya kaçınılmaz olarak baskıcı olması gerekmediğini; patriarkal bir kurum olarak anneliğin baskıcı olduğunu ancak kadınların bu dayatılan ideallere karşı gelerek anneliği güçlendirici ve zenginleştirici bir deneyim olarak yaşayabileceklerini dile getirir (O'Reilly, 2010). Bu onun feminist literatüre annelik ile ilgili olarak yaptığı en büyük katkısı olur.

1970'li yıllarda bir başka feminist damar da *psikanalitik teoriyi* kullanarak anneliğin toplumsal olarak nasıl yeniden üretildiğini inceler. Chodorow'a (1978) göre kadınların anneliği cinsiyete dayalı iş bölümünün evrensel ilkelerinden biridir. Kadınlar çoğu toplumda çocukların birincil bakım sorumluluğunu alırlar, çocuklarla erkeklerden daha çok zaman geçirirler ve çocuklarıyla duygusal bağlar kurarlar. Chodorow (1978) anneliğin neden kadınlar tarafından yapıldığına ilişkin kadın biyolojisine dayanan yaklaşımların da rol sosyalleşme yaklaşımlarının da anneliğin yeniden üretilmesinin açıklanmasında yetersiz olduğunu ve psikanalitik teorinin daha çok işe yaradığını öne sürer. Psikanalitik nesne ilişkileri kuramından yararlanarak kadının anneliğinin döngüsel

olarak kendini yeniden ürettiğini savunur, kadınlar annelik kapasitesi ve anne olma arzusu olan kız çocukları yetiştirirler (a.g.e.).

Psikanalitik teori anne çocuk ilişkisinin temellerinin annenin çocukluğunda kendi annesiyle olan ilişkilerine dayandığını öne sürer. Kadınların anneliği, nesne ilişkileri deneyimleriyle kendini üretir; kadınlar bir kadın onlara annelik yaptığı için anne olmak; kendilerini anne çocuk ilişkisine yerleştirmek isterler ve bu ilişkiden tatmin olurlar (Chodorow, 1978: 206). Kız çocuklarının kendilerini anneleriyle tanımlamaları ve annelerine olan bağılıkları ile benlikleri oluşur ve kadınların besleme ve bakıma yönelimi kişiliklerinin bir parçası haline gelir. Chodorow'un (1978) değindiği bir diğer nokta kadınların annelik yapmasının toplumda toplumsal cinsiyetin düzenlenmesinde önemli bir rol oynadığı ve erkek egemenliğinin inşa edilmesini ve yeniden üretilmesini sağladığıdır.

Yine 1970'lerde toplumda yeniden üretim faaliyetlerinin kadınlar tarafından ücretsiz olarak yapılmasını ilk kez sosyalist feministler sorunsallaştırırlar. Benston (1969) kadınların ev işi ve çocuk bakımı gibi işlerden kurtulmadıkları sürece iş hayatına girmelerinin onları özgürleştirmeyeceğini öne sürer. Kadınların yaptıkları bu işlerin toplumsallaşmasını önerir. Dalla Costa ve James (1972) ise kadınların yaptıkları ev işlerinin Marksistlerin savunduğu gibi sadece "kullanım emeği" ürettiği fikrine karşı çıkarlar, bu emeğin "artık değer" de ürettiğini öne sürerek ev işi için ücret talep ederler. Daha çok kadının evdeki ücretsiz emeğini araştıran sosyalist feministlere göre kadınların bu işleri karşılıksız olarak yapmaları onların toplumdaki ikincil konumunun nedenidir. Kadınların özgürleşmesi erkeklerle eşit konuma gelmeleri ancak bu emeklerinin karşılığını almalarıyla mümkün olacaktır. Annelik sosyalist feministler için de toplumdaki yeniden üretim rolünü sembolize eder.

20. yüzyılda bazı feministler kadın değerleri ve tutumlarını vurgulayan bir *kültürel feminizmin* altını çizerler. Kültürel feministler, kadınların özel alandaki ev işleri, çocuk

yetiştirme ve kullanım değeri üretme gibi deneyimlerine dayalı olarak bir kadın epistemolojisi ve etiğı geliştirdiğini öne sürerler. Kültürel feministler, bakım emeğı sunmanın kadınlara özgü bir yanı olduğunu, anneliğın de kadınlar için zenginleştirici bir deneyim olduğunu iddia ederler. Kültürel feminizmden beslenen anacı (maternal) feminizm ise kadınlar tarafından özel alanda yapılan bakım işine daha fazla değeri atfedilmesi, annelik yoluyla edinilen doyurma, özen, şefkat gibi anaç değerielerin kamusal yaşama yansıtılmasını savunmuştur.

Sara Ruddick (1980) “Maternal Thinking” adlı ünlü makalesinde kadınların özel alandaki çocuk yetiştirme ve annelik deneyimlerinden bir ahlaki bakış açısı ve kadın epistemolojisi geliştirilebileceğini öne sürer. Kadınsı bir düşünce biçimi olarak “anneliğe özgü düşünme” ve “annelik pratikleri” kavramını geliştirir. Anneliğe özgü düşünmenin kadınlarda erkeklerden farklı bir şekilde olduğunu zira kız çocuklarının bedenleri, tutkuları ve hedefleriyle annelik sevgisini küçük yaşta aldıklarını savunur. Anneliğe özgü düşünme ile kadınlar belirli yargılamalar yaparlar, bazı tutumlar takınır, entelektüel kapasite geliştirir ve değeri benimseler (Ruddick, 1980: 347). Ruddick’e göre, anneliğe özgü düşünme, çocuğın ihtiyaçlarının karşılanması için geliştirilen annelik pratiklerinden doğar. Annelik pratiklerini hayatı koruma, gelişim ve kabul edilebilir bireyler yetiştirme olarak açıklar. Ruddick (1980) annelerin çocuklarını yetiştirirken içğüdü yerine yüksek bir felsefi düşüncenin etkili olduğundan ve annelik pratiğı olarak adlandırdığı hayatı koruyarak, gelişimi destekleyerek ve “annelik yaparak” iyi bir insan yetiştirdiklerinden söz eder. Koruma en temel ve değerişmez olanıdır zira anne çocuğunu karnında taşıır, doğurur ve onun hayatta kalması için ne gerekiyorsa yapar ve hem kendisi hem de diğeri bireyler tarafından hayatta kalması için sorumlu olarak görülür. İkinci olarak, anne kendini çocuğının duygusal, entelektüel ve fiziksel gelişiminden sorumlu olarak görür. Üçüncü olarak çocuğın ilk yıllarından itibaren annenin çocuğının doğal gelişimini, çocuğının ileride diğeri tarafından kabul edilebilecek ve anne tarafından takdir

edilebilecek bir birey olarak şekillendirmesi gerekir. Ruddick (1980) anneliğe özgü düşünme ile anneliği zenginleştirici bir deneyim olarak ortaya koyar.

Carol Gilligan (1982) ise “In A Different Voice” aslı eserinde kadın ve erkeklerin ahlak “algılarının” farklı olduğunu; kadınların ahlak algısının “bakım etkinliği” erkeklerinkinin ise “hak ve kuralların anlaşılmasına yönelik bir adalet” ile ilişkili olduğunu öne sürer. Gilligan (1982, 19) kadınların “sorumluluk ahlakı” algısını erkeklerin “hak algısının” karşısına koyar. Kadınların ve erkeklerin ahlaki sorunlara yaklaşımındaki farklılıklar üzerinde durur. Kadınlar daha çok karşısındaki insanın ihtiyaçları ve istekleri ile ilgilenen bir ahlak algısı geliştirirken erkeklerin, hak, adalet ve eşitlik vurgusu yapan bir ahlak algısı geliştirdiklerini; buna göre kadınların bireyden çok ilişkiye önem verdiklerini erkeklerin ise ilişki yerine bireyi önemsediklerini ifade eder. Buna göre kadınların geliştirdikleri sorumluluğa ve ilişkilere önem veren ahlak algısının bakım etiğinin ilkesini oluşturduğunu kadınların bu yüzden aile ilişkilerine önem veren, karşısındaki kişinin isteklerine, ihtiyaçlarına ve hislerine açık olduklarını ve bakım emeği sunmaya erkeklerden daha uygun olduklarını ifade eder. Gilligan’ın yaklaşımı bakım emeği sunabilmenin kadınlara özgü bir ahlak anlayışından kaynaklandığını ve kadınların bir zenginliği olduğunu öne sürdüğü için annelik araştırmalarına kültürel feminist damardan bir katkı sağlar.

Bu kısımda İkinci Dalga Feminizm kapsamındaki farklı yaklaşımların anneliğin kadın için ve toplum için ne anlam ifade ettiğini ortaya koydukları farklı görüşleri özetlemeye çalıştım. Bir sonraki alt kısımda Üçüncü Dalga Feminizm ile harekete geçen siyahi kadınların sesini duyurdıkları siyahi feminizmin kadınların annelik deneyimine nasıl baktığını ele alacağım.

2.2.1. Siyahi Kadınların Annelik Deneyimleri

Collins (1994) kadınların annelik deneyimlerinin farklılaşmasında ırk ve sınıfın önemini altını çizer ve feminist annelik teorilerinin kısmi bir bakış açısına sahip olduklarını, tüm kadınların annelik deneyimlerini yansıtmadıklarını; ırk ve sınıf analizi yapmadıklarını, beyaz, orta-sınıf kadınların deneyimlerini evrensel olarak ele aldıklarını öne sürer. Collins (1994), beyaz feministlerin beyaz orta sınıf annelerin deneyimlerine bakarak annenin çocuğundan ayrı kalmasının anne-çocuk ilişkilerine etkisi, annelerin toplumsal cinsiyet temelli ezilmeleri ve anneliğin patriyarkadan kurtulma imkânları gibi konulara önem verdiklerinden söz eder. Oysa renkli kadınların deneyimlerine bakıldığında siyahi kadının çalışmasının hem çocuklar hem toplum için önemi, annelik yaklaşımlarının oluşumunda iktidar ilişkileri ile bireysel ve kolektif etnik kimliğin inşasında kendini tanımlamanın önemi gibi konular ön plana çıkar (Collins, 1994).

Beyaz kadınlar, anneliğin kendilerini toplumda erkeklere göre ikincil statüde konumlandığını, üzerlerinde baskı kurduğunu, özgürlüklerini kısıtladığını öne sürerken annelik, siyahi kadınların kendilerini tanımlama gücünün, kendilerine değer vermenin ve saygı duymanın önemini, kendilerine güven duyma ve bağımsızlık ihtiyaçlarının farkına vardıkları ve bunu ifade ettikleri ve siyahi kadınların güçlendirildiği bir alan olmuştur (Collins, 2000). Collins (1991) Beyaz Amerikalıların “kadınlık kültürüne” göre kadınların çalışmadığını özel alanda kalarak eşinin ve çocuklarının bakımını ve evin idaresini sağladığını; siyahi kadınların annelik ideolojisinin ise beyaz kadınların annelik ideolojisinden üç yönden farklılaştığını öne sürer. Siyahi ailelerde özel alanda çekirdek aile içerisinde çocuk bakımının sorumluluğunun sadece anneler tarafından taşınması mümkün değildir çünkü ailenin geçiminin sağlanması için kadınların mutlaka çalışmaları gereklidir. İkinci olarak cinsiyet rollerinin ayrımı ve kadın ile erkek alanlarının ayrılmasına Afrika-Amerikan ailelerde pek rastlanmaz. Üçüncü olarak kadınların ekonomik olarak erkeklere bağımlı olmaları ve anneliğin ilişkili olduğu ve “iyi anne”

olmak için kadınların evde kalmaları ve tam zamanlı anne olmaları gerektiği varsayımları siyahi ailelerde yaygın değildir zira siyahi kadınlar da evlerini geçindirmek için çalışmak zorundadırlar ve ekonomik olarak erkeklere bağımlı değildirler. Siyahi kadınların çalışmasından söz ettiğimizde ırk ve sınıf kesişiminden bahsetmemiz önem taşır zira sadece siyah ırktan oldukları için değil ekonomik olarak alt sınıfa mensup oldukları için çalışmak zorundadırlar. Yani siyahi kadınlar hem sınıf hem ırk kesişimindeki toplumsal konumlarında yaşadıkları eşitsizlikler nedeniyle çalışırlar. Bu onların annelik deneyimlerini de şekillendirir. Siyahi kadınların annelik deneyimi aynı toplum içerisinde ırka göre annelik deneyimlerinin nasıl farklılaşabileceğini gösterir; feminist annelik yaklaşımlarına farklı bir boyut katar onu zenginleştirir.

Siyahi toplumda kadınlar tarihsel olarak önemli bir konumdadırlar annelik deneyimleri de güçlü kadınlıklarının bir yansımasıdır. Annelik kadınlığın önemli bir boyutudur; çoğu kadın için doğum yapmak ve anne olmak kadınlığa ilk adımdır (Collins, 2000). Etnik topluluklarda hayatta kalmak için verilen mücadele kadınların annelik deneyimlerini daha iyi anlamamızı sağlar. Ailelerinin geçimini sağlamak, çocuklarını yetiştirmek için çalışmak siyahi kadınların hayatının önemli bir boyutudur ve kadınların çalışmak için çocuklarından ayrı kalmaları annelik ilişkilerini şekillendirir ve toplumda anneliğin paylaşılmasını sağlar. Siyahi annelik anlayışına göre kadınlar hem biyolojik çocuklarına hem de siyahi toplumdaki diğer çocuklara annelik yaparlardı (Collins, 1994: 51). Ev dışında ve ev içinde uzun saatler çalışan ve çocuklarına annelik yapmaktan mahrum kalan siyahi kadınların çocuklarına bakılmasında geniş aileler önemli bir rol oynar. Onlar işe gittiklerinde çocuklarını çalışmayan annelerine, kız kardeşlerine, arkadaşlarına veya komşularına bırakırlardı; böylece toplumda annelik emeği paylaşıldı. Siyahi kadınların diğer kadınların çocuklarına da annelik yapması toplumda annelik normunu oluştururdu; Collins (1994) bu deneyimini “öteki annelik” (other mothering) veya “topluluk anneliği” olarak adlandırır. Kadınların yaptığı annelik işi hem

çocukların yetiştirilmesi hem de toplumun sürdürülebilmesi için gereklidir. Bu nedenle, siyahi kadınların hem biyolojik çocuklarına hem de diğer annelerin çocuklarına annelik yapmaları yaşadıkları toplumdaki saygın konumlarını da pekiştirirdi. Siyahi kadınların “öteki annelik” veya “topluluk anneliği” deneyimi ve anneliklerini çocuklarının fiziksel ihtiyaçlarını sağlamak için çalışmaları, başka bir etnik grup olan Filipinli kadınların annelik deneyimlerini anlamamız için önemli bir perspektif sağlar zira her iki etnik gruptan kadınların annelik deneyimleri çok benzerlik göstermektedir.

Benzer şekilde bell hooks (1984) da Friedan’ın (1963) anneliğin beyaz liberal feminist analizini cinsiyetçi baskıdan en çok etkilenen renkli ve yoksul kadınların deneyimlerini içermediği için eksik bulur ve eleştirir. hooks (1984), siyahi kadınların hayatlarında çalışmadan geçirdikleri bir dönem olmadığından ve Friedan’ın (1963) beyaz orta ve üst sınıf kadınların bu mistik dertlerini yazarken o dönemde siyahi kadınların tek istediklerinin sıcak evlerinde oturup çocuklarına bakabilmek olduğunu söyler. Zira daha sonra değineceğim gibi ırk, etnisite ve sınıf kadınların annelik deneyimlerini şekillendirir.

hooks (1990) beyaz feministlerin anneliği kadınların ezilmesinin nedeni olarak ve kadının özgürlüğünün önünde bir engel olarak gördüklerinden ancak siyahi kadınların anneliği kadınların özgürlüğünün önünde bir engel olarak görmediklerinden söz eder. Siyahi kadınlar için ırkçılık, istihdam ve eğitim olanaklarının azlığı gibi daha önemli sorunlar varken annelik öncelikli sorunlar arasında görülemiyordu. hooks (1990), anneliğin siyahi kadınların iş hayatına girmelerinin önünde bir engel olduğunu düşünmüyordu zira siyahi kadınlar hayatları boyunca ev dışında tarlalarda, başka evlerde, fabrikalarda vb. çalışmışlardı. Siyahi kadınlar evdeki işi yabancılaştırıcı görmüyorlar tam tersi ailelerine daha çok vakit ayırabilecekleri, bakım emeği ve sevgiyi paylaşabilecekleri bir iş olduğunu düşünüyorlardı oysa ev dışındaki iş insani değildi, yabancılaştırıcı ve alçaltıcıydı (hooks, 1990). Beyaz kadınlar ise eve hapsoldüklerinden; sadece çocuklarıyla

ve kocalarıyla ilişkili olduklarından, duygusal ve ekonomik olarak bağımlı olduklarından dem vuruyorlardı.

Bu alt kısımda siyahi kadınların annelik deneyimlerinin beyaz kadınlarınkinden nasıl farklılaştığını önde gelen siyahi feministlerden Patricia Hill-Collins ve hooks'un görüşlerine yer vererek ele aldım. Bir sonraki kısımda ise farklı ideolojik yaklaşımların anneliği nasıl ele aldıklarını tartışacağım.

2.3. Annelik İdeolojileri

İdeolojiler neyin mevcut olduğunu, neyin iyi olduğunu, neyin mümkün olduğunu ifade ederler (Therborn, 1980). İdeoloji bir gerçeklikten çok ancak gerçekliğin bir inşası olabilir. Althusser (1984) ideolojilerin “içimizde” ve “bize yönelik” olduğunu; ne kadarını içselleştirdiğimizin tamamen farkında olmadığımızı ancak birbirimizi tanımlamak için ideolojik şablonları kullandığımızı öne sürer. Freedman (2003) da ideolojilerin hem tarihsel ve toplumsal koşulları şekillendirdiğini hem de onlar tarafından şekillendiğini öne sürer. İdeolojilerin insanlar ve toplumlar üzerinde güçlü bir etkisi vardır, toplumsal ve politik davranışları meşrulaştırır veya gayrı meşrulaştırırlar (a.g.e). İdeolojiler dünyayı nasıl algıladığımızı doğrudan etkiler, bazı şeyleri görmemizi sağlar, bazı şeyleri görmemizi ise engeller.

Annelik de toplumsal ihtiyaçlara göre farklı ideolojiler ile düzenlenen bir alandır. Toplum, ideolojiler aracılığıyla annelerin benimsemesi gereken davranışları ve kaçınması gereken davranışları belirler ve kadınların da bunları içselleştirmesini bekler. Annelik ideolojileri de toplumsal, tarihsel, siyasi, ekonomik değişimlerle birlikte zaman içinde değişir (Taylor, 2011: 888) ve her tarihsel dönemin egemen toplumsal ideolojileri ile şekillenir. Değişen annelik ideolojileri ve “iyi annelik” modeline uyum sağlamaları için kadınlar üzerinde baskı oluşturulur (Badinter, 2011: 34).

İdeolojiler zamanla değişir ve “iyi annelik” ile ilgili fikirler de toplumsal, siyasal, kamusal ve ekonomik değişikliklere bağlı olarak değişir (Miller, 2010: 97). Badinter (2011: 119) “Her kültüre, dönemine göre değişebilen ideal bir annelik modeli hakimdir. Bilerek ya da bilmeyerek bütün kadınlar bu modelden etkilenir. Onu olduğu gibi kabul edebilir ya da etrafından dolanabilirsiniz, müzakere edebilir, ya da reddedebilirsiniz ama son kertede kendinizi hep bu modele göre belirlersiniz” der. Yani, kadınlar değişen annelik ideolojilerine göre kendi anneliklerini şekillendirirler.

Bu kısımda toplumlarda kadınların anneliklerini düzenlemek için benimsenen farklı annelik ideolojilerinden bahsedeceğim. Böylelikle araştırmanın bulgularını sunduğum bölümlerde farklı annelik ideolojilerinin -ulusötesi annelik ideolojisi ve yoğun annelik ideolojisi- kadınların annelik deneyimlerini nasıl şekillendirdiğini ortaya koymak üzere kuramsal çerçeveyi çizmiş olacağım.

2.3.1. Geleneksel Annelik İdeolojisi

Geleneksel (patriyarkal) annelik ideolojisi özel alan kamusal alan ayrılığından beslenen toplumsal cinsiyet özcülüğüne dayanır; erkeklerin kamusal alan kadınların özel alana ait olduğunu benimser. Bu toplumsal cinsiyet ikiliği tam zamanlı anneliğin icat edilmesine yol açmıştır (O'Reilly, 2010). Kadınların tam zamanlı anneliği temel alan geleneksel annelik ideolojisi kadınlar üzerinde kültürel hegemonyayı sürdürmüştür. O'Reilly (2010) tam zamanlı anneliğin kadınların annelik kimlikleriyle toplumda ahlaki üstünlük ve kültürel prestij kazandıklarını öne sürer. Ancak tam zamanlı annelik bu ideali maddi olarak sürdürmeye gücü yetecek orta sınıf kadınlar tarafından benimsenebilir.

Geleneksel annelik ideolojisi “iyi anne”yi tam zamanlı, evde oturan, beyaz, orta-sınıf ve evle ilgili ideallerle beslenen bir kadın olarak tanımlar (Boris, 1994). Bu ideale uyacak kadar ayrıcalıklı olmayan kadınlar da toplumsal olarak benimsenen “iyi annelik” beklentilerine uymadıkları için başarısız olduklarını düşünürler (DiLapi, 1989). Oysa

geleneksel annelik ideolojisi de bir inşadır ve evrensel olarak tüm toplumlardaki kadınların deneyimlerini kapsamaz.

Geleneksel annelik ideolojisi aynı zamanda kadınların toplumsal konumlarına göre ırk, sınıf, cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyete dayalı bir ön yargı barındırır (Johnston ve Swanston, 2006). Zira evli, orta sınıf ve çocuklarıyla evde kalabilen bir ideal anne profili çizer. Geleneksel annelik ideolojisi anneliği kadınlar için bir amaç, bir kimlik ve aileyi de özel alanda toplumsal, siyasal ve kamusal hayattan uzakta olarak ele alır. (O'Reilly, 2010: 22).

2.3.2. Bilimsel Annelik İdeolojisi

19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında annelik ve kadınlık arasındaki ilişki asli olarak kadınların annelikleri aracılığıyla bir kimlik bulmaları ve hayat tatmini almaları şeklinde kurulmuştur. Bir önceki yüzyılda bilim ve tıptaki gelişmelerin kadınların gündelik yaşantılarına etkileriyle annelik pratikleri ciddi anlamda değişmekte; *bilimsel annelik ideolojisi* kadınların çocuklarını sağlıklı yetiştirebilmeleri için bilimsel ve tıbbi tavsiye almalarını ve erişebildikleri tüm tıbbi ve bilimsel bilgiye ulaşmalarını ön görmekteydi (Apple, 1995). Bu ideoloji, sağlıklı çocuk yetiştirmenin, kadınların anne veya büyükannelerinin bilgileriyle veya kendi bilimsel çalışmalarıyla değil doktorların talimatlarını takip etmeleriyle mümkün olacağını söyler. Doktorlar, çocuk-bakım rehberleri, kadın dergilerindeki köşe yazıları, dergiler, kız eğitim kurumlarında verilmeye başlanan ev işleri ve ev ekonomisi dersleri en önemli kaynaklardır. Teknolojik gelişmelerle ev işlerinin yapılma şekilleri de değişmiştir. Yemek endüstrisi konserve yiyecekleri pazarlamakta, yemek kitapları bilimsel birer kaynak gibi, yemeklerin ne kadar malzeme kullanılarak nasıl yapılacağını harfiyen anlatan yemek tarifleri vermekte; kadınların çocukların beslenmesini profesyonel bir iş gibi algılamaları sağlanmaktadır (Apple, 1995).

Kadınların kimliklerini ev dışında aramamaları için ev kadınlığı ve annelik rolleri yüceltilir ancak her şeyin uzmanlar tarafından verilen bilgilere harfiyen uygun bir şekilde yapılması gerektiği vurgulanırdı. Bilimsel annelik bilimi yüceltirken içgüdü ve geleneksel bilgiyi de küçük görür (Apple, 1995). Apple'a (1995) göre ilk dönemlerde bilimsel annelik ailelerinin sağlıkları hakkında karar vermeye aktif bir şekilde katılmak üzere gerekli bilgileri kendilerinin bulmaları ve değerlendirmeleri için anneleri cesaretlendirmiştir. Ancak 20. yüzyılda bu ideoloji kadınların bilim ve tıbbi uzmanlıktan öğrenmelerinden ziyade uzmanların talimatlarını birebir takip etmeleri öğütlemiştir. Buna göre kadınlar ailelerinin refahından sorumlu tutulmakta ancak doktorların talimatlarını takip etmek zorunda bırakılmakta; bu da annelerin hem sorumlu kılınması hem de sorumluluk almaya muktedir görülmemesi ve çocuklarının yetiştirilmesinde kontrol sahibi olamamaları anlamına gelmektedir⁸ (Apple, 1995). Bu da kadınların kendi çocuklarını nasıl yetiştirecekleri konusunda söz sahibi olamamalarına neden olurdu.

Modern ve güncel annelerin geleneksel öğütlerden ziyade bilimsel gerçeklere ihtiyaçları vardı (Apple, 1995). Başarılı ve sağlıklı çocuk yetiştirmek için anneliğin bilimsel uzmanlıkla bilgilendirilmesi gerekiyordu; kadınlar çocuklarının sorumluluklarının esas taşıyıcıları olmalarına rağmen çocuklarını en iyi nasıl yetiştirecekleri konusunda bilimsel ve tıbbi açıdan uzmanlara bağımlıydılar.

2.3.3. Milliyetçi Annelik İdeolojisi

20. yüzyılın başlarında ulus devletlerin yükselişe geçmesiyle birlikte *milliyetçi ideolojiler* de kadınları kendi ideallerine göre ele almışlardır. Kadınlar toplumun biyolojik üreticileri ve topluluğun taşıyıcıları olarak görüldükleri için annelik rolleri ile ulus devlet kuruluşuna dahil edilmişlerdir (Yuval-Davis, 1997). Toplumlarda çocuk

⁸ Adrienne Rich'in (1976) sözünü ettiği "iktidarsız sorumluluk".

sahibi olma konusunda kadınlar sürekli denetlenmekte hatta bazı milli projelere göre az veya çok çocuk doğurmak konusunda baskı altında tutulmaktadırlar (a.g.e).

Modern ulus devletlerin kurulma sürecinde kadınların ulusa dahil olmaları da annelik yoluyla gerçekleşmiş; kadınlar doğurganlıkları nedeniyle ulusların, etnik ve dinsel grupların biyolojik yeniden üreticileri olarak görülmüşlerdir (Yuval-Davis ve Anthias, 1989). Kadının ulusun askerlerine anne olacak olması bu dönemde milliyetçilerin ve feministlerin ortak projesi olmuş, “gerçek kadınlık” da farklı kesimler tarafından millet için yeni vatandaşlar ve üretken işgücü olacak sağlıklı çocuklar doğuran ideal kadının kadınlığı olarak tanımlanmıştır (Akşit, 2012). Her ne kadar kadınlar savaş dönemlerinde iş hayatına çağırıldılarsa da savaşlar sona erdiğinde çocuklarını yetiştirmek üzere evlerine geri gönderilmiştir. Bu sefer de milletin kültürel yeniden üreticileri olarak kadınlara bahsedilen iktidarın kaynağı haline gelmişlerdir (Yuval-Davis, 1997).

Milliyetçi annelik ideolojisi çerçevesinde kadınların milletin inşasında da annelik rolleriyle göreve çağırıldıklarını ve toplumsal hayata gelecek nesillerin biyolojik üreticileri ve yetiştiricileri olarak görüyoruz.

2.3.4. Özcü Annelik İdeolojisi

Kadının anneliğini doğal, evrensel ve içgüdüsel olarak gören özcü annelik ideolojisi bu içgüdü'nün değişmez ve kaçınılmaz olduğunu öne sürer. Buna göre, kadınların biyolojik olarak üreme, yani çocuk doğurma ve süt verme kapasiteleri göz önünde bulundurularak annelik toplumsal bir inşadan ziyade doğal bir üretim olarak görülür. Özcü annelik ideolojisi anneliği kadının biyolojik özelliklerine atıfla tanımlayan ve kadınlığı da annelik üzerinden tanımlayan; kadınların doğurabilme özelliklerinden dolayı anneliğin kadınlar tarafından yapılmasını doğal gören ve kadınlar tarafından yapılmasını sorgulamayan bir ideolojidir.

Patrice diQuinzio (1999) özcü annelik ideolojisi ile kadının en yüce mutluluğu sözde doğal kaderi olan annelik rolünde bulacağını, kadınların özsel doğalarının anne olmalarını gerektirdiğini ve anneliğin kadınların doyuma ve mutluluğa ulaşmalarını sağlayan biricik yol olduğunu öne sürer. Bu yaklaşıma göre annelik kadın doğasının, biyolojik üreme kapasitesinin ve/veya insanın evrimsel gelişiminin bir fonksiyonudur (DiQuinzio, 1999).

Kadınların annelik yapmak için ihtiyaç duydukları iddia edilen empati yapma, karşındakinin ihtiyaçlarına karşı duyarlı olma ve kendini feda etme gibi psikolojik ve duygusal özelliklerin kadınlarda doğal olarak bulunduğunu ve kadınların annelik yapma arzularını tatmin etmeleri, psikolojik olarak gelişmeleri ve duygusal tatmin yaşamaları için annelik yapmaları gerektiğini öne sürer (a.g.e). Tüm kadınlar anne olmalıdır ve annelik için gerekli olan özellikleri bulundurmayan veya anne olmayı reddeden kadınlar marjinal ve eksik görülmektedirler. DiQuinzio'ya (1999) göre özcü annelik sadece annelik ile değil kadınlık ile de ilgilidir.

Özcü annelik ideolojisi kadınlığı annelik üzerinden tanımlar ve anneliğin özsel olarak kadın doğasının ve kadınların biyolojik kapasitelerinin bir işlevi olduğunu öne sürer. Kadınların empati yapma, başkalarının ihtiyaçlarına karşı duyarlı olma, kendilerini feda etme gibi psikolojik özellikleri ve duygusal kapasiteleri nedeniyle çocuklara bakmaları gerektiğini öne sürer. Bu özellikler kadınlarda doğal olarak vardır ve kadınlar annelik ile psikolojik olarak gelişir duygusal olarak da tatmin olurlar (DiQuinzio, 1999). Özcü annelik ideolojisine karşı çıkan feministler anneliğin kadınlara özgü bir içgüdü veya kadınların doğasında olan bir nitelik olduğu fikrini reddederler. Anneliğin kadınlara özgü bir içgüdü veya biyolojik bir nitelik olmasından çok toplumsal olarak inşa edilen bir olgu olduğunu savunurlar.

2.3.5. Toplumsal İnşacı Annelik İdeolojisi

Anneliğin kadınların doğasıyla bağlantısı olduğu fikri aslında tarihsel, toplumsal ve politik olarak inşa edilmiştir. Feminist kuram anneliği kadınların biyolojik özelliklerine ve kapasitelerine indirgediği için özcü annelik ideolojisini eleştirir. İnşacı feminist kuramcılara göre annelik, kadınların doğal nitelikleriyle ilişkilendirilmemekte ve toplumsal olarak inşa edilmiş bir kavram olarak ele alınmaktadır yani ideolojiktir (Arendell, 2000). Her tarihsel dönemde değişen toplumsal ideolojiler annelik ideolojilerini de şekillendirir.

Bock ve Duden (1977) ünlü makaleleri “Arbeit aus Liebe”de kadınların yaptıkları ev işlerini “sevgi emeği” olarak gösterilmesini eleştirirler. Benzer şekilde anneliği sevgi emeği olarak kutsallaştırmak veya romantikleştirmek de anneliğin kadın ve erkek arasında (hatta kadınlar arasında) yarattığı iktidar ilişkilerini gizler. Oysa annelik deneyimlendiği toplumsal bağlamlarda toplumdaki tahakküm ilişkilerinin, toplumsal cinsiyet, sınıf ve etnisiteye dayalı tüm eşitsizliklerin yeniden üretilmesine neden olan bir alandır. Her ne kadar özel alana ait gibi görülse de nasıl bakım emeği politik bir alansa (Cox, 2010) annelik emeği de politik bir alandır ve hiçbir zaman siyasi mücadeleden kaçamaz (Glenn, 1994). Feministler biyolojik ve toplumsal anneliğin birleştirilmesinin, her iki formun doğayla ilişkilendirilmesinin ve anneliğin aşk işi olarak idealleştirilmesinin toplumda kadının ikincil durumunu yarattığını ve sürdürdüğünü öne sürerler. Feministler biyolojik ve toplumsal annelik ayrımında ısrar ederler ve ancak böyle bir ayrımın kadınların çocuk doğuran ve yetiştirenler olarak sömürülmesine müsaade edecek şekilde anneliğin, toplumsal algıları nasıl inşa ettiğini ortaya çıkartabileceğine inanırlar (Neyer ve Bernardi, 2011).

Glenn (1994) de anneliğin kadınların biyolojik üreme kapasiteleriyle ilgili olduğu için toplumsal cinsiyet ile içi içe geçtiğinden söz eder. Annelik, toplumsal cinsiyetin yeniden üretim yanı sıra doğrudan ilgilidir; biyolojik belirlenimciliğe göre kadınlar

doğurduğu için annelik sorumluluğu da biyolojik annelere yani kadınlara ait olarak görülür; bu da anneliğin doğal, evrensel ve değişmez olarak görülmesine neden olmaktadır. Oysa annelik biyolojik olarak belirlenmez, toplumsal olarak inşa edilir; annelik deneyimleri de tarihsel ve toplumsal olarak farklılıklar gösterir (Glenn, 1994). Bu ideoloji, anneliğin kadınların biyolojik kapasiteleri veya içgüdüleriyle ilgili olmadığını, toplum tarafından inşa edildiğini, evrensel olmadığını, tarihsel, toplumsal ve kültürel olarak değiştiğini öne sürer.

2.3.6. Yoğun Annelik İdeolojisi

Hays (1996: 8) günümüzde toplumlarında yoğun annelik ideolojisinin (intensive mothering) yaygın olarak kabul edildiğini öne sürer. Hays (1996: 8) yoğun annelik ideolojisinde ilk olarak kadınların çocukların birincil ve asıl bakım vereni olduğu ilkesini benimser. Yoğun anneliği çocukların tek bir bakım veren tarafından yetiştirilmeye ihtiyaç duyduğu ve bu iş için en uygun insanın da anne olduğu savunur (8). Anne müsait olmadığında ise başka kadınlar geçici olarak annenin yerine geçebilirler. İkinci olarak Hays (1996: 8) yoğun anneliği çocuk merkezli, uzman rehberliğinde, duygusal olarak tüketici, emek yoğun ve finansal olarak pahalı olarak tanımlar. Yoğun annelik, annelerin çocuklarına zaman ve enerji harcamasını gerektirir. Üçüncü olarak da anneliği ücretli işten ayrı tutar; çocuklar saf, masum ve paha biçilemez varlıklar olarak görüldükleri için özel alanda, değer verilerek özel yöntemlerle yetiştirilmelidirler (122-129).

Hays'ın (1996) öne sürdüğü yoğun annelik ideolojisine göre anne ve çocuk arasında fiziksel yakınlıktan fazlası aranır ve annelerin çocuklarıyla “kaliteli zaman” geçirmeleri de beklenir. Annelere, çocuklarına kitap okumaları, onlarla oynamaları ve birlikte belirli etkinliklere katılmaları tavsiye edilir.

Yoğun annelik ideolojisi, kadınları çocuklarına bakan, kendini çocukları için feda eden ideal bir anne profili çizer bunun tüm ırk ve sınıflardan kadınlar için çağdaş annelik

ideolojisi olduğunu öne sürse de tüm kadınlar çocuklarına bu ideolojiye uygun annelik yapamazlar (9, 86). Hays (1996) yoğun annelik ideolojisinin hegemonik olduğunu ve toplumda tüm kadınların benimsemesi gereken idealler olduğunu öne sürer. Ancak bu annelik idealleri toplumda ne kadar egemen de olsa farklı toplumsal konumlardan anneler farklı çocuk bakım pratikleri geliştirirler.

Douglas ve Micheals (2004: 5) da Hays'in (1996) çalışmasını takip ettirdiklerini söyledikleri "The Mommy Myth" adlı eserlerinde medyanın yoğun anneliği desteklediğini, kadınların sürekli talep eden ve sürekli başarısızlığa uğrayan anne pozisyonuna konulduğunu, kadınları kısıtlayan ve kamusal alanın dışında, özel alana hapseden bir yaklaşım tarif ederler. Bu, kadınların mükemmel anne olmaya çalışmalarına neden olan baskıcı akımı 'yeni annecilik' (new momism) olarak adlandırırlar (a.g.e).

Altıncı bölümde ele alacağım Amy Chua'nın (2011) tanımladığı 'kaplan anneliği' de yoğun annelik ideolojisinin bir boyutu olarak ele alabiliriz. Kaplan annelik mükemmelden aşağı notların kabul edilmemesi, boş zamanın veya akademik olmayan sosyalleşmeye ayrılan zamanın çok az olması ve klasik müzik dersi alınmasını içeren otoriter ebeveynliğe işaret eder (Chua, 2011). Kaplan annelik tarzının sahada gördüğüm özellikle Çinli kadın işverenlerin dile getirdiği bir kavram olarak yoğun annelik literatürüne katkı sağladığını düşünüyorum.

2.3.7. Ulusötesi Annelik İdeolojisi

20. yüzyıl boyunca Amerikan beyaz, orta sınıf ve heteroseksüel kadınların anneliği ideal ve evrensel bir model olarak sunulur (Glenn, 1994, 3). Ancak Üçüncü Dünya kadınları, renkli kadınlar, lezbiyen kadınlar ve işçi sınıfından kadınların "kadın" kavramsallaştırmasına meydan okuyup kadınların ortak noktaları olduğu kadar aralarında farklılıklar olduğunu ortaya koymaları anneliklerin de farklı inşaları olduğunu gösterir. 1990'larda deneyim ve duruş noktasına olan ilginin artmasıyla birlikte kadınların annelik

deneyimlerinde de feminist akademisyenler ırk, etnisite, cinsel yönelim ve toplumsal statüye bağlı olarak yaşanan farklılıklara odaklanmaya başlarlar (Kawash, 2011).

Küreselleşmeyle birlikte neo-liberal ekonomik politikalar Üçüncü Dünya ülkelerinden kadınların ülkelerinde bulamadıkları iş fırsatlarını gelişmiş ülkelerde aramalarına yol açmış; bu da kadınların artan sayılarda göç etmelerine neden olmuştur. Castles'ın (1998) “göçün dişileşmesi” olarak adlandırdığı bu durumda çocuklarını diğer aile üyelerinin (çoğunlukla kadın) bakımına bırakıp göç eden kadınlar anneliği çocuğun ve annenin bir arada yaşadığı geleneksel annelik idealinden farklı deneyimlemeye başlamışlardır.

1990'ların sonlarında ulusötesi hayatlara artan ilgiyle birlikte ulusötesi annelik ile ilgili akademik çalışmalar da artmıştır. Hondagneu-Sotelo ve Avila (1997) Amerika'da yaşayan Latin Amerikalı göçmen kadınların annelik deneyimlerini inceledikleri araştırmalarında bu kadınların geride bıraktıkları çocuklarına annelik yapmak üzere yaptıkları düzenlemeleri, oluşturdukları anlamları ve belirledikleri öncelikleri “ulusötesi annelik” olarak adlandırırlar. Göçmen kadınların çocuklarını bırakıp göç etmeleriyle oluşan uzamsal ve zamansal ayrılıklara uyum sağlayabilecek şekilde anneliklerini yeniden tanımladıklarını ve anlamlandırdıklarını öne sürer; bu deneyimleri “hem orada hem burada olma” hali olarak nitelerler (a.g.e). Göçmen kadınlar bedenlen göç ettikleri şehirde yanlarında çalıştıkları ailenin yanında olmalarına rağmen ruhen çocuklarının yanında olduklarını öne sürerler. Boccagni (2012) de ulusötesi annelerin “iki tarafa ait olma” (double belonging) hissini bir şekilde “iki tarafta yaşama” (double living) deneyimine çevirdiklerinden bahseder.

Parreñas (2001) Filipinli göçmen kadınların annelik deneyimlerini “uzaktan annelik” olarak tanımlar ve bu deneyimin hem anne hem çocuklar için pek çok duygusal boyutu olduğundan söz eder. Aileden ayrılmanın verdiği acı yaptıkları işin bakım emeği olması ile birlikte daha çok artar; kendi çocuğuna fiziksel olarak bakamayan bir anneye

başkasının çocuğuna bakmak zor gelir (Parreñas, 2001). Ev ve bakım işinde çalışan göçmen kadınların annelik deneyimlerini anlamak bu noktada önem taşır zira kadının çocuklarına bakmak için yaptığı iş, göç etmesini ve çalıştığı ailenin yanında yaşamasını gerektirir bu da çocuklarına geleneksel anlamda annelik yapamaması anlamına gelir.

Parreñas (2005) Filipinler üzerine yaptığı çalışmasında göç eden babaların olmamasının aile üyeleri arasında yakınlığı azalttığını ancak erkeklerin yokluğu nedeniyle hiçbir zaman suçlanmadığını zira annelerin babanın görevlerini de yerine getirerek onun yokluğunu telafi edebildiğini öne sürer. Ancak kadınların göçü anormal karşılanır; anneler çocuklarını bırakmakla ve “iyi anne” olmamakla suçlanırlar (Parreñas, 2010). Ailenin bakım sorumlulukları da diğer kadın aile bireylerine transfer edilir.

Ulusötesi annelik ideolojisi, anneler ve çocuklar arasına coğrafi mesafenin girmesi nedeniyle çocukların biyolojik anneler tarafından yetiştirilmesi ve anne ve çocukların birlikte yaşaması gerektiğini öne süren geleneksel aile ideolojisinin ve normatif annelik büyük anlatısının temellerinin sarsılmasına neden olur (Cheng, 2006). Ulusötesi annelik ideolojisi çerçevesinde kadınlar yeni annelik stratejileri geliştirirler. Anneler göç ederek çocuklarının maddi ihtiyaçlarını karşılasalar ve aileyi geçindirseler de çocuklarına duygusal açıdan da destek olmaya devam ederler. Zira uzakta da olsalar çocuklarına bakım emeği vermeleri beklenir.

2.4. Annelik Deneyimlerinin Küreselleşmesi

1980’lerden itibaren küreselleşmenin etkisiyle oluşan toplumsal ve ekonomik değişimler, insan hareketliliğinin kolaylaşması, küresel istihdam piyasalarındaki yeni emek türlerinin ortaya çıkışı, iş olanaklarının artışı ve teknolojik gelişmelerle birlikte kadınlar artan oranlarda göç etmeye başlamışlardır. Chavkin ve Maher (2010) de anneliklerin küreselleşmesini ele aldıkları araştırmalarında anneliğin fiziksel ve

toplumsal yönlerinin küresel bir dünyada nasıl mobilize olduğunun ve küresel akışların kadınların annelik deneyimlerinin üzerinde nasıl etkileri olduğunu incelerler.

Chavkin (2010, 4) sermayenin, insanların ve bilginin hızlı küresel hareketi ve medikal teknolojilerin gelişmesiyle anneliğin biyolojik ve bakım bileşenlerinin ulusötesi boyutta ayrıldığını öne sürer ve bunu “anneliğin küreselleşmesi” olarak adlandırır. Küreselleşen dünyada kadınların anne olma ve annelik yapma deneyimleri de küreselleşmektedir. Büyük resme bakıldığında hamile kalma, bebeği taşıma ve bakım işleri küreselleşmiştir; artık çiftler küresel üreme teknolojileri pazarı oluşması ile farklı ülkelerde tüp bebek tedavisi görebilmekte, bebeklerini taşımaları için farklı ülkelere taşıyıcı annelerle anlaşabilmekte, farklı ülkelere evlat edinebilmekte veya doğumdan sonra çocuklarının bakımında farklı ülkelere kadınlardan bakım emeği alabilmektedir (Chavkin, 2010; Maher, 2010).

Hem küreselleşen üreme teknolojileri hem de uluslararası göç Colen’in (1995) sözünü ettiği “yeniden üretimin katmanlı” yapısına birer kat daha eklemektedir. Gerçekten de bakıldığında farklı sınıf ve etnik kökenden kadınlar, göç eden bakım emekçileri; onların işverenleri, taşıyıcı anneler; tüp bebek tedavisi olma imkânı olan ve olmayan kadınlar ekonomik imkânları dolayısıyla kaynaklara olan erişimleri ve toplumsal konumları nedeniyle yeniden üretimin hep farklı katmanlarında yer almaktadırlar.

Neyer ve Bernardi (2011) de feminizmin biyolojik annelik ve toplumsal anneliğin ayrılması konusundaki ısrarının en önemli katkı olduğunu öne sürerler. Pek çok biyolojik anne iş piyasasında çalışsa da çalışmasa da çocuk bakımı için başka kadınların bakım emeğini satın alma yoluna gitmektedir. Hem göçmen ev işi ve bakım çalışanları hem de onları istihdam eden kadınlar kazandıkları ücretlerin artması karşılığında kendi çocuklarına daha az doğrudan annelik yaparlar (Chavkin, 2010: 7). Bu da biyolojik anneliğin ve çocuk bakma işinin birbirinden ayrıldığını göstermektedir. Bakım emeğinin

göçmen kadınlar tarafından sağlanması onların çocuklarından ayrılmasına ve annelik deneyimlerinin tamamen değişmesine neden olurken bu emeği satın alan ve emeğini satan kadınlar arası iktidar ilişkileri ve eşitsizlikler oluşmaktadır. Bakım emeğinin metalaşması toplumda sınıfsal ve etnik olarak ayrıcalıklı konumdaki kadınları özgürleştirirken daha dezavantajlı konumdaki kadınları esaret altına alır.

Küreselleşme farklı toplumsal konumdaki kadınların annelik deneyimlerinin farklı şekillerde değişmesine neden olmuştur. Annelik deneyimleri farklı toplumsal konumlardan kadınlar arasındaki birleştirici pratiklerden çok derin küresel ve yerel eşitsizlikler barındırır; kadınlar çocuk bakımında halen birincil rolü üstlenmeler de bakım emeğini nasıl ürettikleri, hangi kaynakları kullandıkları ve ne tür destekler aldıkları değişir (Zimmerman, 2006: 202).

Küresel Güney'deki bazı kadınların kendi çocuklarından başka çocuklara bakım emeği sunması ve başka kadınlar için çocuk doğurması ekonomik olarak daha değerli sayılmaktadır (Maher, 2010). Yani kişi kendi ailesi için ürettiğinde değersiz olan bakım emeği pazarda meta olarak satıldığında değer kazanmaktadır. Hal böyle olunca Üçüncü Dünya ülkelerinde yaşayan pek çok kadın, çocuklarına daha iyi yaşam koşulları sağlayabilmek için göç etmekte, bakım emeğinin metalaşmasına ulusötesi bakım emeği piyasasının oluşmasına neden olmakta ve göç nedeniyle aile yapılarının değişmesi kadınların annelik deneyimlerini de değiştirmektedir.

Küreselleşme, dünyanın pek çok ülkesinde özellikle küresel şehirlerde kurulan çok uluslu şirketlerde pek çok profesyonelin istihdam edilmesini sağlamıştır (Sassen, 2006). İş hayatlarının ve seyahatlerinin yoğunluğu nedeniyle zaman kısıtı taşıyan kadınlar göçmen ev işi ve bakım çalışanlarını istihdam etme yoluna giderek ev işlerini ve çocuk bakımını başka kadınlara transfer etmek suretiyle iş ve ev hayatlarını dengelemeye çalışırlar. Evli ve küçük çocuklu kadınların çalışmasının yaygınlaşmasıyla hem erkeklerden hem de devletten toplumsal yeniden üretim yükümlülüklerine yeterince

destek alamayan çalışan kadınlar da ev ve bakım işleri için başka çalışan kadınlara yönelirler (Chavkin, 2010: 7). Zimmerman ve arkadaşları (2006) küresel güçler bağlamında bakım için kamusal sorumluluğun altının oyulması ve geleneksel bakım sistemlerinin aşınması sonucunda anneler için derinleşen bir bakım krizinden söz ederler. Bu bakım kriziyle mücadelede kadınların artan oranlarda göçmen bakım çalışanları istihdam etmeleri anneliklerinin de farklı şekilde dönüşmesine yol açar.

Küreselleşme ile birlikte dünya üzerinde insan hareketliliği ve uluslararası göçün artmasıyla birlikte daha iyi ücretler almak, ailelerinin hayat koşullarını iyileştirmek üzere sadece Küresel Güney'den değil Küresel Kuzey'den de kadınlar, eğitim, kendi kariyerleri, eşlerinin kariyerleri veya evlilik gibi nedenlerle göç ederler ve ortaya farklı küresel annelik stratejileri çıkar. Göç eden Üçüncü Dünya ülkesi kadınların annelik deneyimlerinin dönüştüğü gibi Yeoh ve Huang'ın (2010) ulusötesi elitler olarak adlandırdığı kendilerinin veya eşlerinin işi nedeniyle başka bir ülkeye taşınan veya göç eden Birinci Dünya ülkelerinden kadınların annelik deneyimleri de farklılaşır. Hem ulusötesi elitlerin hem de göçmen kadınların annelik deneyimlerine bakıldığında küreselleşmenin farklı toplumsal konumlardaki kadınların hayatlarını, annelik pratiklerini ve kimliklerini değiştirdiği görülür.

Küresel bir şehirde yaşayan üst ve orta sınıf kadınların küreselleşen ve dolayısıyla dönüşen annelik deneyimlerinin anlaşılması için günümüzde egemen annelik ideolojilerine, iyi anneliğin ne üzerinden tanımlandığına ve toplumda çocuğa atfedilen anlama bakılması gerekmektedir. Toplumda kadınların idealleştirilmiş “iyi annelik” anlayışı ve çocuk yetiştirmedeki rolleri küreselleşme ile birlikte değişir.

Singapur gibi eğitimdeki başarının sosyo-ekonomik başarı için yegâne yol olarak görüldüğü bir Asya şehrinde Yeoh ve Huang (2010) kadınların “iyi annelik” ideallerinin artık sadece çocukları yetiştirmek olmadığını; aynı zamanda birer eğitim temsilcisine dönüştüklerini ve çocukların eğitiminin annelik pratiklerinin temelini oluşturduğunu

ortaya koyarlar. Söz konusu araştırma hem işçi sınıftan kadınların hem de ulusötesi elitlerin annelik deneyimlerini birlikte incelediği için bu araştırmanın konusu ile benzerlik gösterir.

Yeoh ve Huang (2010: 35) Asya’da küresel bir şehir olan Singapur’da yaptıkları araştırmada farklı toplumsal konumlardan kadınların ulusötesi hareketlilikle müzakere ederek çocuklarının daha iyi bir eğitim almalarını sağlamak için üç farklı tür annelik stratejisi geliştirdiklerini öne sürer. Araştırma, yoğun iş hayatları nedeniyle çok sık seyahat eden ve tercih ettikleri annelik görevlerini özellikle çocuklarının eğitimiyle ilgili projelerini kendilerine ayıran ve uzaktan titizlikle programlayan, diğer fiziksel annelik işlerini de çocuklarının bakıcılarına devreden kadınların “inisiyatif veren annelik” yaptıklarını, çocuklarının eğitimini ve geleceğini finansal olarak desteklemek için Singapur’a göç eden göçmen kadınların “uzak mesafe annelik” yaptıklarını ve okul çağındaki çocuklarının daha iyi eğitim alabilmeleri için eşlerini geride bırakarak çocuklarıyla birlikte Singapur’a göç eden kadınların “mobil annelik” yaptıklarını ortaya koyarlar (36). Mobil annelik Huang ve Yeoh (2005)’un çocuklarının daha iyi bir eğitim alması için onlarla birlikte Singapur’a yerleşen Çinli kadınların benimsediğini iddia ettikleri ve “eğitim anneleri” olarak adlandırdıkları annelik stratejisidir. Bu küresel annelik stratejilerinin ortak noktası çocuklarının eğitimlerine verdikleri önemdir. Yeoh ve Huang (2010: 32) Asya toplumlarında eğitim başarısının ailelerin sosyo-ekonomik basamakları çıkmalarında bir araç olduğunu ve iyi anneliğin de çocuklarını sadece beslemek ve çocuklarını büyütmek/yetiştirmek olmadığını onların eğitim temsilcileri haline geldiklerini öne sürerler. Bu argümanın küresel bir şehir olan Hong Kong’da yaşayan anneler için de geçerli olduğunu söylemek mümkün zira altıncı bölümde anlatacağım gibi araştırma kapsamında görüştüğüm hem Çinli hem de *expat* anneler için çocuklarının eğitimleri büyük önem taşır.

Öte yandan Cheng (2006) küreselleşme çağında göç etmek zorunda olan pek çok kadın için en büyük sorunun çocuklarına göç politikaları nedeniyle geleneksel anlamda annelik yapamamaları, “annelik yapma haklarından” mahrum kalmaları olduğunu ileri sürer. Zira göç alan ülkeler uluslararası göçü yönetmek amacıyla sınırlarında kontrol mekanizmaları kurarak ve aile birleşimine izin vermeyerek göçmen kadınların annelik hakkını kullanmalarını engeller. Bu kadınların göç ettikleri şehirlerde geride bıraktıkları bir aileleri olduğu ve anne oldukları yadsınır ve sadece bir emekçi olarak görülürler. Bu haktan mahrum kalma devletlerin politikalarıyla kurumsallaşır, söylemleriyle meşru hale getirilir, işverenler ve istihdam ajanslarının pratikleriyle de uygulanır (Cheng, 2006). Hong Kong’da uygulanan göç politikalarının göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının annelik deneyimlerini nasıl şekillendirdiğini konusunu Hong Kong bağlamını anlattığım dördüncü bölümde ele alacağım.

2.5. Annelik ve Teknoloji

Rothman (2000) kapitalizm, patriyarka ve teknoloji ideolojilerinin kadınların annelik deneyimlerini şekillendirdiğini öne sürer. Bu araştırma açısından özellikle teknoloji ideolojisinin kadınların annelik deneyimlerini nasıl şekillendirdiği önem taşır. Teknoloji ideolojisi hamileliği tıbbileştirmiş yani hamilelik ve doğum süreçlerinin tıbbi muayene ile geçmesi normal hale gelmiş ve anneliği de mekanik bir üretim haline getirmiştir (Rothman, 2000). Üreme teknolojilerinin ilerlemesiyle doğal yollardan hamile kalması güç hatta imkânsız olan kadınların hamile kalmalarına olanak sağlamıştır. Teknoloji ideolojisi çocuk bakımını da etkilemiş, teknolojik ilerlemeler annelik deneyimlerini oldukça değiştirmiştir. Önceden doğumdan sonra kadınların iş hayatına dönmesi emzirme kararıyla belirlenirken günümüzde çalışmak isteyen kadınlar süt sağma makinaları sayesinde hem işe geri dönüp hem de emzirmeye devam ederler (Taylor, 2011: 901). Bu teknoloji çocuklarını çeşitli nedenlerle emziremeyen veya çalıştıkları için

çocuklarının yanında olamayan annelerin daha uzun süre çocuklarını anne sütüyle beslemelerine olanak sağlamıştır. Bebeklerin odalarına yerleştirilen kameralar sayesinde de bebeklerin uykuda veya yalnız bırakıldıklarında güvenlikleri başka bir odadan izlenebilmiştir (a.g.e.). Hatta bebeklerini bakıcılarıyla bırakan anneler bebek kameralarını telefonlarından bağlanabilmelerini mümkün kılan teknoloji sayesinde onların güvenliğini işyerlerinden dahi izlerler. Teknoloji hayatın her alanında olduğu gibi annelik deneyimlerinin oluşmasında ve şekillenmesinde de etkili olmuştur.

Yaratıcı bir yaklaşımla Hastings (2000) tüm teknolojik ev aletlerinin ev kadınının bir uzantısı haline geldiğini öne sürerek anne ve ev kadınının ilk “siborg”lardan olduğunu öne sürer ve “siborg anne” kavramını ortaya atar. Ona göre oyuncaklardan, tebrik kartlarına termometrelerden bebek monitörlerine kadar mikroçiplerin yerleştirildiği düşünüldüğünde anne ve çocuk ilişkileri makinalarla dolayımlanır, karmaşıklaşır ve iyileştirilir (Hastings, 2000). Park (2010) da Donna Harraway’dan (1991) ödünç aldığı “siborg” kavramını annelikle birleştirerek “siborg annelik” (cyborg mothering) kavramını öne sürer. Bu kavram ile anlatmak istediği iletişim teknolojilerinin anne çocuk ilişkilerini şekillendirmede önemli bir rol oynadığıdır. Günümüzde kadınların başka işlerle uğraşırken telefonlarıyla çocuklarını izlemeleri veya çocuklarıyla vakit geçirirken bir yandan da telefonlarıyla işlerini halletmeleri nedeniyle akıllı telefonlar annelerin bir uzantısı olmuştur. Akıllı telefonların bu denli yaygınlaşmasıyla birlikte anneler telefonları aracılığıyla çocuklarıyla hem iletişim kurar hem de onları izlerler.

Akıllı telefonların görüntülü arama özelliği göçmen kadınların annelik deneyimlerini de oldukça etkilemiştir. Görüntülü arama teknolojisinin belki de en önemli etkisi göçmen anne ve geride bıraktığı çocukları arasında kurulan ilişkinin daha anlık, sık ve ucuz hale getirilmesi olmuştur. Çocuklarından uzun aylar hatta yıllar boyunca ayrı kalan göçmen kadınlar telefonla yaptıkları görüntülü aramalarla çocuklarını izlemeye, onlarla hasret gidermeye ve yakınlıklarını korumaya çalışmışlardır.

Günümüzde iletişim teknolojilerinin gelişmesinin akıllı telefonları annelerin bir uzantısı haline getirdiğini, annelerin gün içerisinde diğer işlerini hallederken bir yandan da çocuklarının bakıcılarıyla iletişime geçerek “siborg anneliği” (Park, 2010) deneyimlediklerini öne sürebiliriz.

BÖLÜM 3

YÖNTEM

Hong Kong’da yaşayan Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının ve onları istihdam eden kadın işverenlerin annelik deneyimlerini ilişkisel olarak incelemeyi ve anneliğe attettikleri anlamları araştırmayı amaçlayan bu tez çalışması kapsamında niteliksel bir araştırma yürüttüm. Niteliksel araştırmanın teorik dayanağı bireyler tarafından inşa edilen toplumsal gerçekliğin bilgisine toplumsal hayat içerisinde seçeceğimiz örneklerin öznelliğini yorumlamak suretiyle ulaşabileceğimiz iddiasıdır. Dolayısıyla niteliksel araştırmanın nesnel olma kaygısı yoktur; ana bilgi kaynağı insandır ve araştırmacı veriyi sadece toplamakla kalmaz görüştüğü kişilerle birlikte yeniden üretir (Kümbetoğlu, 2015, 37). Bu araştırma yöntemi toplumsal gerçekliğe onu deneyimleyen kişilerin ifadeleri aracılığıyla ulaşılabilirliğini savunduğu için bireylerin sözel olan ve sözel olmayan ifadelerini yorumlama ve anlamlar çıkarma yoluyla derinlemesine incelemeye çalışır. Niteliksel yöntemi kadın deneyimlerini daha derinlikli olarak ve kendi ifadeleri ile aktarma olanağı da sunduğu (Kümbetoğlu, 2015, 61) için tercih ettim.

Tez çalışması kapsamında yürüttüğüm bu niteliksel araştırma için genel olarak yorumlayıcı ve eleştirel sosyal bilim yaklaşımları özel olarak ise feminist yaklaşımı benimsedim ve feminist metodolojiyi uyguladım. Feminist araştırmacıların bilgi üretimi için kullandığı yaklaşımlardan da kadın deneyimini bilgi kaynağı olarak gören kadın duruş noktası epistemolojisini benimsedim. Araştırmanın yöntemini anlattığım bu bölümün ilk kısmında feminist yaklaşım ve feminist metodolojiyi anlatacağım. Bu kısımda ayrıca yine araştırma boyunca benimsediğim kadın duruş noktası epistemolojisinden ve kesişimsellik yaklaşımından bahsedeceğim ve yaklaşım, metodoloji ve epistemolojileri tercih etme gerekçelerimden söz edeceğim. İkinci kısımda araştırmanın örneklem seçim sürecini, üçüncü kısımda veri toplama sürecini ve dördüncü

kısımda veri analizini nasıl yaptığımı, beşinci kısımda ise araştırmacı olarak konumumu, etik hassasiyetleri, araştırmanın kısıtlamalarını ve bunları nasıl aşmaya çalıştığımı anlatacağım.

3.1. Feminist Yaklaşım ve Feminist Metodoloji

Kadınların annelik deneyimlerini anlamak üzere yürüttüğüm bu araştırmada feminist yaklaşımı benimsemenin ve feminist metodolojiyi uygulamanın uygun olacağını düşündüm. Feminist metodolojinin çıkış noktası erkek egemen bilgi üretimine karşı çıkma ve kadınların hayatları üzerine sağlam temellere oturan güvenilir bilgi üretme mücadelesidir (Ramazanoğlu ve Holland, 2002: 39). Bilim yüzyıllar boyunca kadınları sessizleştirmiş veya marjinal bir konumda tutmuştur bu nedenle feminist araştırma bilgi üretiminde tahakküm ilişkilerinin ortaya çıkarılmasını amaçlar. Erkeklerin egemen olduğu ve kadınların dışarıda bırakıldığı bir bilgi üretim sürecine karşı çıkar.

Feminist araştırmacılar toplumda eşit olmayan toplumsal cinsiyet ilişkilerini anlamayı ve dönüştürmeyi hedefler; bunu yaparken de sessizleştirilmiş ve marjinalleştirilmiş kadınların seslerini duyurmaya ve onların deneyimlerini anlamlandırmaya çalışırlar (Ramazanoğlu ve Holland, 2002). Kadınların “bilen özneler” olarak değerlendirilmesi gerekmektedir; zira inşa edilen toplumsal dünyayı kadınların deneyimleri ve bilgileri aracılığıyla anlayabiliriz (Kümbetoğlu, 2015: 53).

Feministler, pozitivist paradigmanın gücünü nesnellik veya evrensellikten değil tarihsel ve toplumsal patriyarkal ilişkilerdeki ayrıcalıklı konumundan aldığını savunurlar (Brooks ve Hesse-Biber, 2007) ve güçlü bir pozitivism eleştirisi geliştirirler. Feminist araştırma tarihsel olarak pozitivist araştırmanın dışarıda bıraktığı yorumlama, öznellik, yaşanmış deneyimler ve duyguları yeni bilgi kaynakları olarak alır; bunları nesnel gerçekliğin önünde bir engel olarak görmektense bilgi üretimi ve zengin bir anlayış için araç olarak görür (Brooks ve Hesse-Biber, 2007: 13).

Nesnelliği tamamen reddeden bazı feminist araştırmacıların aksine Harding (1993) toplumda sessizleştirilmiş ve marjinalleştirilmiş ötekilerin deneyimlerinin ve seslerinin bilgi üretiminde başlangıç noktası olarak kabul edilmesini savunan “güçlü nesnellik” kavramını ortaya koyar. Güçlü nesnel bilginin “daha az kısmi ve bozulmuş” olduğunu öne sürer (68). Güçlü nesnelliği güçlü düşünümsellik olarak da adlandıran Harding (1993) araştırmacının konumunun farkına varması ve düşünümsel olması olarak da ifade eder. Düşünümselliğin nesnellik karşısında bir tehdit oluşturmadığını tersine nesnelliği maksimize etmenin bir yolu olduğunu öne sürer (74). Bu ilke araştırmacıyı araştırmanın her aşamasında kendi toplumsal konumunun ve çalışmasına olası etkilerinin farkında olmaya ve gerektiğinde önlem almaya davet eder. Araştırmacının bu farkındalık ile çalışması feminist araştırmalarda araştırmacının araştırdığı kişiler ile kurduğu ilişkileri ve kendini araştırmada nasıl konumlandığını sürekli gözden geçirmesini sağlar.

Feminist araştırmanın önemli bir boyutu olan düşünümsellik ilkesi araştırmacının yürüttüğü araştırmanın her aşamasında kendine eleştirel olarak bakmasını ve dünyayı aslında kendi gözüyle gördüğünü hatırlamasını ifade eder (Hesse-Biber ve Piatelli, 2012). Feminist araştırmacı ancak kendi deneyimlerinden, geçmişinden ve toplumdaki konumundan bilgi üretebilir ve ürettiği bilgi her şekilde Harraway’ın (1988) öne sürdüğü “konumlu bilgi”dir ancak önemli olan araştırmacının bunun farkında olmasıdır. Ben de bu feminist araştırmayı düşünümsellik çerçevesinde kendi konumumun farkında olarak yürüttüm. Düşünümsellik ilkesi çerçevesinde araştırmadaki konumumu avantaj ve dezavantajlarıyla eleştirel olarak Araştırmacının Konumu, Kısıtlamalar ve Etik Hassasiyetler kısmında ele aldım.

Feminist araştırmacı, “araştırma öznesine değil kendi deneyim ve bilgilerine bakarak, bunları araştırdığı kişilerle paylaşarak ortaklaşa bir biçimde yaratılmış bir etkileşim süreci” hedefler (Kümbetoğlu, 2015: 56). Feminist yaklaşımda, araştırmacının konumu göz ardı edilemez zira toplumsal gerçekliği anlamak için üretilen bilgi

değerlerden bağımsız değildir ve her zaman araştırmacının bulunduğu konumdan ve baktığı yerden üretilir. Harraway’ın (1988) ünlü makalesinde öne sürdüğü gibi nesnel olduğu düşünülen her bakışı, doğru olduğu iddia edilen her bilgiyi mümkün kılan, aslında her zaman kendinden bakan araştırmacıdır. Bu yüzden edinilen her bilgi “bedenli” ve “kısmi”dir ve feminist nesnellik basitçe konumlu bilgiler anlamına gelir (581).

Feminist araştırmanın önemli bir diğer özelliği, araştıranla araştırılan arasında hiyerarşik ve otoriter bir ilişki kurulmaması aksine eşitlikçi ve yakın bir ilişki kurulmasıdır (Kümbetoğlu, 2015: 61). Feminist araştırma, araştırmacıdan da katılımcılardan da bağımsız değildir o nedenle araştırmacı araştırdığı insanlarla etkileşime girer ve iş birliği yapar (Neuman, 2013: 154). Hatta feminist bilgiyi araştırmacı ve araştırılanın birlikte ürettiği öne sürülür. Bu araştırmada feminist yaklaşımın beni en zorlayan yönlerinden biri bu oldu zira kendi adıma görüşenlerimle eşit bir ilişki kurma konusunda hiçbir endişe veya zorluk yaşamam da toplumdaki yapısal eşitsizlikler yolumu kesiyordu. Filipinli ev işi ve bakım çalışanları çoğu zaman *expat* ve işveren konumumu göz ardı edemiyorlardı ve görüştüğüm bazı Filipinli kadınlar kurduğumuz iletişim süresince tüm ricalarıma rağmen bana “efendim” (mam) şeklinde hitap ediyorlardı. Bu hitap şekli onlar için yıllarca deneyimlenmiş bir refleksti. Her görüşmede belki de feminist araştırmada en istenmeyen bu hiyerarşik ile karşılaşıyordum ancak elimden gelen her şekilde bu tutumlarını değiştirmeleri için hem çaba sarf ettim hem de bana isimle hitap etmelerini her fırsatta dile getirdim çoğunlukla başarılı da oldum.

Feminist araştırmanın en önemli meselelerinden biri de temsil sorunudur. Sosyal araştırmacılar araştırdıkları insanların hayatlarını ve fikirlerini temsil etme gücüne sahiptirler ve bu onlara araştırdıkları ötekilerin toplumsal varlığını yorumlama sorumluluğunu yükler (Ramazanoğlu ve Holland, 2002: 105-106). Etnografiyi kaleme alan çoğunlukla araştırmacının kendisidir ve yazılan metin araştırmacının kendi amaçları ile yapılır, araştırmacı kendi yorumlarını sunar ve kendi sesinden anlatır (Stacey, 1990:

114). Yani araştırmacı araştırılanın anlattıkları arasından neyi alacağına, neyi dışarıda bırakacağına ve nasıl anlatacağına karar verme gúcüne sahiptir. Araştırmacı hangi farklılıkların mevcut olduğu, ne anlama geldiği ve araştırma bulgularında nasıl temsil edileceği konularında potansiyel olarak gúc sahibidir (Ramazanoğlu ve Holland, 2002: 107). Feminist metodolojiyi benimseyen araştırmacının, araştırılanla hangi ortak noktalara sahip olduklarına karar verme gúcünün farkında olması ve farklılığın nasıl temsil edileceği meselesine dikkatle eğilmesi gerekir (107).

3.1.1. Feminist Kadın Duruş Epistemolojisi

Feminist araştırmacılar kadın bakış açısı ve deneyimini temel alarak toplumsal cinsiyetli hayatın bilgisini diğerlerinden “daha iyi” ürettiklerine inanırlar. Her ne kadar feminist metodoloji toplumsal cinsiyet ilişkilerine dair güvenilir ve geçerli bilgi üretmeyi hedeflese de bilimsel olmamakla ilgili bazı eleştiriler alır. Zira herhangi bir toplumsal araştırmada toplumsal olarak üretilen bilgi ile insanların gerđer hayatları arasındaki ilişkinin gerđerliđi sorunludur (Ramazanoğlu ve Holland, 2002: 58). Aldıkları bu eleştiriler karşısında feminist araştırmacılar bilgi üretiminde feminist ampirizm, feminist duruş noktası ve feminist post-modernizm olmak üzere farklı epistemolojik yaklaşımlar geliştirirler. Bu araştırmada Filipinli ev işi ve bakım çalışanları ile kadın işverenlerin annelik deneyimlerini ve anneliğe atfettikleri anlamları anlamak üzere kadın deneyimini ön plana çıkaran “feminist duruş noktası epistemolojisini” benimsedim.

Marksist teoriden esinlenen feminist duruş noktası, toplumdaki farklı kesimlerin ezilmesini anlamak ve iktidar sahibi kesimlerin tahakkümüne karşı direnmek için gerekli bir epistemolojik araç sunar (Hartsock, 1983). Hartsock (1983) Marksist teoride proletarya yaşantısının bize burjuva ideolojisi hakkında bilgi sağladığı gibi kadın duruş noktası teorisinde de kadınların yaşantısının erkek egemen kurumları ve kapitalist patriyarka ideolojisini daha iyi anlamamız ve eleştirisini yapabilmemiz için bir fırsat

sunduğunu ifade eder. Feministler farklı kadın deneyimlerinin arasında ortak bağlar olduğunu görmüştür; bu ortak bağlar sayesinde bir feminist duruş noktası oluşturulabilir ancak bu, kendinden menkul veya verili değildir; kadınlar tarafından elde edilmelidir (Hartsock, 1983).

Feminist duruş noktası toplumsal hayatı, ezilen kadınların deneyimleri aracılığıyla anlamayı ve onların bilgileri ile bakış açılarının toplumsal değişim için kullanılmasını sağlamayı hedefleyen bir epistemolojidir (Brooks, 2007: 55). Araştırmanın merkezine kadınları yerleştirir ve kadın deneyimini de en önemli bilgi kaynağı olarak ele alır (Brooks, 2007). Kadın deneyimi ile kastedilen kadınların günlük hayatta ne yaptıklarıdır. Letherby (2003) tarih boyunca bilgi üretimine erkeklerin nasıl hâkim olduğunu ve erkekler tarafından tanımlanan epistemolojilerin deneyime dayalı, özel ve kişisel olanın önemini inkâr ettiğini ortaya koyar. Erkek egemen bilgi üretiminde dışarda kalan, söz sahibi olamayan kadınlar kendi bakış açılarından anlattıkları deneyimleriyle kadın duruş noktası epistemolojisinde bilgi üretimine kaynak teşkil ederler. Bu epistemolojik yaklaşım sayesinde yüzyıllar boyunca kendileri bilgi üretemeyen ya da ürettikleri bilgi değer görmeyen ve sessizleştirilen kadınlar deneyimleriyle kendi konumlarından bilgi üretimine katılırlar. Feminist duruş noktası yaklaşımı eşitsiz toplumsal cinsiyet ilişkileri içerisinde yaşayan kadınların farklı deneyimlerinin feminist bilgiyi ürettiğini ortaya koyar; görüşülen kadınların algılarını, düşüncelerini ve hislerini de veri olarak alır; bilgi ve iktidar arasındaki ilişkiyi açığa çıkarır; feminist araştırmacının belirli bir konumdan bilgi ürettiğini fark etmesini sağlar (Ramazanoğlu ve Holland, 2002).

Bu araştırmada annelik deneyimlerini kadınların kendi duruş noktalarından beslenen bakış açılarından sunmak istediğim için bu epistemolojiyi tercih ettim. Hem Filipinli ev işi ve bakım çalışanları hem de işverenlerle görüşmek bir zorluk teşkil ediyordu ancak Hong Kong gibi küresel bir şehirde kadınların annelik deneyimlerini anlamak için her iki grubun farklı görüşlerini dinlemek gerektiğine inandım. Sadece kadın

işverenlerin annelik deneyimlerine odaklanmayı tercih etmek benim için daha kolay olabilirdi ancak pek çok zorlukla karşılaşsam da Filipinli göçmen kadınların annelik deneyimlerini dinlemek ve bu anlatıları işveren anlatılarıyla ilişkilendirmek bu araştırmanın özgün yanıydı. Bakım emeği üreten göçmen kadınların annelik deneyimlerini dahil etmeden kanımca bu araştırma eksik kalacaktı. Zira Hong Kong’da yaşayan Çinli ve *expat* kadınların ev işleri ve çocuk bakımında desteğe ihtiyaç duymaları ile oluşan talep Filipinli kadınların göç etmelerine neden oluyordu. Göç eden bu kadınların annelik deneyimleri, göç kararlarıyla şekilleniyor ve tamamıyla değişiyordu. Öte yandan kendi işleri veya eşlerinin işleri nedeniyle Hong Kong’a taşınan *expat* kadınların annelik deneyimleri de hem ülke değiştirmeleri hem de gittikleri ülkede yardımcılarını kolayca istihdam edilebilmeleriyle dönüşüyordu. Hong Kong’da yaşayan Çinli kadınlar ise (aralarında yardımcılarla yetiştirilmiş olanlar vardı) annelik deneyimlerinin ve çocuk bakımının yardımcı desteği olmadan çok zor olacağına inanıyorlar hatta kendilerini Hong Kong gibi bir şehirde yardımcısız düşünemiyorlardı.

Harding (1993) marjinal grupların düşüncelerinin statükoyla ilgili en kritik soruları sorduğu için en iyi başlangıcı sağladığından söz eder. Dorothy Smith (1990) de ezilen grupların hem kendi hayatları hem de egemen grupların bakış açısına sahip olmalarını sağlayan “çifte bilinç”⁹ geliştirdiklerinden söz eder. Smith’in savı bu araştırma için de geçerlidir zira Filipinli ev işi ve bakım çalışanları hem kendi annelik deneyimlerinin hem de yakından gözlemledikleri kadın işverenlerin annelik deneyimlerinin bilgisine sahiptiler. Kadın işverenler ise kendi annelik deneyimlerini zengin detaylarla aktarırken kendi yardımcılarının yaşadıkları hakkında pek zengin anlatılar sunamadılar. Hatta bazıları yardımcılarının aileleri ve çocuklarıyla ilgili fazla soru sormadıklarını bu davranışları için de yardımcılarının bu sorular ile incinebileceklerini gerekçe gösterdiler.

⁹ Bu kavramı ilk olarak W.E.B. Du Bois *The Souls of Black Folk* (1903) adlı eserinde kullanmıştır.

Kadın duruş noktası epistemolojisini benimseyen araştırmacılar bilgi üretiminin başlangıcının deneyim olması gerektiğini savunur ve toplumsal hayatın kadın bakış açısından araştırılarak kuramsallaştırılması gerektiğini öne sürerler (Letherby, 2003). Kadınlar kendi deneyimlerini ve doğrularını seslendirirken hayatlarını şekillendiren iktidar ilişkiler içinde konumlanmışlardır. Feminist kadın duruş noktası kadınlar arasındaki iktidar ilişkilerini de göz önünde bulundurur. Bu farkındalık ile feminist kadın duruş noktası benimsenmesi bu tahakküm ilişkilerinin eleştirilmesini sağlar. (Ramazanoğlu ve Holland, 2002) Bu araştırma kadınların toplumsal konumlarındaki farklılıkların annelik deneyimlerini nasıl şekillendirdiğini araştırdığı için kadın duruş noktası epistemolojisinden faydalanır.

Harding (2004) de feminist duruş noktasının toplumda ezilmiş grupların deneyimlerine değer verilerek güçlendirilmesi olduğundan bahseder. Bu araştırmada Hong Kong toplumunda marjinal ve kırılgan bir grup olarak Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının annelik deneyimlerini dinlemek ve araştırmam aracılığıyla onlara ses vermek; eşitsizliği toplumsal cinsiyet, etnisite ve sınıf eksenlerinin kesişiminde deneyimleyen Filipinli göçmen kadınların seslerini duyurmak istedim.

3.1.2. Kesişimsellik ve Feminist Araştırma

1980’lerde post-kolonyal kuram, siyahi feminist kuram, queer teori ve ırkçılık karşıtı teoriden gelen eleştirilerin etkisiyle feminizm içinde de ayrışmalar meydana gelmiştir. Bu kuramların savunucuları feminizmi daha çok Batılı, beyaz ve orta sınıf kadınların sorunlarını tüm kadınların evrensel sorunları olarak yansıttığı, onların haklarını savunduğu için ve farklı toplumsal konumlardan renkli, lezbiyen, işçi sınıfından ve/veya engelli kadınların sorunlarına eğilmediği için eleştirmişlerdir. Siyahi feminist düşüncenin öncü ismi Patricia Hill Collins (1994, 62), feminist kuramı kısmi bir bakış açısına sahip olduğu ve beyaz, orta sınıf kadınların deneyimlerini evrensel olarak ele aldığı için

eleştirir. Post-kolonyal kuramcı Mohanty (1986) ise “Under Western Eyes” adlı makalesinde Batılı feministler tarafından yazılan bazı eserleri eleştirel olarak analiz ederek kadınların Üçüncü Dünyadaki konumları arasındaki farklılıkların göz ardı edilerek tekil bir “Üçüncü Dünya Kadını” imajı yarattığını ortaya koyar. Oysa kadınların sınıf, etnisite ve ırksal konumlarından bağımsız bir “kadın” kategorisinden bahsetmek sorunludur (a.g.e).

Eleştiriler karşısında feminist kuramcılar da kadınların farklı konumlarını ve deneyimlerini ortaya koymuş, deneyim, ırk/etnisite, sınıf, toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelim gibi farklılıkları ele alan ve bu farklılıklara duyarlı kesişimsel/ilişkisel yaklaşımlar geliştirmişlerdir. Kesişimsellik sözcüğünü ilk olarak kullanmış olan Crenshaw (1989) bu kavram ile kuramcılarının analizlerinde hem toplumsal cinsiyet hem de ırkı dikkate almaları ve siyahi kadın deneyiminin çeşitli boyutlarını nasıl bir etkileşim içerisinde şekillendirdiklerini ortaya koymalarının gerektiğini öne sürer. Kesişimsellik yaklaşımını benimseyen feminist araştırma toplumunda sadece toplumsal cinsiyet ekseninde değil sınıf, etnisite, ırk ve cinsel yönelim eksenlerinin kesişiminde yaşanan eşitsizliğin ve tahakküm ilişkilerinin özüne inmeye çalışır. Kesişimsellik toplumsal cinsiyet, ırk ve diğer toplumsal fark kategorileri ile toplumsal pratikler, kurumsal düzenlemeler ve kültürel ideolojiler arasındaki etkileşimleri ve bu etkileşimler sonucunda ortaya çıkan tahakküm ilişkilerini ifade eder (Davis, 2008: 3).

Kadınların toplumsal konumları arasındaki farklılıklar tüm deneyimlerini etkiler. Kesişimselliğin feminizm için önemi, onun en kuramsal ve normatif meselesi olan kadınların arasındaki farklılıkların tanınmasına değinmesinden gelir (Davis, 2008: 5). Farklı etnisite ve sınıftan olan kadınlar arasında ev işi ve bakım emeği üzerinden kurulan ilişkileri ve bu kadınların annelik deneyimlerini ilişkisel olarak incelerken kesişimsellik yaklaşımını benimsememek söz konusu olamazdı. Bu çalışmada Üçüncü Dünya Ülkesi olan Filipinli göçmen kadınlar ve Hong Kong’da yaşayan Çinli ve *expat* kadınlar ile

yapılan görüşmeler aracılığıyla bilgi toplanması ve analiz edilmesi süreçlerinde kesişimsellik yaklaşımını benimseyerek; Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının konumu ile araştırmacı olarak kendi konumum arasındaki farkları hep göz önünde bulundurdum. Sadece işçi işveren konumunda karşılaşan bu kadınlar arasında değil aynı etnik kökenden ve cinsiyetten olan Filipinli ev işi ve bakım çalışanları arasında da sınıfsal farklılıklar olduğunu gözlemledim.

3.2. Araştırma Evreni ve Örneklem

Bu kısımda araştırma evreni ve örnekleminin oluşturulma sürecini anlatacağım. Niteliksel araştırmalarda olasılıksız veya rastlantısal olmayan örneklem seçimi uygun olduğu (Lune ve Berg, 2017) için ve amaç incelenen konuyla ilgili genellemeler yapmak olmadığı için araştırmacı temsil edici bir örneklemden çok veriyi en iyi şekilde toplayabileceği bireylerle çalışır. Araştırma sorusu hakkında bilgi sahibi olan, deneyimleri olan ve konu hakkında bilgi üretebileceği kişiler örnekleme dahil edilir (Kümbetoğlu, 2015: 97; Creswell, 2014). Niteliksel örneklemede sosyal dünyanın farklı özellikleri ve yönlerine ışık tutması toplumsal hayatın farklı boyutlarını ve süreçlerini daha iyi anlamamızı sağlamasına yönelik seçimler yapılır (Neuman, 2013). Araştırmacı tüm toplumu temsil etme kaygısı olmadan toplumsal bir konuyu veya fenomeni açıklamaya çalışmak üzere az sayıda katılımcı belirler. Bireylerin deneyimlerinin çeşitliliğini ve zenginliğini yansıtabilmesi için küçük ölçekte örneklem tercih edilir. Niteliksel örnekleme ile toplumsal bir süreç, ilişkileri veya durum üzerine derinlemesine bir anlayış geliştirebilmek hedeflenir (Neuman, 2013).

Bu çalışmanın araştırma evreni Hong Kong'da yaşayan ve anne olan Filipinli ev işi ve bakım çalışanları ile Filipinli yardımcı istihdam eden ve anne olan kadın işverenlerdir. Hong Kong'da yaşayan Filipinli ev işi ve bakım çalışanları ile onları istihdam eden kadın işverenler olmak üzere araştırmanın iki örneklemi vardır; her iki

örnekleme de *amaçsal örnekleme yöntemi* ve *kartopu örnekleme yöntemini* kullanarak belirledim. Amaçsal örnekleme yöntemiyle araştırmacı bilgi vereceğine inanılan özel kişileri seçer. Araştırmacı öncelikle araştırma amaçlarına uygun katılımcılar belirlemek üzere çeşitli kriterler belirler sonrasında bu kriterlere uygun özellikleri taşıyan bireyleri seçer. *Kartopu örnekleme* ise araştırma için aranılan özelliklere sahip bir veya birkaç kişiyle görüşülerek başlar. Daha sonra ilk görüşmecilerden bu özelliklerde tanıdıkları kişilere yönlendirme yapmaları istenir ve örneklem onların yönlendirdikleri kişilere ve birinden diğerine zincirleme olarak ulaşılması suretiyle genişler (Lune ve Berg, 2017: 39).

Örneklem oluşturma süresinde belirlediğim kriterlere uygun ve araştırmaya katılmayı kabul eden Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarına da kadın işverenlere de ulaşmak çok kolay olmadı. Kendi çevrem aracılığıyla belirlediğim ya da referanslar aracılığıyla ulaştığım Filipinli kadınlardan araştırmaya katılmayı istemeyenler veya katılacağını söyleyerek sürekli erteleyenler oldu. Bazıları mesajlarıma cevap dahi vermedi bazıları ise geleceğini söyleyip görüşme günü gelmekten vazgeçti ya da randevuyu erteledi. Kanımca Filipinli ev işi ve bakım çalışanları beni tanımadıkları için, görüşmede ne konuşulacağını tam bilemedikleri için, göçmen statüleri nedeniyle kırılgan bir toplumsal konumda oldukları ve işleri hakkında konuşmalarının kendilerine zarar verebileceğini düşündükleri için gelmekten çekiniyorlardı. Görüşmeciler arasında olası bir çıkar çatışmasını engellemek ve görüşmecilerin kendilerini rahat bir şekilde ifade edebilmelerini sağlamak amacıyla aralarında iş ilişkisi bulunmayan Filipinli ev işi ve bakım çalışanları ile kadın işverenleri tercih ettim. Referans aracılığıyla ulaştığım kadın işverenler çoğunlukla görüşme talebimi olumlu karşılıyorlardı ancak onlarla da yoğun programları nedeniyle buluşma günü ve saatini ayarlamak daha zor oluyordu.

3.2.1. Derinlemesine Görüşme Örnekleme

Filipinli ev işi ve bakım çalışanları örneklemini oluşturmak için öncelikle araştırmada görüşeceğim kadınları seçeceğim kriterleri belirledim. Belirlediğim kriterler çerçevesinde Filipinli ev işi ve bakım çalışanı olan, işi gereği çocuk bakan, kendisi anne olan ve işverenleriyle birlikte yaşayan Filipinli kadınlara ulaşmaya çalıştım. Ancak örnekleme dahil edeceğim kadınların anne olmaları gerektiği için tanımadığım Filipinli kadınlara yaklaşip anne olup olmadıklarını sormanın, değilse onları araştırmaya dahil edemeyeceğimi söylemenin uygun bir yöntem olmadığını düşündüm. Bu nedenle, bu örnekleme oluştururken uzun süredir Hong Kong'da yaşayan ve geniş bir çevresi olan Filipinli ev işi ve bakım çalışanı olan Jasmine aracılığıyla anne olan, ev işi ve bakım çalışanı olarak çalışan (çocuk da bakan) ve işvereniyle birlikte yaşayan Filipinli bazı kadınlara ulaştım. İlk derinlemesine görüşmenin sonunda *kartopu örnekleme yöntemini* de kullanmak üzere görüşmecim Jenny'den beni bir arkadaşına yönlendirmesini istedim ve onun beni yönlendirdiği Filipinli ev işi ve bakım çalışanı olan Josephine ile derinlemesine görüşme gerçekleştirdim. Aynı anda Jasmine'in beni yönlendirdiği diğer arkadaşlarıyla iletişim kurdum ve onlarla yaptığım görüşmeler sayesinde başka Filipinli kadınlara da ulaşmam mümkün oldu.

Araştırmaya başladığımda görüşme yapacağım tüm kadınların beni, belirlediğim kriterlere uygun başka Filipinli kadınlara yönlendireceklerini ve örnekleme kartopu örnekleme yöntemiyle genişleteceğimi düşünmüştüm. Ancak bu yöntemi tüm örnekleme oluşturmakta kullanmam mümkün olmadı zira görüştüğüm bazı Filipinli kadınlar arkadaşlarını veya tanıdıklarını bana yönlendirme konusunda çok istekli değildiler. Görüştüğüm on sekiz Filipinli ev işi ve bakım çalışanı arasından sadece dört görüşmeci arkadaşlarını araştırmama katılmak üzere bana yönlendirdi. Bu nedenle sadece kartopu örnekleme yöntemini kullanmam mümkün olmadı ve her iki örnekleme yöntemini birlikte kullanarak ilerledim.

Örnekleme yeni katılımcılar dahil etmek ve çeşitliliği arttırmak amacıyla kendim de bazı Filipinli kadınlarla sohbet açarak tanıştım. Örneğin oğlumu servise bindirdiğim durakta baktığı çocuğu servise bindiren bir Filipinli kadın ile her gün karşılaşıyorduk. Her gün biraz sohbet ediyorduk ve onun araştırma kriterlerime uygun olduğunu biliyordum. Bir gün kendisine yaptığım araştırmadan bahsettim ve görüşmeci olarak katılmak isteyip istemediğini sordum. Katılmak istediğini söyleyince görüşme günü belirledik. İlk görüşmeyi o gün işverenin annesinin evine gitmesi gerektiği gerekçesiyle erteledi. İkinci görüşmede ise özellikle şehirdeki Filipinli kadınların hafta sonları gittiği World Wide Center’da buluşmak istedi. Görüşmeye gittiğimde bir arkadaşıyla birlikte geldiğini gördüm, mülakatta tam olarak neyle karşılaşacağını bilmediği için arkadaşıyla geldiğini düşündüm. Arkadaşı da tüm görüşme süresince bizimle kaldı, kulaklığıyla müzik dinledi. Nora ise görüşmenin ilerleyen dakikalarında ilk geldiğindeki endişeli halinden sıyrıldı ve oldukça verimli bir mülakat gerçekleştirdik; tanıdık bir ortamda olması ve arkadaşının varlığı onu rahatlatmıştı.

Ziyaretçi araştırmacı olarak Hong Kong Çin Üniversitesi’nin kampüsünde kaldığım günlerde yaşadığım lojmanda tanıştığım Daisy de üniversitede öğretim görevlisi olarak çalışan bir kadın ve ailesinin yanında ev işi ve bakım çalışanı olarak çalışıyordu. Daisy ile her karşılaşmamızda sohbet ediyorduk, bir süre sonra ona araştırmamdan bahsettim ve görüşmeci olarak katılmak isteyip istemediğini sordum. O da katılmak istediğini söylediğinde buluşma günü belirledik ve görüşmemizi gerçekleştirdik.

Filipinli kadınları hiç tanımadıkları bir kadınla işleri, işverenleri ve annelik deneyimleri üzerine mülakat yapmak üzere buluşmaya ikna etmek her zaman çok kolay değildi. Oysa görüşmecilerimin yönlendirmesiyle ulaştığım veya Jasmine aracılığıyla ulaştığım Filipinli kadınlar önceden konu ile ilgili bilgi sahibi oluyorlar, görüşmeye endişesiz bir şekilde geliyorlar ve görüşme boyunca daha rahat oluyorlardı. Jasmine veya görüşmecilerim bir anlamda bana referans oluyordu. Standing (1998) kartopu

örneklemenin araştırmacı ve araştırılan kadınlar arasındaki güç ilişkilerini kıldığını öne sürer. Ben de kendi araştırmamdaki örnekleme deneyimimden hem kartopu örneklemede bir görüşmecinin yönlendirmesiyle temas ettiğim hem de amaçsal örneklemede Jasmine aracılığıyla ulaştığım ve görüştüğüm kadınlarla olan temasımın daha kolay olduğunu ve görüşmenin daha samimi geçtiğini söyleyebilirim. Zira tanıdıkları biri aracılığıyla ulaşmak hem her iki taraf arasında güven ilişkisi oluşturuyor hem de görüşmecinin mülakatın nasıl olabileceği hakkında fikir sahibi olmasını sağlıyordu (a.g.e).

Demografik bilgilerine bakıldığında görüştüğüm Filipinli ev işi ve bakım çalışanları 31-48 yaş aralığında olup, ortalama 4 ile 21 yaş aralığında iki çocuğu olan annelerden oluşur. Görüşülen on sekiz Filipinli kadının dokuzu eşleriyle evli dokuzu ise ayırdı. Çoğunluğunun çocuklarına aileleri bakmaktadır. Bu kadınlar ortalama yedi buçuk yıldır Hong Kong'da yaşamakta, tümü hem ev işi yapmakta hem de çocuk bakmaktadır. Biri hariç tamamı işverenleriyle birlikte yaşamaktadır.

Kadın işverenlerin örneklem seçiminde Filipinli ev işi ve bakım çalışanı istihdam etmesi, anne olması, yardımcısının da anne olması ve yardımcısıyla aynı evde yaşıyor olmaları kriterlerini aradım. Çinli ve *expat* kadınları ile ücretli işlerde çalışan ve çalışmayan kadınların annelik anlayışlarının, deneyimlerinin ve yardımcılarıyla kurdukları ilişkilerin farklı olduğunu düşündüğüm için kadın işveren örneklemi hem Çinli ve *expat* kadınlardan hem de çalışan ve çalışmayan kadınlardan oluşturdum.

Kadın işveren örneklemi oluşturmak için öncelikle kendi sosyal çevremde tanıştığım anne olan ve Filipinli ev işi ve bakım çalışanı istihdam eden kadınlara ulaştım. Diğer annelere ulaşma konusunda anne olmamın avantaj sağladığını söyleyebilirim. Hem büyük oğlumun okuldan sınıf arkadaşlarının annelerine, hem de küçük oğluma hamileliğim esnasında üye olduğum bir sosyal medya platformundaki annelere ulaşarak araştırmaya katılmayı isteyip istemediklerini sordum. Diğer sosyal ortamlarda da tanıştığım kadınlardan potansiyel görüşmeci olabilecek olanlarla temasa geçtim. Kendim

de Hong Kong'a eşinin işi nedeniyle taşınmış bir *expat* olduğum için *expat* kadınlara ulaşmak benim için daha kolaydı ancak araştırmanın örnekleminde Çinli (Hong Konglu, Anakara Çinli ve Tayvanlı) kadınların da olması gerekiyordu. Bu nedenle Çinli arkadaşlarımdan beni arkadaşlarına yönlendirmelerini istedim. Bu sayede pek çok Çinli kadına ulaştım. Ayrıca örneklemini çalışan ve çalışmayan kadınlar olarak çeşitlendirmek istiyordum ancak kendim doktora tez araştırmamı yürüttüğüm ve profesyonel olarak çalışmadığım için çalışan kadınlara ulaşmam zordu. Bu noktada çalışan arkadaşlarımdan veya tanıdıklarımdan beni çalışan arkadaşlarına yönlendirmelerini istedim. Bu sayede kadın işveren örneklemini çeşitlendirdim.

Araştırmaya başlarken bu örneklemini de kartopu örnekleme yöntemi ile oluşturmayı planlamıştım. Ancak ilk görüştüğüm kadınlardan beni kendileri gibi anne olan ve Filipinli yardımcı istihdam eden arkadaşlarına veya tanıdıklarına yönlendirmelerini istediğimde çoğunlukla geri dönüş alamadım. Görüşme sonrasında takip mesajları atsam da sadece üç görüşmeci yönlendirmede bulundu. Kriterlere uyan diğer görüşmecilere amaçsal örneklem kullanarak ulaştım.

Demografik bilgilerine bakıldığında görüştüğüm kadın işverenler 29-46 yaş aralığında olup, ortalama yaşları 0 (5 aylık) ile 15 yaş aralığında iki çocuğu olan annelerden oluşur. Görüşülen on sekiz kadın işverenin on biri Çinli ve yedisi *expattır*; *expat* olan kadınlar eşlerinin işi nedeniyle Hong Kong'a taşındıklarını ifade etmişlerdir. On ikisi araştırmamı yürüttüğüm dönemde ücretli bir işte çalıştığını, altısı ise herhangi bir işte çalışmadığını belirtmiştir. Çalışanlar arasında bankacılık, sigortacılık, insan kaynakları ve eğitim sektörlerinde yer alan bir işte çalışan kadınlar ve ayrıca kendi hesabına çalışan kadınlar yer almaktadır. Görüşmeciler arasında sadece biri eşinden boşanmıştır, diğerleri evlidir. Görüştüğüm kadın işverenlerin orta-üst sınıftan olduklarını söyleyebilirim.

3.2.2. Odak Grup Görüşme Örnekleme

Derinlemesine görüşme örnekleminde olduğu gibi odak grup görüşmeleri örneklemini de *amaçsal örnekleme yöntemi* ve *kartopu örnekleme yöntemini* kullanarak oluşturdum. Araştırmanın iki örnekleme olduğu için Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarıyla ve kadın işverenlerle ayrı odak grup görüşmeleri düzenledim. Odak grup görüşmeleri örneklemlerinde katılımcıların hem *expat* hem de Çinli kadınlardan oluşmasına özen gösterdim. Odak grup görüşmelerinde benzer deneyimleri olan kadınların bir araya gelmelerini görüşlerini rahatça paylaşmaları, grup dinamizmini ve etkileşimi arttıracığı (Leavy, 2007: 184) daha zengin veri toplanmasını sağlayacağı için tercih ettim.

Filipinli ev işi ve bakım çalışanları odak grup görüşmeleri örneklemini oluştururken derinlemesine görüşmelerde benimsediğim kriterleri benimsedim. Daha önce derinlemesine görüşme yaptığım bazı katılımcıları davet ettim ve onlardan olumlu yanıt aldım. Derinlemesine görüşme yaptığım bazı kadınları odak grup görüşmesine davet ederken odak grup görüşmesine katılan bazı kadınlarla da derinlemesine görüşmeler yaptım. Önceden derinlemesine görüşmeye katıldıkları için odak grup görüşmesine katılma konusunda rahat ve istekliydiler zira beni tanıyorlardı ve konuyu biliyorlardı. İlk odak grup görüşmesinde üç Filipinli kadın, derinlemesine görüşme yaptığım katılımcılardan ancak grubu beşe tamamlamam için iki katılımcı daha bulmam ve katılımı için ikna etmem gerekiyordu. Jasmine'in arkadaşları ve kendi çevrem aracılığıyla beş kişilik grubu oluşturdum. Son dakikaya kadar iptaller yaşadım zira bazı kadınlar izin gününde yaklaşık iki saat sürecek bir toplantıya katılmak istemiyordu. Aslında pek çok Filipinli ev işi ve bakım çalışanı izin günlerinde de yarı zamanlı temizlik işlerine giderek kazançlarını arttırmaya çalışıyordu. Katılımını iptal eden Filipinli kadınlar yerine tanıdığım diğer Filipinli kadınlar aracılığıyla kriterlere uygun yeni katılımcılar buldum. Whatsapp kullanmam katılımcılarla iletişime geçmemi ve iletişimi sürdürmemi çok kolaylaştırdı. İkinci odak grup görüşmesi örneklemini de benzer şekilde

oluşturdum. Her iki odak grup görüşmesini de beş Filipinli ev işi ve bakım çalışanın katılımıyla gerçekleştirdim.

Kadın işverenleri odak grup görüşmelerinde de örneklem seçiminde de derinlemesine görüşmelerde benimsediğim kriterleri benimsedim. Kadın işverenler odak grup görüşmelerini çalışan ve çalışmayan kadınlarla ayrı ayrı yaptım. Çalışan kadınlar odak grup görüşmesi örneklemi oluşturmak için küçük oğlum doğduğunda katıldığım bir sosyal medya platformunda çok aktif olduğunu ve insanlara yardım etmeye istekli olduğunu fark ettiğim Betty ile iletişime geçtim. Kendisiyle derinlemesine görüşme yaptıktan sonra beni çalışan arkadaşlarıyla tanıştırmasını rica ettim, talebimi olumlu karşıladı ve beni iki arkadaşıyla tanıştırdı. Hem arkadaşları hem Betty odak grup görüşmesine katılmayı kabul ettiler. Derinlemesine görüşme örnekleminden bir görüşmeci daha davetime olumlu yanıt verdi. Odak grup büyüklüğünün en az beş kişiden oluşmasını amaçladığım için önceden belirlemiş olduğum kriterler çerçevesinde kendi çevremden bir çalışan anneye daha ulaştım. Bu odak grup görüşmesinde beş katılımcının ikisini derinlemesine görüşme örnekleminden davet etmiş oldum.

Benzer şekilde çalışmayan anneler odak grup görüşmesinin örneklemi oluşturmak üzere öncelikle araştırmaya gönüllü olarak katılabileceğini düşündüğüm iki kadını davet ettim; davetime olumlu yanıt aldım. Bunu takiben üç kişiyi de arkadaşlarımla referanslarıyla arkadaşlarına ulaşarak tespit ettim. Bu odak grup görüşmesine katılan kadın işverenlerin beşi daha önce derinlemesine görüşmelere katılmamıştır. Filipinli ev işi bakım çalışanları odak grup görüşmelerine (daha önce derinlemesine görüşmelerine katılmamış) beş ve kadın işverenler odak grup görüşmelerine ise sekiz (daha önce derinlemesine görüşmelerine katılmamış) yeni katılımcı oldu. Böylece sahada toplam kırk dokuz kadın ile görüşmüş oldum.

3.3. Veri Toplama

Bu kısımda her iki örneklem ile hem derinlemesine görüşmeleri hem de odak grup görüşmeleri aracılığıyla veri toplama sürecini nasıl yürüttüğümü anlatacağım. Araştırmanın saha çalışmasını Mayıs 2018- Aralık 2019 arasında Hong Kong'da yürüttüm. Niteliksel araştırma yöntemi tercih ettiğim için bu araştırmanın ana veri toplama metotları derinlemesine görüşme ve odak grup görüşmesidir. Tez araştırmasında her iki örneklemde kadınlarla hem derinlemesine görüşmeler hem de odak grup görüşmeleri yürüttüm. Bu metotlarla topladığım verileri Hong Kong'da kaldığım süre boyunca yaptığım etnografik gözlem ile topladığım verilerle destekledim. Ancak antropoloji kökenli olmadığım için etnografik gözlemi sadece ana metotları desteklemek amacıyla sürdürdüm ve Hong Kong'da yaşamış olma deneyimimi paylaşmanın araştırma verilerini zenginleştireceği düşündüğüm için gözlemlerimi de çalışmaya dahil ettim.

Araştırma boyunca on sekiz Filipinli ev işi ve bakım çalışanı ve Filipinli yardımcı istihdam eden on sekiz kadın işveren ile derinlemesine görüşmeler yaptım. İki örneklemde de her birine beş kadının katıldığı ikişer (toplam dört) odak grup görüşmesi düzenledim. Tüm derinlemesine görüşmeleri (Türkçe olarak gerçekleştirdiğim bir görüşme hariç) ve odak grup görüşmelerini İngilizce yaptım. Tüm görüşmelerde katılımcıların onayını alarak ses kaydı aldım. Daha sonra deşifre ettiğim verileri İngilizce olarak kodladım ve kodlanan veriyi *içerik analizi* (Lune ve Berg, 2017:181) ve *tematik analiz* (Patton, 2002) yöntemleriyle analiz ettim. Bulguları ve tezde kullanacağım alıntıları Türkçe'ye çevirdim.

3.3.1. Derinlemesine Görüşmeler

Niteliksel araştırmada derinlemesine görüşme insanların gerçeklik algılarını, tanımlarını ve gerçeği kurgulamalarını anlamlandırmak için uygun bir veri toplama

metodudur (Punch, 2005: 166). Olguların, görünenin özüne inmeyi, ayrıntılarını kavramayı ve bütüncül bir şekilde anlamayı sağlar. Feminist derinlemesine görüşmede araştırmacı bireyin hayatının belli bir alanı hakkında bilgi toplamaya çalışır. Hesse-Biber (2007) yapılandırılmamış görüşme, yarı-yapılandırılmış görüşme ve yapılandırılmış görüşme olmak üzere üç görüşme türünden söz eder; bu görüşme türlerinden hangisinin seçileceğine ise araştırmacı araştırma sorusuna göre karar verir. Yarı-yapılandırılmış görüşmede önceden belirlenmiş konulara değinilir ve gerekli bilgiyi toplamak için belirli sorular sorulur (Lune ve Berg, 2017). Araştırmada, istediğim konular üzerinde konuşulmasını sağlamak ve görüşmeyi bir miktar yönlendirmek amacıyla belirli sorular hazırlayarak yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşmeyi tercih ettim. Ancak soruların sırasını görüşmenin akışına göre değiştirdiğim, bazı konuları daha iyi anlamak ve görüşmecinin o konu hakkında derinleşmesini sağlamak üzere “sonda sorular” (Lune ve Berg, 2017: 74) sordum.

Tüm derinlemesine görüşmeler esnasında yiyecek ve içecek ikramında bulundum ancak feminist araştırma etiğine uymadığı için katılımcılara maddi bir teşvik sağlamadım. Görüşmelere başlamadan önce araştırma hakkında bilgi vererek tüm katılımcılardan onam formunu imzalamalarını istedim. Bir kadın işveren ve bir Filipinli ev işi ve bakım çalışanı görüşmelerinde bazı anlatmak istedikleri olayların kayda alınmasını istemediklerini hissettiğim için kayıt cihazını durdurdum. Görüşmeciler bu olayları anlattıktan sonra kayıt cihazını yeniden çalıştırdım. Bu gibi esneklikleri sağlamanın feminist görüşmenin temel ilkelerinden olduğunu düşünüyorum. Feministler için araştırmada araştırmacının rolü oldukça önemlidir ve hiyerarşik olmayan araştırma ilişkileri kurulması önem teşkil eder (Punch, 2005; Hesse-Biber, 2007: 128). Tüm görüşmecilerimle eşitlikçi bir ilişki kurdum ve samimi bir üslupla konuşmayı tercih ettim. Özellikle kendimi hiyerarşik olarak üst konumlamaktan kaçındım.

Yaptığım görüşmelerde sorduğum sorulara benzer cevaplar almaya başladığımda görüşmeci sayısının yeterli olduğuna yani verinin doygunluğa (satürasyona) ulaştığına kanaat getirdim ve her iki gruptan on sekiz kadınla görüştüktan sonra görüşmeleri tamamladım.

3.3.1.1. Filipinli Ev işi ve Bakım Çalışanları ile Derinlemesine Görüşmeler

Feminist derinlemesine görüşmeler araştırmacının toplumda marjinalleşmiş bireylerin gizli kalmış deneyimlerini anlamasını ve seslerinin duyulmasını sağlar (Hesse-Biber, 2007: 118). Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarıyla yaptığım derinlemesine görüşmelerde benimle paylaştıkları anlatıları aracılığıyla onların yaşadıkları mağduriyetleri, maruz kaldıkları adil olmayan muameleleri ve toplumsal cinsiyet, etnisite ve sınıf kesişiminde yaşadıkları eşitsizlikleri araştırmamda yansıtmaya çalıştım.

Hong Kong’da yaşayan Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının izin günleri çoğunlukla Pazar günleridir ancak bazı çalışanlar izinlerini Cumartesi günü kullanırlar. Derinlemesine görüşmeleri görüşmecilerin izin günlerinde şehir merkezinde bir parkta veya kafede İngilizce olarak gerçekleştirdim ve görüşmeler 1- 2,5 saat sürdü. Görüştüğüm kadınlar için hassas bir konu olan “annelik” ile ilgili sorularımı oldukça iyi ifade etmeye ve kelimelerimi dikkatle seçmeye özen gösterdim.

Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarıyla görüşme günü ve saatini belirlemek için iletişime geçtiğimde araştırmanın konusunu ve görüşmenin içeriğini kısaca anlatsam da görüşmede ne soracağımı detaylı olarak bilmemeleri ve daha önce hiç tanışmamış olmamız ilk buluştuğumuzda çekingen bir tutum sergilemelerine neden oluyordu. Ancak ufak bir ikram eşliğinde enformel bir şekilde sohbete başladığımızda rahatlıyor, konuştuğça kendilerini daha iyi hissediyor ve samimi bir şekilde paylaşımda bulunuyorlardı.

Mayıs 2018’de bana aracılık yapan Jasmine’in izin günü olan Pazar günleri gittiği Sai Kung’daki Katolik Kilisesine onunla birlikte giderek araştırmamın saha çalışmasına başladım. O gün Jasmine’in beni tanıştırdığı bir arkadaşıyla bir saatten uzun süren bir pilot görüşme gerçekleştirdim. Imelda mülakatta kayıt almama müsaade etmediği için kâğıt kalem ile cevapları not aldım. Bu görüşme sayesinde hazırladığım sorulara ne tür cevaplar verilebileceğini, soruların nasıl daha anlaşılır sorulabileceğini ve soruların ne derece araştırmanın amacına uygun olduğunu test etme şansına sahip oldum. Pilot görüşme notlarını temize çektikten sonra görüşme sorularında gerekli değişiklikleri yaptım.

Pilot görüşmeden bir hafta sonra Jasmine’in bir arkadaşının kızı olan Jenny ile ilk derinlemesine görüşmemi yaptım. Oldukça duygu yüklü bir görüşmeydi zira Jenny ile Anneler Günü’nde buluşmuştuk. Jenny Filipinler’de yaşayan (görüşme yaptığımızda) sekiz yaşında olan oğlundan ayrıydı ve onu çok özlediği için çok duygusaldı. Görüşmemiz Jenny’nin gözyaşları ile birkaç kez bölündü ancak bir yandan da hoş bir sohbeta dönüştü. Çocuklarından ayrı yaşayan ve onlara uzaktan annelik yapan Filipinli göçmen kadınlar için annelik deneyimleri ve çocukları hakkında konuşmak çok kolay değildi. Görüşmecilerim çocuklarına duydukları özlem, çocuklarından ayrılmanın zorluğu veya çocuklarıyla aralarının iyi olmamasının verdiği üzüntü, işverenleriyle yaşadıkları gerilim, ülkelerinde yaşadıkları yoksulluk ile ilgili duydukları çaresizlik nedeniyle ağladıklarında mülakata birkaç dakika ara veriyorduk. Bu gibi durumlarda ben de çoğunlukla göz yaşlarımı tutamıyordum.

Görüşmecilerim arasında kadın işverenleriyle kurdukları ilişkiden memnun olmayan Filipinli ev işi ve bakım çalışanları da vardı ve işverenlerini tanımayan birisiyle konuşmak onları rahatlatıyordu. Marisol de onlardan biriydi; işvereniyle yaşadığı sorunlar nedeniyle işten ayrılmak üzereydi ve görüşmeye geldiğinde çok gergindi ancak

anlattıkça rahatladı görüşme bitiminde kendini çok daha iyi hissettiğini ve beni yeniden görmek istediğini dile getirdi.

Derinlemesine görüşmelerde Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarına sorduğum bazı soruları aşağıda listeledim:

- Sizin için anneliğin anlamı nedir?
- Sizce “iyi annelik” nedir?
- İyi bir anne olduğunuzu düşünüyor musunuz?
- Çocuklarınızla ilişkiniz nasıl?
- Çocuklarınızla ne kadar sıklıkla iletişim kuruyorsunuz?
- Çocuklarınıza kim bakıyor?
- Çocuklarınızdan uzakta yaşarken işvereninizin çocuklarına baktığınız için nasıl hissediyorsunuz?
- Kadın işvereninizle ilişkiniz nasıl?
- Baktığınız çocuklarla ilişkiniz nasıl?
- İşvereninizin annelik deneyimini nasıl görüyorsunuz?
- Teknoloji annelik deneyiminizi nasıl etkiliyor?

Bu soruları, çocuklarından ayrı yaşayan kadınlar olarak Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının annelik deneyimlerini, “iyi annelik” anlayışlarını, çocuklarına Filipinler’de kimin baktığını çocuklarıyla ilişkilerini, işverenlerinin annelik deneyimlerini nasıl gördüklerini anlamak için sordum.

3.3.1.2. Kadın İşverenler ile Derinlemesine Görüşmeler

Kadın işveren örnekleme çalışan ve çalışmayan kadınlardan oluştuğu için derinlemesine görüşmeleri görüşmecilerin uygunluğuna göre öğle arasında veya iş çıkışında kafe, restoran, yoga stüdyosu veya bir spor kulübünde yaptım. Görüşmeler 50

dakika- 3,5 saat sürdü. Çalışan kadın işverenler ile yaptığım görüşmelerin gününü ve saatini ayarlamamanın sorun olduğu zamanlar oldu. Ayrıca çalışan kadınlar görüşmelere daha kısıtlı süre ayırabilirken çalışmayan kadınlar görüşmelerin süresi konusunda daha esnektiler. Çoğu kadın işverene bir arkadaşım veya bir tanıdık aracılığıyla ulaştığım için görüşmeler kısa bir sohbet sonrasında başlıyor ve samimi bir şekilde geçiyordu. Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının aksine kadın işverenlerde herhangi bir endişe veya çekingenlik gözlemlemedim. Tüm katılımcılara buluşmadan önce görüşmenin içeriği hakkında kısaca bilgi sağladığım için çoğunlukla konu hakkında fikir sahibi olarak geliyorlardı. Yarı-yapılandırılmış görüşmeleri çoğu zaman enformel bir sohbet şeklinde gerçekleştiriyorduk. Kadın işverenlerle yaptığım yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşmelerde sorduğum sorulardan bazıları aşağıda yer almaktadır.

- Sizin için anneliğin anlamı nedir?
- Sizce “iyi annelik” nedir?
- İyi bir anne olduğunuzu düşünüyor musunuz?
- Yardımcınızla ilişkiniz nasıl?
- Çocuğunuzun başka biri tarafından bakılması size ne hissettiriyor?
- Ev işlerini ve çocuk bakım işlerini yardımcınızla nasıl paylaşıyorsunuz?
- Yardımcınızın çocuklarından ayrı yaşaması size ne hissettiriyor?
- Yardımcınızın annelik deneyimini nasıl görüyorsunuz?
- Hong Kong’da annelik ve çocuk yetiştirme pratikleri hakkında ne düşünüyorsunuz?
- Teknoloji annelik deneyiminizi nasıl etkiliyor?

Bu soruları kadın işverenlerin annelik deneyimlerini, iyi annelik anlayışlarını, yardımcılarının çocuklarından ayrı yaşamaları hakkında ne düşündüklerini, yardımcılarının anneliğini nasıl gördüklerini, yardımcılarıyla anneliklerini nasıl müzakere ettiklerini, Hong Kong’da annelik ve çocuk yetiştirme pratikleri hakkında ne

düşündüklerini anlamak için sordum.

3.3.2. Odak Grup Görüşmeleri

Odak grup görüşmeleri niteliksel araştırmalarda bireylerin belirli bir konuyla ilgili düşüncelerini küçük bir grup içinde tartışabilmelerini sağlayan bir yöntemdir. Araştırmacının belirlediği konu hakkında görüşmecilerin tutum, algı, duygu ve fikirlerini açıklamaları ve tartışmaları beklenir; grup dinamikleri önem taşır (Kümbetoğlu, 2015). Veri toplama yönteminin bir parçası olarak grup etkileşimi ön plana çıkar (Creswell, 2014).

Teke tek görüşmelerde kişilerin aklına gelmeyecek bazı konular odak grup görüşmelerine katılan bir katılımcı tarafından gündeme getirilebilir; bu sayede diğer katılımcılar da konuyla ilgili görüş bildirebilirler. Bu araştırmada görüşmecilerin benzer deneyimleri üzerine farklı bakış açılarını ifade edilebilmelerini sağladığı (Glesne, 2014) için derinlemesine görüşmelerin yanı sıra odak grup görüşmeleri de yapmayı tercih ettim. Nitekim, konu annelik gibi kadınlar için ortak bir deneyim olunca katılımcılar arasındaki etkileşim, bireysel görüşmelerde dile getirilmeyen bazı konuların konuşulmasını sağladı. Ayrıca bu yöntem ile araştırmacı olarak, ortak bir deneyimi paylaşan görüşmecilerin etkileşimi, konuyu nasıl tartıştıklarını gözlemleme; hangi noktalarda görüş birliğine vardıklarını veya görüş ayrılığı yaşadıklarını tespit etme şansı yakaladım. Bu da veri analizini oldukça zenginleştirdi.

Araştırmada odak grup görüşmelerini derinlemesine görüşmelerde ortaya çıkmayan yeni verilere ulaşmak için olduğu kadar elde edilen verilerin geçerliliğini kontrol etmek amacıyla da yürüttüm. Leavy (2007: 173) odak grup görüşmelerinin kadınlar, cinsel ve etnik azınlıklar vb. gibi toplumda marjinalleştirilmiş ve sessizleştirilmiş kesimlerin deneyim, bilgi ve hisleri ile ilgili veri toplanıyorsa tercih edildiğinden söz eder. Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarıyla odak grup görüşmeleri

yapmayı onlara grup içerisinde de söz hakkı verilmesinin özellikle güçlendirici olduğunu düşündüğüm için de tercih ettim.

Kümbetoğlu (2015: 121) odak grup görüşmelerinde toplumsal hayatta hiyerarşik konumda olan veya aralarında ast-üst ilişkisi bulunan kişilerin bir araya getirilmemesi gerektiğini vurgular. Her ne kadar aralarında iş ilişkisi olan işçi ve işverenleri örnekleme dahil etmediysem de Filipinli ev işi ve bakım çalışanları ve kadın işverenler ile odak grup görüşmelerini tarafların kendilerini daha rahat hissetmeleri ve daha iyi ifade etmeleri için ayrı ayrı yaptım. Filipinli kadınlar işlerini, annelik deneyimlerini, işverenlerinin annelik deneyimini nasıl gördüklerini kendileriyle benzer deneyimleri olan kadınlarla; Filipinli yardımcı istihdam eden kadınlar ise benzer deneyimleri olan kadınlarla işlerini, annelik deneyimlerini tartıştılar.

3.3.2.1. Filipinli Ev İşİ ve Bakım Çalışanları ile Odak Grup Görüşmeleri

Her birine beş Filipinli ev işi ve bakım çalışanının katılımıyla iki odak grup görüşmesi yaptım. Araştırmada yaptığım ilk odak grup görüşmesinde Hong Kong’da yaşayan bir doktora öğrencisi raportörlük görevini üstlenirken ben de moderatörlük görevini üstlendim. Ancak diğer odak grup görüşmelerinde araştırmacı olarak hem moderatör rolünü hem de raportör rolünü üstlendim. Odak grup görüşmelerinin katılımcılarla soru cevap şeklinde olmaması gerektiği için, görüşmelerin başlangıcında katılımcılara önceden hazırladığım bazı soruları sorarak tartışmayı yönlendirdim. Tartışmanın devamına fazla müdahale etmedim, daha çok tartışmaları izledim ve grup üyelerinin tartışmalara katılımını gözlemleyerek not aldım.

Yaptığım odak grup görüşmelerinde Filipinli kadınlar önceleri çekingendiler ve görüşmelerin ilk on dakikası daha çok sorduğum sorulara sırayla cevap vermeleri şeklinde ilerledi. Ancak zaman geçtikçe birbirlerine ısınmalarıyla birlikte katılımcılar kendileri söz almaya ve konuyu tartışmaya başladılar. İki saat süren verimli iki odak grup

görüşmesi gerçekleştirdik. Kendi deneyimime dayanarak moderatörün tartışmanın konu dışına çıkmasını ve ikili konuşma yapılmasını engellemek; gerekli olan yerlerde sorular sorarak tartışmanın sürdürülmesini ve söz hakkının adil dağıtılmasını sağlamak gibi önemli rolleri olduğunu söyleyebilirim. Odak grup görüşmelerinde bazı katılımcılar diğerlerinden fazla söz hakkı alıyordu bu da bazılarının daha sessiz kalmalarına ve kendilerini geri çekmelerine neden oluyordu. Leavy (2007) de baskın kişilerin fazla konuşmalarının ve daha sessiz olanların iyice sessizleştirilmelerinin feminist araştırma ilkeleri açısından önemli bir sorun olduğunu öne sürer. Bu nedenle, moderatör olarak herkesin tartışmaya katılmasını ve görüşlerini dile getirmesini sağlamaya çalıştım.

Odak grup görüşmecilerini katılımcıların dış faktörlerden etkilenmelerini önlemek amacıyla ulaşımın kolay olduğu sakin bir kafede gerçekleştirdim. Katılımcılara çoğunlukla derinlemesine görüşmelerde yönelttiğim soruları sordum böylece derinlemesine görüşmelerde çıkan sonuçların sağlamasını da yaptım.

3.3.2.2. Kadın İşverenler ile Odak Grup Görüşmeleri

Her birine beş kadın işverenin katılımıyla iki odak grup görüşmesi yaptım. Bir görüşmede çalışan anneleri diğer görüşmede çalışmayan anneleri daha çok ortak nokta paylaştıkları ve benzer sorunlarla karşılaştıkları için daha zengin veri üretebileceklerini düşünerek bir araya getirdim. Düşündüğüm gibi de oldu; her iki odak grup görüşmesi de oldukça verimli geçti.

Çalışan kadınlar ile odak grup görüşmesini gerçekleştirmek için çok uğraştım zira tüm katılımcılar çalıştığı için hepsinin uygun olduğu saatleri bulmak oldukça zordu. Ortak belirlenen bir gün ve saatte birinin toplantısı veya iş seyahati olabiliyordu. Çalışan kadın işverenler odak grup görüşmesini bir katılımcının ofisinde ve mesai saatleri dışında yaptım. Çalışmayan kadın işverenler odak grup görüşmesini ise katılımcılardan birinin evinde yaptım. Her iki görüşme de iki saat sürdü. Tartışmayı sürdürebilmek ve araştırma

açısından önemli olduğunu düşündüğüm konulara değinebilmek için katılımcılara derinlemesine görüşmelerde yönelttiğim soruları sordum ancak tartışmaların akışına müdahale etmedim; her iki görüşmede de grup etkileşimi oldukça yüksekti ve tartışmalar kendiliğinden aktı.

3.4. Veri Analizi

Niteliksel veri analizinde öncelikle görüşme kayıtlarının deşifre edilmesi gerekmektedir. Ben de tüm derinlemesine görüşme ve odak grup görüşme kayıtlarını deşifre ettim ve bu transkriptleri görüşmeler esnasında aldığım notlarla birleştirdim. Türkçe yaptığım bir derinlemesine görüşme hariç tüm görüşmeleri İngilizce yaptığım için deşifreleri de İngilizce yaptım. Analizde bir sonraki aşama olan kodlamayı da anlamı kaybetmemek için İngilizce yaptım. En son elde ettiğim bulguları ve kullanacağım alıntıları Türkçe'ye çevirdim.

Punch (2005: 194) kodlamayı veri çözümlemenin veri gruplarını etiketleme yani anlamlandırma olarak, Fielding (2001) ise analitik kategoriler oluşturma olarak açıklar. Kodlama gibi kategorize etme de yorumlayıcı bir faaliyettir ve farklı araştırmacılar kodları farklı şekillerde gruplayabilirler (Saldana, 2014). Kümbetoğlu (2015) kodlamanın araştırma konusunun ana kavramları üzerinden veya görüşmecilerin anlatıları üzerinden yapılabileceğini önerir. Kodlamada araştırmacı kodları katılımcılardan toplanan verilerden çıkartabilir veya daha önceden belirlediği kodları kullanabilir (Creswell, 2014). Topladığım tüm nitel verileri öne çıkan kavram ve temalara göre kodladım; diğer anlatıları da bu kodların altına yerleştirdim. Bu araştırmada kodlamayı katılımcıların kullandıkları ifadeler üzerinden yapmayı tercih ettim.

Kodlamanın ikinci aşamasında ilk aşamadan çıkan kodlar arasındaki ilişkileri analiz ettim. Filipinli ev işi ve bakım çalışanları örneklemini ve kadın işveren örneklemini ait verileri ayrı ayrı ancak birbirleriyle ilişkisel olarak analiz ettim. Bireyi

analiz birimi olarak aldığım derinlemesine görüşmeleri ve grubu analiz birimi olarak aldığım odak grup görüşmeleri için toplanan bu verileri ayrı ayrı analiz ettim.

Kodlama işleminden sonra araştırmacının veri analiz yöntemlerinden birini seçmesi gerekir. Bu araştırmada veri analizi tutarlılıkları için nitel verilerde tekrar eden örüntüleri ve temaları tespit etmeye, metindeki asli anlamları ve tutarlılıkları bulmaya çalışan *içerik analizi* (Lune ve Berg, 2017) ve *tematik analiz* (Patton, 2002) yöntemlerini kullandım. Derinlemesine görüşme verilerinde kodlama yaptıktan sonra çıkan temaları kategorize ettim ve verilerdeki örüntüleri ortaya çıkardım. Benzer şekilde odak grup görüşme verilerinde de kodlama yaptıktan sonra grup üyeleri tarafından çok tartışılan konuları, benimsenen ya da karşı çıkılan temaları kategorize ettim ve verilerdeki örüntüleri ortaya çıkardım.

Tematik analizle toplanan verilerde tekrar eden düzenliliklere bakılarak örüntüleri ortaya çıkartmaya çalıştım ve bu çalışmayı veri doygunluğu (satürasyon) sağlanana kadar sürdürdüm. Charmaz (2006) kategoriler veya temalar doygunluğa (satürasyona) ulaştığında yani topladığımız yeni veriler araştırma konusunda yeni fikirler vermediğinde ve konunun farklı yönlerini ortaya çıkarmadığında veri toplamayı bırakmamız gerektiğinden söz eder. Ben de araştırmamda veri toplamayı artık topladığım veriler yeni fikirler vermemeye başladığında bıraktım.

3.5. Araştırmacının Konumu, Kısıtlamalar ve Etik Hassasiyetler

Feminist araştırmada araştırmacının düşünümsellik ilkesi çerçevesinde kendi toplumsal konumunun ve araştırmanın her aşamasında bilgi üretimini etkileyen güç ilişkilerinin farkında olması önem taşır. Düşünümsellik ilkesi, kendini eleştiren bakış açısı ile araştırmacının bilgisine ulaşmaya çalıştığı dünyayı kendi bakış açısından gördüğünü ve ne biliyorsa ancak kendi konumu, kendi deneyimleri ve geçmişi aracılığıyla bildiğini anlamasını sağlar (Hesse-Bieber ve Piatelli, 2012). Araştırmacının araştırma için

seçtiği konu ve bu konuyu ele alırken benimsediği yaklaşım da aslında kendi geçmişi ve konumu ile doğrudan ilgilidir. Tez çalışmamda göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının ve kadın işverenlerin annelik deneyimlerini araştırma konusu olarak belirlememde anne olmamın, doktora yaptığım ve/veya çalıştığım için iki çocuğumu da büyütürken başka kadınlardan yardım almış olmamın ancak bunun adil bir çözüm olmadığını düşünmüş ve kadınlar arası eşitsizlik ilişkisi olarak sorunsallaştırmış olmamın etkisi oldu. Kendini feminist olarak tanımlayan bir kadın olmam ve bu araştırmayı feminist ilkelerle yürütmek istemem nedeniyle bu araştırmada yöntem olarak feminist araştırmayı benimsedim. Ayrıca feminist yöntemin bu araştırmada kadınların deneyimlerini kendi bakış açılarından dinlemek ve kadınlar arasındaki toplumsal konum farklılıklarının annelik deneyimlerine nasıl yansıdığını ortaya koymak için en uygun yöntem olduğunu düşündüm.

Araştırma boyunca araştırma sorumu belirlerken, sorunu ele alışı için feminist yaklaşımı benimserken, Filipinli kadınlarla görüşme yaparken, onlarla konuşurken ve onlarla ilişki kurarken hep kendi konumumun farkında oldum. Bu araştırmada, orta sınıf, Batılı, doktora öğrencisi, feminist bir araştırmacı, bir kadın, anne ve Filipinli yardımcı istihdam eden bir işveren olarak konumumun farkındalığı ile görüşmecilere yaklaştım. Görüşmeler süresince kurduğum sözel iletişim, göz teması ve beden diliyle hep onları anladığımı hissettirdim.

Düşünümsellik ilkesi araştırmacının araştırmadaki örtülü güç ilişkilerini belirlemesini, araştırmacının araştırılan ile hiyerarşik bir ilişki kurmaktan kaçınmasını, bilen değil öğrenen konumunda davranmasını (Punch, 2005) ve araştırılan ile etkileşim halinde olmasını gerektirir. Ancak bu sayede etik bir araştırma mümkün olabilir. Araştırma boyunca görüşmecilerle hiyerarşik bir araştırmacı görüşen ilişkisi kurmadım; onlara daha çok deneyimlerini merak eden bir kadın olarak yaklaştım. Mesela, görüşmemiz öncesinde Filipinli kadınlara istedikleri bir içecek ve/veya yiyeceği alıp

masaya getirmem ya da görüşme esnasında ağladıklarında kalkıp bir peçete alıp getirmem hizmet etmeye alışmış oldukları için onları şaşırtıyordu ve görüşmelere olumlu bir havada başlamamızı ve/veya devam etmemizi sağlıyordu.

Araştırmacı olarak kendi konumumdan kaynaklanan hem avantajlar hem de dezavantajlar olduğunu düşünüyorum. Öncelikle konumumun bana sağladığı *avantajlardan* söz etmek istiyorum. Araştırmada bir kadın ve anne olmamın, aynı cinsiyetten olduğumuz ve ortak bir deneyimi paylaştığımız için hem Filipinli ev işi ve bakım çalışanları hem de kadın işverenlerle görüşürken faydası olduğunu düşünüyorum. Anne olduğumuz için çocuklarımızdan bahsettiğimiz ve ortak noktalarımızı ön plana çıkarttığımız zamanlar oldu. Özellikle eşim ve çocuklarım Türkiye'ye döndükten sonra Hong Kong'da yalnız kaldığım son dört ayda (deneyimlerimiz, koşullar, kalma nedeni ve süre olarak çok farklı olsa da) yaptığım görüşmelerde çocuklarından ayrı yaşamak durumunda kalan kadınların yaşadıkları zorlukları daha iyi anladım. Yeri geldiğinde bu deneyimimi görüşmecilerimle paylaştım ve daha önceki görüşmelerden farklı bir etkileşim oldu aramızda... Görüştüğüm tüm kadınlar bizi tanıştıran aracı arkadaşlarını ya da beni kırmamanın yanı sıra bir kadın, bir anne ve doktora araştırmasını yapmaya çalışan bir araştırmacıya yardım etmek istedikleri için de görüşmeyi kabul ediyorlardı.

Öte yandan derinlemesine görüşmelerde Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının da toplumda kendi işverenleri dışında başka bir işverenle iletişim kurmak istediklerini, görüşmede ne konuşulacağını merak ettiklerini ve hikâyelerini anlatmaya istekli olduklarını fark ettim. Bu merakın ve ilginin benim lehime olduğunu söyleyebilirim. Görüşmecilerimden Linda görüşme sonrasında gülümseyerek “ilk defa bir işverenle oturup sohbet ettim” dedi. Bu araştırmaya katılmak onun da ilgisini çekmiş, ne konuşacağımızı merak etmiş ve bana hikâyesini anlatmak hoşuna gitmişti. Hazel ile konuşurken yan masada oturan Filipinli kadınlar ise Hazel'a Tagalog dilinde ne yaptığımızı sordular, zira görüntü itibariyle işveren olarak kodladıkları bir kadın ile

Filipinli bir kadının kafede birlikte oturmaları ve sohbet etmeleri onlara ilginç gelmişti. Hazel'ın bana söylediğine göre bazıları iş görüşmesi yaptığımızı sanmış, bazıları da benim gazeteci olduğumu ve Hazel ile röportaj yaptığımı düşünmüş. Daisy ise görüşmemizden sonra içtiğimiz kahve de hoşuna gitmiş olmalı ki *“Sayende ilk kez Starbucks'tan kahve içtim, teşekkürler”* demişti. Kendi rutinlerinden farklı bir aktivite yapmak da Filipinli kadınların hoşuna gidiyordu.

Bir gün bana görüşmeci bulmamda aracılık yapan Jasmine ve arkadaşlarıyla indirimde olan bir mağazaya alışverişe giderken metroda bizi gören tanımadığımız Filipinli kadınlar Jasmine'e Tagalog dilinde birlikte ne yaptığımızı sordular. İşverenler ile Filipinli kadınları birlikte gezerken görmediklerini söylediler. Kadın işverenler şehirde çoğunlukla çocuklarıyla birlikteken yardımcılar ile birlikte gezerler bu, Filipinli kadınların görevde olduklarını gösterir ve doğal karşılanır. Zira yardımcılar çocuklara bakmak üzere işverenleriyle birlikte dirler. Ancak biz, yanımızda çocuk olmadan, sohbet ederek, gülerken ve arkadaşça bir hava içerisinde birlikte bir yere gidiyorduk. Birlikte ne yaptığımız, nereye gittiğimiz, benim işveren olup olmadığım bizi gören diğer Filipinli kadınlara ilginç gelmiş; merak etmelerine ve sormalarına neden olmuştu. Hong Kong toplumunda kadınlar maalesef göçmen ev işi ve bakım çalışanları ile kadın işverenler olarak ayrılmış durumdadır. Bu örnekler toplumda işverenler ve ev işi ve bakım çalışanları arasındaki ilişkilerin ne kadar eşitsiz olduğunu ve Filipinli kadınların kadın işverenlerden ayrı bir alt sınıf olarak algılandığını göstermektedir. Bu toplumsal kutuplaşmaya analizlerimde yer vereceğim.

Görüşmeler sonrasında da Filipinli kadınlarla ilişkilerim devam etti. Bazılarını odak grup görüşmelerine davet ettim bazıları bana yeni görüşmeciler yönlendirdiler. Bazıları Anneler Günümü kutladı bazıları da yılbaşında mesaj attı. Bazılarına ben hâl hatır sormak için yazdım. Böylelikle ilişkilerimizi sürdürmüş olduk. En unutulmaz anım ise görüşme esnasında Kanada'da iş başvurusu yaptığını söyleyen ancak çok gizli olduğu

için kimseye söylemememi isteyen Linda'nın işe kabul edilerek Kanada'ya taşındığını söylemek için bana mesaj atması oldu. Mesajında Kanada'ya gitmek için uğraştığını bilen iki kişiden biri olduğum için başardığını haber vermek istediğini söyledi ve sırrını sakladığımı için teşekkür etti. Bu iletişim beni çok mutlu etti.

İlginç bir şekilde kadın işverenler de annelik deneyimlerini anlatmaya olduğu kadar yardımcılarıyla olan ilişkileri hakkında konuşmaya hevesliyidiler. Örneğin “*Seninle konuşmadan önce annelik hakkında hiç bu kadar detaylı düşünmemiştim*” ya da “*Yardımcıma çocuklarıyla ve ailesiyle ilgili soruları hiç sormamıştım*” diyen veya hep yardımcılarında konuşmak isteyen hatta onlar hakkında veryansın etmek isteyen kadın işverenler oldu. Benim de anne ve işveren olmam onlarla ortak bir deneyim paylaşıyor olduğumuza işaret ediyordu.

Parameswaran (2001) etnografik çalışmasında kendi araştırmacı konumunu ve kimliğini sürekli müzakere ettiğinden bahseder. Naples (2003) ise araştırmacının bazı zamanlarda “içerden” diğer zamanlarda ise “dışarıdan” olduğunu öne sürer. Ben de kendimi araştırmacı olarak Filipinli kadınlarla görüştüğümde farklı, kadın işverenlerle görüştüğümde farklı konumlandırıyor ve konumumu katılımcılarla müzakere ediyordum. Bu araştırmada Hong Kong’da yaşayan *expat*, orta sınıf, Batılı bir araştırmacı ve işveren olarak Filipinli ev işi ve bakım çalışanları için “dışardan” biriydim ancak onlarla mülakat esnasında bu farklılıktan çok kadın ve anne olma ortak özelliklerimizi ön plana çıkartıyordum. Anne ve işveren konumum ile kadın işverenler için “içeriden” biriydim, kadın işverenler bu nedenle beni kendilerine yakın görüyor ve daha rahat açılabiliyorlardı. Ancak araştırmacı kimliğim, araştırma sorularım ve deneyimlerimize eleştirel bakışımı beni “dışarıdan” biri haline dönüştürüyordu.

Kendi konumumun yarattığı *dezavantajlar* da oldu. Benim araştırmacı olmamın yanı sıra işveren konumum araştırmanın bir kısıtlaması olarak görülebilir. Görüştüğüm Filipinli kadınların beni işveren olarak görmelerini engellemem çok mümkün olmadı zira

dış görüntüm nedeniyle Batılı ve beyaz ırktan olmam onların beni *expat* olarak yani işveren kategorisinde kodlamalarına neden oluyordu. Zaten ben de yardımcım olduğumu gizlemiyordum. Bir sonraki bölümde daha detaylı anlattığım Hong Kong'daki bağlam göz önüne alındığında Filipinli ev işi ve bakım çalışanları *expat* ve Çinli aileler tarafından işe alındıkları için tüm işverenlere itaat eder bir tavır ile yaklaşmaktadır. Filipinli ev işi ve bakım çalışanları sadece kendi işverenlerine değil işveren olarak kodladıkları tüm kadınlara “mam” (efendim) olarak hitap ederler ve bu hitap ev işi ve bakım çalışanları ve işveren kadınlar arasında hiyerarşi yaratır. Ancak her görüşme başında görüşmecimden bana isimle hitap etmelerini istedim. Bazıları görüşme boyunca karşı çıkmama rağmen “mam” olarak hitap etmeye devam ettiler bazıları ise doğrudan isimle hitap ettiler. Bu ilişkinin araştırmacı ve araştırılan arasında hiyerarşik bir konuma neden olduğu düşünülebilir ancak bu kısıtlamanın farkında olarak Filipinli kadınlarla kurduğum eşitlikçi ilişki, onlara karşı benimsediğim samimi tutum ve iletişim becerilerim ile hiyerarşik bir araştırmacı ve araştırılan ilişkisinin önüne geçmeye çalıştım.

Feminist metodoloji araştıranın bilen özne, araştırılanın bilgisine ulaşılmaya çalışılan nesne olduğu hiyerarşik ilişkiye karşı çıkar; araştıranın da araştırılan ile aynı düzeyde olduğu iktidar ilişkilerinden uzak bir araştırma tasarımı hedefler (Punch, 2005; Creswell, 2007). Araştıran ve araştırılan arasında hiyerarşik bir ilişki kurulmaması, araştırılan kişinin sadece bilgi kaynağı olarak görülmemesi araştırmacının görüştüğü kişiyle bir etkileşime ve deneyim paylaşımına girmesi oldukça önem taşımaktadır. Feminist araştırmacılar için araştırdıkları kadınlar ile hiyerarşik bir ilişki kurmamaları bu kadınları “ötekileştirmemeleri” ve farklı deneyimlerine gerçek bilgi kaynağı olarak başvurmaları gereklidir. Görüştüğüm kadınlarla hiyerarşik bir ilişkinin önüne geçmek, tersine onlarla eşitlikçi bir ilişki kurmak bu araştırmanın önemli bir yönü ve benim için bir kazanım oldu.

Hem Filipinli ev işi ve bakım çalışanları hem de kadın işverenlerle yaptığım tüm görüşmeleri (biri hariç) benim ve çoğu katılımcının ana dili olmayan İngilizce olarak yapmamız da araştırma için genel bir kısıtlamaydı. Bazı Filipinli kadınlar İngilizcelerini gerekçe olarak göstererek araştırmaya katılmakta çekimser davrandılar. Bazıları ise görüşmelerde daha düşük cümleler kurdular deşifrelerde çoğunu olduğu gibi bıraktım, bazılarını ise parantez içinde düzelttim. Sorularımın anlaşılmadığı yerlerde sorularımı tekrar ettim ya da onlar kendilerini daha iyi ifade etmek için bazı cümlelerini yeniden kurdular. Kadın işveren görüşmelerinde *expat* ve Çinli katılımcıların İngilizceleri iyi olduğu için çok fazla sorun yaşamadım. Sadece Hong Kong’lu bir görüşmecinin İngilizcesi çok iyi olmadığı için bizi tanıştıran Hong Kong’lu arkadaşım mülakatta bize eşlik etti ve görüşmecinin kendini iyi ifade etmekte zorlandığı yerlerde ona tercümanlık yaptı.

Kuramsal tartışmada değindiğim gibi post kolonyal teori çerçevesinde Mohanty (1986) Batılı feministleri “Üçüncü Dünya Ülkesi” kadınları tek ve sabit bir analiz kategorisi olarak ele alıp sadece mağdur, güçsüz ve ezilen bireyler olarak portre ettikleri gerekçesiyle eleştirir. Bu araştırmada Filipinli kadınların annelik deneyimlerini anlamaya çalışırken onları mağdur, güçsüz ve ezilen bireyler olarak betimlemekten kaçındım ve veri analizinde genellemelerden mümkün olduğunca uzak durdum. Zira her biri kendi seçimlerini yapan yaşadıkları zorluklara rağmen kendi ayakları üzerinde duran ailelerini geçindiren kadınlardı. Böyle betimlemeler ve genellemeler, onların özgün ve biricik anlatılarına da deneyimlerine de haksızlık etmek olurdu. Araştırma boyunca Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarını da diğer kadın işverenleri de kendi seçimlerini yapan ve özgün konumlarından deneyimlerini paylaşan failler olarak ele aldım.

3.5.1. Etik Hassasiyetler

Araştırmamın veri toplama aşamasının bir bölümünü TÜBİTAK'tan aldığım Yurtdışı Doktora Burs Programı çerçevesinde Hong Kong Çin Üniversitesi Kadın Çalışmaları Programı bünyesinde Ziyaretçi Araştırmacı olarak yürüttüm. Hong Kong'da pek çok kadınla görüşeceğim için araştırmamı uygulamaya başlamadan önce adı geçen üniversitenin Etik Kurul'undan (Survey and Behavioural Ethics Committee) araştırmamın etik hiçbir sakıncası olmadığına dair Etik Kurul Onay Raporu aldım (Ek 5). Bu çerçevede derinlemesine görüşmelere ve odak grup görüşmelerine katılan Filipinli ev işi ve bakım çalışanları ve kadın işverenler için iki farklı Onam Formu hazırladım ve görüşmeler öncesinde katılımcılara imzalattım. (Ek 3 ve Ek 4). Her görüşme öncesinde görüşmecilerimden ses kaydı almak için de onay aldım.

Kadınlar ile yürüttüğüm bu araştırmada, feminist araştırma etiği gereği katılımcılara görüşme sırasında sunulan ikramlar ve görüşme sonrasında kendilerine hediye ettiğim el kremi, sabun gibi kişisel bakım malzemeleri dışında maddi bir teşvik sunmayı tercih etmedim. Kadınların araştırmaya tamamen gönüllülük ilkesi çerçevesinde katılmaları, kendi deneyimlerini aktarmaları ve düşüncelerini paylaşmalarının önemli olduğunu düşündüğüm için bu yolu izledim.

BÖLÜM 4

KÜRESEL BİR ŞEHİR: HONG KONG

4.1. Hong Kong'un Kısa Tarihi

Hong Kong, 1841'de Afyon Savaşlarında Çin'in aldığı yenilgi sonrasında İngiliz kolonisi olmuştur. Hong Kong kolonyal dönemden 1940'lara kadar taşımacılık ve ticaret merkezi olarak görev yapmıştır. 99 yıl İngiliz sömürgesi olan Hong Kong 1997 yılında Özel İdare Bölgesi statüsünde Çin Halk Cumhuriyeti'ne devredilmiştir. Hong Kong'un Çin'e devredilmesini toplumun bazı kesimleri sevinç bazı kesimleri ise üzüntü ile karşılamıştır. 1970'lerden 1990'lara kadar Hong Kong ekonomik olarak gelişmiş; hizmet ve inşaat sektörlerinde patlama yaşanmış, imalat ise Çin'e kaymıştır (Constable, 2007: 35). Hong Kong'un 1970'ler ve 1980'lerde hizmet ekonomisine doğru yönelmesi kadınların da ekonomiye daha fazla girmesini sağlamıştır.

Hong Kong, kapitalist piyasa rekabetinin ve sınıf farklılıklarının çok yoğun olarak yaşandığı, ev işi ve bakım hizmetleri alanında göçmen kadın istihdamının çok yaygın olduğu küresel bir Asya şehridir. Sassen (2006, 30) küresel ekonominin kilit fonksiyon ve kaynaklarının bulunduğu, yönetim ve koordinasyon faaliyetlerinin yoğunlaştığı şehirleri “küresel şehir” olarak tanımlar. Küresel şehirlerde yüksek ücretli profesyonellerin istihdam edilmesi onların hayat tarzlarına hizmet etmek üzere çok sayıda düşük ücretli hizmet elemanlarına ve göçmenlere bir talep oluşturur (a.g.e). Küreselleşmenin etkisiyle finans, sigorta, danışmanlık ve ticaret gibi sektörlerde çok sayıda çokuluslu şirket kurulan Hong Kong da bu tanıma uyar. Bir finans merkezi olan ve ulusötesi sermayenin yoğunlaştığı bu küresel şehir, bu şirketlerde çalışmak üzere şehre taşınan *expat* ailelerine ev sahipliği yapar (Suner, 2018). *Expat*'ların ülke değiştirmesi

zorunlu değil gönüllü bir taşınmadır. Bir süreliğine yurt dışında yaşamayı seçen ve v istedikleri zaman ülkelerine dönebileceklerini bilen kişilerdir (Hannerz, 1997: 106).

Küresel bir kentin temel özelliği kozmopolit olmasıdır; demografik olarak farklı ulusal, etnik, dini, kültürel kökenden pek çok insanın dolaşımında olduğu bir yapı ortaya koyar. Hong Kong da bir küresel finans merkezi olarak ulusötesi sermayenin yoğunlaşmış hatırı sayılır bir *expat* topluluğuna ev sahipliği yapıyordu (Suner, 2018: 56).

4.2. Hong Kong’da Bakım Emeginin Tarihçesi

Hong Kong’un tarihine bakıldığında hanelerde ev işlerine yardım eden hizmetkârların hep olduğunu görüyoruz. 19. yüzyılda kolonyal dönemde erkek hizmetkarlar tutmak daha yaygındı (Hansen, 1990). 20. yüzyılın başlarında ise hem Çinli ve Avrupalı nüfus kadın ev çalışanlarını tercih etmeye başladığı için hem de erkekler işçi olarak daha yüksek ücretlerle başka sektörlerde iş buldukları için erkeklerden boşalan düşük ücretli ev işlerini kadınlar doldurmaya başlamışlardır. 20. yüzyılın başında ev işleri *muijai* olarak adlandırılan ailelerinden alınan on yaşından küçük kız çocukları tarafından yapılırdı (Constable, 2007: 24). *Amah*’lar ise yaşları daha büyük ücretli Çinli ev işi çalışanlarıydı (28); bazı evlerde her iş için farklı bir *amah* bulunurdu; aşçı *amah*, çocuk bakan *amah* vb. (53). Yerel emeğin yeterli olmaması ve Hong Kong ailesinin ihtiyaçlarının değişmesi yabancı ev ve bakım çalışanlarının şehre girmesinin yolunu açmıştır (29).

Chan (2005) *muijai* ve *amah*’lar ile yabancı ev işçileri¹⁰ arasındaki farkları şöyle özetler: öncelikle yabancı ev işçilerinin statüsü çok daha resmidir; hakları yasalarla korunur ve asgari ücret alırlar. *Amah*’ları ve *muijai*’leri istihdam etmeye sadece üst sınıfların maddi olarak güçleri yeterken düşük ücretleri nedeniyle yabancı ev işçileri orta

¹⁰ Bazı akademik makalelerde kuramcılar Foreign Domestic Workers ifadesini kullanırken, Hong Kong resmi makamları Foreign Domestic Helpers ifadesini kullanmaktadır.

sınıflar tarafından istihdam edilirler (a.g.e). Yabancı ev işçileri ücretli işlerde çalışan kadınlar tarafından istihdam edilirken eski dönemlerde *amah*'lar ve *muijai*'lerin işverenleri daha çok çalışmayan ev kadınlarıydı ve bütün gün onları süpervize etmekle ve organize etmekle uğraşıldı (a.g.e). Hong Kong'da kadınlar evlerinde *amah* da *muijai* de istihdam etseler günümüzdeki kadınlar gibi ücretli işlerde çalışmazlar; daha çok çocuklarının disipline edilmesiyle ve bakımıyla ilgilenirlerdi (a.g.e). Hong Kong'da yardımcı istihdam edilmesi bu kadar eski dönemlere dayandığı için orta sınıf Çinlilerin bir bölümü çocukluklarından itibaren yardımcıya alışık olarak büyürler¹¹.

4.3. Hong Kong'da Göçmen Ev işi ve Bakım Çalışanlarının İstihdamı

Hong Kong'a göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının gelmesi 1969 yılında *expat*ların yanlarında hizmetçilerini getirmelerine müsaade edilmesiyle başlamıştır (Tam, 1999). Hong Kong toplumunda kadınların istihdam oranlarının yükselmesiyle birlikte ev işleri ve çocuk bakımında yeni çözümler üretilmesi gerekmiştir. 1970'lerin başlarında Çinli kadınlar ailelerin yanında hizmetçi olarak çalışmak yerine saatleri belirli olan ve daha prestijli olan fabrika işlerinde çalışmayı tercih etmeye başlamışlardı. Bu da sektörde çalışmaya devam eden az sayıda Çinli kadının ücretlerinin yükselmesine; Çinli kadınları istihdam edemeyen orta sınıf Hong Kongluların da yabancı ev işçilerini çalıştırmayı tercih etmelerine neden olmuştur (Constable, 2007). Çift maaşlı ailelerin artmasıyla birlikte dışarıdan yardım satın almak isteyen aileler yerli ev işi ve bakım çalışanlarının azlığı ve ücretlerin yüksekliği nedeniyle göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının istihdam edilmesine yönelmişlerdir (27). Böylece Hong Kong hükümeti 1973 yılında orta sınıf eğitilmiş kadınların işgücüne girmelerini cesaretlendirmek için yabancı ülke vatandaşlarının Hong Kong'a göç etmesine ve yardımcı olarak çalışmasına izin veren

¹¹ Görüştüğüm Çinli kadınlardan Betty ve Jessica Filipinli ev işi ve bakım çalışanları tarafından büyütüldüklerini dile getirmişlerdir.

politikayı onaylamıştır (29). Talebi karşılamak üzere Asya ülkelerinden Hong Kong’a göçmen kadınlar ev işi ve bakım hizmetlerinde çalışmak üzere göç etmeye başlamıştır. İlk başta İngilizce konuşan Filipinliler Avrupalı ve Batılı *expat* aileler tarafından tercih edilmişler daha sonra Filipinlilerin biraz İngilizce konuşan Çinliler tarafından istihdam edilmeleri de popüler hale gelmiştir (28).

1970’lerde Hong Kong’da ev işi ve bakım emeği arzının ilk sıralarında Filipinler gelmiştir. 1990’lar ve 2000’lerde ise Endonezyalı ev işi ve bakım çalışanlarının sayısı artmış; eğitim kamplarında Kantonca öğrendikleri için özellikle yaşlı bakımında tercih edilmişlerdir. Son dönemde Tayland’dan da pek çok kadın ev işi ve bakım çalışanı olarak çalışmak üzere Hong Kong’a göç etmiştir. Ancak Çin, Makau ve Tayvan vatandaşlarının ev ve bakım işlerinde çalışmak üzere göç etmesine izin verilmez (Tam, 1999). Bunun nedeni Çin orijinli kadınların yerel nüfus ile karışmasını engellemektir zira diğer ırklar yerel halktan görüntü olarak ayırılabilir (Constable, 2007, 40).

Hong Kong, ülkelerindeki ücretlerin düşüklüğü ve yoksulluk nedeniyle ailelerini geçindirmek ve çocuklarının masraflarını karşılamak amacıyla çocuklarını ve eşlerini geride bırakarak göç eden Filipinli pek çok kadın için önemli bir destinasyon olmuştur (Wee ve Sim, 2005: 177). 399.000 göçmen ev işi ve bakım çalışanı istihdam edilen Hong Kong’da bazı işverenlerin birden fazla yardımcısı olduğu düşünüldüğünde göçmen yardımcı istihdamının orta ve üst sınıfa ait bir durum olduğunu öne sürebiliriz.

Hong Kong’da göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının istihdam edilmeleri ile ilgili tüm süreçler yasayla belirlenmekte ve devlet tarafından düzenlenmektedir. Yabancı ev çalışanlarının hakları “Employment Ordinance” ve “Standart Employment Contract¹²” ile güvence altına alınır. Hong Kong’da göçmen yardımcılar ile ilgili tüm konular Göç Bürosu tarafından yürütülür. Devlete bağlı Göç Bürosu’nun internet sayfasında göçmen

¹² <https://www.immd.gov.hk/eng/forms/forms/fdhcontractterms.html> sayfasından 18 Aralık 2020 tarihinde erişilmiştir.

yardımcı işe alımı ile ilgili tüm süreç, atılacak adımlar, tarafların uyması gereken kurallar yazılmış, sorumluluklar ve yükümlülükler listelenmiş durumdadır.

İşverenlerin yabancı ev işçilerine ödeyecekleri asgari ücret yasayla belirlenir. 2020 itibariyle asgari ücret aylık 4.630 HKD'dir¹³; işverenlerin bu ücretten az ödeme yapmaları yasadışıdır. İşverenler yardımcılarını devlet tarafından belirlenen 1.121 HKD tutarında yiyecek ödeneğini ödemek veya yardımcılarının evde pişirilen yemeklerden yemesini sağlamak ile de yükümlüdür. Ayrıca bir işverenin yabancı yardımcı istihdam edebilmesi için maaşının asgari 15.300 HKD olması gerekmektedir. Hong Kong'da üst sınıf her zaman ev ve bakım işlerinde yardımcı istihdam edebilmiştir ancak orta sınıfın yardımcı istihdam edebilmesi 1980'lerde göçmen ev ve bakım çalışanlarının düşük ücretler ile piyasaya girmesiyle gerçekleşmiştir (Chan, 2005). Tam (1999) aslında Hong Kong devletinin göçmen ev işi ve bakım çalışanlarına kapılarını açmasının okul öncesi eğitimdeki yetersizlikleri gidermek amacıyla olduğunu ifade eder. Öte yandan Wong (1992) da göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının istihdamındaki artışın nedeninin devletin çocuk bakım imkânlarının kısıtlılığı ve kurumların taşıdığı olumsuz imaj olduğunu dile getirir.

Göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının işe alım süreçleri ajanslar aracılığıyla, halihazırda Hong Kong'da çalışan göçmen aile bireylerinin akraba veya arkadaşlarını potansiyel işverenler ile tanıştırmaları yoluyla veya internet siteleri aracılığıyla gerçekleşir. İşverenlerin sponsor olması yoluyla yardımcı aday çalışma vizesine başvurur ve bu vizeyi alması durumunda da işvereniyle iki yıllık standart iş sözleşmesini imzalar ve Hong Kong'da çalışmaya başlar. İşverenin göçmen yardımcıya sponsor olması onun

¹³ Hong Kong'un kişi başına GSMH Aralık 2019 itibariyle aylık 48.718 ABD\$'dır.

<https://www.ceicdata.com/en/indicator/hong-kong/gdp-per-capita> sayfasından 18 Aralık 2020 tarihinde erişilmiştir.

Göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının aldıkları aylık asgari ücret ise 4.630 HKD (593 ABD\$)'dır. Bunun üzerine 1.121 HKD (143 ABD\$) yiyecek ödeneği verilmesi veya yardımcının ailenin yiyeceklerini paylaşması zorunludur.

<https://www.info.gov.hk/gia/general/201909/27/P2019092500606.htm> sayfasından 18 Aralık 2020 tarihinde erişilmiştir.

Hong Kong'daki tüm sorumluluğunu alması demektir. Hong Kong'da kalışları işverenlerine bağlıdır. Hong Kong'da hayat çok pahalı olduğu için göçmen yardımcılar ancak sponsorları olduğu sürece bu şehirde yasal olarak kalabilirler. Bu uygulama göçmen yardımcıyı işverenine bağımlı hale getirir. Hatta çoğu zaman göçmen yardımcı işini kaybetme korkusuyla kötü muameleye maruz kalsa da işverenini ilgili mecralara şikâyet etmekten çekinir. Göçmen kadınlar sponsor olan işverenleri dışında kimse için çalışamazlar, zira bu yasal değildir. Yine de bir işverenle sözleşmesi olup izin günlerinde yarı-zamanlı olarak temizlik işi yapan alan göçmen ev işi ve bakım çalışanları da vardır.

Hong Kong'un alan kısıtlılığı nedeniyle yasal olarak göçmen bir ev işi ve bakım çalışanı çalıştığı evde (live-in) yaşamak zorundadır¹⁴; evin dışında yaşaması ise yasa dışıdır. Göçmen kadınlar Hong Kong'daki işverenlerini ilk öncelikleri yapmak üzere ailelerini geride bırakmak zorundadırlar (Constable, 2014). Çocuklarını ülkelerinde bırakıp gelen bu kadınlar kendi ailelerinin gündelik bakım sorumluluklarını üzerlerinde taşımadıkları için ve işverenleriyle aynı evi paylaştıkları için bölünmeden çalışabilir tamamen işverenlerinin hayatlarına adapte olabilirler. Bu onların dikkatleri dağılmadan işlerine odaklanmalarını sağlar.

Ancak bazı işverenler yardımcılarıyla yaşamak istemediklerinde veya evlerinde yer olmadığında ya da birden fazla yardımcı istihdam ettiklerinde yardımcılarının veya yardımcılarından birinin ev dışında yaşamalarını talep ederler. Bu gibi durumlarda yatılı olmayan (live-out) yardımcıların konaklaması için özel misafirhaneler vardır; işverenler maaşlarına ek olarak yardımcılarının burada kalma masraflarını da karşılarlar. Hong Kong devleti bu gibi misafirhanelerin olduğunu bilir ve buna göz yumar.

Standart İstihdam Sözleşmesine göre hem işveren bir ay önceden bildirmek üzere veya bir aylık maaşını ödeyerek kontratı bitirme hakkına sahiptir. Yardımcı da bir ay önceden bildirerek kontratını bitirebilir. Göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının işveren

¹⁴ Standart Sözleşmede bir ev işi ve bakım çalışanının işvereniyle aynı evde yaşaması zorunlu kılınmıştır.

tarafından işten çıkartılması “bitirilmiş sözleşme” (terminated contract); kendi isteğiyle işten çıkması durumu “bozulmuş sözleşme” (break contract) olarak adlandırılır; her iki durumda da göçmen yardımcının iki hafta içinde Hong Kong’daki çalışma vizesi biter. İşten çıkartılan veya işten çıkan yardımcının “iki hafta kuralına” göre iki hafta içinde kendisine sponsor olabilecek yeni bir işveren bulamaması durumunda Hong Kong’u terk etmesi, ülkesine geri dönmesi ve tüm istihdam sürecini yeniden başlatması gerekmektedir (Constable, 2007: 199). Eğer vizesi biten bir göçmen yardımcı Hong Kong’u terk etmezse yasadışı duruma düşer. İki hafta kuralının göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının sıkça işveren değiştirmelerini önlemek için konulduğu belirtilir (146). Göçmen yardımcının yeni iş aramasına izin verilmeyorken sıklıkla yardımcılarını değiştiren işverenin yeni bir yardımcı istihdam etmesinin önünde hiçbir engel yoktur (147).

“Bitirilmiş sözleşmeler” ve “bozulmuş sözleşmeler” Göç Bürosu veya istihdam ajansları tarafından kayıt altında tutularak göçmen yardımcılarının sicillerine işlenir ve bu bilgi potansiyel işverenleriyle görüşme süreçlerinde paylaşılır. Sicildeki bu kayıt göçmen kadınlar için olumsuz bir referans olmakta ve yeni bir iş bulmalarında zorluk yaratmaktadır. Örneğin her iki durumda da yardımcı adayının ülkesine dönmesi ve yeniden Hong Kong’a geri gelmesi zaman alacağı için çoğu işveren bu adayları doğrudan eleyebilir. Bu nedenle görüştüğüm Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının çoğu çok zor durumda kalmadıkça işveren değiştirmek için iki yıllık sözleşmelerinin bitmesini beklediklerini dile getirirler. Bu da pek çok kadının yaşadıkları haksızlıklara ve maruz kaldıkları kötü muameleye boyun eğmelerine ve sessiz kalmalarına neden olur. İki hafta kuralının keyfi iş değiştirmeyi engellemek için bir uygulama olduğu söylene de bu kural göçmen kadınları olumsuz iş koşullarına hapseden bir mekanizmadır.

Bir diğer durum ise sözleşme süresinin bitmesidir; buna “bitmiş sözleşme” (finish contract) denilir. Göçmen ev işi ve bakım çalışanları işverenlerinden ayrılmak istediklerinde iki senelik sözleşme süresinin bitmesini beklerler bunun nedeni bitmiş

sözleşmenin sicillerine zarar vermemesidir. Sözleşmelerinin bitiminde ayrılan yardımcıların yeni işverenlerini bulmak için iki haftadan daha uzun bir süreleri vardır ve ülkelerine dönerek istihdam sürecini yeniden başlatmaları gerekmez. Pek çok işveren de bu adayları daha hızlı bir şekilde iş başı yapabileceklerini bildikleri için özellikle tercih ederler.

Göçmen kadınların ev ve bakım işlerinde istihdamı, özellikle ekonomik orta sınıf Hong Kong’lu kadınların toplumsal yeniden üretim sorumluluklarını hafifletmek ve iş piyasasına katılmalarına destek olmak amacıyla başlatılmıştır (Wee ve Sim, 2005: 176). Göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının istihdamındaki artışın nedeni devletin çocuk bakımında sağladığı sınırlı hizmet ve sağlanan hizmetin kalitesi hakkındaki olumsuz görüşler olmuştur (Wong, 1992: 394). Devlet, çocuk bakım hizmetlerindeki açığını kapatmak için göçmenlerin istihdamını kolaylaştırmış, ödenecek asgari ücreti de düşük düzeylerde belirlemiştir. Böylece önceleri ekonomik üst sınıflar için bir ayrıcalık olan ev işi ve bakım çalışanı istihdam etmek orta sınıflar için de erişilebilir hale gelmiştir. Sadece çalışan kadınlar değil çalışmayan kadınlar da kendilerine vakit ayırmak üzere monoton ve sıkıcı görülen ev işlerini göçmen yardımcılara bırakmışlardır (Constable, 2007: 22). Günümüzde de Hong Kong’da Üçüncü Dünya ülkelerinden kadınların ev işi ve bakım çalışanları olarak istihdamı oldukça yaygındır. Hong Kong kadınların çocuk bakımı, ev işleri ve yaşlı bakımından sorumlu oldukları (Choi ve Ting, 2009) yani aile içi cinsiyetçi iş bölümünün yaygın olduğu bir toplumdur. Bu da göçmen kadınlardan alınan yardımın kadınların yükünü hafifletmeye yönelik olduğunu gösterir. Hong Kong’da kapitalizmin güçlü etkisiyle yaratılan yaşam tarzının aileler üzerinde yarattığı baskı çocuklarını yetiştirme şekilleri aileleri göçmen yardımcı istihdam etmeye itmektedir. Devlet de bu politikayı düşük ücret politikası yürüterek desteklemektedir.

Aile bakım modeli ve toplumsal bakım modeli bakım alanında birbirleriyle yarışan iki modeldir. Hong Kong’da “aile bakım modeli” benimsendiğini öne süren

Leung (2018, 394) kadınların toplumda ailedeki çocuk bakımı görevlerini üstlenmesi gereken doğal bakıcılar olarak görüldüklerinden ve geleneksel olarak bakım görevlerinin ailelerin sorumluluğu olduğundan söz eder. Aile bakım modeli Konfüçyüsçülük ile yakından ilişkilidir; toplumsal sorunların çözülmesinde devlete dönülmesinden çok güçlü aile bağlarına, piyasaya ve gönüllü sorumluluk alma esasına dayalıdır (Sung ve Pascal, 2014). Toplumsal bakım modeli ise bakım sorumluluğunun kolektif olarak aile, hükümet ve toplum tarafından paylaşıldığını öne sürer (Dalley, 1988).

Ülkede sunulan çocuk bakım hizmetleri kadınların annelik deneyimlerini yakından etkiler. Hong Kong’da neoliberalizm ve aileci ideolojilerin etkisiyle kadınlar çocuk bakımından el çekmekte ve piyasadan bakım emeği temin etmektedir (Leung, 2018: 402). Ekonomik imkânı olan kadınlar özellikle göçmen ev işi ve bakım çalışanı istihdam edebilir zira Hong Kong’da var olan çocuk bakım hizmetleri yeterli, erişilebilir ve makul fiyatlı olmaktan çok uzaktır (Leung ve Chan, 2012). Devlet tarafından sağlanan veya sübvans edilen çocuk hizmetleri sadece çok düşük gelirli aileler veya kırılgan konumdaki ailelere yöneliktir (Leung, 2018).

4.4. Göç Politikalarının Filipinli Kadınların Annelik Deneyimleri Üzerindeki Etkisi

Hong Kong devleti, orta ve üst sınıftan Çinli ve *expat* kadınların ev ve bakım işlerinde yüklerinin hafiflemesi, iş hayatı, sosyal hayat ve annelik sorumluluklarını dengelemeleri için göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının istihdamını kolaylaştırırken göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının annelik kimliklerini görmezden gelir. Filipinler’den göç eden kadınların çoğunun anne olduğu göz önünde bulundurulduğunda Hong Kong’un göç politikalarının göçmen kadınların annelik deneyimlerini dikkate almadığı görülür ve göçmen kadınların yeniden üretim sorumlulukları yokmuş gibi davranılır.

Küresel şirketlerde sürdürdükleri kariyerleri için Hong Kong’a taşınan yabancı profesyonellerin ailelerini kendi ülkelerinde bırakmaları söz konusu bile olmazken göçmen kadınların eşlerini ve çocuklarını Hong Kong’a getirmelerinin yani “aile birleşiminin” yasayla önü kapatılmıştır¹⁵. Göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının aile üyelerini, çocuklarını ve eşlerini getirmeleri yasaklanmıştır (Constable, 2014: 7) ve bu şehirde kaç yıl süreyle yaşarlarsa yaşasınlar aile birleşiminden faydalanma hakkına sahip olamazlar.

Göçmen işçilerin göç ettikleri ülkelere sadece işçi olarak girmeleri beklenir ancak onlar sadece işçi değildirler (Constable, 2014). Onların da birey, kadın, eş ve anne oldukları unutulur ve sadece bir işçi gibi görülürler. Oysa onlar da birer birey olarak göç ederler ve toplumdaki tüm diğer bireyler gibi çeşitli hakları olması beklenir. Hong Kong’da göçmen kadınlar sadece yardımcı olarak görülür ve annelikleri yok sayılır. Anneler denildiğinde çocuklarıyla birlikte yaşayan kadın işverenler yardımcılar denildiğinde çocuklarından uzakta yaşayan göçmen ev işi ve bakım çalışanları kastedilir. Görüştüğüm kadın işverenlerden biri şöyle bir olay anlatmıştır: kızının asansörde karşılaştığı Filipinli kadına “Siz anne misiniz, teyze¹⁶ misiniz?” diye sorması üzerine göçmen kadının cevabı: “Her ikisiyim de!” olmuştur. Bu cevap Hong Kong’daki göçmen kadınların ikircikli durumunu özetler. O göçmen kadın hem annedir hem de ev işi ve bakım çalışanıdır. Ancak bu şehirde çalışmak için çocuklarını ülkesinde bırakmak zorunda kalmıştır bu nedenle Hong Kong’da sadece ev işi ve bakım çalışanı olarak görülür; anneliği ise çocuklarıyla birlikte Filipinler’de kalmıştır. Bu anneliğin çocuklara yakın olma üzerinden tanımlandığına işaret eder.

Standart İstihdam Kontratına göre Hong Kong’da işverenler her iki yıllık sözleşme bitiminde sözleşmenin yenilenmesi durumunda yardımcılarının ülkelerine

¹⁵ <https://www.immd.gov.hk/eng/services/visas/immigration-entry-guideline.html> sayfasından (No.32) 17 Mayıs 2020 tarihinde erişilmiştir.

¹⁶ Hong Kong’da çocuklar yardımcılara Türkçe’ye “teyze” olarak çevirebileceğimiz “auntie” derler. Kız çocuğu Filipinli kadına “Are you a mum or an auntie?” diye sorar. Kadın da “I am both” diye cevap verir.

dönüp on dört gün izin haklarını kullanmalarını sağlamakla ve geri dönmeleri için gidiş-dönüş uçak bileti, kontrat yenilenmezse sadece gidiş uçak bileti almakla yükümlüdürler. Göçmen yardımcılarının yasayla göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının çocuklarıyla iki senede bir görüşmeleri uygun görülmesi bize onların anne kimliklerinin görmezden gelindiğini gösterir. İki yıl göç etiği için başka bir ülkede yaşayan bir annenin çocuklarını ayrı kalması için oldukça uzun bir süredir. Görüştüğüm çoğu ev işi ve bakım çalışanı bilet fiyatlarının yüksek olması nedeniyle kendileri bilet alamadıklarını belirtmişlerdir. Bazıları ise işverenlerinin izin vermesi durumunda özel günlerde (mezuniyet, doğum günü vb.) kendi biletlerini alıp ülkelerine gitmekte çocuklarının yanında olmaktadır. Bazılarına ise ailelerini ziyaret etmeleri ve çocuklarını görmeleri için işverenleri her sene izin vermekte ve bilet almaktadır. Her iki durumda da çalışanın çocuklarını görme sıklıkları bir anlamda annelik deneyimlerinin nasıl şekillendiği işverenin vicdanına kalmaktadır. Çocuklarından ayrı yaşadıklarını hayal dahi edemeyen bazı kadın işverenler (çoğunlukla *expat*), kendilerini yardımcılarının yerine koyar ve onları çocuklarını görmek üzere her sene ülkelerine göndermeye çalışırlar.

Ev işi ve bakım sektöründe çalışmak üzere Hong Kong'a göç eden kadınlar yasalara göre sadece bu sektörde istihdam edilebilirler. Hong Kong'daki çalışma vizeleri yaptıkları iş ile bağlantılıdır ve bu vize türü başka bir sektörde iş bulmalarına hak tanımaz. Sistem ev işi ve bakım çalışanlarının başka sektörlerde çalışmalarının önünü kapar. Örneğin yardımcı olarak iş bulmuş Filipinli bir kadının işinden ayrılıp garson olarak bir restoranda çalışmasına ve sınıf hiyerarşisinde yukarı doğru yükselmesine izin vermez. Göçmen kadınların sadece işgücüne ihtiyaç duyulan ev işi ve bakım sektöründe çalışmalarına müsaade edilir; işverenleriyle sorun yaşayan göçmen kadınlar yine aynı sektörde başka bir işveren bakarlar. Çinli ve *expat* kadın profesyoneller gerektiğinde iş değiştirip çocuklarına daha iyi imkânlar sağlayabilirken göçmen kadınlar hiçbir şekilde

eğitim yetenek ve deneyimlerine göre daha iyi koşullarda bir iş bulup aileleriyle birleşme imkânından yararlanamamaktadırlar.

Hükümet ayrıştırılmış iş piyasası için ayrıştırıcı politikalar uygulamakta; yabancı profesyoneller Hong Kong'un çekmek istediği “yetenekler” olarak sınıflandırılırken yabancı ev çalışanları düşük ücretli işler için vasıfsız işçiler olarak görülmektedir (Wee ve Sim, 2005). Bunun en güzel örneği, Hong Kong'da yedi sene kesintisiz yaşayan yabancı profesyonellerin daimî oturma izni almalarına karşın göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının yıllarca çalışsalar bile oturma izni almalarının mümkün olmamasıdır.

Görüşüğüm Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının tamamı Çinli işverenlerin çok katı olduğunu ve onlarla çalışmanın oldukça zor olduğunu dile getirdiler. Çinli işverenler yapılan işe profesyonel bir hizmet alımı olarak yaklaşp, verdikleri ücretin karşılığını almak isterler.

4.5. Hong Kong'dan Etnografik Bir Kesit

Hong Kong'da binlerce Güney ve Güneydoğu Asyalı göçmen ev işi ve bakım çalışanı izin günleri olan Pazar günleri en lüks mağazaların, uluslararası şirket binalarının ve otellerin bulunduğu şehir merkezi olan Central'da toplanırlar. Statue Square etrafında, HSBC binasının girişinde ve o gün trafiğe kapanan Charter caddesi üzerinde yerlere serdikleri kartonların üzerinde oturur, yemek yer, uyur, kâğıt oynar, birbirlerine manikür/pedikür yapar, saçlarını keser, dans eder, müzik dinler ve ülkelerinde bıraktıkları sevdikleriyle telefonla konuşurlar. Kendi aralarında güzellik yarışmaları, dini toplantılar veya gösteriler düzenlerler.

Bu kadınların sokaklarda oturmalarının nedeni Hong Kong'un alan darlığı olan bir şehir olması ve sayıları 400.000'e yaklaşan göçmen kadına tahsis edilecek alanların olmamasıdır. Tek izin günlerinde hem sosyalleşir hem dinlenir hem de iş stresinden uzaklaşmaya çalışırlar. Pek çok işportacı da bu kadınların alışveriş yapması için

çoğunlukla taklit mallardan oluşan sergilerini açarlar. Pazar günleri Central oldukça kalabalık olur zira hafta içi çalıştıkları için, pek çok göçmen ev işi ve bakım çalışanı izin günleri olan Pazar günü hafta içinde yapamadıkları işlerini hallederler: ailelerine para gönderirler, hazırladıkları *balikbayan*¹⁷ kutularını gönderirler, alışveriş yaparlar veya kuaföre giderler.

World Wide Center adlı binanın farklı katlarında göçmen ev çalışanlarının ailelerine göndermek için almak istedikleri hemen her şeyi satan mağazalar bulunur. Oyuncak, temizlik ve kozmetik malzemeleri, kıyafet, çanta, ayakkabı, paketli gıda gibi pek çok şey... Western Union gibi uluslararası para transfer bürolarının önünde kuyruklar oluştururlar.

Hong Kong'un nemli havası özellikle yaz aylarında artan sıcaklıkların daha da fazla hissedilmesine neden olurken kalabalık ve gürültüye tahammül daha zor hale gelir. Ev işi ve bakım çalışanları yaz aylarında yüksek binaların gölgesinden faydalanmak için yol kenarlarına veya köprü altlarına konuşlanırlar.

¹⁷ *Balikbayan* Filipinler'in resmi dili olan Tagalog dilinde "eve dönen kimse" demektir. Filipinli göçmen kadınların ülkelerine gidemediklerinde sevdiklerine, içinde hediyelik eşyaların bulunduğu *balikbayan* kutularını gönderirler (Camposano, 2012).

BÖLÜM 5

FİLİPİNLİ EV İŞİ VE BAKIM ÇALIŞANLARININ ANNELİK DENEYİMLERİ

Küreselleşmenin ve uluslararası göçün farklı sınıf ve etnisiteden kadınların annelik deneyimlerini nasıl etkilediğini anlamaya odaklandığım bu araştırmanın ilk ayağı Filipinli göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının annelik deneyimlerini anlamaktı. Tek ve mutlak annelik olmadığı, farklı sınıfsal ve etnik konumlardan kadınların annelik deneyimlerinin farklılaştığı ana argümanını savunduğum araştırmamın bu bölümünde Hong Kong’a göç etmiş Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının annelik deneyimlerinin nasıl dönüştüğünü anlamaya çalışacağım. Öncelikle emek göçünü kurumsallaştıran ve Filipinli kadınların hayatlarının bir parçası haline dönüştüren devlet politikalarının annelik deneyimlerini nasıl şekillendirdiğini, göç etmeyi tercih eden Filipinli kadınların failliğini göz ardı etmeden anlamaya çalışacağım. Sonrasında araştırma kapsamında Hong Kong’da yaşayan Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının annelik deneyimleri hakkında ortaya çıkan bulguları paylaşacağım. Tez boyunca öne sürdüğüm ‘toplumlarda egemen annelik ideolojilerinin kadınların annelik deneyimlerini etkilediği ve şekillendirdiği’ argümanının Filipinli göçmen kadınlar için de geçerli olduğunu, Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının anneliği eve ekmek getirmeyi de içerecek şekilde inşa ettiklerini ve annelik deneyimlerinin ulusötesi annelik ideolojisiyle şekillendiğini görüyoruz.

Annelik deneyimleri ile ilgili bulgulara geçmeden önce ilk kısımda Filipinler’in kısa tarihine ve kadınların emek göçünün ülke ekonomisindeki önemine değineceğim. Zira Filipinli göçmen kadınların annelik deneyimlerinin anlaşılması için Filipinler devletinin kadınların emek göçünü neden ve nasıl kurumsallaştırdığının ve göç eden Filipinli annelerden ne beklediğinin anlaşılmasının önem teşkil ettiğini düşünüyorum. Yine ilk kısımda, ailenin Filipin toplumundaki önemini, kadının toplumdaki ve ailedeki

yerini ve anneliğin Filipin toplumundaki anlamını ortaya koymaya çalışacağım. İkinci kısımda, Filipinli göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının anlatılarından ortaya çıkan “iyi annelik” anlayışlarını ve annelik deneyimlerini tartışacağım. Üçüncü kısımda ise Filipinli yardımcıların kadın işverenlerinin annelik deneyimleri hakkındaki görüşlerini ele alacağım.

5.1. Filipinler Hakkında

5.1.1. Filipinler’in Kısa Tarihi ve Filipinli Kadınların Göçü

Filipinler de Hong Kong gibi tarihsel olarak sömürge toplumu olan bir ülkedir. 17. yüzyılda İspanyol sömürgesi olmuş, 1898 yılında İspanya ve Amerika arasındaki savaşın galibi olan Amerika’ya sömürge olarak geçmiştir. Amerika’nın sömürgesi olduğu kolonyal dönemde ucuz emek göçünün ülke ekonomisi için kârlı olduğu anlaşılmış ve Filipinli ailelerin yabancı ülkelere göç etmiş akrabalarından gelen para transferleriyle geçinmeleri yaygın hale gelmiştir. Filipinler’de günümüzde de süren emek aracılığı sisteminin ilk temelleri kolonyal dönemde göçmenlere yönelik eğitim programlarının yaygınlaşması, işe alım yapan aracılardan ve devletin dış göçü kolaylaştırıcı rolü ile atılmıştır (Rodriguez, 2010: 6). Dış göç, ülkeyi kolonyalizm ile yöneten Amerika için de oldukça kârlıydı zira özel sektörde artan istihdam ihtiyacını ucuz emek gücü olan Filipinli göçmenler ile karşılıyor, bu sayede kasasını dolduruyordu (Gonzalez, 1998: 119).

İkinci Dünya Savaşı sonu itibarıyla Amerikan kolonyalizmi sona ermiş ve Filipinler 1946 yılında bağımsızlığına kavuşmuş ve bağımsız Filipin Cumhuriyeti kurulmuştur ancak kurulan devlet nekolonyal bir devlettir. Filipinler bağımsızlığına kavuşsa da Amerika, ülkedeki ekonomik, siyasi ve jeopolitik çıkarları sürdürdüğü için hem ekonomik hem de askeri imtiyazlarını korumaya devam etmiştir (Rodriguez, 2010). Amerika’yla olan kolonyal ve nekolonyal ilişkiler Filipinler’in uzun vadede ekonomik

kalkınmasına zarar veren ekonomik ve ticaret politikalarına yol açmıştır (Guevarra, 2006, 526). 1950'ler ekonomik krizler ve ticari istikrarsızlıklar ile geçmiş; 1965'te Ferdinand Marcos'un başa geçmesi ülkenin yaşadığı sorunları hafifletmekten çok ağırlaştırmıştır. Marcos'un sürdürdüğü diktatörlük rejimi ve ticari açıkların artması ülkenin yüzünü IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası finans kuruluşlarına çevirmesine neden olmuş; ihracata dayalı ekonomik liberalleşmeyi destekleyen yapısal uyum programlarının dayatılması ekonomiyi daha da ciddi bir sıkıntıya sokmuştur (Guevarra, 2006: 526).

Marcos, ABD'nin de desteğiyle 1972'de sıkıyönetim ilan etmiş ekonomiyi "ihracat odaklı sanayileşme" olarak belirlemiş (Hawes, 1987), 1974 yılında geçirdiği İş Kanunu ile de emek ihracatını kurumsallaştırmıştır (Asis, 1992). Bu sayede Ortadoğu'daki petrolün değer kazanmasıyla birlikte ortaya çıkan işgücü fırsatlarından yararlanılacağı ve Filipinler'deki işsizlikle mücadele edileceği düşünülmüştür. Oysa hükümetin desteklediği ihracat odaklı programlar bazı kişilere istihdam sağlasa da yapısal uyum programları işsizliğin artmasına ve çoğu kişinin ücretlerinin düşmesine neden olmuştur (Amin, 1998). 1980'lere gelindiğinde Filipinler'in yapısal uyum programları serbest ticareti destekleyen neoliberal politikaları körüklemiş, yabancı krediye bağımlılığı iyice artırmıştır. 1983 yılında Marcos, göçmenlerin yurtdışında kazandıkları ücretlerinden bankalar aracılığıyla para transferi yapmalarını zorunlu hale getirmiş; aynı yıl Filipin Denizaşırı İstihdam İdaresi¹⁸ (POEA) kurulmuştur (Rodriguez, 2010: 14).

Filipinler'de kadınların göçü yeni bir olgu değildir. Filipinler Amerikan kolonisi olduğu dönemde de hemşirelik eğitimi alan çok sayıda Filipinli kadın Amerika'ya göç etmiştir. Choy (2003) Amerikan kolonyal hükümeti tarafından başlatılan hemşirelik eğitiminin Filipinler'den Amerika Birleşik Devletleri'ne olan göçün ilk temellerini attığını öne sürer. Ancak 1980'lerde ülkenin yaşadığı ekonomik buhran, göçü devletin bir gelişim stratejisi olarak görmesine neden olmuştur (Rodriguez, 2010). Küreselleşmenin

¹⁸ Philippines Overseas Employment Administration

etkisiyle göçün kadınlaşması Filipinli kadınların göç oranlarını da artırmıştır. Ortadoğu'daki işgücü talebinin karşılanması için ilk başlarda erkekler daha fazla göç etmiş olsa da özellikle hizmet sektöründe kadınların yapması tercih edilen işlerin artması nedeniyle göçün kadınlaşması, kadınların göç oranlarının erkeklerinkini geçmesine yol açmıştır.

Filipin devletinin emek aracılığı sistemi vatandaşlarını harekete geçirmesini ve onları yurtdışındaki işverenler için çalışmak üzere göndermesini ifade eden neoliberal bir stratejidir; bu sayede göçmenlerin geride kalan ailelerine ve sevdiklerine yapacakları para transferlerinden kâr edilmesi amaçlanır (Rodriguez, 2010: x). Rodriguez'e (2010: xiii) göre Filipinler'in "küresel bir şirket" gibi kârlılığı, deniz aşırı ülkelere göç etmiş vatandaşlarının anavatanlarıyla olan ilişkilerini sürdürmelerini sağlayabilmesine bağlıdır. Bu emek aracılığı sistemiyle Filipinli vatandaşlar ailelerini geride bırakıp uzak destinasyonlara çalışmak için gider ancak aynı zamanda özellikle deniz aşırı ülkelerde kazandıkları ücretlerden yaptıkları para transferleri ile anavatanlarıyla olan ilişkilerini sürdürürler (a.g.e). Göçmenler tarafından gönderilen para transferleri aileye karşı sorumluluk ve ulusal sorumluluğun bir uzantısı olarak temsil edilir; ulusalcı söylemler etrafında olduğu kadar aile sorumluluğu söylemleri etrafında garanti altına alınmaya çalışılırdı (a.g.e).

Yuval-Davis (1993) kadınların ulusun yeniden üreticileri olarak kontrol edilmelerinin onların çocuk doğurma biyolojik rolleriyle ilişkili olduğunu öne sürer. Kadınlar çocuk doğurma ve çocuklarına bakma rollerini icra edemediklerinde toplumda ulusun dayandığı toplumsal düzenin tehlikeye gireceğinden endişe edilirdi (Rodriguez, 2010: 95). Bu nedenle göç eden kadınların geride bıraktıkları aileleriyle ilişkilerini sürdürmeleri önem taşımaktaydı.

Filipin devleti emek göçüne "toplumsal cinsiyete duyarlı" bir özellik eklemiş, kadınların daha bilinçli kararlar alabilmelerini sağlamak amacıyla ev işi ve eğlence gibi

kırılğan olarak nitelendirilen mesleklerde iş arayan kadınlar için göç öncesi eğitim programları düzenlemeye başlamıştı (Rodriguez, 2010: 96). Bu eğitim programlarında göçmen kadınlardan anne olanlara göç ettiklerinde nasıl daha iyi ulusötesi anne olacakları konusunda ders verilirdi (Rodriguez, 2010: 96). Kadınların göç ettikleri ülkelerde kazanacakları ücretlerden yapacakları para transferlerinden vazgeçemeyen Filipin devleti aynı zamanda onların annelik görevlerini uzaktan da olsa sürdürmelerini ve iyi birer ulusötesi anne olmalarını istiyordu. Bu eğitim programlarıyla, göç eden kadınların özgürce cinselliklerini yaşamaları kontrol altına alınmaya da çalışılır ve Filipinli kadınların saygınlıklarının korunması için annelik rolleri vurgulanırdı (Rodriguez, 2010: 114). Filipinli kadınların çalıştıkları işler nedeniyle düşük olan toplumsal statülerinin annelik rolleri ile yükseltilmesi amaçlanırdı. İyi bir çalışan olma kadının aynı zamanda iyi bir eş ve anne olması, güçlenmesi ve ailesini uzaktan yönetebilmesi anlamına gelirdi.

Rodriguez (2010) kadınların göçünün erkeklerin göçünü geçmesiyle ve ailelerde annelerin yokluğunun endişe yaratmaya başlamasıyla birlikte göç edecek olan kadınlar için zorunlu eğitim programları düzenleyen devletin asıl endişesinin Filipinli kadınların ailedeki yokluklarının yarattığı sorunlardan çok kadınların düşük gelirli ve statülü işlerdeki çalışmaları olduğunu öne sürer. Bakıldığında Filipin devleti göçmen kadınlar üzerinden oldukça çifte standartlı bir politika izliyordu. Bir yandan kadınların göçmen olarak çalıştıkları ülkelerde kazandıkları ücretlerinden para transferleri yapmaları yoluyla ekonomik fayda sağlanmak isteniyor; kadınların işgücü piyasasında bulabildikleri kadınsı işlerde istihdam edilmeleri kolaylaştırılıyor ve teşvik ediliyordu. Öte yandan toplumdaki bazı kesimler tarafından Filipinli kadınların düşük statülü ev işi, bakım ve eğlence sektörlerinde çalışmalarının ulus için bir utanç kaynağı olarak görüldüğü dile getiriliyordu (Rodriguez, 2010).

Parreñas (2008) göç eden kadınların çoğunlukla ev ve bakım işi, sağlık ve eğlence sektörlerinde kadınsı işler için tercih edildiklerinden söz eder. Guevarra (2006: 523) da

kadınların düşük ücretli ve düşük statülü işlerde tercih edilmelerinin onları kırılgan hale getirdiğini, Filipin devletinin “güçlendirme” söylemi adı altında Filipinli göçmen kadınların “kırılganlıklarının” tanınması ve üstesinden gelinmesi için benimsediği yolların aslında Filipinli göçmen kadınları güçsüzleştirdiği, toplumsal cinsiyetli bir ahlak ekonomisi oluşturduğunu öne sürer. Filipinli kadınların “güçlendirilmesi” sadece ekonomik olarak üretken işçiler temin edilmesi değil aynı zamanda “iyi” eşler, anneler ve kadınlar olmalarını temin etmek ile de ilgiliydi; normatif toplumsal cinsiyet rolleri Filipinli kadınların işçiler olarak kendilerini şekillendirmeleri gereken ahlaki temelleri belirliyordu (Guevarra, 2006: 525).

Göçmen kadınların yaptıkları para transferleri ülke ekonomisine öyle büyük bir katkı sağlıyordu ki Filipin devleti göçmen kadınları “modern zaman kahramanları” ilan ediyordu (Guevarra, 2006: 527). Filipin devleti farklı ulusal söylemler benimseyerek vatandaşlarının ülkelerine bağlılıklarının ve dolayısıyla ekonomik transferlerin akışının devamlılığını sağlamaya çalışıyordu. Diktatör Marcos’un zorunlu hale getirdiği para transferlerini halefleri demokratikleşme adına cezai işlemleri azaltarak sürdürdüler. Marcos’un halefi Aquino göçmenlerin para transferlerini zorunlu bir eylemden çok ulusal bir ödev olarak görmelerini sağlamaya çalışıyor; uluslararası göçü “kahramanca” olarak niteleyerek, demokratik bir toplumda yaşayan bireyler için gönüllü bir kendini feda etme eylemi olarak tarif ediyordu (Rodriguez, 2010: 84). Göçmen işçilerin bir anlamda milli duyguları alet edilerek bir kahramana yakışır şekilde para transferlerini yapmaları sağlanmaya çalışılıyordu.

Kahraman ilan edilen kadınların yaptıkları fedakârlıkları sadece aileleri için değil ülkeleri için yaptıklarını düşünerek anlamlandırmaları bekleniyordu. Haliyle, göçmen kadınların “kahraman” olarak ilan edilmeleri onlara belirli sorumluluk yüklüyor, devlet onlardan ulusun yurtdışındaki temsilcileri olmalarını bekliyordu (Rodriguez, 2010: xxi). Ancak bu söyleme karşı temkinli olmamız gerektiği aşikârdır, zira Filipin devleti

ekonomisinin bel kemiğini oluşturan yurt dışı para transferlerini garanti altına almak için göçmen kadınları, yarattığı “kahraman” imajı çerçevesinde bir anlamda disipline ediyordu. Bu kez cezai yaptırımlar yerine onların kendileriyle ilgili algılarını yöneterek esas amacına ulaşmaya çalışıyordu.

Francisco (2009: 107) Filipin devletinin emek ihracatı politikalarını gerekçelendirmek için kadınları göçmen kahramanlar olarak ilan eden bu toplumsal cinsiyetli retorik ile sözde bir “ahlak ekonomisi” oluşturduğundan söz eder. Eş zamanlı olarak Filipinli göçmen kadınların da ailelerine ve devlete karşı sorumluluk algılarını şekillendiren alternatif bir ahlak ekonomisi oluşturduklarını öne sürer. Ancak Francisco (2009)’ya göre bu ahlak ekonomileri birbirleriyle çatışır; Filipin devleti tarafından dünya çapında konsolosluklar ve para transfer ofisleri aracılığıyla Filipinli göçmen kadınlara sürekli ailelerine karşı kahramanca üstlendikleri görevleri ve finansal sorumlulukları hatırlatılırken, bu kadınların görev yaptıkları ülkelerde zorluklarla karşılaştıklarında hatta öldüklerinde Filipin devleti tarafından yalnız bırakıldıklarını iddia eder.

Göçü, ekonominin ayakta tutulması için gerekli olan bir araç olarak gören devlet bu ahlak ekonomisi ile göçün tüm vatandaşlar tarafından benimsenmesini amaçlar. Oluşturduğu göçün ahlak ekonomisinde kendi vatandaşlarını ihraç edilecek bir ürün haline getiren Filipin devleti (Francisco, 2009: 112) kadınları göçmen kahramanlar ilan eden bu söylemleri benimser. Parreñas (2008: 39) da Filipinli kadınlar için “eve ekmek getirenler” ve “ekonomik kahramanlar” gibi görünürde yüceltici kimliklere temkinli yaklaşmamız gerektiğini belirtir zira bu sadece Filipinler’in küresel ekonomide zayıf ekonomik konumuna ve kazanma gücüne işaret eder. Evsellik ideolojisinin Filipinler ulusu için olumsuz bir durum yarattığını ifade eder çünkü Filipinli kadınların düşük ücret almaları küresel ekonomide de ucuz emek olarak görülmelerine ve düşük ücret almalarına neden olur (a.g.e).

Filipin toplumuna baktığımızda uluslararası finans kuruluşları tarafından uygulanan yapısal uyum programlarının ülkeyi soktuğu ekonomik darboğazdan kadınların emek göçünü teşvik ederek çıkarmaya çalıştığını görüyoruz. Ülkedeki ekonomik yoksulluk ve iş fırsatlarının azlığı ve ücretlerin düşüklüğü kadınların çocuklarını geride bırakma pahasına ulusötesi anneliği zorunlu bir seçim haline getirir ve bu deneyimin normalleşmesine neden olur.

5.1.2. Filipin Toplumunda Aile

Filipin toplumunda aile çok önemli bir yer tutar. Toplumda gerçekleşen birçok değişime rağmen aile kadar sadakat, fedakârlık ve duygusal yakınlık ifade eden başka bir kurum daha yoktur (Miralao, 1997: 193). Hem yasal düzenlemelere hem de Filipinlilerin gündelik hayatlarına bakıldığında aileye verdikleri önemi gözden kaçırmak imkânsızdır. Ülkenin 1986 tarihli anayasasında ailenin ulus kimliğindeki önemini yansıtmak üzere ulusun temeli olduğu belirtilmiştir (Parreñas, 2008: 24). Benzer şekilde Medeni Kanun’da “Aile toplumsal bir kurum olarak ulusun temelidir.” (Madde: 149) ifadesi yer alır (Feliciano, 1994: 555).

Aile merkezli olmak, çocuk merkezli olmak, karşılıklılık esasına dayalı olarak yakın bağlara sahip olmak ve geniş aile olmak (Medina, 1991; Miralao, 1997) Filipin ailesinin en önemli ortak değerleridir. Bunlara “aile büyüklerine hürmet” (filial piety), ebeveyn otoritesine saygı ve çocuklar ile ilgili konuların ailenin öncelikli gündemi olması da eklenebilir (Morillo vd. 2013, 8). Aile içinde iyi ilişkilerin kurulması, akrabalar arasında karşılıklı yardım, destek ve iyilikler ile kendini gösterir. Bireysel olarak iyi olmaktan ziyade tüm ailenin refahı gözetilir. Karşılıklı yükümlülükler aile içi ilişkileri belirler (Miralao, 1997: 193); aileler çocuklarının maddi ve eğitim ihtiyaçlarını karşılamaya çabalarken çocukların da ebeveynlerine saygı duyarak, onlara itaat ederek ve okula başladıklarında çok çalışarak karşılık vermeleri beklenir (Medina, 2001; Ventura,

1991 aktaran Miralao, 1997). Aile içinde herkesin kendi sorumluluklarının farkında olması beklenir zira aileye düşen toplumsal görev oldukça önemlidir.

Aile duygusal, ekonomik, maddi ve sosyal olarak bireyi destekler, bunun karşılığında birey de ailenin menfaatini korumak için uğraşır (Asis vd. 2004, 202). Bireyler ailenin diğer üyelerinin sıkıntılarını paylaşır, sorunlarına çözüm olmaya çalışır, aile üyeleri belki çok az toplumda görülecek ölçüde birbirlerine kenetlenmiştir. Sosyal güvenlik sisteminin çok kurumsallaşmadığı toplumlarda aile, devletin yerine getirmesi gereken ama getiremediği çocuk bakımı ve sosyal güvenlik yükümlülüklerini yerine getirmede ve aile bireylerinin göç etmesi nedeniyle oluşan yokluklarında büyük rol oynar (Miralao, 1997).

Filipin toplumunda “aile” kavramı sadece yakın aile üyeleri ile olan değil geniş aile üyeleri ile olan ilişkileri de kapsar (Medina, 1991: 19). Kadınlar göç ettiklerinde de sadece kendi çekirdek ailelerinin geçimini değil tüm ailenin geçimini sağlamaya çalışırlar. Ekonomik olarak daha iyi durumda olan Filipinli göçmen kadınlar yeğenlerinin okul masraflarını veya bakımını üstlenirken büyük anneler de aileleri çalışmak için şehir dışındayken gönüllü olarak torunlarına bakarlar (Miralo, 1997).

Ailenin Filipin toplumundaki önemini göç olgusuyla ilişkilendirmeden anlatmak eksik olur. Göç eden Filipinli ev işi ve bakım çalışanları hem evlerinin düzeninin sağlanması hem de çocuklarına bakılması için en büyük desteği yine ailelerinden alırlar. Filipinli kadınlar çocuklarını ücretli veya ücretsiz olarak kendi ailelerindeki kadınlara bırakırlar (Parreñas, 2001). Bunun karşılığında da göç eden Filipinli ev işi ve bakım çalışanları çocuklarına bakan anne, baba ve kız kardeşlerine kazandıkları ücretlerden para transferi yaparlar. Daha önce ifade ettiğim gibi Filipinler’de geniş aile ilişkileri de oldukça önemlidir, göç eden kadınların çoğu sadece kendi çocuklarına bakan yakın akrabalarına değil geniş ailelerinde yer alan tüm akrabalarına destek olmaya çalışırlar. Filipinli göçmen kadınların ülkelerinde bıraktıkları çocuklarına bakan kız kardeşlerinin

çocuklarını okutmaları, anne babalarına ev yaptırmaları veya ihtiyacı olan diğer akrabalarına yardımda bulunmaları çok yaygındır.

Çalışmak için alınan göç kararı da çoğunlukla hanehalkının refahı için hem ailenin hem göçmen işçinin ortak kararıdır (Asis, 1994). Bu göç kararının ortak alınması önem teşkil eder zira göç eden Filipinli kadınların göç edebilmeleri biraz da aileleri çocuklarına baktığı için mümkün olmaktadır. Burada yine birey ve aile içi ilişkilerdeki karşılıklılık ilkesi doğrultusunda birbirilerinin faydası için çaba sarf edildiğini görüyoruz. Filipinler’de kalanlar göç eden aile üyelerinin çocuklarının bakım sorumluluğunu almaktan imtina etmezler, göç eden kadınlar da geride kalan aile bireylerinin geçimlerini sağlamak ve ihtiyaçlarını karşılamak için onlara düzenli olarak para transfer ederek bu fedakârlığın karşılığını vermeye çalışırlar.

Araştırmada görüştüğüm tüm Filipinli ev işi ve bakım çalışanları ailenin kendileri için ne kadar önemli olduğunu, aile üyelerinin iyiliğini ve refahını her şeyin üzerinde tuttuklarını ve onlar için her türlü fedakârlığı yapmaya hazır olduklarını dile getirdiler. Üç kızını anne ve babasına oğlunu ise kayınvalidesine bırakan Emma bunu şöyle dile getirdi: *“Biz sadece çocuklarımızı değil ailelerimizi de destekliyoruz. Bu bizim için en önemli şeylerden biridir.”* Rachel ise kendisi gibi Hong Kong’da çalışan kız kardeşinin işsiz olan oğlunun kız arkadaşı doğum yaptığında tüm kardeşler olarak hastane masraflarını hep birlikte karşıladıklarını anlattı.

Görüştüğüm Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarından bazıları aslında bir Afrika özdeyişi olan ancak Filipin toplumunda da yaygın olarak kullanılan “bir çocuğu yetiştirmek için bir köy gereklidir” (It takes a village to raise a kid) deyişini hatırlattılar. Bu özdeyiş, çocuk yetiştirmenin sadece ebeveynlerin değil toplumdaki herkesten destek alınarak yapılacak bir iş olduğunu ifade eder ve ikinci bölümde anlattığım siyahi toplumlarda çok yaygın olan “öteki annelik” (other mothering) kavramını çağırıştırır. Biyolojik annelerin çocuklarına annelik yapması gerektiğini ifade eden geleneksel

annelik ideolojisiinden farklı olarak “öteki annelik” bir annenin toplumdaki diğer çocukları da yetiştirmesini anlatır. Çalışmak zorunda oldukları için fiziksel olarak çocuklarının yanında olamayan siyahi kadınlar için çocuklarını arkadaşları, komşuları veya akrabalarına yani “öteki annelere” bırakmaları çok doğaldır. Filipinli kadınlar da ailelerini geçindirmek amacıyla göç ettiklerinde çocuklarını geride kalan kadın akrabalarına bırakmayı olağan karşılarlar. Bu Filipinler’de o kadar sık karşılaşılan bir durumdur ki pek çok çocuk onları yetiştiren ve onlara birincil bakım verenlerine ‘anne’ derler. Bu bize anneliğin biyolojik annelik ile sınırlı kalmadığını gösterir.

Filipinler’de aile üyelerinin artan göçü ve küreselleşmenin aile üzerindeki etkileri aile yapısını ve dinamiklerini etkilemiş (Morillo vd., 2013) ve pek çok ulusötesi aile oluşmuştur. Medeni Kanun çekirdek aileyi norm olarak belirlese de bu norm Filipin toplumunda yaygın hanehalkı modelini yansıtmaz, zira hızlı sanayileşme ile Filipin ailesi önemli değişiklikler yaşamıştır. Günümüzde Filipin toplumu çok yaygın olan ulusötesi aileleri, aile üyeleri arasındaki ayrılık ailenin birliğini bozmadığı sürece bir istisna olarak ele alır (Parreñas, 2008). Filipin devletinin de kendi eliyle yürüttüğü emek göçü nedeniyle ayrılmak zorunda olan aileleri istisna olarak ele aldığını görüyoruz. Filipin devleti modernleşmenin bir gereği olarak çekirdek aileyi norm olarak belirlese de aslında göçe bağlı ekonomisi nedeniyle ulusötesi aileye bağımlıydı.

Filipin devleti aile konusunda da çifte standartlı bir politika izliyordu. Bir yandan modernleşme projesinin gereği olarak toplumsal normu çekirdek aileler olarak belirliyor ve özellikle kadınların göç ettiği ulus ötesi aileleri kadınların annelik rolü önünde bir tehdit unsuru olarak görüyordu. Öte yandan ise ulusötesi aile bireylerinin para transferinden vazgeçemiyor hatta bu transferleri zorunlu kılıyordu.

5.1.3. Kadının Filipin Toplumunda ve Ailedeki Yeri

Amerikan sömürgesi olduğu dönemde kadınların konumunda sağlanan toplumsal iyileşmelere rağmen Filipin toplumunda kadınlar halen eş ve anne olarak görülüyordu (Feliciano, 1994: 550). Filipinler'in bağımsızlığını kazanmasından sonra da kadının toplumdaki konumunda çok bir değişiklik olmadı. 1987 yılında yürürlüğe giren Medeni Kanun'da kadın evselliği ve anneliği vurgulanıyordu; kadınlar çocukların ve ailenin bakmakla yükümlü olduğu diğer üyelerinin bakımını üstlenen asli bireyler olarak inşa ediliyordu (Parreñas, 2008: 26). Filipinli feministler toplumda kadınların “vazifeşinas kızlar” ve aileleri için fedakârlıkta bulunan “acı çeken anneler” olarak inşa edildiğini ve bunun onları kahraman ve rol modeli mertebesine yükselttiğinden söz ediyorlardı (Roces, 1998).

Filipinler toplumsal cinsiyet normları açısından oldukça gelenekseldir. Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümüne göre evi geçindirmek “evin direği” (*haligi ng tahanan*) olarak görülen erkeklerin; bakım emeği üretmek ve annelik ise “evin ışığı” (*ilaw ng tahanan*) olarak görülen kadınların doğal sorumluluğu olarak düşünülmektedir (Medina, 1991). Erkeğin evin direği olması metaforu kadın ve çocuğa ekonomik güvence sağlamanın erkeğin ahlaki yükümlülüğü olduğunu ifade eder, ailesine bakmayan ve ihmal eden erkek toplum tarafından kınanır (a.g.e). Kadınların ise maddi olarak aileyi geçindirmeleri değil aile üyelerine sunduğu bakımla evi aydınlatması beklenir (Parreñas, 2008). Kadınların evden ayrılmaları da evi karanlıkta bırakacaktır. Evsellik ideolojisi çerçevesinde kadınlar eve ait görülür, evi çekip çevirmeleri ve çocuklarını yetiştirmeleri beklenir. Kadınların varlığının aile üyelerini bir arada tuttuğundan söz edilir. Kadınların göç etmeleri nedeniyle uzun süre evden ayrılmalarının aile birlikteliğine zarar vereceğinden endişe edilir. Filipin toplumunda hane içinde oldukça geleneksel bir şekilde cinsiyete dayalı iş bölümü gözlemlenir; erkekten beklenen rolün evi geçindirmek kadından beklenen rolün ise aile üyelerine bakım emeği sunmak olduğunu anlıyoruz.

Erkeklerin evin direği olmaları ve evi geçindirmeleri beklentisinin göç eden babalardan da beklentinin bu yönde olduğu ifade edilir. Parreñas (2008b) ulusötesi babalık üzerine yaptığı çalışmasında görüştüğü çocukların göçmen babalarının göç etmelerinin en önemli nedeninin aile için bir ev yapmak olduğundan söz eder. Parreñas (2008b: 1058) bu çalışmasında ulusötesi babaların babalıklarını zamana ve mekâna göre yeniden düzenleme yapmadıklarını, ailedeki geleneksel evi geçindirme rollerini sürdürdüklerini, çocuklar üzerinde otorite uygulama ve onları disipline etme şeklinde gösterdiklerini ifade eder.

Filipinli göçmen kadınların işgücü pazarındaki varlıkları bir yandan kadınları ev dışına iterken bir yandan da kadınların eve ait olduklarını onaylayan toplumsal cinsiyet ideolojilerinin çarpışmasına işaret eder (Parreñas, 2008: 4). Kadınların göç etmesi onların kamusal alana çıkmalarını sağlarken bakım işçileri olarak yaptıkları işin niteliği onları yeniden özel alana geri döndürür (8). Filipinli kadınlardan ev işi ve bakım çalışanı olarak göç edenlerin iş hayatı da özel alanda geçer. Filipinli kadınlar göç ettiklerinde yaptıkları işlerde evsellik ideolojisini icra ederler zira göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının görevi olan çocukların beslenmesi, yıkanması ve onlarla vakit geçirilmesi gibi işler kadınların anneliğini; yemek yapmak ve temizlik gibi işler ve hizmetkârlık da kadın evselliğini pekiştirir (9).

Daha önce de belirttiğim gibi Filipinler'in modernleşme projesi toplumsal cinsiyet ideolojilerinde bir çatışma barındırır; Medeni Kanun kadınların yerinin ev olduğunu söyleyerek evsellik ideolojisinin devamlılığını sağlarken ekonomi kadınların ev hatta ülke dışında çalışmasını desteklemektedir (Parreñas, 2008). Ancak, kadınların sadece evsellik ideolojisine uygun işlerde çalışmasına izin verilerek ihracat odaklı ekonomisi teşvik edilir. Filipin devleti kurumsallaştırdığı Super Maid Programı¹⁹ ve PDOS ile göç etmek isteyen Filipinli kadınların ailelerine olan sorumluluklarını kullanmakta, toplumsal

¹⁹ Süper Hizmetçi Programı

cinsiyet ve sınıfsal konumlarından faydalanarak ev işi, çocuk bakımı gibi kadınsı işlerde istihdam edilmelerine ön ayak olmaktadır (Francisco-Menchavez, 2019: 95).

Filipin toplumunda çocuk sahibi olmak önemli görülür zira Filipin toplumunda “aile büyüklerine hürmet” (filial piety) önemli bir değerdir. Kadınlar da çocukları toplumsal bir güvence gibi görülürler ve yaşlılıklarında onlara bakacağı inancı vardır. Görüştüğüm bazı Filipinli kadınlar “*koca bulabilirsin ancak çocuk bulamazsın*” diyerek çocuğu evliliğin veya ilişkinin de önüne koyduklarını dile getirirler. Evlilikleri, birliktelikleri sürmese de kadınlar için çocuk sahibi olmak önem taşır. Bu nedenle çocuklarına uzaktan annelik yapmak pahasına da olsa anne olmak isterler.

Filipinli kadınlar feodalizmin ataerkil mantığı ve Katolik öğretilerinden beslenen ve ülkelerinde kendilerine baskı yapan “iyi annelik” fikrinden Filipinler’den göç etseler de kurtulamazlar (Tadiar, 1997). Filipinli kadınlar göç etseler ve ailelerini geçindirirler de geleneksel annelik beklentileri onları takip eder ancak onlar annelik anlayışlarını yeniden inşa ederler. Bir sonraki kısımda araştırmada Hong Kong’da görüştüğüm Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının annelik deneyimleri ve “iyi annelik” anlayışları ile ilgili elde ettiğim bulguları sunacağım.

5.2. Filipinli Ev İş ve Bakım Çalışanlarının İyi Annelik Anlayışları ve Annelik Deneyimleri

Ülkelerinde kazandıkları ücretlerle geçinemeyen ve çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayamayan kadınlar göç etmeyi bir gelir sağlama stratejisi olarak görürler. Kadınların artan sayılarda göç etmesiyle birlikte göç veren ülkelerde yeni ulusötesi bakım düzenlemeleri ortaya çıkmıştır (Hoang vd. 2015, 263). Ulusötesi annelik de bunlardan biridir. Toplumsal cinsiyet ideolojileri anneleri yeniden üretim sağlayan bakım emeğinin merkezine koyduğu için göç nedeniyle geride kalan çocukların bakım düzenlemeleri de daha çok kadınlara odaklanır (Carling vd. 2012). Kadınlar göç etseler de çocuklarına

uzaktan bakım emeği sarf etmeye devam ederler. Toplumun “iyi annelik” idealleri ve kadının çocuk yetiştirmedeki önemli rolü ulusötesi aileler hakkında yapılan araştırmaların da kadınların hayatlarının -rolleri ve kimlikleri dahil olmak üzere- küreselleşme ile birlikte nasıl dönüştüğüne ve ulusötesi hareketliliğin aile üyeleri arasındaki yakınlıklar ve özellikle anne çocuk arasındaki ilişkiler üzerindeki etkisine yoğunlaşır (Yeoh ve Huang, 2010: 33).

Filipinli göçmen kadınlar anneliklerini göç deneyimleriyle birlikte yeniden tanımlarlar. Filipinler’de toplumsal cinsiyetli emek göçünün devlet eliyle kurumsallaşması üzerine Filipinli kadınlar da yeni annelik anlatıları inşa etmekte (Francisco-Menchavez, 2019) ve göçü kendi annelik ve evlatlık görevlerinin bir parçası olarak görmektedirler (Constable, 2014).

Bu kısımda araştırma kapsamında Hong Kong’da görüştüğüm Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının annelik deneyimlerine ilişkin anlatılarını analiz ederek ulaştığım bulguları sunacağım. Filipinli göçmen kadınların annelik deneyimlerini kurumsal çerçevede ele aldığım ulusötesi anneliğe ve “iyi anneliğe” göre nasıl farklı şekillerde inşa ettiklerini tartışacağım. Araştırmada Filipinli ev işi ve bakım çalışanları çocuklarına “iyi anne” olmak için uyguladıkları ulusötesi annelik stratejilerini feda etme ve fedakârlık yapma, çocuklarının iyi eğitim almasını sağlama, çocuklarının ihtiyaçlarını karşılama, çocuklarıyla iletişim kurma ve çocuklarına zaman ayırma olarak ifade etmişlerdir.

5.2.1. Feda Etme ve Fedakârlık Yapma

Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının annelik deneyimlerini anlatan literatürü taradığımda sıkça “feda etme” söylemi ile karşılaştım. Bu feda etme söyleminin göçmen kadınların hayatında önemli yer tutan aile ve ulus boyutlarında incelenebileceğini düşünüyorum.

5.2.1.1. Feda Etme ve Fedakârlık Yapma Söyleminin Aile Boyutu

Aile boyutundan bakıldığında göç eden kadınlar göç etmelerini çocukları ve aileleri için yapılmış bir feda etme eylemi olarak görürler. Filipinler’de, ailenin ön planda tutulması, aileye bağlı olma ve aileyle bütünleşmiş olma gibi değerler çok baskın kültürel özelliklerdir ve bu fikirler göçmen işçiler olarak ailelerine hizmet etmek isteyen kadınların yaptıkları fedakârlıklar ile ilişkilidir (Garabiles vd. 2017). Ailelerini geçindirmek amacıyla göç eden kadınlar gündelik hayatı çocuklarıyla birlikte yaşamayı, onların büyüdüğünü görmeyi, özel günleri birlikte geçirmeyi ve anne çocuk yakınlığını korumayı feda ederler.

Feda etme söylemi Francisco’nun (2009) Filipinli göçmen kadınların göç etmelerini ailelerini desteklemekle gerekçelendirerek oluşturdukları ahlak ekonomisini hatırlatır. Bu ahlak ekonomisinde göç eden kadınlar göç etmelerini ailelerini geçindirmeye, çocuklarını okutmaya ve akrabalarının ihtiyaçlarını karşılamaya dayandırarak belirli ahlaki normlar oluştururlar. Filipinli kadınlar, nesiller boyunca akrabaları, komşuları olan diğer Filipinli kadınların ailelerini desteklemek için nasıl göç ettiklerini, ulusötesi hayatlarını ve aile bireyleri için yaptıkları fedakârlıkları gördükçe kendi göç kararlarını da bir aile sorumluluğu olarak alırlar (Francisco, 2009: 119). Bu ahlaki normlarla büyüyen Filipinli kadınlar ailelerini geçindirmek için göç etmeleri gerektiğinde sıranın kendilerine geldiğini düşünürler. Kadınların toplumda vazifesinas kız çocukları, ablalar, kardeşler, eşler ve anneler olarak yetiştirilmeleri ve aileye olan bağlılıkları onların tereddütsüz göç etmelerini ve sıra kendilerine geldiğinde aileleri için fedakârlık yapmalarını sağlar. Göçmen kadınlar ailelerinden ne kadar ayrı kalacaklarına bakmaksızın ailelerinin geleceğini fedakârlıklarının sebebi olarak görürler (Francisco, 2009: 119).

Bir yandan ailelerini geçindiren bir yandan ülke ekonomisine katkı sağlayan bu kadınlar aslında çocuklarından, sevdiklerinden ve ülkelerinden uzak bir ömür geçirerek

kendilerini feda ettiklerini düşünürler. Kadınlar kendi hayatlarını iyileştirmek için değil ailelerine daha iyi bir hayat sağlamak için göç ettiklerini, ailelerinin durumu düzelirken kendilerinin bedel ödediklerini ifade ederler (Tyuldum, 2015: 62). Annelik deneyimlerini çocuklarından ayrı geçirdikleri zaman, kaçırdıkları anlar, onlara duydukları özlem ve onlar için daha iyi olacak bir geleceğe olan umut ile özdeşleştirirler.

Fresnoza-Flot (2009: 263) Paris’te yaşayan Filipinli göçmen ev iş ve bakım çalışanlarının “iyi anne” olmayı bulundukları ülkede daha çok çalışma ve aileleri ile birlikte olma arzularını feda etme olarak ifade ettiklerini öne sürer. Onlar için göç, yukarı doğru toplumsal hareketliliğe ulaşmak için bir stratejidir ve annenin fedakârlığını gerektirir. Bocagni (2012: 265) de İtalya’da yaşayan Ekvatorlu ulusötesi annelerin anlatılarında çocuklarını geride bırakmayı kendini feda etmek, çocuklara yönelik sorumluluk taşımak ve onlara iyi bir gelecek sağlamak üzere bir fırsat olarak ifade ettiklerinden söz eder. Dreby (2010: 2) ise Meksika’dan Amerika’ya göç etmiş ebeveynler ve onların Meksika’da kalmış çocuklarıyla yaptığı araştırmada kadınların göç etmesi ve çok çalışmasının gündelik rahatlıklarını çocukları ve çocuklarının geleceği için feda etmeleri anlamına geldiğini ifade eder. Göçmen ebeveynler, ailelerinden ayrı geçirdikleri dönemde yaptıkları fedakârlıklara ve çektikleri sıkıntılara değmesi için çalışabildikleri kadar yoğun çalışmak istediklerini dile getirirler (Dreby, 2010: 12). Göç edenler göçün geçici olduğunu, aileden ayrı kalınan sürenin en iyi şekilde değerlendirilmesi gerektiğini düşünürler bu nedenle yoğun çalışmak isterler.

Araştırma kapsamında Hong Kong’da görüştüğüm Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının çoğu, annelik deneyimlerini anlatırken çocuklarına iyi anne olmayı “*feda etme*” veya “*fedakârlık yapma*” olarak dile getirdiler. Ailelerini geçindirmek için göç eden Filipinli kadınlar çocuklarının büyüdüğünü görmeyi, onlara bakmayı, onlarla birlikte zaman geçirmeyi ve özel günlerinde yanlarında olmayı feda ettiklerini ifade ettiler. Feda etme söyleminin toplumsal olarak aileye verilen önem ile ilişkili olduğu

açıktır. Kadınlar kendi arzularını, isteklerini ve hayallerini bir kenara bırakıp öncelikle çocukları, varsa eşleri ve daha sonra geniş aile üyelerinin ihtiyaçlarını karşılamak ve refahını sağlamak için göç ederler. Göçmen kadınlara göre anne olmak demek Filipinler'deki iş fırsatlarının azlığı ve yaşadıkları finansal zorluklar nedeniyle çocuklarına iyi bir gelecek sağlamak için göç etmek ve onlarla geçirecekleri bir hayatı feda etmek demektir. Görüştüğüm kadınlardan Jane için “iyi anne olmak” çocukları için fedakârlık yapmaktır:

“3 oğlum okuyor. Kocamın geliri yeterli değil. Ben fedakârlık yapmak zorundayım. Mutluluk çocuklarıyla olmaksızın feda etmek çocuklarım demek... Onlar için zor ama benim için daha zor. Onların büyüdüğünü göremiyorum. Onlara iyi geceler diyemiyorum. Kendinizi, sevginizi feda etmeniz gerek. Bu benim ailem, çocuklarım için.” (Jane, dört çocuk annesi)

Jane, çocuklarının büyüdüğünü görememesini, onlara iyi geceler dileyememesini ve çocuklarıyla birlikte olma mutluluğundan mahrum kalmasını “iyi bir anne” olarak ödemesi gereken bedel ve yapması gereken fedakârlık olarak görür. Kendini, sevgisini feda ettiğini düşünür ama yaptıkları ailesi ve çocukları içindir, kadınlar çoğu fedakârlıklarını ailelerine olan sevgilerinden ve geleceğe olan umutlarından yaparlar (Francisco, 2009: 120). Jane'in anlatısında fark edilen bir başka nokta ise ayrı yaşadığı çocuklarıyla paylaştığı gündelik yakınlıkları feda ettiğini düşünmesidir. Fiziksel ayrılık nedeniyle göçmen kadınlar çocuklarıyla yaşayabilecekleri pek çok gündelik faaliyeti kaçırmaları; çocuklarının yemeklerini hazırlama, onlarla oyun oynama, onları okula bırakma ve onları ders çalıştırma gibi faaliyetlerden mahrum kalarak gündelik hayatı birlikte yaşama keyfini feda ederler ve bu keyfi yaşamak için çocuklarıyla bir araya gelmeyi beklerler. Pek çok anne için çocuklarını uykuya yatırmak, onlara uyumadan önce kitap okumak ve iyi geceler dilemek günlük rutinlerinin bir parçasıyken göçmen annelerin hasretini çektikleri ve özlemle bekledikleri anları ifade eder. Zira kitap

okudukları, iyi geceler dileyerek uykuya yatırdıkları çocuklar kendi çocukları değildir. Filipinli ev işi ve bakım çalışanları çocuklarıyla birlikte yapmanın özlemini çektikleri tüm faaliyetleri baktıkları çocuklar ile yaparlar; çoğu zaman kendilerine neden kendi çocuklarına bakmak yerine başkalarının çocuklarına baktıklarını sorarak... Ev işi ve bakım çalışanlarının kendi çocukları yerine işverenlerinin çocuklarına bakmaları da çalıştıkları aile için yaptıkları bir fedakarlık olarak görülebilir. Pratt (2012: 44) Filipinli annelerin Kanada'ya çocuk bakmak için göç ettiklerinde Kanada'lı ailelerin yararı için Filipinler'de bıraktıkları kendi çocuklarını feda ettiklerini öne sürer.

Her anne gibi göçmen ev işi ve bakım çalışanları da çocuklarının büyüdüğünü görmek ister ancak çoğu için göç kararı alırken çocuklarıyla birlikte yaşamayı feda etme göze alınacak belki de ilk unsurdur. Zira koşullar her işverene göre değişse de Hong Kong'a göç eden bir kadın, çocuklarını yasanın öngördüğü şekilde iki senede bir göreceğini göze almak durumundadır. Araştırmada görüştüğüm tüm kadınlar yasal göçmenler olduğu için seyahat kısıtları yoktur ancak çocuklarını iki senede bir görmek de oldukça uzun bir ayrılığa işaret eder. Yasadışı (belgesiz) göçmenlerin çocuklarıyla görüşme süreleri çok daha fazla uzamaktadır.

Görüşmede Jane²⁰ aile olmanın gereklerini şöyle sıralar “*Sevmek, birbirine saygı duymak, anlayışlı olmak ve fedakarlık yapmak*”. Jane fedakarlık yapmayı aile olmanın bir gereği olarak görür. Ailenin bu denli önemli olduğu ve aile bağlarının bu denli güçlü olduğu Filipin toplumunda aile bireylerinin birbirlerinin refahı ve huzuru için çeşitli fedakarlıklar yapmayı aile olmanın bir gereği olarak görmeleri normaldir. Aile bireyleri için fedakarlık yapılması ulusötesi ailelerde ise kaçınılmaz hale gelmektedir zira bir kadının göç etmesi karşılıklı fedakarlıklara dayanır. Göç eden kadın çocuklarını geride

²⁰Araştırmam devam ederken bana aracılık eden Jasmine'den Jane'in çalıştığı aileyle birlikte Amerika'ya tatile gittiğini ancak Hong Kong'a geri dönmediğini ve orada kaldığını duydum. Orada daha iyi kazanabileceği bir iş bulmaya çalıştığını düşünüyorum. Ancak Filipinler'e daha da uzaklaştığı için çocuklarını hangi sıklıkla gördüğünü de merak ediyorum.

bırakmayı göze alabiliyorsa ailenin kalan üyeleri de o çocukların bakım sorumluluğunu üstlenmeyi göze alabilmelidir. Göç eden kadınlar da çocuklarının sorumluluğunu eşlerinin yanı sıra alan kadınlara para transferleri yapmak suretiyle ekonomik destek olurlar.

Eşinden ayrılmış olan ve tek oğlu, annesi, babası ve kız kardeşiyle yaşayan Hazel da ailesi için yaptığı fedakârlıkları ve yaşadığı zorlukları şöyle anlatır:

“Buraya çalışmak için geldik, ailelerimiz için. Tabi ki çok şey feda ediyoruz, ailelerimize yardım ettiğimiz sürece her şeyi yapabiliriz. Oğlumdan çok uzun süredir ayrım, geçen sene babam hastalandı [ağlıyor] çok zor, mücadele ediyoruz. Kız kardeşime yardım ediyorum, okula giden iki kızı var. Anneme, babama ve oğluma bakacak kimse olmadığı için o buraya gelemiyor.” (Hazel, bir çocuk annesi)

Hazel babasının hastalığından çok etkilendiğini, onun yanında olamadığı için çok üzüldüğünü dile getirir. Bu süreçte elinden gelen sadece maddi destek sağlamak olmuş, babasının geçirdiği operasyonun masraflarını karşılamış ve tüm birikimini de bu şekilde harcamıştır. Ancak yine de babasının sağlığına kavuşması en büyük tesellisidir; çalışacak ve yine biriktirecektir. Hazel, ailesinin refahı ve huzuru için fedakârlık yapmaktan kaçınmadığını ancak oğlundan uzun yıllar ayrı kalmanın onu çok zorladığını dile getirir zira Hazel’in göç etmesiyle araya giren ayrılık anne oğul arasındaki ilişkinin bozulmasına neden olmuştur.

“Önceden beni tanıımıyordu, sevgisi anne sevgisi değildi. Benimle konuşmak istemiyordu, yanıma gelmek istemiyordu. Benim annesi olduğumu biliyordu fakat babasıyla ayrıldığımız için beni suçluyordu, çünkü uzakta olan bendim. On bir yaşındayken tam olarak ne olduğunu öğrendiğinde değişmeye başladı. Şimdi beni daha iyi anlıyor. Bana karşı çok iyi, beni seviyor.” (Hazel, bir çocuk annesi)

Hazel'in göç ederek feda ettiği en önemli şey belki de oğluyla arasındaki ilişkiydi. Göçün araya soktuğu mesafe evliliğini bitirmiş; oğlunun, babasıyla ayrıldığı için onu suçlamasına ve oğluyla ilişkilerinin bozulmasına neden olmuştur. Hazel ailesinden uzakta Hong Kong'da çalışırken oğluyla ilişkilerinin bozulmasının, onu zorlayan bir unsur olduğunu ifade eder. Oğlundan ayrı yaşamamanın zorluğu üzerine bu, Hazel'ı daha da çok üzmüştür. Görüşmede anlattıklarından, ilişkinin bitmesinde eşinin bir hatası olduğu anlaşılmaktadır. Pek çok Filipinli kadın gibi Hazel da göç ederek ailesi için fedakarlık yapmış ancak evliliği sürmemiştir.

Filipinli göçmen annelerden Marisol ise ailesi için yaptığı fedakârlıkların sonucunda yaşadığı onu çok inciten deneyimi paylaşır; dört aylıkken Filipinler'de bıraktığı oğlu iki sene sonra görüştüklerinde onu tanımamıştır. Oğlunu bıraktığı ve ona annelik yapamadığı için üzülen Marisol oğlu onu tanımadığında ve annesi olduğunu hatırlamadığında yıkılmıştır:

"[Filipinler'den ayrıldığımda] En küçüğüm dört aylıktı. Döndüğümde iki yaşındaydı. Büyük ve ortanca çocuğum beni tanıdı ama o tanımadı. Çok ağladım.

'Gel buraya ben senin annenim' dedim ama benimle uyumak istemedi... Diğer çocuklarım beni zaten tanıdıkları için benle uyudular (Marisol, üç çocuk annesi).

Marisol'un Hong Kong'da ev işi ve bakım çalışanı olan kızkardeşi, işvereni olan Koreli aile ikinci çocuklarının doğumuyla bir yardımcı daha istihdam etmeye karar verince Marisol'e göç etmesini teklif eder. Marisol bunun Filipinler'de çektikleri ekonomik sıkıntıları aşmak için iyi bir fırsat olduğunu düşünür²¹, teklifi kabul eder; dört ve iki yaşlarında iki çocuğunu ve dört aylık bebeğini eşine bırakarak göç eder. Marisol Hong Kong'da işvereni olan ailenin yeni doğan bebeğine dört yıl boyunca bakar. Görüşme esnasında, bebekliğinden bu yana baktığı çocuğun sağlık sorunları olduğu için beslenmesiyle çok uğraştığını ifade eden Marisol, ona kendi çocuğu gibi baktığını dile

²¹ Zira bir işverenin talebi üzerine göç etmek daha kolaydır.

getirir. Ancak ailesinin maddi sıkıntılarına çare olabilmek için -keza diğer iki çocuğunu da düşümk zorundadır- kendi bebeğiyle geçireceği güzel anları, onu emzirmeyi, kucağında taşımayı, uyutmayı, onun emeklediğini ve yürüdüğünü görmeyi yani oğlunun bebekliğini feda eder. Zira ancak Hong Kong'daki iki yıllık kontratı bittiğinde ve en küçük çocuğu iki yaşında olduğunda Filipinler'e dönebilmiştir. Filipinler'e döndüğünde onu en çok yaralayan ise henüz dört aylıkken ayrıldığı oğlunun onu tanımamış olmasıdır.

Öte yandan Marisol çalıştığı işinde mutlu olmadığını, dört senedir ne yaparsa yapsın memnun edemediği, yaptığı fedakarlıkları anlamayan bir ailenin yanında çalıştığını ifade eder. Özellikle kadın işvereniyle sorunlar yaşadığını belirtir. Sağlık sorunları olan oğullarına kendi oğlu gibi bakmasına rağmen işverenin kendisine karşı çok anlayışsız olduğunu, çalışmaya başladıktan iki sene sonra Filipinler'e ilk gidişinde (yasal olarak hakkı kontrat bitiminde ondört gün olmasına rağmen) yol dahil sadece yedi gün izin verdiğini, yolda geçirdiği günler eksilince iki sene görmediği çocuklarıyla sadece beş gün geçirebildiğini ve bunun ona yetmediğini ifade eder. Kendi çocuklarına iyi bakılmasını isteyen aile Marisol'un Filipinler'e gidip çocuklarını görmesi, onlarla özlem gidermesi konusunda aynı hassasiyeti göstermez. Görüşmeyi yaptığımız sene işverene kontrat bitiminde bir ay izin kullanmak istediğini söyleyen Marisol, işvereni teklifini kabul etmeyince yeni bir iş bulmuş, istifa etmiş, işinden ayrıldığı için de hakettiği iki haftalık iznini Filipinler'de çocuklarıyla geçirmiştir. Şimdi yeni işvereniyle yeni bir başlangıç yapacağı için mutludur.

Çocuklarını ülkelerinde bırakarak Hong Kong'a göç eden kadınların en hassas oldukları konulardan birinin işverenlerinin yaptıkları fedakarlıkları (kendi çocukları yerine onların çocuklarına bakmak ve ailelerinden ayrı yaşamak gibi) anlamamaları olduğunu düşünüyorum. Görüştüğüm Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının çoğu işverenlerinin kendi durumlarıyla empati kurmalarını ve onların ne hissettiğini hissetmelerini takdir ettiklerini dile getirdiler. Jenny kendi işvereni için “*çocuğundan ayrı*

bir annenin ne hissettiğini anlıyor” sözleriyle ifade eder. Bazı Filipinli kadınlar ise yaptıkları fedakarlıklar karşısında işverenlerinin tutumunun hayalkırıklığını yaşadıklarını dile getirirler. Örneğin Hazel çocuklarına bu kadar iyi bakması karşısında işverenin çok mükemmeliyetçi olduğunu ve en ufak bir hatasında onu azarladığını dile getirir.

Araştırmada görüştüğüm Filipinli ev işi ve bakım çalışanları kendi çocuklarına değil de başkalarının çocuklarına baktıkları için hem üzülür hem de suçluluk duyarlar ancak zor zamanlarında kendilerine aileleri için göç ettiklerini, tüm fedakarlıkları aileleri için yaptıklarını telkin ederek bu duygularla başa çıkmaya çalışırlar.

“Bazen ‘bu çocuğa bakıyorum ama kendi çocuğuma bakamadım’ diye ağlardım. Zor günlerde “ilk önce ailem için fedakârlık yapmalıyım”, kendime hep bunu söyledim” (Marisol, üç çocuk annesi)

“Başka çocuklara değil de onlara [kendi çocuklarıma] ben bakıyor olmak isterdim. Acıtıyor olsa da onlar için burada çalışıyorum, evi özlüyor olsam da bu onlar için....” (Nora, iki çocuk annesi)

“Bazen üzgün oluyorum. Neden kendi çocuğuma değil de başkalarının çocuğuna bakıyorum? diye... Sonra hemen kafamı dağıtıyorum. Bunu oğlum için yapıyorum.” (Rachel, bir çocuk annesi)

Bu üç anlatı da benzer şekilde neden kendi çocuklarına değil de başkalarının çocuklarına baktıklarını sorgulayan, kendi çocuklarına bakamadıkları için suçluluk duyan kadınlara aittir. Çocuklarından ayrı kaldıkları ve kendi çocuklarına bakamadıkları için çektikleri acı, yapılan iş çocuk bakımı olunca daha da artar (Parreñas, 2001b: 372). Hepsi de katlandıkları tüm zorluklara aileleri ve çocukları için katlandıklarını ve tüm fedakarlıkları sadece onlar için yaptıklarını kendilerine hatırlatırlar, bu hatırlatma sanki bir başa çıkma stratejisidir. Marisol göç etmesini çocukları için yaptığı bir fedakarlık olarak görür ve bu düşünceyle çocuklarından ayrı kaldığı süre boyunca yaşadığı özlemle başa çıkmaya çalışır. Nora da kendi çocuklarına bakmayı tercih ettiğini dile getirir ancak

çocuklarından uzakta olmak ne kadar acıtsa da, evini ne kadar özlese de bu işi onlar için yaptığını hatırlatır kendine...

Rachel'ın sözleri de duygularını bastırdığını ve kontrol altında tuttuğunu ifade eder. Bu anlatılar ev işi ve bakım işinin duygularla ve duygulanımlarla yakından ilgili olduğunu gösterir. Çocuklarını bırakan annelerin ailelerinden ayrıldıkları için duydukları suçluluk duygusu başa çıktıkları duygusal emeğin bir katmanıdır (Francisco-Menchavez, 2019: 91). Göç eden anneler yaptıkları işin zorluklarının yanı sıra çocuklarından ayrı kalmanın verdiği hislerle de mücadele etmek durumunda kalırlar. Kanımca bu da işlerinin bir parçası haline gelir. Yaptıkları işin annelik deneyimleri nedeniyle de duygulanımsal emek olduğu iddiasını yedinci bölümünde yeniden ele alacağım.

Çoğu göçmen kadın yaptıkları işi ne kadar iyi yaptıklarını ifade etmek için baktıkları çocuklar için “kendi çocuğum gibi bakıyorum” ifadesini kullanırlar. Burada söylenmek istenen çocuklara kendi çocuklarına nasıl bakıyorlarsa o şekilde baktıkları, kan bağı olmasa da bu çocukları kendi biyolojik çocuklarından ayırmadıklarıdır. Burada ev işi ve bakım çalışanları kendi anneliklerinin onlara sağladığı deneyim ve konum üzerinden konuşurlar. Kendi çocuklarına baktıkları gibi bakmaları işlerini en iyi şekilde yaptıklarına işaret eder zira ancak bir annenin çocuğuna en iyi şekilde baktığını düşünülür. Göçmen kadınların işverenlerinin çocuklarına kendi çocukları gibi bakmaları o çocuklar için de her durumda gereken fedakarlıkları yapacaklarının teminatıdır. Parreñas (2001b: 372) kendi çocuklarına bakamayan ulusötesi annelerin yaşadıkları gerilimi baktıkları çocuklara “sevgi akıtarak” çözdüklerini dile getirir.

5.2.1.1.1. Özel Günleri Kaçırma

Bocagni (2012, 266) özel günlerin çocuklardan uzakta kutlanmasının pek anlam ifade etmediğini ve ulusötesi anneliğin en acı veren taraflarından biri olduğunu ifade eder. Çocuklarından ayrı yaşayan ve ülkelerine sıklıkla geri dönemeyen Filipinli ev işi ve

bakım çalışanlarına özel günlerinde çocuklarının yanlarında olma mutluluğunu feda etmek zorunda kalmaları çok dokunur. Çocuklarının özel günlerinde yanlarında olamamak geleneksel olarak anneliği çocuklarının yanında olmak ile özdeşleştikleri için onları çok etkiler; anneleri göç eden çocukların ihmal edildiği düşünülürse göçmen kadınlar özel günlerinde çocuklarının yalnız kalmalarından ötürü suçluluk duyar ve çocuklarına karşı mahcubiyet hissederler. Pek çok annenin çocukları için partiler yaptığı, çocuklarına hediyeler aldığı doğumgünleri ve/veya çocuklarının yanında olduğu mezuniyet törenleri ulusötesi anneler için de oldukça önemlidir. Ancak çocuklarının her doğumgününe veya mezuniyet törenlerine katılmaları oldukça zor hatta imkansızdır. Çocuklarının mezuniyet törenine katılmak için çoğu (istisnalar olsa da) Filipinli ev işi ve bakım çalışanı kadın işverenlerinden izin alır, uçak bileti masraflarını da kendileri karşılamak üzere Filipinler'e uçar.

Görüştüğüm Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının çoğu anlatılarında özel günlerde birlikte olmanın önemli olduğunu ifade eder. Rachel'nin sözleri bunu oldukça iyi yansıtır:

«Oğlum 1,5 yaşında olduğundan beri çalışıyorum ve bugüne kadar oğlumun sadece üç doğum gününe katıldım. 1, 3 ve 6 yaş. Doğum günlerine katılmadım, iyi bir anne miyim?» (Rachel, bir çocuk annesi)

Rachel oğlunun doğumgünlerini kaçırmaması nedeniyle iyi bir anne olup olmadığını sorgular. Pek çok kadın ataerkil annelik ideolojileri nedeniyle çocuklarının yanında olmaları, onlara fiziksel olarak yakın olmaları gerektiğini düşünür. Olamadıkları durumlarda ise anneliklerini sorgular ve kendilerini suçlarlar. Çoğu göçmen kadın çocuklarıyla birlikte olamadıkları özel günler nedeniyle kendi anneliklerini sorgular:

“Doğumgünlerinde gidemiyorsun. Okul toplantılarında, gösterilerinde sen sahnede değilsin. Annen nerede diye soruyorlar? Fotoğraflarda seninle birlikte olmak istiyorlar ama sen orada değilsin. Benim için çok zor. Ama artık anlıyorlar.

Tamam anne idare ediyoruz diyorlar. Ben de çocukluğunuzda yanınızda değilim özür dilerim diyorum.” (Jane, dört çocuk annesi)

Benzer şekilde Jane de hem çocuklarının özel günlerinde yanında olamadığı için hem de onların sevincini paylaşamadığı için suçluluk duyar. Yanlarında olamadığı için kendisini çocuklarına karşı mahcup hisseder, hatta çocukluklarını kaçırdığı için onlardan özür diler. Görüştüğüm çoğu göçmen anne anlatılarında hep bir şey kaçırdıklarını ifade ederler. Çocuklarının bebekliklerini, çocukluklarını, ergenliklerini kaçırmışlar, an be an büyüklerini göremezler; hem çocuklarıyla olan gündelik rutinleri hem de özel günleri kaçırmışlar. Jane de yine annenin yerinin çocuğunun yanı olduğunu dayatan patriyarkal annelik ideolojileri yüzünden bu suçluluk duygusunu yaşar oysa o da ailesini geçindirmek için göç etmiştir. Bağlamlar değişse de, kadınlar göç de etseler de, etmeseler de hep kendilerine dayatılan egemen annelik ideolojilerinin baskısını üzerlerinde hissederler.

“Tabii ki de feda ediyorsun, iki yıl onlarla [çocuklarınla] olmayacaksın. Özel günlerde uzaktasın, sana ihtiyaçları olduğunda yanlarında değilsin. Okul etkinlikleri olduğunda onlarla olmak, onları kutlamak için yanlarında değilsin. Zor. Burada yalnızsın.” (June, iki çocuk annesi).

June iki kızını annesi ve babasına bırakıp Filipinler’den Hong Kong’a ev işi ve bakım çalışanı olarak göç etmiştir. Görüştüğüm tüm Filipinli kadınlar ülkelerinde yaşadıkları finansal zorluklar ve iş imkanlarının kısıtlılığı nedeniyle göç ettiklerini dile getirmişken June biten evliliği sonrasında kendini toparlamak, kendi ayakları üzerinde durmak ve birlikte yaşadığı babasının baskısından kurtulmak için göç ettiğini dile getirmiştir. Aslında pek çok kadın June gibi, kötü giden evliliklerinden uzaklaşmak veya farklı hayatlar yaşamak için göç eder. June’un da kendine göre sebepleri vardır; Filipinler’de ailesinin kendi işi olmasına yani ekonomik durumları kötü olmamasına rağmen boşanma sonrasında kızlarının masraflarını karşılamak ve ailesinden bağımsız olabilmek için göç etmiştir. Ailesinin sadece tek kontrat yapmasına ‘izin verdiği’ June iki

yıl sonra kontratı bittiğinde Filipinler'e geri döner. Filipinler'de iki sene geçirir, ancak işvereni Hong Kong'a dönmesini ve yeniden onunla çalışmasını istemektedir. Anne ve babasını bir kez daha ikna eden June Hong Kong'a göç eder ve tekrar aynı işverenin yanında çalışmaya başlar. June da göç etmeyi çocukları için yaptığı bir fedakarlık olarak görür. Özel günlerinde, kendisine ihtiyaç duyduklarında yanlarında olamamak onu üzer ancak Hong Kong'da da mutludur; daha özgür ve bağımsız olduğunu hisseder. Kızlarını özlese de aile baskısından uzakta olduğu için kendi hayatını yaşadığını dile getirir. Göç ettiği için kendi parasını kazanan, ayakları üzerinde duran ve ailesinden yardım almadan kızlarını okutan bir kadındır.

Linda da özel gününde, mezuniyet töreninde kızının yanında olamadığı için üzülür.

“Ben olmalıydım mezuniyetinde, doğumgünlerinde. Onu Christmas’a ve Yeni Yıla ben hazırlamalıydım, ancak ben orada değilim. Benim yerime başka biri yapacak; annem ve babam. Annem ‘bana bugün kızının mezuniyet günü burada olmalıydın, sen burada olmadığın için ben onun yanında olacağım’ dedi” (Linda, bir çocuk annesi).

Annesi de toplumda yaygın olarak kabul edilen annelik ideolojisi çerçevesinde Linda'nın, kızının özel gününde yanında olması gerektiğini düşünür. Bu sözler kızından ayrı olan Linda'yı üzer ve suçluluk duymasına neden olur. Linda'nın annesi kızının Hong Kong'dan ayrılarak Filipinler'e geri dönmesini ve kızıyla yaşamasını ister. Ancak yine de hayali Kanada'ya göç etmek olan ve bir ajans aracılığıyla iş görüşmelerini sürdüren Linda'ya karşı çıkmaz; onun hayaline ulaşması için destekler. Gerçekten de Linda, görüşmemizden sekiz ay sonra bana Kanada'ya göç ettiğine dair bir mesaj attı. Filipinler'de aldığı evin ödemelerine ara vermiş ve ajansa ödemesi gereken komisyonu tamamlamıştır. Kanada'ya göç etmeyi başardığı ve hayalini gerçekleştirdiği için de çok mutludur. Birkaç sene sonra kızını da yanına almak istemektedir.

5.2.1.2. Feda Etme ve Fedakarlık Yapma Söyleminin Ulusal Boyutu

Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının annelik deneyimlerini anlatırken sözünü ettikleri “feda etme” veya “fedakârlık yapma” söyleminin oluşmasında diğer boyutun Filipin devletinin kadın emeği göçünü gerekçelendirmek amacılığıyla geliştirdiği ve kullandığı söylem olduğunu düşünüyorum. 1988 Nisan ayında Filipin Devlet Başkanı Aquino, Hong Kong’da denizaşırı yabancı işçilere (OFW) hitaben yaptığı tarihi konuşmasında göçmen işçilerin sadece denizaşırı işçiler olmadığını ifade etmiş; onları *bagong bayani* yani “modern zaman kahramanları” olarak adlandırmış ve onlara “yaptığınız fedakârlıklar için size sadece akrabalarınız değil tüm ulus müteşekkirdir” diye seslenmiştir (Bautista, 2015: 424). Aquino, göçmenlerin yaptıkları fedakârlıklar ile yaratılan ekonomik faydalar sayesinde tüm Filipin ulusunun kurtulduğunu ifade eder (RPPMS, 1992 aktaran Bautista, 2015). Bu söylem ile kadınların göç ederek ailelerinden ve çocuklarından ayrı kalmak suretiyle yaptıkları fedakârlıkları sadece aileleri için değil aslında ulusları için de yaptıkları mesajı verilir. Bu “feda etmeye” ve “fedakârlık yapmaya” dayalı kahramanlık fikri bazı devlet adamlarının politikalarında da ifade edilir; hatta bazıları, denizaşırı yabancı işçilerin kendilerini feda etmeleri ile kahraman-şehitlerin kendini feda etmeleri arasında benzer bir ilişki olduğunu ifade eder (Bautista, 2015: 425).

Göçmen işçilerin göç ettikleri ülkelerde çalışırken ölmeleri de şehitlik mertebesine ulaşmak olarak izah edilir. 1995 yılında Filipinli ev işi ve bakım çalışanı Flor Contemplacion’un başka bir Filipinli yardımcısı ve baktığı çocuğu öldürdüğü için Singapur hükümeti tarafından idam edilmesi Filipinler’de infial yaratmış yüzlerce kişinin protesto gösterileri yapmak üzere sokaklara dökülmesine neden olmuştur (Rodriguez, 2002). Filipin devletinin kurumsallaştırdığı göç sistemiyle Filipinli kadınların tehlikeli işler yaptıkları ve korunmadıkları ifade edilmiştir. Parreñas (2005, 109) da Filipinli göçmen kadınların kendilerini denizaşırı ülkelerde çocukları için acı çeken ve çocuklarına

uzaktan annelik yaparken ıstırap çeken “kurban anne” (martyr mom) olarak gördüklerini ifade eder.

Filipinli kadınların annelik deneyimlerini anlatırken benimsedikleri “feda etme” söyleminin Hristiyanlık²² diniyle de yakından ilgili olduğunu düşünüyorum. Filipinler, oldukça dindar bir toplumdur ve bu dindarlık karşılaşılan zorluklar karşısında sabır, dayanma ve acı çekmeye değer vermekle ifade bulur (Miraló, 1997: 10). Göç nedeniyle çocuklarından ayrılan kadınlar, çocukları ve aileleri için kendilerini feda etmek zorunda olduklarına inanırlar; ayrılığın verdiği bu acıya, hüzne ve özleme dayanarak ailelerine ve kendi üzerlerine düşen bir görevi yerine getirdiklerini düşünürler. Kullandıkları bu “fedakârlık yapma” söylemi onlar için çocuklarından ayrı kalmalarının hem gerekçesi hem de çektikleri özlem ile başa çıkmalarının bir yoludur.

“Feda etme” veya “fedakârlık yapma” söylemine karşı temkinli yaklaşılması gerekir zira göçmen kadınların aileleri ve ulusları için fedakârlık yapmaları bir beklenti haline gelmiştir. Bir önceki kısımda da belirttiğim gibi Filipin devleti, “aile büyüklerine hürmet” (filial piety) ve feda etme söylemi ile göçmen kadınların saygınlıklarını artırarak onları “yeni ulusal kahramanlar” ilan eder; kazandıkları ücretleri ailelerini geçindirmek ve ülkelerini kalkındırmak üzere Filipinler’e göndermelerini bekler (Rodriguez, 2010: 84). Yani kadınların anneliği çocukları için fedakârlık yapma olarak görmelerinde biraz da devletin bu söylemi göç öncesi eğitim programlarıyla desteklemesinin de etkisi vardır.

Tyuldum (2015: 62) da Ukrayna’dan İtalya’ya göç eden ev işi ve bakım çalışanları ile yaptığı araştırmasında göçmen kadınların İtalya’ya emek göçünü bir “feda etme” eylemi olarak gördüklerine dair anlatılara çok rastladığından söz eder. Bu “feda etme” anlatılarında ailelerinin iyiliği için göç eden kadınların kendi iyiliklerini feda ettikleri öne sürülür (a.g.e). Yani göç eden kadınlar aileleri için kendi hayat kalitelerini, esenliklerini feda eden bireyler olarak yansıtılırlar. Bu anlatıya göre kadınların göç ettikleri ülkelerde

²² Filipinler halkının %90’u Hristiyan’dır.

çok yoğun çalıştıkları, korunmasız ve kırılgan oldukları ve ailelerini çok özledikleri dile getirilir (a.g.e). Bu anlatılar kadınları anne olarak kavramsallaştırır; kadınlar annelik rollerinin bir parçası olarak ailelerini geçindirmek için göç ederler; çocuklarının geleceğini garanti altına almak için kendi önceliklerini bir kenara koymak onların annelik sorumluluğudur (a.g.e). Annelik rolleri hem aileleri için fedakârlık yapmalarını ve göç etmelerini gerektirir hem de anne oldukları için ailelerini geride bırakıp uzun süre onlardan uzak kalmak zor gelir (63). Fedakârlık yapan göçmen kadınlar ya kahraman ya da mağdur olarak resmedilirler. Ancak Tyuldum (2015) feda etme anlatısının göçmen kadınların failliğini görmezden gelmemize neden olduğunu öne sürer.

Öte yandan göçün kadınları güçlendirici etkisini de unutmamak gerekir. Göçmen kadınlar göçün kendilerini güçlendirdiğini, evin kararlarında söz sahibi yaptığını ve çocuklarına çok daha “iyi annelik” yaptıklarını dile getirmişlerdir (Tunghon, 2013). Görüştüğüm pek çok Filipinli kadın çalıştıkları, kendi ayakları üzerlerinde durdukları, çocuklarının iyi bir eğitim almasını sağladıkları ve ailelerinden maddi destek almadıkları için kendilerini güçlü ve bağımsız hissettiklerini dile getirdiler.

5.2.2. Çocukların İhtiyaçlarının Karşılanması

Ulusötesi annelik kavramı tanımı gereği kadınların evi geçindirme ve eve ekmek getirme görevlerini üstlendiği bir düzenlemeye işaret eder (Hondegno-Sotelo ve Avila, 1997). Dolayısıyla göçmen kadınların ulusötesi annelik deneyimlerinin önemli bir boyutunu çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamaları oluşturur. Göçmen ev işi ve bakım çalışanı kadınlar, çocuklarına, göç etmelerini öncelikli olarak onların ihtiyaçlarını sağlamakla gerekçelendirirler (Gamburd, 2008; Frenco-Flot, 2009; Dreby, 2010; Boccagni, 2012).

McKay (2007: 177-178), annenin çocuğuyla ancak onun fiziksel olarak yanında olduğunda yakınlık kurulabileceğini ve göçmen anneler ile aileleri arasında farklı

şekillerde kurulan duygusal bağların yetersiz olduğunu öne süren küresel bakım zincirleri analizini eleştirir. McKay (2007, 179) yakınlığa sadece birliktelikle ulaşıldığı fikrine karşı çıkar; duyguların ve yakınlıkların hiçbir zaman sabit ve evrensel olmadığını, yeni yakınlık türlerinin artık yüz yüze etkileşimi gerektirmediğini ifade eder. Yakınlığı birliktelik olmadan da sürdürebilmek ulusötesi anneler için belki de en zorlu deneyimdir, ancak imkânsız da değildir. Göçmen anneler geride bıraktıkları çocuklarıyla aralarındaki yakınlığı farklı yollardan sürdürürler. Bu yakınlığı korumak için çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak göçmen kadınların ilk öncelikleridir zira ülkelerinde çocuklarına istediklerini almalarına ve iyi bir eğitim sağlamalarına engel olan finansal zorlukları aşmak üzere göç etmişlerdir.

Göçün yol açtığı lojistik ve duygusal zorluklara rağmen, göçmen kadınların yurtdışında çalışmaları ailelerini geçindirmelerine ve daha iyi bir geleceğe sahip olmalarına olanak sağlar; yani finansal ihtiyaçlar bir anlamda duygusal hassasiyetlerin önüne geçer (Gamburd, 2008: 8). Boccagni (2012: 265) İtalya’da görüştüğü Ekvatorlu göçmen ev işi ve bakım çalışanları için çocuklarının geçimini sağlamalarının öncelikli olduğunu ve edinilecek maddi kazanımlarla duygulanımsal kayıpların olumsuz etkilerinin azaltacağına inandıklarını dile getirir. Maddi yokluk hislerden uzak gerçekçi bir yaklaşım gerektirir zira ekonomik kazanç çocukların ihtiyaçlarının karşılanması, okul masraflarının ödenmesi ve gündelik geçimin sağlanması için gereklidir. Göç eden ulusötesi annelerin göç etme nedenlerinin çoğunlukla benzer olduğu dikkati çeker; bu kadınlar amaçlarını çocuklarının ekonomik ihtiyaçlarını karşılama ve çocuklarına iyi bir gelecek sağlama olarak açıklarlar (Boccagni, 2012).

Frenco-Flot (2009: 256) ise Fransa’da görüştüğü Filipinli göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının “iyi anne” olmayı annelik sorumluluklarını çocuklarının ekonomik ihtiyaçlarını sağlayarak yerine getirmek olarak düşündüklerini ifade eder. Frenco-Flot (2009) araştırmasında görüştüğü Filipinli göçmen kadınların, çocuklarına para transferi

yaparak, hediyeler göndererek, çocuklarıyla iletişim kurarak ve çocuklarını ziyaret ederek annelik yaptıklarını ortaya koyar. Abrego (2014), El Salvadorlu göçmen annelerin de kazandıklarının büyük bölümünü çocuklarına göndermek için büyük fedakarlık yaptıklarından söz eder. Çocuklarının ihtiyaçlarını kendi ihtiyaçlarının önüne koyan pek çok ulusötesi anne kazançlarının büyük bölümünü El Salvador'a gönderirler. Çocukları, annelerinin bu fedakarlıklarından ekonomik olarak ve eğitim alanında çok faydalanırken göçmen kadınlar kendilerine fazla bir miktar ayıramazlar (a.g.e). Çocukların ihtiyaçlarının karşılanması çoğu Filipinli kadının öncelikli göç etme nedenidir; çocukları yaşadıkları yoksulluk ve yoksunluktan kurtarmak refah içinde yaşatmak isterler. Çocuklarından fiziksel olarak ayrı yaşayan kadınlar çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak için bazı stratejiler geliştirirler. Bir sonraki alt kısımda bu stratejiler aracılığıyla ulusötesi annelik deneyimlerini ele alacağım.

5.2.2.1. Para Transfer Etme

Ulusötesi anneler uzak mesafeden göç etmelerini meşru hale getirmek için para transferi yapmayı ilk strateji olarak görürler; böylece aileyi geçindirme sorumluluklarını yerine getirirler. Filipinli ev işi ve bakım çalışanları fiziksel olarak çocuklarının yanında olmayışlarını kazandıkları ücretlerden aylık düzenli olarak gönderdikleri para transferleri ile telafi etmeye çalışırlar (Frenco-Flot, 2009). Gönderilen para transferleri ile Filipinler'de yaşayan çocuklarının gündelik ihtiyaçları karşılanır ve eğitim masrafları ödenir. Para transferi yapma ulusötesi ebeveynliğin önemli bir parçası olarak görülür. Ailelerine destek olmak için ülkelerine para transferi yapma arzusu ailelerin göç kararı almalarını sağlar (Zentcraft ve Chincilla, 2012). Castaneda'ya göre (2008, 235), yapılan para transferleri göçmenlerin, ailelerinin temel ihtiyaçlarını karşılamak ve yaşam standartlarında mütevazî de olsa bir iyileşme sağlamak için yaptıkları fedakarlığı ve çektikleri yalnızlığı temsil eder. Bazı göçmen kadınlar bu fedakârlıkların aile bireyleri

tarafından anlaşılmadığından dem vururlar. Göçmen aileler büyük fedakârlıklar yaparak gönderdikleri para transferlerinin yokluklarının olumsuz etkilerini hafifleteceğini ve çocuklarına -özel okula gitme veya üniversiteye gitme gibi- göç etmeseler yakalayamayacakları fırsatları sağlayacağını umarlar (Zentcraft ve Chincilla, 2012).

Öte yandan düzenli olarak para gönderen annelerin çocuklarıyla ilişkilerinin bazı durumlarda maddiyata dayalı bir ilişkiye dönüşmesi de kaçınılmaz olabilmektedir. Parreñas (2001b) ulusötesi annelerin göçün duygusal zorluklarıyla “sevgilerini metalaştırarak” baş ettiklerinden söz eder. Bu tutuma görüştüğüm bazı göçmen kadınlarda rastladım; bu anneler fiziksel olarak yokluklarını çocuklarının tüm isteklerini maddi olarak karşılayarak telafi etmek isterler. Öte yandan çocuklar da bu tutumu benimseyebilir ve anne- çocuk arasındaki ilişki maddi bir hal alır. Melanie’nin sözleri sevginin metalaştığı bir anne-kız ilişkisini aktarır:

“Kızım bana yakın değil anneannesine yakın; çünkü onu o yetiştirdi. Kızım bana para istediğinde yakın. Para gelmezse her dakika mesaj atar, parayı alınca teşekkür etmek için bir mesaj bile atmaz.” (Melanie, 3 çocuk annesi)

Parreñas (2010: 1853) göçmen kadınların ailelerini geçindirmelerinin ve ekonomik ihtiyaçları sağlamalarının anne-çocuk ilişkisi kurulması için yeterli olmadığını, yakınlığın sürdürülmesi için annelerin daha çok duygusal emek sarfederek çocuklarına sevgilerini uzaktan göstermeleri, duygusal bakım sağlamaları gerektiğini öne sürer. Annelerinin para transferleri çocukların ihtiyaçlarını karşılasa da onların terkedilmişlik hislerini azaltmamaktadır (a.g.e.).

Çocukların ihtiyaçlarını karşılama ve hayat şanslarını iyileştirme ulusötesi annelerin çocuklarını bırakarak göç etmelerinin ardındaki ana faktör olsa da bu kadınlar çocuklarına finansal olarak ebeveynlikten daha fazlasını yapmak isterler (Arat-Koç, 2006). Ancak uzaklıkların ve zamanın araya girmesiyle birlikte anne-çocuk ilişkileri çoğu

zaman maddi bir hal alır ve gördüğüm pek çok Filipinli kadın bu durumun kendilerini incittiğinden söz eder.

5.2.2.2. Hediye Verme

Frenco-Flot (2009) göçmen annelerin çocuklarıyla aralarındaki duygusal bağları maddi olmayan formlarda da göstermeleri gerektiğini, bunun için en güzel yolun “hediye verme” olduğunu öne sürer. Filipinli kadınların çocuklarıyla ve akrabalarıyla aralarındaki duygusal bağları maddi olmayan formlarda da göstermek için, içine pek çok eşya koydukları *balikbayan* kutularını²³ Filipinler’e gönderirler (Frenco-Flot, 2009: 258). *Balikbayan* Tagalog dilinde “eve dönen kimse” demektir. Filipinler’de adet olduğu üzere eve dönen kişinin ailesine ve arkadaşlarına hediye getirmesi beklenir. Bu nedenle evlerine dönemeyen göçmen Filipinliler de sevdiklerine içinde hediyelerin olduğu *balikbayan* kutularını gönderirler (Camposano, 2012: 83).

Hediye verme anneler için şükran duygusunu ifade etmeyi ve yukarı doğru hareketliliği sembolize eder; kadınlar bu hediyeler aracılığıyla annelik sevgilerini göstermeyi, ailedeki yerlerini sağlamlaştırmayı ve varlıklarını hatırlatmayı amaçlarlar (Frenco-Flot, 2009). Bu sayede kadınlar, yokluklarını telafi etmeye, annelik sorumluluklarını yerine getirmeye ve çocuklarıyla aralarındaki yakınlıkları sürdürmeye çalışırlar (a.g.e). Filipinli kadınlar için aileleriyle ve çocuklarıyla iletişim kurmanın ve yakınlıkları sürdürmenin bir yolu da *balikbayan* kutularını göndermektir. Bu kutular Filipin diasporasının en görünür sembollerinden biri haline gelmiştir (Camposano, 2012: 84).

²³ Bu kutuların nakliye ücreti kutunun boyutuna göre belirlenir ve ağırlığa bakılmaz; o nedenle Filipinli kadınlar aldıkları kutuları diledikleri gibi doldururlar. Kutular kargo şirketleri tarafından gönderenin kapısından alınır ve alıcının kapısına bırakılır.

Hong Kong’da yüzlerce Filipinli kadın izin günlerinde Filipinlilerin uğrak yeri olan World Wide Center adlı alışveriş merkezinden hediyelik eşya, temizlik ve bakım malzemeleri, oyuncak, çikolata, giysi, ayakkabı, çanta alırlar, bu aldıklarını kargo firmalarından satın aldıkları *balikbayan* kutularına koyarlar, kutuları paketleyip kargo şirketlerine teslim ederler, ya da yaşadıkları evlerde hazırladıkları kutular şirketler tarafından alınıp Filipinler’deki adrese teslim edilir. Hong Kong’da görüştüğüm Filipinli kadınlardan bazıları zaman zaman çocuklarına ve aile bireylerine onları düşündüklerini ifade etmenin bir yolu olarak *balikbayan* kutuları gönderdiklerinden söz ettiler. Ancak bazı kadınlar da ailelerinin ihtiyaçlarını Hong Kong’dan satın alıp bu kutularla göndermenin daha maliyetli olduğunu bu nedenle artık pek göndermediklerini onun yerine çocuklarının istediklerini Filipinler’e gittiklerinde aldıklarını belirttiler:

“Öğrendim artık. Buradan alırsam çok pahalı ve kutu için de ödemem gerekiyor. Aynı oyuncakları daha ucuza alabilirim. Kutuyla gönderirsem çok ödüyorum. Filipinler’den pek çok şey alıyorum.” (Marisol, üç çocuk annesi)

Dreby (2010) çocuklarına hediye, kıyafet ve oyuncak gönderen göçmen ailelerin aldıkları şeyleri çocuklarının yaşlarına uygun seçemediklerini veya artık zevklerine uygun olmayan şeyleri seçtiklerini bu nedenle ailelerin çocuklarına ancak para gönderebildiklerini dile getirir. Vera’nın anlatısı Dreby’nin (2010) bulgularıyla birebir örtüşür:

“Yurtdışında çalışmaya başladığımdan beri hiçbir doğumgününde onlarla [çocuklarla] olamadım. Onlara kıyafet ve ayakkabı almıyorum çünkü bedenlerini ve [ayakkabı] numaralarını bilmiyorum. En son büyük kızıma prenses kıyafeti aldığımda ‘Anne artık prenses kıyafeti giymiyorum’ dedi.” (Vera, iki çocuk annesi)

Görüşme esnasında kızlarının yaşlarını sorduğumda Vera biraz duraksamış sorumu öyle yanıtlamıştır; net söyleyememesini ise son beş senedir doğumgünlerinde

onların yanlarında olmaması ile gerekçelendirmiştir. Kanımca bir anne olarak kızlarının yaşlarını hatırlayamadığı için mahcup olmuş bir edayla gülümseyerek kızının ona artık presenses kıyafeti giymediğini söylediğini anlatmıştır. Birlikte yaşamayan ulusötesi ailelerde anneler çocuklarını uzun süre (her kontrat bitiminde gitmesi durumunda iki yıl) göremedikleri için ne kadar uzadıklarını ve kaç kilo olduklarını bilmezler ve kıyafetleri hangi beden alacaklarını kestiremezler. Öte yandan Vera'nın belirttiği gibi çocuklarının zevkleri ve ilgi alanları da hızla değişmektedir; ne tür hediyelerden hoşlandıklarını bilemeyebilirler, bu nedenle anneler çocuklarının istedikleri şeylerin alınması için ailelerine para transferi yapmayı tercih ederler.

5.2.2.3. Çocuklarının İstediklerini Alma ve Hayallerini Gerçekleştirme

Hong Kong'da yürüttüğüm araştırmaya katılan Filipinli göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının (biri hariç)²⁴ tamamı göç etme nedenlerini Filipinler'de yaşadıkları finansal zorlukları, iş bulmanın zorluğu ve bulunan işlerin düşük ücretli olması olarak ifade ettiler. Hepsi yaşadıkları ekonomik sıkıntıları hafifletmek ve ailelerine olan sorumluluklarını yerine getirmek istiyordu. Filipinler'deki imkânların kısıtlılığı veya yaşadıkları yoksulluk onların çocuklarına farklı bir hayat sunmak üzere göç etmelerine neden olmuştu.

Görüşüğüm Filipinli göçmen kadınlar annelik deneyimlerini paylaşırken çocuklarına uzaktan annelik yapmanın önemli bir boyutunu çocuklarının ihtiyaçlarının karşılanması olarak ifade ettiler. Anneliklerini biyolojik annenin çocuğıyla birlikte yaşaması ve ona bakması gerektiğini öne süren geleneksel annelik ideolojisinden farklı tanımlıyorlardı. Annelik, onlar için çocuklarının ihtiyaçlarını karşılama, onların iyi bir okulda okumalarını sağlamaktı. Birlikteyken çocuklarının istediklerini alamamanın, çocuklarının en basit ihtiyaçlarını karşılayamamanın onları daha çok üzdüğünü, birlikte

²⁴ Farklı sebep gösteren görüşmecim June ise göç etme nedeni olarak biten evliliğinin ardından ortam değiştirmek, kendini bulmak ve birlikte yaşadığı babasının baskısından kurtulmak olarak açıklar.

yaşamaları da çocuklarına istediklerini alarak ve onların hayallerini gerçekleştirerek annelik yaptıklarını dile getiriyorlardı. Bir anlamda kapitalist ve neoliberal politikalar kadınların annelik deneyimlerini de şekillendiriyordu.

Hong Kong’da gördüğüm Filipinli ev işi ve bakım çalışanları için çocuklarına hiçbir şey vermeden onların yanlarında olmaktansa uzakta olup çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak ve istediklerini alabilmek onlar için iyi anneliktir. İki çocuk annesi Nadia’nın sözleri de bunu yansıtır:

“Filipinler’de kalan insanlar görüyorum, çocuklarını sevdiklerini söylüyorlar, kendi tercihleri. Benim için çok acı, çocuğumun doğum gününde hiçbir şey verememek. Maddi olmasa da özel bir şey. Bu [göç etmek] benim seçimim, anne olarak benim çocuklarımı sevme şeklim. Eğer sen çok yoksul olmana rağmen kalmayı tercih edersen bu da senin seçimindir.” (Nadia, iki çocuk annesi)

Nadia göç etmeyen ailelerin Filipinler’de kalmalarının kendi tercihleri olduğunu ifade eder; açıkça söylemese de bu ailelerin göç etmedikleri için çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayamadıklarını ima eder. Çocuklarını çok sevdiğini söyleseler de bu ailelerin onları bırakmamak adına ihtiyaçlarını karşılayamamaları Nadia için kabul edilmezdir. Göç etmek de Filipinler’de kalmak da her annenin kendi seçimidir; Nadia da kendi seçimini yapmış ve göç etmiştir. Zira çocuklarının ihtiyaçlarını bu şekilde karşılayabileceğini düşünür ve onların ihtiyaçlarını karşılamak bir anne olarak onun için önceliklidir. Çocuklarına doğum gününde maddi değeri yüksek olmasa da özel bir hediye alamamanın ona acı verdiğini söyler.

Kendi annesi de ev işi ve bakım çalışanı olan Nadia diğer kardeşlerinin çok iyi eğitim aldıklarını, çok iyi işlerde çalıştıklarını ve kendisini geçindirebileceklerini ancak *“aileden alan olarak değil de çalışıp kazanan olarak”* çocuklarına örnek olmak ve iki çocuğunu geçindirmek için göç ettiğini ifade eder. Nadia için göç etmek ve çocuklarına çeşitli imkanlar sunabilmek onun çocuklarını sevme şeklidir. Jane de Nadia gibi göç

etmenin kendi seçimi olduğunu ifade eder. Çünkü Filipinler’de kazandığıyla yetinmemiş çocuklarına daha fazlasını vermek istemiştir:

“Bu bir seçim. Filipinler’de bir gelirin var ama burada kazandığının yarısı. Basit bir hayat yaşarsan bu yarım ile yetinebilirsin. Ama eğer [çocuklarına] daha fazla vermek istersen ve diğerlerinin yaşadığı gibi yaşamak istersen... Daha basit bir hayat yaşayabilirler ama verebildiğimin tamamını vermek istiyorum. O yüzden fedakarlık yapıp buraya geldim. Bir seçim yapmak zorundasın ben de bir seçim yaptım.” (Jane, dört çocuk annesi)

Jane göç etmenin bir tercih olduğunu, Filipinler’de çocuklarını azla geçindirmek yerine Hong Kong’a göç ederek daha iyi kazanmayı ve çocuklarına daha iyi bir hayat sunmayı tercih ettiğini belirtir. O daha fazlasını vermek için çocuklarından ayrılmak pahasına bir seçim yapmıştır. Benzer şekilde pek çok kadın ülkelerinde yaşadıkları yoksulluğu ve çocuklarının gündelik ihtiyaçlarını karşılayamadıklarını veya onlara iyi bir eğitim veremediklerini düşündüklerinde göç uzak bir ihtimal olmaktan çıkar. Göç eden Filipinli kadınlar çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak onları daha iyi okutmak için göç etseler de çocuklarını geride bıraktıkları için kötü anne olmakla suçlanırlar (Parreñas, 2010). Oysa göç etmek kadınların çocuklarını terk etmeleri veya onları ihmal etmeleri anlamına gelmez; tersine çocuklarına olan sevgilerini göstermenin bir yoludur. Göçmen kadınlar annelik sevgisini haneye sağladıkları finansal katkılar aracılığıyla gösterirler (Tungohan, 2013: 44). Göç eden annelerin anneliklerini yeniden düzenledikleri gibi annelik sevgisini de yeniden tanımlandıklarını söyleyebiliriz.

Francisco-Menchavez (2019: 88) “giden annenin seven anne olduğunu” öne sürdüğü makalesinde Filipinli aileler için ekonomik ve duygusal açıdan beslemenin, göçün ve uzaktan anneliğin normalleştiğini ifade eder. İlk kısımda özetlediğim şekilde Filipinler’de toplumsal cinsiyetli emek göçünün yaygınlaşmasıyla birlikte Filipinli kadınların yeni annelik anlatıları inşa ettiğini öne süren Francisco-Menchavez (2019: 88)

Filipinli kadınların günümüzde emek göçünü ailelerinin geleceğini garanti altına almak için tek yol olarak gördüklerini ve çocuklarına, ailelerine ve akrabalarına karşı ailesel bir sorumluluk olarak hayat akışlarına yerleştirdiklerini öne sürer. Filipinli kadınlar için hayatlarının bir döneminde göç etme ve çocuklarına uzaktan annelik yapma kanıksadıkları bir durum haline gelmiştir. Filipinler'deki ekonomik ve siyasi konjonktür emek göçünü Filipinli kadınların anneliğinin bir parçası olarak normalleştirir (Francisco-Menchavez, 2019: 89). Filipinler'de yaşanan yoksulluktan kurtulma ve çocuklarına daha iyi imkanlar sunma isteğinin annelerin göç etmelerinin en büyük nedeni olduğunu belirtmiştim. Görüşmemizde Jane de göç etmeden önce ailesinin çektiği yoksulluğu göz yaşları içinde anlattı:

“Pazar günü kilisede ayine gitmiştik. Çocuğum McDonald’s’a gitmek istedi ve ona güzel bir yiyecek alacak param yoktu. Eve dönmek için sadece elli pesom vardı. ‘Patates kızartması bile olur’ dedi. McDonald’s’a gittik [ağlıyor]. Çocuğumu memnun ettim ama eve dönecek paramız kalmadı. Şoföre “Cüzdanımı unuttum, evde ödeyebilir miyim?” diye sordum yani yalan söyledim. [Geldiğimizde] Eve koştum kız kardeşimden para aldım ve otobüse ödedim. Bu 2001’di. İşte benim hikayem.” (Jane, dört çocuk annesi)

Çocuğunu McDonald’s’a götürecek parasının olmadığını ama yol parasını harcayarak yine de çocuğunu mutlu edecek patates kızartmasını aldığını anlatırken Jane o yokluk hissini, o çaresizliği ve o acıyı tekrar yaşamıştır. Bu nedenle, hatırladığı o yoksulluk günlerine dönmektense çocuklarının yokluk çekmemeleri için fedakarlık yapmayı göze alır; zaten ona göre bir anne olarak yapması gereken de budur. Jane çocuklarının bu yaşadıkları yoksulluğu daha fazla yaşamaması için aynı yıl üç çocuğunu eşine bırakır ve Hong Kong’a göç eder²⁵. Filipinler’de çocuklarıyla yokluk içinde

²⁵ Jane Hong Kong’da 3 sene çalıştıktan sonra Filipinler’e geri döner ve ebe olarak bir hastanede çalışmaya başlar bu süre zarfında dördüncü çocuğuna hamile kalır. 2008 yılında yaşanan ekonomik kriz sonucu işten çıkartıldığında yine göç kararı alır ve bu kez 2009 yılında Kuveyt’e göç eder orada 1 sene kalır ve yeniden Hong Kong’a geçer.

yaşamak ve onların ihtiyaçlarını karşılayamamak yerine onlardan ayrı kalmak pahasına da olsa onlara istediklerini alabildikleri ve iyi okullara gidebildikleri bir hayat sunmayı tercih eder. Çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayabilme ona anneliğini hissettirir. Çocuklarının yokluk çekmesine dayanamayan ve onların mağdur olmalarını istemeyen Jane'in yoksulluk deneyimi onda çocuklarının her ihtiyacını fazlasıyla karşılama isteği yaratmıştır. Hatta Jane biraz mahcup bir şekilde artık Filipinler'e geri dönmesini isteyen oğlunun onu açgözlülükle suçladığından söz eder.

Görüşüğüm çoğı kadın çocuklarının istediklerini almak ve hayallerini gerçekleştirmek arzularını dile getirirler. Bu onlara çocuklarından uzakta yaşama ve çalışabilme gücü verir.

“Düşünüyorum da onun için Hong Kong'dayım, çalışmak için, evimizi yapmak için; onun rüyasını gerçekleştirmek için. Onun tüm istek ve ihtiyaçlarını vermek için... Onun için çalışıyorum. Oğlum kendi evi olsun istiyor; çünkü şu anda kayınvalidemin evinde oturuyoruz. Rüya evimizi yapmak için Hong Kong'dayım. Böylece kendi evimizde oturabileceğiz. Kayınvaliden ile yaşamak zor. Kendi ailenle yaşamak istiyorsun.” (Jenny, bir çocuk annesi)

Jenny oğlunun istediğı “rüya evi” alabilmek için Hong Kong'da çalıştığını bunun kendisi için ulaşılması gereken bir hedef olduğunu dile getirir. Oğlunun ihtiyaçlarını karşılamak için göç etmiştir. Jenny babaannesi, babası ve kuzenleriyle birlikte babaannesinin evinde yaşayan oğlunun kendine ait bir evi olmasını istediğini dile getirir. Kendisi göç etmiştir ancak geride kalan çekirdek aile üyeleri de masrafların kısılması için kayınvalidesinin evinde kalmaktadır. Bu, onların Jenny'nin Hong Kong'a göç etmesini takiben kurdukları bir düzendir. Babaanne Ortadoğı'da çalışan kızının çocuklarına da bakmaktadır; ev kalabalıktır bu nedenle Jenny'nin oğlu kendi evleri olmasını hayal eder, Jenny'nin Hong Kong'da çalışırken en büyük motivasyonu oğlunun ev hayalini gerçekleştirmektir.

Rachel ise tüm kazancını oğlu için harcadığından bahseder, tek oğlunun ihtiyaçlarını karşılamak veya istediği bir şeyi almak onun için önemlidir.

“Bazen kendime pahalı birşey almak istiyorum sonra almıyorum ama oğlum içinse alıyorum. Patronum ‘Paranı oğlun için harcıyorsun’ diyor. Kendim için almasam da olur. Çünkü o bir tane.” (Rachel, bir çocuk annesi)

Göçmen kadınların kazandıkları paraları göç ettikleri şehirde harcamamaları, biriktirmeleri ve ailelerine göndermeleri beklenir. Bu bölümün ilk kısmında anlattığım gibi göç öncesi eğitimlerde göç edecek kadınlara paralarını har vurup harman savurmamaları, ailelerine transfer etmeleri gerektiğinden bahsedilir; zira devlet de ideal göçmenlerinden bunu ister (Rodriguez, 2010). Tam da hedeflenen Rachel’nin içselleştirdiği bu ilkedir. Kendi parasını kazanan genç bir kadın olarak kendine lüks birşey almak istemesi doğaldır ancak kazanılan para Hong Kong’da harcanmamalı, ailenin ve çocukların ihtiyaçlarının karşılanması için Filipinler’e transfer edilmelidir. Sonuçta annelik çocuklar için fedakarlık yapmak olarak algılanır. Rachel ayrıca geleceği düşündüğünü “*gençleşmiyoruz, yaşılanıyoruz*” sözleriyle ifade eder. Kazanılan ücretlerin gelecek için biriktirilmesi, kenara konulması gerekmektedir.

Görüştüğüm Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarından Josephine, Hong Kong’da çalıştığı süre zarfında hamile kaldığını ve kontratını bitirerek doğum yapmak için Filipinler’e geri döndüğünü ifade eder. Bebeği doğduktan sonra işverenin ona Hong Kong’a dönmesi için attığı mesajlara ne cevap vereceğini bilemediğini, oğluna bakmak ile yeniden Hong Kong’a göç etmek arasında büyük ikilem yaşadığını anlatır. Ancak daha sonra oğlu henüz bebek olduğu için Filipinler’de kalmaya karar verir ve işverenin teklifini geri çevirir, o esnada iş yerine oğlunun yanında kalmayı seçer. Josephine’e oğlu daha bebek olduğu için ayrılmak zor gelmiştir:

“Oğluma bakıyorum. Daha 2,5 aylık, tekmeler atıyor... Bu [oğlunu bırakıp göç etmek] içimi acıtıyor o yüzden [işverenine] ‘çok özür dilerim öncelikle oğlumu

seiyorurum” dedim. Filipinler’de iki sene kaldım, eşim Manila’da çalışıyordu. Ancak maaşı çok değildi bazı şeyleri alamıyorduk; kira ve süt... İki yıl sonra arkadaşım Hong Kong’da bir işveren bulduğunu söyledi ve ben oğlum iki yaşındayken yeniden Hong Kong’a g ettim” (Josephine, bir ocuk annesi).

Josephine de diğer Filipinli ev işi ve bakım çalışanları gibi eşinin maaşı yetmediği için ve bebeğin masraflarını karşılamakta güçlük çektikleri için henüz iki yaşındaki oğlunu (eşi Manila’da çalıştığı için) anne ve babasına bırakarak yeniden Hong Kong’a g eder. Öncelikli amacının oğlunun ihtiyaçlarını karşılamak olduğunu ifade eden Josephine bugün on bir yaşında olan oğlunu oldukça iyi bir özel okula gönderdiğini dile getirir. şu anda kendi babasının oğluyla ve yeğenleriyle oturduğu ve hala ödemelerini yaptığı evi alır. Sürekli neden ondan uzakta yaşadığını, neden Filipinler’de çalışmadığını soran oğluna da onun daha iyi bir eğitim alması için Hong Kong’da çalışması gerektiğini anlattığını ifade eder:

“Oğlum için hayallerim var, bir evinin olması, iyi bir hayatı olması, onu desteklemek. ocuğunu iyi bir okula göndermezsen... Oğlumun hayatı için, geleceği için endişeleniyorum. Benim için ondan ayrı olmak zor da olsa ona iyi bir hayat sağlamak istiyorum.” (Josephine, bir ocuk annesi)

Josephine de oğluna daha iyi bir gelecek sağlamak için çalıştığını ona bırakabileceği bir ev almak istediğini ifade eder. Çocuğunun geleceğine duyduğu kaygı annelik deneyimini şekillendirir. Oğlunu özlese de Hong Kong’da yaşamaya ve çalışmaya devam eder.

5.2.3. ocuklarının İyi Eğitim Almasını Sağlama

Kısa vadede fiziksel ayrılık ebeveynlik için en büyük zorluk olsa da çocuklarının geleceğini garanti altına almak pek çok göçmen kadının ana motivasyondur (Carling vd. 2012). Göçmen kadınlara göre anne olarak çektikleri bu sıkıntıların bir nedeni vardır; o

da çocuklarının iyi bir geleceğe sahip olmalarını sağlayacağına inandıkları eğitimi almalarını sağlamaktır zira göçmen ev işi ve bakım çalışanları için en önemli yatırım çocuklarının eğitime yaptıkları yatırımdır (Parreñas, 2001a). Görüştüğüm tüm Filipinli göçmen kadınlar öncelikle çocuklarına daha iyi bir gelecek sağlamak ve onlara kendilerinininkinden farklı bir hayat sunmak amacıyla onların eğitimi için göç ettiklerini belirtirler. Çocuklarından ayrı kalmayı onların gündelik ihtiyaçlarının karşılanması yanı sıra iyi bir eğitim almalarının sağlanması ile meşrulaştırırlar. Çoğu göçmen kadın çocuğunun gelecekte daha iyi fırsatları bulabilmesi için onları özel okula göndermeyi ister.

Yeoh ve Huang (2010: 32) küresel dünyada annelik deneyimlerinin de küreselleştiğini iyi annelerin artık çocuklarını sadece büyüten ve onlara bakan kişiler olarak değil çocuklarının eğitim temsilcileri olarak da davranmalarının beklendiğini öne sürer. Çocukların eğitime ve geleceğine yatırım şekli olarak görülen emek göçü artık fedakâr anneliğin kabul edilen bir motifi haline gelmiştir (a.g.e).

“Eğitimin iyi olursa geleceğin iyi olur. Burada [Filipinler’de] kalırsam hiçbir şey olmaz. Eğer iyi bir okula gitmezsen istediğin şeylere ulaşamazsın. O nedenle [oğlumun] geleceği için çalışmalıyım.” (Rachel, bir çocuk annesi)

“İyi bir anne olmak için çocuğunun ihtiyaçlarını karşılamalısın. Özellikle eğitim. Her şeyi yapmalısın” (Linda, bir çocuk annesi)

“Filipinler’de kalsak daha iyi bir hayatımız olmaz ve daha ufak bir maaş kazanırız. Bu nedenle de çocuklarımıza iyi bir eğitim veremeyiz. Özel okul gibi.” (Josephine, bir çocuk annesi)

Bu anlatılardan da görüldüğü gibi görüştüğüm Filipinli göçmen kadınlar için çocuklarının eğitimi önceliklidir. Rachel oğlunun geleceğini garanti altına almak için onun iyi bir okula gitmesi gerektiğini düşünür. Göç etmek Rachel’in oğlunu iyi bir okulda okutabilmesine imkân sağlar. Hem Rachel hem Josephine Filipinler’de kalırlarsa

oğullarına iyi bir eğitim imkânı sağlayamayacaklarını düşünürler. Linda'nın da önceliği kızının iyi bir eğitim almasını sağlamaktır.

June kızının kendisinin de okuduğu üniversitede okumasını çok istemiş hatta ona başka bir seçeneği olmadığını söylemiştir. Kızı da annesinin dileğini yerine getirmiş annesiyle aynı üniversiteden mezun olmuştur. June, kızının mezuniyet törenine katıldığında okul yönetimi tarafından her ikisinin de sahneye davet edildiğini ve özel bir ödül aldıklarını gururla anlatır. June'un söylediği gibi tüm fedakarlıklarının karşılığı alınmıştır. Koşullar ne olursa olsun çocuklarına iyi bir eğitim vermek ulusötesi annelerin çocuklarının ihtiyaçlarının karşılanmasıyla birlikte öncelikli amacıdır. Iris ise oğlu iyi bir eğitim alamadığı için çok üzgün olduğunu ifade eder.

“Benim güçsüzlüğüm oğlum. O yüzden oğlum hakkında konuşmak istemiyorum çünkü üzüliyorum. Oğlum düzgün bir şekilde okula gitmedi (ağlıyor). Arkadaşlarına gitti, içki içti, sigara içti, bu yüzden. Biz de babasıyla bir iyi bir kötüydük. O yüzden çok zordu” (Iris, bir çocuk annesi).

Iris oğlu ile ilgili konuşmanın onu üzdüğünü, oğlunun onun zayıf noktası olduğunu söyler. Hong Kong'da yaşadığı on yıl boyunca iki senede bir Filipinler'e gidebilen Iris oğlunun başında duramadığını ve onun düzgün bir şekilde okumadığını; oğlunun kötü alışkanlıklar edindiğini anlatırken gözyaşlarını tutamaz.

Küreselleşen dünyada farklı sınıflardan kadınların annelik rollerinin de öncelikli olarak çocuklarının iyi bir eğitim almalarını sağlamaya doğru evirildiğini düşünüyorum, Zira anneler eğitimi çocuklarının toplumsal olarak yukarı doğru hareketliliği sağlamanın ve yoksulluktan kurtulmalarının yegâne yolu olduğunu düşünmektedirler. Filipinler'in içinde bulunduğu ekonomik durum ve sunduğu imkânlarla baktıklarında çocuklarına iyi bir eğitim verebilmelerinin tek yolunu -çocuklarının eğitim masraflarını karşılamak üzere- göç etmek olarak görürler.

Hong Kong’da görüştüğüm kadın işverenlerin annelik deneyimlerini analiz ettiğim bir sonraki bölümde onlar için de çocuklarına iyi bir eğitim vermenin ne kadar öncelikli olduğunu ortaya koyacağım.

5.2.4. Çocuklarıyla İletişim Kurma

Ailelerinden uzakta yaşayan göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının çocuklarıyla iletişim kurmaları ulusötesi annelik deneyimlerinin önemli bir yönünü oluşturur. Ulusötesi annelik, göçmen kadınların mekânsal ve zamansal sınırları aşarak “hem orada hem burada” olmayı başardıkları bir düzenlemeye işaret eder (Hondagneu-Sotelo ve Avila, 1997). İletişim teknolojilerinin gelişimi ulusötesi annelerin çocukları ile olan iletişimini hem iyileştirmiş hem de kolaylaştırmış; kadınların uzaktan annelik yapma şekillerini de değiştirmiştir.

Göçmen kadınlar çocuklarının yanlarında olmayışlarını teknolojik iletişim araçlarını kullanarak kurdukları iletişim ile telafi etmeye çalışırlar. Francisco (2015: 175) teknoloji zaman ve mekân ile ayrılmış ailelerin dijital hayatlar ile yeni yakınlıklar kurmalarını sağladığını; bu sayede ulusötesi ailelerin hayatlarını birbirlerinden ayrı da olsa bir arada tutmalarının mümkün olduğunu ifade eder. Fiziksel birlikteliğin söz konusu olmadığı ulusötesi aile üyeleri ancak iletişim teknolojileri aracılığıyla yürütülen gündelik faaliyetler sayesinde bir ailenin parçası olabilirler (Madianou, 2016, 185). Pertierra (2005: 26) da ulusötesi ailelerde bilgisayar dolayımı ile iletişim teknolojilerinin kullanımının göç eden Filipinlilerin ülkelerinde geride bıraktıkları hayatlarında “mevcut olmayan varlığı” (absent presence) sağladıklarını öne sürer. İletişim teknolojileri fiziksel olarak ailelerinin yanında olamayan göçmen aile bireylerinin sanal olarak yanlarında olmalarına imkân tanır. Bu kısımda öncelikle iletişimde yaşanan değişime, hangi iletişim araçlarının kullanıldığına değinip bunun ulusötesi hayatları nasıl etkilediğine bakacağım,

daha sonra, iletişim teknolojilerinin ulusötesi annelerin annelik deneyimlerini nasıl etkilediği üzerinde duracağım.

5.2.4.1. İletişim Teknolojilerinde Yaşanan Değişim

Filipin toplumunda hiçbir modern teknoloji mobil telefonlar kadar hızlı ve yaygın bir kabul görmedi (Pertierra, 2003). Göçün bu kadar yaygın olduğu bir toplumda mobil telefonların da benimsenmesi makul görünür. Çoğu göç eden kadın, mobil telefonlar aracılığıyla çocuklarıyla ve geride bıraktıkları aileleriyle daha rahat ve özgür iletişim kurarlar. Filipinler’de yaşanan teknolojik devrim mobil telefonlar ve kontrollü telefon kartlarını pek çok Filipinli için erişilebilir hale getirdiği için aileler çocuklarıyla iletişimlerini sürdürebilmiş; yakınlık ağlarını genişletmişlerdir (Pertierra, 2005). Belki de bu iletişim teknolojilerinin ilerlemesinden en çok fayda görenler ulusötesi anneler olmuş; teknolojinin sağladığı imkanlarla annelik deneyimleri tamamıyla değişmiştir. Mobil telefonların erişilebilirliğinin artmasıyla ulusötesi ailelerin iletişimi daha hızlı ve sık hale gelmiştir; Filipinli göçmen kadınlar mobil telefonların onlara ailelerini uygun oldukları zamanlarda arama özgürlüğü verdiğini ifade ederler (Francisco, 2015: 178).

Mobil telefon patlamasından önce anneler ve geride kalan çocukları arasındaki iletişim seyrek ve pahalıydı ancak mobil telefonların yaygınlaşması aile arasındaki iletişimde ilerleme sağladı (Madianou ve Miller, 2011: 461). Mobil telefonların yaygınlaşmasından önce göçmen kadınlar Filipinler’deki ev telefonlarını (şayet varsa) kamusal telefonlardan arıyordu ve bu aramaların fiyatları oldukça yüksekti. Oysa herkesin kendine ait mobil telefonları istenilen kişinin, istenilen zamanda ve istenilen sıklıkta aranmasını sağladı. Göçmen annelerin çocuklarını bireysel olarak aramaları annelik sorumluluklarını yerine getirmelerini kolaylaştırdı; bu sayede ulusötesi anneler çocuklarının akşam dışarı çıktıktan sonra eve dönüşlerini ve ödevlerini yapıp yapmadıklarını dahi kontrol edebildiler (Madianou ve Miller, 2011: 462).

Mesajlaşma ise Filipinlilerin kendilerini farklı şekillerde ifade etmelerini sağladı; yüz yüze görüşmelerde söylemeyecekleri şeyleri mesaj olarak atmaları ve diğerleriyle daha farklı ilişkilenmeler mümkün oldu (Pertierra, 2005). Pertierra (2003) Filipinler'in dünyanın mesajlaşma başkenti olarak bilindiğini öne sürer. Kanımca ailelerde göçmen bireyler yoğun olduğu için bu ülkede mesajlaşma daha çok tercih edilmektedir. Mobil telefonlardan gönderilen anlık mesajlar göçmenlerin çalışma günlerini fiziksel olarak aksatmıyor, bilgi almak için bir konuşma gerektirmiyor veya iletişim gerekmeden günün herhangi bir saati alınabiliyordu (Lan, 2006). Bu özellikleri de anlık mesajların özellikle göçmenler tarafından tercih edilmesini sağlıyordu. 1980'lerin sonlarında internetin keşfedilmesiyle ve dünya üzerine oluşturduğu muazzam etkiyle birlikte ulusötesi hayat daha da değişti; sanal dünya, iletişim teknolojilerinin göçmenlerin ulusötesi faaliyetlerin içinde olmaları için pek çok imkân yarattı (Francisco, 2015: 179).

Bu araştırmada yaptığım görüşmelerde Filipinli göçmen kadınlar, iletişim teknolojileri açısından, geçmiş ile günümüz imkânlarını kıyasladılar. İletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte annelik deneyimlerinde köklü bir değişiklik olduğunu, günümüzdeki teknolojilerin çocuklarıyla olan iletişimlerinin sıklığını ve kalitesini değiştirdiğini dile getirdiler. Özellikle görüntülü arama teknolojisinin ilerlemesiyle birlikte çocuklarıyla kurdukları iletişimin de çok değiştiğini ifade ettiler. Görüntülü telefonların icat edilmesi iletişimde büyük bir çığır açmıştır zira göçmen kadınlar için ancak iki yılda veya yılda bir kez görebildikleri çocuklarını her gün veya gün aşırı ekranda görebilmek onların özlemlerini bir nebze de olsa dindirebilmiştir.

“Önceleri çok zordu, mektup yazmanız gerekirdi ve mektuplar iki haftada gelirdi. Ucuz olanlar için cevap gelmesini bir ay beklemeniz gerekirdi. İletişim, özellikle uzun mesafeleri aramak çok pahalıydı. Şimdi kendi çocuklarımın çok daha kolay hayatları var. İletişim çok açık isteseler (anneleriyle) 24 saat konuşabilirler.

Onları her zaman görebiliyoruz sadece onlara dokunamıyoruz.” (Nadia, iki çocuk annesi).

Kendi annesi de ev işi ve bakım çalışanı olan Nadia çocukluğundaki deneyimi ile kendi çocuklarının deneyimini kıyaslar. Yıllar önce annesinin onları çok seyrek arayabildiğini; gönderdiği mektupların ulaşmasının haftalar sürdüğünü, ucuz olanlar içinse daha da uzun beklediğini dile getirir. Uluslararası telefon etmenin ise pahalı bir iletişim aracı olduğunu kendi çocuklarının ise çok daha şanslı olduğunu, günümüzdeki teknolojinin her yönüyle geçmişteki iletişimden çok daha iyi olduğunu dile getirir. Nadia tek eksikliğin çocuklarıyla fiziksel temas kuramamak ve onlara dokunamamak olduğunu belirtir.

Benzer şekilde Jenny’nin ev işi ve bakım çalışanı olan annesi de o küçükken önce Singapur’a ardından da Hong Kong’a göç etmiştir. Görüşmemizde kendisinin geçmişte annesiyle olan iletişimini ve günümüzde oğluyla olan iletişimini kıyaslar ve anlatısıyla iletişim teknolojilerindeki ilerlemelerin annelik deneyimlerini nasıl etkilediğini ortaya koyar. Küçüklüğünde annesinin onları aramasını günlerce beklerken günümüz teknolojisiyle oğluyla her gün konuşabilmektedir:

“Ben çocukken annem iki yılda bir gelirdi. Hong Kong’dayken benim mezuniyetim için gelmişti. Birbirimizi sadece arayabiliyorduk. Her Pazar bizi aramasını bekliyorduk. Çünkü bir tek Pazarları arayabiliyordu. Ben küçükken böyleydi, şimdi farklı. Şükrediyoruz. Ne Whatsapp, ne Messenger, ne Skype vardı... Uzun zaman önce mektuplar vardı. [Annem] şimdi bana ne kadar şanslı olduğumu söylüyor. Messenger var, chat’ler var, her gün çocuklarımızı görebiliyoruz. [Annem] bana bizim jenerasyonun şanslı olduğunu söylüyor. Oğlumla konuşabiliyorum, her gün facetime yapabiliyorum. Evdeyken bile...” (Jenny, bir çocuk annesi)

June ise internetin iletişimi kolaylaştırdığını bu nedenle kızlarına duyduğu özlemi biraz da olsa dindirdiğini dile getirir. June günümüzdeki iletişim kurma imkanlarını geçmişle kıyaslar ve geçmişte gönderilen mektupların çok yavaş gittiğini anlatmak için “salyangoz posta” ifadesini kullanır. Günümüzde ise internet iletişimi çok daha hızlı ve anlık bir hale getirmiştir:

“[Hong Kong’da] Arkadaşlarım var. Ev özlemi duymuyorum çünkü internet bağlantımız var. Geçmiş ile kıyaslandığında sosyal medya ile evde kalan ailenizle kolaylıkla iletişim kurabiliyorsunuz; önceden “salyangoz posta” vardı” (June, iki çocuk annesi)

Bu üç anlatı da iletişim teknolojilerinin ilerlemesiyle birlikte ulusötesi annelerin çocuklarıyla iletişim kurma deneyimlerinin eskiye kıyasla ne kadar değiştiğini göstermektedir. Ulusötesi annelerin çocuklarıyla olan iletişimlerini iyileştirdiğini ortaya koyar lakin bu iyileşmenin anne çocuk ilişkisi açısından ideal bir iletişim sağladığı da düşünülmemelidir.

5.2.4.2. İletişim Teknolojilerinin Ulusötesi Annelere Sağladıkları

Mobil telefon teknolojisi pek çok göçmen kadının çocuklarıyla ilişkilerini sürdürmelerini sağlar; çocuklarına zaman ve mekân üzerinden annelik yapmanın yeni yollarını yaratarak bu kadınları güçlendirir (Uy-Tioco, 2007: 253). Yani göçmen annelerden, uzakta da olsalar, iletişim teknolojilerini kullanarak çocuklarının yanlarında olmaları beklenir. Uluslararası iletişim teknolojilerinin gelişmesi göçmen kadınların uzaktan annelik yapma şekillerini de değiştirmiştir. Göçmen kadınlar iletişim teknolojilerinin anneliklerinin kaçınılmaz bir yönü olduğunu kabul ederler; bu sayede ülkeler arası yaptıkları anneliklerinin “gerçek” bir annelik deneyimine dönüştüğünü, kendilerini “tam bir anne” gibi hissettiklerini ifade ederler (Madianou, 2012: 290).

Madianou (2012) çalışmasında çocuklarına uzaktan annelik yapan Filipinli kadınların iletişim teknolojileri ile geride bıraktıkları aile hayatları üzerinde kontrol sahibi olarak güçlenmelerinin yanı sıra kendilerini geçmişe kıyasla “tam” bir anne gibi hissettiklerini, çocuklarını görmekten ve çocuklarının kendilerini onlara bakan ve geçimlerini sağlayan kişi olarak tanımlarından memnuniyet duyduklarını ifade etmişlerdir. Aynı çalışmada tüm katılımcılar çocuklarıyla iletişimin onlara yaptıkları para transferi kadar önemli bir annelik pratiği olduğunu belirtmişleridir.

5.2.4.2.1. Filipinler’deki Gündelik Hayata Katılma

Levitt (2001, 22) iletişim teknolojilerinin göçmen kadınların aileleriyle iletişimlerinin anlık olmasını sağladığını ve sıklığını artırdığını bu sayede onların günlük hayata geçmişten çok farklı bir şekilde dahil olmalarına imkân tanıdığını öne sürer. Cep telefonları göçmen kadınların ailelerinin ve çocuklarının hayatlarına katılmalarını sağlamıştır. Pertierra (2005) yaptığı araştırma ışığında Hong Kong’da yaşayan annelerin Ilocos²⁶’ta yaşayan ailelerinin gündelik karar alma mekanizmalarına katıldıklarını; gönderdikleri para transferlerini nasıl kullanacaklarına dair talimat verdiklerini ve ailesel sorunlar konusunda tavsiyede bulunmak üzere mesaj attıklarını öne sürer. Horst (2006) da mobil telefonlar sayesinde göçmenlerin ailelerinin gündelik ilişkilerine dahil olduklarını ifade eder.

Anlık mesajlar göçmen kadınların hayatında önemli bir yer tutuyorken Francisco (2015: 184) gelişen webcam teknolojisi sayesinde yurt dışında yaşayan göçmen aile üyelerinin kameradan da olsa birbirlerini görebildiklerini ve annelerin fiziksel konumları nedeniyle çocuklarına veremedikleri bakımı kameradan sunduklarını ve aile bireyleri arasında karşılıklı bir yakınlık oluşturulduğunu ifade eder. Webcam’lerin sağladığı

²⁶ Filipinler’in Kuzey’inde bir şehir.

görsellik sayesinde uzakta da olsa göçmenlerin var olma dinamikleri kolaylaşır zira kamera sayesinde evde neler olduğunu izler, şahit olur ve anlarlar (a.g.e).

“Üç saat dört saat... Burada yatsam da onları izliyorum ve soruyorum. Orada olanları yakalamaya çalışıyorum. Orada olmayı hayal ediyorum.” (Jane, dört çocuk annesi)

Jane hafta sonları izin gününde kiliseye gittikten sonra odasına döndüğünü ve Filipinler'deki ailesine bağlanmak üzere kamerasını açtığını söyler. Belirli bir süre geçip sohbetlerini bitirdikten sonra artık konuşmasalar da kamerayı kapatmadığını, yatağında uzandığı yerden evinde olup biteni izlediğini anlatır. Kameradan orada olanları takip eder ve çocuklarına, eşine sorular sorar ya da bazı şeyleri nasıl yapmaları gerektiğini anlatır veya onları uyarır. Kameradan izlerken bir yandan da orada olduğunu hayal eder. Linda'nın kızıyla olan diyalogu ise göçmen annelerin görüntülü konuşmalar sayesinde sanki oradaymış gibi çocuklarıyla sohbet ettiklerini ve gündelik hayata katıldıklarını yansıtır:

“Ona [kızına] ‘Saçını değiştirmişsin sana yakışmamış, lütfen değiştir saçını’ diyorum ‘Üniformam nasıl?’ diye sorduğunda ‘Biraz kısa’ diyorum. ‘Tamam değiştiriyorum’ diyor. ‘Çoraplarım nasıl?’ diye soruyor. Orada değilsin ama bunları soruyor sana.” (Linda, bir çocuk annesi)

5.2.4.2.2. Çocuklarını İzleme

“Sınırlar ötesinden annelik yapan” göçmen kadınlar teknolojiyi süpervize etmek, izlemek ve iletişim kurmak için kullanırlar (Tungohan, 2013). İletişim teknolojileri sayesinde çocuklarını veya onlara bakan kişileri arayıp, çocuklarının ne yediklerini, kaçta uyuduklarını, okula gidip gitmediklerini ve ödevlerini bitirip bitirmediklerini sorduklarını, bu sayede onların günlük hayatlarını izlediklerini ve onları kontrol ettiklerini ifade ederler. Gelişen iletişim teknolojileri sayesinde göçmen anneler “uzaktan

yoğun anneliği” deneyimleyebilirler. (Madianou ve Miller, 2011: 463). Mobil telefonlar başka iletişim araçlarıyla mümkün olmayacak şekilde annelerin çocuklarının hayatına dahil olmasını ve ev içinde mikro yönetim yapılmasını kolaylaştırır (464). Çocuklarından ayrı yaşayan göçmen anneler evlerinde mikro yönetim yapmak ve çocuklarının nasıl yetiştirildikleri üzerinde kontrol sahibi olmak isterler; bu onları güçlendirir (Madianou, 2012: 290).

Görüştüğüm Filipinli göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının büyük çoğunluğu çocuklarıyla hemen her gün telefonla konuştuklarını, çocuklarından uzakta yaşadıkları ve onlarla uzun aralıklarla görüşebildikleri için çocuklarıyla kurdukları iletişimin uzaktan annelik deneyimlerini şekillendiren en önemli unsur olduğunu dile getirdiler. Çocuklarından uzak yaşadıkları için iyi bir anne olmanın en önemli unsurunun çocuklarıyla kurdukları iletişim olduğuna inanırlar:

“[Oğlumla] her akşam konuşuyorum. İşten sonra arıyorum onu. Onun ne yaptığını izlemek istiyorum. Duş alırken, yemek yerken ve hatta okula giderken bile görüşüyoruz... Ben diğer taraftayım. Bu sayede onlara da bakıyor gibiyim.”
(Jenny, bir çocuk annesi).

“Her gün saat 15:30’da eşimi arıyorum ve küçük kızı okuldan almasını söylüyorum. Buradan yönetmeye çalışıyorum. İşverenime telefonumu gün içerisinde bırakamayacağımı söyledim; o benim çocuğumu izleme yöntemim.”
(Jane, dört çocuk annesi)

Anlatılardan gördüğümüz gibi hem Jenny hem Jane telefonla iletişimi çocuklarını izlemek amacıyla kullanırlar. Jenny her gün işi bittikten sonra oğlunu arar ve onun her anını izlemek istediğini dile getirir. Ekranın öteki tarafından oğlunun neler yaptığını izler; orada olmayı hayal ederek... Jane de işe girerken tek şartının telefonunu gün boyu yanında taşıması olacağını işverenine bildirmiştir. Jane her gün aynı saatte eşini arar ve kızını okuldan almasını söyler. Ancak iletişim teknolojileri sayesinde kurulan iletişim her

zaman anne çocuk arasında istenilen yakınlığın sürdürülmesini sağlamayabilir. Parreñas (2005: 333) iletişim teknolojilerinin gelişmesine rağmen göçmen kadınların çocuklarıyla “tam” bir yakınlık kuramadıklarını; zira ulusötesi aile üyelerinin fiziksel temasın verdiği duygusal güven ve fiziksel yakınlığın verdiği aşinalığa erişemediklerini iddia eder.

“Çoğunlukla, onları arıyorum, her saat her dakika mesaj çekiyorum. İletişim harika. Ancak artık bana yakın olmadıklarını farkediyorum. Ne zaman Filipinler’e gitsem bizimle kalmak istemiyorlar. Alışveriş merkezine gidiyoruz, restorana gidiyoruz ama sonra eve annemle kalmaya dönüyorlar. Eskiden böyle değildi. Büyük kızım on üç yaşında olacak. Bana çok yakın değil. Ergenler rehberliğe ihtiyaç duyuyorlar. İletişimimiz artık iyi değil. Bana yakın değil, benimle sohbet etmeye açık değil.” (Vera, iki çocuk annesi)

Vera kızlarıyla sık sık iletişim kurduğunu ifade etse de o eski yakınlığı bulmadığını dile getirir. Kızlarıyla arasına mesafe girdiğini hissederek. Büyük kızının ergenliğe girdiğini ancak onunla iletişim kurmaya sohbet etmeye açık olmadığını belirtir; bu onu endişelendirir. Zira ergenlik kızının annesinin rehberliğine ihtiyaç duyduğu bir dönemdir; oysa o kızlarından uzaktır ve iletişimleri istediği gibi değildir. Vera görüşmemiz boyunca artık kesin olarak Filipinler’e dönmek ve kızlarının yanında olmak istediğini ancak işverenini zor durumda bırakmak istemediği için, ona söylemek için doğru zamanı beklediğini ifade eder.

Teknolojinin ilerlemesi her ne kadar ulusötesi annelerin deneyimini olumlu yönde değiştirmişse de çocuklarıyla kurdukları iletişim her zaman ideal olmayabilir. June’un ifade ettiği gibi çocuklar da her zaman anneleriyle görüntülü telefonla konuşmaya çok hevesli olmayabilirler ya da paylaşımlar sınırlı olabilir. O nedenle görüntülü telefon konuşmalarının ideal anne çocuk ilişkisi yarattığını düşünmek de yanıltıcı olacaktır:

“Sadece arıyorum, görüntüsüz... Çünkü tavanı görüyorum. ‘Daha sonra arar mısın anne?’ Rahatsız edilmek istemiyor. Annem de rahatsız etme sonra ara diyor.

Ancak sesini duyabiliyorum o kadar. Ama büyük kızıyla her gün iletişim kuruyoruz, sohbet ediyoruz. (June, iki çocuk annesi)

Iris ise oğluyla hiç yakın olmadıklarını, iletişimlerini bir türlü düzeltemediklerini dile getirir. Oğlunu bir yaşındayken Filipinler’de annesine bırakmış ve göç etmiştir. Bir yıl Ortadoğu’da, dört yıl Singapur’da, on yıl da Hong Kong’da çalışmış olan Iris on beş senedir evinden ayrıdır. Kontrat bitimlerinde Filipinler’e dönmüş olsa da şu an on sekiz yaşında olan oğlundan uzun yıllar ayrı kalmıştır ve artık oğluyla rutin bir iletişimi yoktur. Oğluyla yakın olmadığını ifade eder ve ona hak verir. Oğluna bakmadığı, onu kendisi büyütmediği için birbirlerine uzaktırlar. Annelerin göç etmesinden en çok çocukların etkilendiğini, Filipinler’de kadınlar göç ettiğinde pek çok ailenin kendi ailesinin yaşadığını dile getirir. Geçmişe baktığında oğlu bebekken göç ettiği için pişmanlık duyduğunu söyleyen Iris bu kararından ötürü kendini suçlar ancak o dönemde çok genç olduğunu ve fazla bir seçim şansı olmadığını, ailesini geçindirmek zorunda olduğunu da ifade eder:

“Oğlumla ilişkim zor; onunla yakın değiliz çünkü ona ben bakmadım. Pek çok Filipinli kadın ailelerini desteklemek için yurt dışına gidiyorlar ve hepsi benim durumumda. Çocuklarına yakın değiller ve aileleri dağılmış. Etkilenen hep çocuklar oluyor. Ben oğluma yakın değilim. Bazen bana bir şey anlatmak istiyor ama utanıyor. Yanlış birşey yaptığında bağırıyorum, bırakıyorum, anlıyorum onu.” (Iris, bir çocuk annesi)

Parreñas (2005) iletişimin herkes için aynı koşulda gerçekleşmediğini, aileleri teknolojik alt yapıdan mahrum olan, Filipinler’in kırsal bölgelerinde yaşayan göçmenlerin bu teknolojilerden yeterince faydalanamadıklarını savunur. Ekonomik eşitsizlikler ve sınıfsal konum nedeniyle her göçmenin ve her ailenin yeni teknolojilere erişemediğinden söz eder. Parreñas (2014: 430) Filipinler’in teknolojik alt yapı eksiklikleri, göçmenlerin kaynak yetersizliği ve çalışma koşullarının müsait olmaması

nedeniyle bazı göçmenlerin ve ailelerinin bu teknolojilere erişemediğini, bu nedenle iletişimin herkes için aynı koşullarda gerçekleşmediğini öne sürer:

“9’da işimiz bitiyor 9:30’da uyuyana kadar (uyumamızı istiyorlar) otuz dakika kocamla konuşuyorum ‘nasıl çocuklarım?’ [diye soruyorum] Çünkü bu da bizim aile zamanımız; çocuklarım çoktan uyumuş oluyor.” (Marisol, üç çocuk annesi)

Marisol de anlatısında mesai saatlerinin iletişim kurma olanaklarını kısıtladığını dile getirir, işlerini bitirip ancak akşam dokuzda ailesini arayabilen Marisol’ün çocukları çoktan uyumuş olur, o da bu nedenle sadece eşiyile konuşabilir, çocuklarının nasıl olduğunu ona sorar. Görüştüğüm göçmen ev işi ve bakım çalışanları işverenlerin gün içerisinde çocuklarla ilgilenirken telefonla konuşmalarını istemediğini de ifade ederler. Mesai saatleri çocuklarıyla iletişimini önemli ölçüde etkiler; bu nedenle çoğu göçmen kadın çocuklarıyla sadece hafta sonları konuşabilmektedir.

“İyi anne olmak; çocuklarıma iletişim aracıyla rehberlik etmek ve onların ihtiyaçlarını karşılamak demek. Her gün okula gitmeden onlarla konuşuyorum Uzakta da olsam, çocuklarımla konuşmak, onlara ne iyi ne kötü anlatmak ve bana açık olmalarını sağlamak için elimden gelenin en iyisini yapıyorum. Yanlarında olmadığınız zaman iletişim zor. Ne yaptıklarını bilmiyorum. Ailem ve akrabalarım benim gözlerim. Onlar bana kızların şunu yapıyor diyorlar.” (Emma, dört çocuk annesi)

Emma, da iyi bir anne olmanın çocuklarıyla kurduğu iletişim aracılığıyla onlara iyi ve kötüyü anlatmak, rehberlik edebilmek olduğunu dile getirir. Ancak uzaktayken çocuklarıyla iletişim kurmanın zor olduğunu düşünür ve kızlarının ne yaptığını onlara bakan anne ve babasından öğrendiğini “ailem ve akrabalarım benim gözlerim” sözleriyle ifade eder. Her ne kadar her gün okul öncesinde kızlarıyla konuştuğunu söylese de aralarındaki mesafe nedeniyle istediği iletişimi kuramadığı izlenimini yaratır. Görüştüğüm tüm Filipinli anneler iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin annelik deneyimlerini

değiştirdiğini kabul ederler ve çocuklarıyla kurdukları düzenli iletişime çok önem verirler ancak yine de çocuklarına uzaktan annelik yapmak kolay değildir. Küçük yaşlardaki çocuklarla görüntülü konuşmak daha kolayken çocukların yaşları büyüdükçe iletişim kurmak daha zorlaşır. Özellikle ergen yaştaki çocuklar ile yüzyüze bile iletişim kurmak zorken annenin uzakta olması iletişimi daha da zorlaştırır. Pek çok anne çocuklarının ergenlik çağından önce Filipinler'e dönmek istediklerini dile getirirler.

5.2.5. Çocuklarıyla Birlikte Zaman Geçirme

Toplumda egemen olan annelik ideolojileri annelerin çocuklarla birlikte olması gerekliliğini dayattığı için göçmen kadınlar kendi annelikleri hakkında çelişkili düşüncelere sahiptirler. Aslında iyi bir anne olma idealiyle çocukları için fedakarlık yapan ve göç eden bu kadınlar, çocuklarının yanında olmadıkları, onlara kendileri bakamadıkları için kendi annelik deneyimlerine uymasa da anneliği anne çocuk yakınlığıyla yanında olmaları üzerinden tanımlarlar, bu nedenle de kendilerini iyi anne olarak görmez veya kısmen iyi anne olduklarını düşünürler. Çocuklarının ekonomik ihtiyaçlarını sağladıkları için kendilerini iyi anne olarak görürken çocuklarının yanlarında olmadıkları, onlarla vakit geçirmedikleri için iyi bir anne olmadıklarını düşünürler:

“Onlar için zamanım yok. Beni öznlüyorlar, ben eksiyim. Ben ihtiyaçlarını sağlama anlamında iyi bir anneyim. Ama onlar için zamanım olmadığından iyi bir anne değilim.” (Jane, dört çocuk annesi)

Jane'in anneliğiyle ilgili çelişkileri vardır. Hem çocuklarının ihtiyaçlarını sağladığı için kendini iyi bir anne olarak görür hem de çocuklarının yanında olamadığı, onlara bir zaman ayıramadığı için iyi bir anne olmadığını düşünür.

Madianou (2012) göçmen kadınların çocuklarının ülkelerinde kalması ve işlerinin göç ettikleri şehirde olmasına bağlı yersiz yurtsuzlaşmanın, onlarda “vurgulanan ikirciklik” (accentuated ambivalence) durumu yarattığını öne sürer, anne kimliği ve

alışan kimliği kadınları iki farklı yöne doğru ekiştirir. Göç eden kadınlr bir yanda çocuklarına olan sevgileri diğer yanda onların geleceği için daha iyi ücretler kazanma fırsatları arasında ikircikli bir durumda kalırlar. Oysa göç ederek yaptıkları seçim çocuklarına sevgisizliklerini göstermez; aksine anneler çocuklarına olan sevgilerinden ve onların ihtiyaçlarını karşılamak arzusu ile g ederler.

Bu çelişkiler görüştüğüm göçmen kadınlrın çoğunun anneliği ikircikli bir deneyim olarak ifade etmesine yol açar; çocuklarına karşı annelik sorumluklarını yerine getirdiklerini düşünseler de kendi annelikleri konusunda çelişkili düşünceler taşırlar. Ekonomik olarak evi geindirdikleri ve çocuklarının ihtiyaçlarını karşıladıkları için kendilerini iyi anne olarak görürken çocuklarının yanlarında olamadıkları, onlarla vakit geçiremedikleri için iyi bir anne olmadıklarını dşnrlar.

“İyi bir anne miyim bilmiyorum. Çocuklarıma gidebildiğim sürece onlar benimle konuşabilir. İyi anne olmanın farklı türleri var gibi. Galiba ben değilim. ocuklarımla değilim şimdi, ama bunu onlar için yapıyorum.” (Grace, iki ocuk annesi)

Grace de farklı “iyi annelik” anlayışları olduğunu düşünür; bu özgürleştirici bir yaklaşımdır. Zira elinden en iyisini yapmaya çalışan ve çocuklarını geride bırakmak pahasına da olsa göç eden bu kadınlr toplumda egemen (anne ocuk birlikteliğini zorunlu gören) iyi annelik anlayışları nedeniyle kendilerini bu idealden uzakta grrlar.

Grace çocuklarıyla birlikte olmadığı, onlarla vakit geçiremediği için kendini iyi bir anne olarak görmez. Oysa oğullarının ihtiyaçlarını karşılamak, iyi okullara gitmelerini sağlamak için g etmiştir. Ayrı olmalarının sebebi oğullarına daha iyi bir hayat sunma istediğidir ama yine de kendi anneliğiyle ilgili olarak çelişkiler yaşar. Kadınlrın geleneksel anneliğin kendilerinden beklediği çocuklarının yanında olup onları yetiştirme dayatmasına karşı direnmeleri gerekir.

“Kendime soruyorum, oğluma iyi bir anne olabildim mi? Onunla çok fazla zaman geçiremedim. Bir yaşından beri ondan hep uzakta çalıştım. Yakınlık önemli. Oğluma fiziksel olarak değil ama duygusal olarak bağlıyım. Biliyorsunuz çocuklar annelerinin varlığına ihtiyaç duyarlar. Konuşmasalar bile anneleriyle birlikte vakit geçirmek isterler. İçlerinde annelerini, annelerinin şefkatini isterler. Hislerinden konuşmayı isterler” (Rachel, bir çocuk annesi).

“Eğer bir anneyseniz çocuklarınıza zaman ayırmalısınız. Zaman, çocuğuna verebileceğin en güzel şey... Benim kızım büyüyor ve ben onunla değilim. Para herşeyi alabilir ama iyi değil. Eğer anneysen zaman en iyisidir. Aranızda bağ oluşur. Eğer anneysen elin çocuğunun üzerinde olmalı. Onun için yemek yaparsan zaman vermiş olursun. Birlikte oynarsınız, ona iyi ve kötünün ne olduğunu öğretirsin” (Linda, bir çocuk annesi).

“Benim için iyi anne olmak onlara [çocuklara] bakmak, onlarla olmak demek. Onlarla konuşabilirim, onlara sorunun ne olduğunu sorabilirim, onlara yardım edebilirim... Ne yaptıklarını, nasıl olduklarını sorabilirim. [Onlarla] oynayabilirim, dışarı çıkabilirim ailede zaman geçirmek önemli. Parayla ilgili değil. Benim burada onlar için çalıştığımı biliyorlar.” (Nora, iki çocuk annesi)

Çocuklarından uzak olma ve onlara zaman ayıramama ulusötesi anneler için zordur ancak göçmen kadınlar bu ayrılıklarla başa çıkmak için “her iki tarafta yaşamak” yani bedeninin bir yerdeyken ruhunun ötekinde olması gibi bir yol bulurlar (Bocaggni, 2012). Göçmen anneler çocuklarından ayrı yaşasalar da onlara zamana ayırmanın önemli olduğunu düşünürler ve bir yolunu bulup onlara yanlarında olduklarını hissettirirler.

5.3. Kadın İşverenlerinin Annelik Deneyimleri Hakkındaki Görüşleri

Araştırmanın ana argümanlarından biri olarak Filipinli ev işi ve bakım çalışanları ile kadın işverenlerinin annelik deneyimlerinin ilişkisel olduğunu öne sürdüm. Göçmen kadınlar kendi çocuklarına uzaktan annelik yaparken çocuklarına baktıkları kadın işverenler de onlardan aldıkları destek sayesinde yoğun annelik ideallerine ulaşırlar. Bu, aynı evde yaşayan ve her gün karşılaşan kadınların annelik deneyimlerinin ilişkisel olduğunu, birbirlerinin annelik deneyimlerinden etkilendiklerini ve anneliklerini birbirleriyle kurdukları ilişki üzerinden de inşa ettikleri anlamına gelir. Bu kısımda kadınların annelik deneyimlerinin ilişkisel boyutunu anlamak için Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının kadın işverenlerinin annelik deneyimlerini nasıl gördükleri üzerinde duracağım.

Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarından bazıları kadın işverenlerinin anneliğini çocuklarına zaman ayırıyorsa ve çocuklarıyla ilgileniyorsa takdir ederler. Kadın işverenlerinin zaman darlığı içerisinde çocuklarıyla ilgilenmelerini ve onlara zaman ayırmalarını olumlu bulurlar. Rachel kadın işverenin çocuklarına zaman ayırdığı ve elinden gelenin en iyisini yaptığı için iyi bir anne olduğunu düşünür:

“Çocuklarına iyi bakıyor. Elinden gelenin en iyisini yapmaya çalışıyor. Yoğun da olsa çocuklarına zaman ayırıyor.” (Rachel, bir çocuk annesi)

Vera da kadın işverenin çocuklarıyla arasındaki ilişkiyi onlara zaman ayırdığı için olumlu bulur. Kızlarına çocukluklarında yeterince zaman ayıramadığını söyleyen Vera, kadın işverenin oğluna her akşam kitap okumasının çok hoşuna gittiğini, şimdi yeniden anne olsa çocuğuna her akşam kitap okuyacağını ifade eder.

Jenny ise kendi annelik deneyimiyle kadın işverenin annelik deneyimi arasında paralellik kurar.

“İşverenim çocuklarına ‘Biz sizin ihtiyaçlarınızı karşılamak için, size giysi almak, sizi okula göndermek için çalışıyoruz’ dediğinde bunun bir anne olarak benim için

de aynı olduğunu düşünürüm. İşverenim de benim gibi hissediyor derim.” (Jenny, bir çocuk annesi)

Kendisi de Hong Kong’da çalışırken Filipinler’de yaşayan oğluna bakması için bir bakıcı istihdam ettiğini ifade eder. Benzer şekilde işvereni de çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak için çalışırken kendi yokluğunda çocuklarına bakması için bir bakıcı istihdam eder. Bu benzerlik oğlundan ayrı yaşayan Jenny’i biraz da olsa rahatlatır. Bu anlatılardan göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının kadın işverenlerinin annelikleri üzerinden kendi annelikleriyle ilgili bir düşünce oluşturduklarını da görüyoruz.

Görüşüğüm Filipinli ev işi bakım çalışanlarından bazıları da çocuklarıyla yeterince ilgilenmedikleri, çocuklarına yeterince zaman ayırmadıkları veya çocuklarına seslerini yükselttikleri için kadın işverenlerini eleştirdi. Filipinli yardımcılar kadın işverenlerinin çocuklarının bakımıyla daha ilgili olmalarını beklediklerini ancak işverenlerinin çocuklarıyla yeterince ilgilenmediklerini, çocuklarının bakımında kendilerine çok bağımlı olduklarını dile getirdiler. Hazel kadın işverenin çocuklarına bakma konusunda yeterince çaba sarf etmediğini, pek çok konuda kendisine bağımlı olduğunu ifade eder onun bu yaklaşımını eleştirir:

“Çocuklarına o [kadın işveren] bakmalı, yardımcın olsa da onun yapması gerekir. Yardımcı sadece yardım eder, her şeyi onun [yardımcı] üzerine yıkamazsınız. Yardımcı için de zor. Anneler çocuklarından ayrıldıklarında acı çekiyorlar. Bence yeterli değil yaptığı. Çünkü yardımcısına çok bağımlı. Çocuklara oyuncaklar alıyor, istedikleri her şeyi alıyor. Ancak onlara bakmıyor. Ben yardımcı olarak çocuklara annelerinden daha çok bakıyorum.” (Hazel, bir çocuk annesi)

Nora’nın söylediğı de ilginçtir; aslında kendisi kadın işverenine yardım etmek için işe alınmıştır ancak çocuk bakımında işvereni ona yardım eder:

“Onlarla sürekli oynuyorum. Bazen annelerine değil bana koşarlar. Onları yıkarım. Büyük olanı uyuturum. Anneleri bana yardım eder. Eğer yemek yapıyorsam banyosunu yaptırır.” (Nora, iki çocuk annesi)

Bu konuda gündeme gelen bir başka nokta ise kadın işverenlerin çocuklarına seslerini yükseltmeleriydi. Linda işverenin kızına katı davrandığını ödevini yapmadığı için hem kızını hem de kendisini azarladığını ifade eder:

“Benden farklı. Ben kızıma bir şans veriyorum. ‘Ödevini yap’ diyorum. O [kadın işveren] bağılıyor. O bir çocuk. Sadece ödevini yapmasını söyle ona. Bağırmaya gerek yok. Bazen asansörde bağılıyor biz evden duyuyoruz.” (Linda, bir çocuk annesi)

Linda işverenin ödev yapma konusunda kızına karşı katı tutumunu eleştirir ve doğru bulmaz; onun çocuğuyla daha sakin konuşması gerektiğini düşünür. June ise kadın işvereni oğluna karşı sabırsız olduğu, kolayca sinirlendiği ve sesini yükselttiği için eleştirir:

“Bir anne olarak ben, ondan [kadın işverenden] çok farklıyım. Çocuğa nasıl bakacağını, onunla nasıl oynayacağını veya onunla nasıl geçineceğini bilmiyorum. Kolayca sinirleniyor ve çocuğa bağılıyor. Ona ‘Oğluna hemen bağırma’ demek istiyorum ama diyemiyorum.” (June, iki çocuk annesi)

Göçmen yardımcıların kadın işverenlerini eleştirdiği bir başka husus da çocuklarına zaman ayıramamamalarıydı. Hem Linda hem Emma kadın işverenlerini çocuklarıyla yeterince ilgilenmedikleri, onlara yeterince vakit ayırmadıkları, zaman ayırdıklarında da çocuklarla ilgilenmek yerine telefonlarına baktıkları için eleştirirler.

“İlgili (hands-on) bir anne değil. Ben de bir anneyim eğer anneysen çocuğuna zaman ayıracaksın. Tatillerde erken kalkarım, tırnaklarını keserim, onunla oynarım. Onun [kadın işverenin] telefonu elinden düşmüyor. Başka birşey yapmıyor. Hafta sonu evde. Eğer anneysen kızınla oynamalısın. Kıskanmıyorum

ama çok şanslılar; çocuklarıyla aynı evde yaşıyorlar ancak onlar için zamanları yok. Herşeyde yardımcılara güveniyorlar. Paraları olduğu için şanslılar, çocukları yanlarında; neden zamanları yok? Bizim gibi değiller. Biz uzaktayız ama çocuklarımıza “günün nasıl geçti?, ödevini yaptın mı?, okul nasıl?” diye sormak için bir zaman bulmaya çalışıyoruz. (Linda, bir çocuk annesi)

“Beni en çok endişelendiren çocuklarına zaman ayıramamaları. Patronum [kadın işverenim] gzmeyi seviyor. Beni arıyor “Bu akşam eve gelmiyorum; dışarda yiyeceğim.” diyor. Evde olursa çocukları o yatırıyor ama olmadığında ben yatırıyorum. En küçük olan bana daha bağlı. Sabahları uyanınca kapıma geliyor ve beni bekliyor. Sabah işe gitmeden çocuklarıyla daha çok zaman geçirmesini istiyorum ama bu olmuyor. Kalkıyor, hazırlanıyor ve işe gidiyor. Akşam da sekizde eve geliyor. Çocuklarıyla daha çok zaman geçirmesi gerek telefona veya başka bişeye bakamadan.” (Emma, dört çocuk annesi)

5.4. Bölüm Sonucu

Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının anlatılarından örüntüler çıkarmaya çalışsam da görüştüğüm her kadın biriciktir; her kadının annelik deneyimi, seçimleri ve gelecek hayalleri farklıdır. Bu da bize onların birer fail olduklarını ve kendi seçimlerini yaptıklarını gösterir. Bu bölümde öncelikle Filipinler’de kadınların emek göçünün devlet eliyle nasıl kurumsallaştırıldığını ve neden ülkenin ekonomik darboğazdan kurtulması için bir strateji olarak görüldüğünü anlattım. Ailenin Filipin toplumu için öneminden, kadının ailedeki yerinden ve anneliğin toplumdaki anlamından söz ettim.

Araştırmanın bu ayağındaki ilk bulgum Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının göç ettikleri için annelik deneyimlerinin dönüştüğü ve “iyi annelik” anlayışlarını yeniden inşa ettikleridir. Filipinli kadınlar yoksulluktan kurtulmak ve ailelerini geçindirmek için göç

etmeyi olağan gördüklerini ifade ettiler. Bir diğer bulgu ise Filipinler’de kalmak yerine göç ederek çocuklarına daha iyi bir eğitim ve gelecek sunabileceklerini ve daha “iyi anne” olabileceklerini düşündükleridir. Görüştüğüm Filipinli kadınlar, “iyi anneliği” göç ederek yaptıkları fedakârlık, çocuklarının ihtiyaçlarını karşılama, daha iyi eğitim almalarını sağlama, çocuklarıyla düzenli iletişim kurma ve çocuklarına zaman ayırma (fiziksel olarak mümkün olmasa da) olarak tanımladılar. Önemli bir başka bulgu ise Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının annelik anlayışlarının çelişkiler barındırdığı, anneliği ikircikli bir şekilde yaşadıklarıdır. Çocuklarından ayrı yaşadıkları, özel günlerini kaçırdıkları, iyi ve kötü zamanlarında yanlarında olamadıkları için kendilerini “iyi anne” olarak görmediklerini ancak çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak ve onların iyi bir eğitim alması için göç ettikleri için de “iyi anne” olduklarını ifade ettiler.

Çocuklarından ayrı yaşamak, geliştirilen bu annelik stratejileri ve çocuklarına “iyi bir anne olmak” arasında sağlanan bu uzlaşının her zaman pürüzsüz olmadığını, göçmen kadınları mağdur olarak görmeden onların yaşadıkları zorlukların da anlaşılması gerektiğini düşünüyorum. Bir başka bulgu ise göçmen kadınların yeni annelik anlayışları inşa ediyor olmaları veya ulusötesi annelik stratejileriyle çocuklarına uzaktan annelik yapmaları, ailelerini geçindirmek ve ülkelerinin ekonomilerini düzeltmek için göç etmelerinin ideal bir annelik deneyimi olduğu anlamına gelmediğidir. Görüştüğüm çoğu Filipinli kadın çocuklarını özlemekte, göç deneyimini geçici olarak görmekte, bir veya iki kontrat (iki veya dört sene sonra) daha yapıp, biraz daha para biriktirip ülkelere dönmeyi ve aileleriyle yaşamayı planlamaktadır. Çoğu Filipinli kadın göçü ve çocuklarına uzaktan anneliği geçici bir strateji olarak görmektedir.

Son olarak, bazı Filipinli ev işi ve bakım çalışanları kadın işverenlerinin annelik deneyimlerini çocuklarına zaman ayıramadıkları, çocuklarının bakımıyla yeterince ilgilenmedikleri, yardımcılara bağımlı oldukları ve çocuklarına seslerini yükselttikleri için eleştirdiler. Bazı göçmen yardımcılar ise kadın işverenlerini iş yoğunluklarına

rağmen çocuklarına zaman ayırabildikleri, çocuklarının bakımıyla ilgilendikleri ve onlarla kaliteli vakit geçirebildikleri için takdir ettiler. Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının kadın işverenlerinin annelik deneyimleriyle ilgili görüşleri farklı anneliklerin nasıl ilişkisel olarak inşa edildiğini anlamamızı sağladı.

BÖLÜM 6

KADIN İŞVERENLERİN ANNELİK DENEYİMLERİ

Küreselleşmenin ve uluslararası göçün farklı sınıf ve etnisiteden kadınların annelik deneyimlerini nasıl değiştirdiğini anlamaya odaklandığım bu araştırmanın ikinci ayağı Filipinli göçmen ev işi ve bakım çalışanlarını istihdam eden kadın işverenlerin annelik deneyimlerini anlamaktır. Bu bölümde araştırma kapsamında yaptığım görüşmelerde Hong Kong’da yaşayan Çinli ve *expat* kadınların annelik deneyimleri ile ilgili olarak ulaştığım bulguları paylaşacağım. Araştırmamda Hong Kong’da yaşayan Çinli ve *expat* kadınların annelik deneyimlerinin yoğun annelik ideolojisi Hays (1996) çerçevesinde şekillendiğini gördüm. Ortaya koyduğum ilk bulgu küresel bir şehirde yaşayan Çinli ve *expat* kadınların anneliklerinin göçmen ev işi ve bakım çalışanı istihdam etmeleriyle dönüştüğüdür. *Expat* kadınların annelik deneyimleri küresel bir şehre göç etmiş olmalarıyla dönüşür. İkinci bulgu ise çalışan ve çalışmayan kadınların, yoğun annelik ideolojisi çerçevesinde çocuk yetiştirme ideallerine yardımcılarından desteğiyle ulaştıklarıdır. Kariyerlerini de sürdürseler, kendilerine ve çocuklarına vakit ayırmak için çalışmasalar da kadınlar “iyi annelik” anlayışlarını şekillendiren yoğun annelik ideolojisi çerçevesinde çocuklarını yetiştirirken yardımcılarından destek alırlar. Üçüncü bulgu kadın işverenlerin annelik deneyimlerinde çocukların eğitiminin ön plana çıkmasıdır. Kadın işverenler yardımcılarından fiziksel annelik işlerini beklerken çocuklarının duygusal ve zihinsel gelişimiyle ilgili işleri kendi üzerlerine alırlar. Dördüncü bulgu da kadın işverenlerin anneliklerinin yardımcılarıyla müzakere ettikleri önemli bir alan olduğudur.

İlk kısımda Hong Kong’da çalışan kadınların, ikinci kısımda ise çalışmayan kadınların annelik deneyimlerine ilişkin bulguları ele alacağım. Üçüncü kısımda kadın işverenlerin “iyi annelik” anlayışları ile ilgili olarak ulaştığım bulguları sunacağım.

Dördüncü kısımda ekonomik olarak ayrıcalıklı sınıflardan olan kadınların annelik deneyimlerinin Hong Kong'daki rekabetçi çocuk yetiştirme pratiklerine göre nasıl şekillendiğini, çocukların eğitiminin kadınların anneliğindeki yerini ve kaplan anneliği anlatmaya çalışacağım. Beşinci kısımda kadın işverenlerin göçmen ev işi ve bakım çalışanlarından aldıkları desteğin annelik deneyimleri üzerinde nasıl bir etkisi olduğunu ele alacağım. Altıncı kısımda ise kadın işverenlerin anneliklerini, istihdam ettikleri göçmen ev işi ve bakım çalışanlarıyla nasıl müzakere ettiklerini tartışacağım. Yedinci kısımda ise yardımcıların annelik deneyimlerini, çocuklarına uzaktan annelik yapmaları hakkındaki görüşlerini ele alacağım.

6.1. Çalışan Kadınların Annelik Deneyimleri

Çalışan ve çalışmayan kadınların annelik deneyimlerinin birbirlerinden farklı olduğu düşüncesiyle bu araştırmada Hong Kong'da her iki gruptan da kadınlarla hem derinlemesine görüşmeler hem de odak grup görüşmeler yürüttüm. Görüştüğüm kadınların anlatılarından yaptığım analizler sonucunda bu kısımda çalışan kadınların annelik deneyimlerinde ön plana çıkan temaları sunacağım. İyi annelik ideolojilerinin kadınların istihdam ile kurdukları ilişkiler üzerine etki ettiği fikrinden (Sutherland, 2010) hareketle Hong Kong'da yaşayan çalışan kadınların annelik deneyimlerini anlamak amacıyla özellikle kariyerleri ve çocuk bakımı arasında yaptıkları müzakereye odaklanacağım.

Evde aileyle birlikte yaşayan yatılı çocuk bakıcıları, evde kalan tam zamanlı annelik idealine yakın görülür ve çalışan anneler için daha iyi bir opsiyon olduğu düşünülür (Lan, 2006: 96). Bu araştırma kapsamında Hong Kong'da görüştüğüm çalışan kadınlar da çocuklarının ev ortamında kendi düzenlerini koruyarak bir yardımcı tarafından bakılmasının, göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının ev işlerini de yaptığı,

ücretlerinin gelirlere göre çok düşük olduğu, evde aile ile birlikte kaldığı ve çalışma saatleri esnek olduğu için en etkili çocuk bakım hizmeti olduğunu düşünürler.

Hong Kong toplumunda da yoğun annelik ideallerinin önemli ölçüde kabul edildiği görülür. MacDonald (1998), çalışan kadınların yoğun annelik ideallerini yardımcıları aracılığıyla koordine ettiklerinden söz eder. Benzer şekilde Hong Kong'da çalışan kadınlar da yoğun annelik ideolojisinin yarattığı beklentilere istihdam ettikleri göçmen ev işi ve bakım çalışanları aracılığıyla ulaşmaya çalışırlar. Kendileri uzaktayken yardımcılarının çocuklarına ne yedireceklerini, kaçta yedireceklerini, çocukların ne zaman uyuyacaklarını ne zaman oyun grubuna gideceklerini belirler hatta bunu bir çizelge olarak yardımcılara verirler. Kendileri isteyken yardımcıları aracılığıyla çocuklarının bakımını uzaktan kumandayla yaparlar.

6.1.1. Hem Kariyer Hem Annelik

Görüştüğüm çalışan kadınlar hem anne olmaktan hem de iş kadını olmaktan tatmin olurlar. Ne kariyerlerinden ne de anneliklerinden vazgeçebilirler. Hem iş kadını hem de annelik rollerini birlikte yürütmek istediklerini dile getirirler. Çalışan kadınların annelik ve çalışma hayatlarını birlikte yürütmeleri, onların kendi ifadeleriyle, mutlu bireyler olmalarını, kendilerine güvenmelerini, kendi paralarını kazanmalarını ve bağımsız olmalarını sağlar.

Vanessa uluslararası bir bankada üst düzey yöneticidir. İki çocuğu olan, iki de Filipinli yardımcı istihdam eden Vanessa uzun saatler boyunca oldukça yoğun çalışır. Eğitim hayatında da iş hayatında da hep hırslı olduğunu dile getiren Vanessa anne olmadan önce kendine verdiği değeri işten aldığı tatmin üzerinden belirlediğini ifade eder. Oysa anne olarak hayatında bazı şeyler iyi yönde değişmiş ve kendisini sadece bir iş kadını olarak görmeyi bırakmış bir anne, bir eş olarak da görmeye başlamıştır:

“Anne olmadan önce işim her şeyimdi. İşimden büyük tatmin alıyordum ve işim kendimi değerli hissetmemi sağlıyor ve kendime verdiğim değeri belirliyordu. Anne olmak iyi yönde değişmemi sağladı. Kendimi işimden farklı bir insan olarak görmeye başladım. Ben bir eşim, bir anneyim ve bu insanlar bana güveniyorlar. Bu güzel bir his. Çok garip, onu mutlu görmek seni de mutlu ediyor. Daha önce böyle bir his yaşamamıştım.” (Vanessa, iki çocuk annesi, Çinli)

Vanessa'nın anlatısı anneliğin kadınların pek çok kimliğinden biri olduğunu ortaya koyduğu için önem taşır. Anne olmadan önce Vanessa'nın odağı ve en önemli tatmin kaynağı işiyken anne olduktan sonra çocuk sahibi olmanın da ona mutluluk verdiğinin farkına varır. Günümüzde pek çok kadın hayatta farklı rolleri olduğunu bilir; kendilerini ne sadece eş ve anne ne de sadece iş kadını olarak görürler. Ancak hayatlarındaki bu farklı roller arasında bir denge kurmakta zorlanırlar. Zira Hong Kong toplumunda da yoğun annelik ideolojisi beklentileri kadınlar üzerinde büyük bir baskı oluşturur. Vanessa gibi pek çok çalışan kadının hem yoğun anneliği hem de yoğun iş hayatını yürütmelerini sağlayan istihdam ettikleri göçmen yardımcılarıdır. İki yardımcısı ev işi ve çocuk bakımına dair pek çok sorumluluğu üstlendiği için Vanessa iş hayatında odaklanabilir.

Audrey de anne olduktan sonra ara verdiği çalışma hayatına yeniden döndüğü için memnundur iş hayatının onun kendine güvenini tazelediğini ve aldığı eğitimlerle onu geliştirdiğini düşünür:

“Yeniden çalışmaya başladıktan sonra kendime güvenim yerine geldi. Ben sadece kendim için çalışmıyorum. Çoğunluğu kendim için ama çocuklarımın annelerinin sadece ev kadını olmadığını, başka bir alanda da başarılı olduğunu görmelerini istiyorum. Ev kadını olmak da iyi ama ben sürekli evde oturan ve evi güzelleştirmeye çalışan biri değilim. Bunu da yapıyorum (gülüyor), yemek de yapıyorum vs. Ama bunlar benim tüm hayatımı almıyor. Annelerinin pek çok şey

yaptığını görmelerini istiyorum. İki çocuk doğurduktan sonra hala yoga yapıyorum, hala çalışmak istiyorum, hala seyahat ediyorum ve bir hayatımın olmasını istiyorum. Dengelemeye çalışıyorum. Bana ihtiyaçları olduğunda yanlarında olacağım ancak hayat tarzımı da koruyacağım.” (Audrey, iki çocuk annesi, Çinli)

Audrey çocukları için bir rol model olmak istediğini; çocuklarının onun farklı rolleri olduğunu, sadece ev kadını olmadığını, ev dışında başka alanlarda da başarılı olabildiğini görmelerini ister. Her ne kadar “sadece ev kadını olmakta” bir sorun olmadığını dile getirirse de, kanımca, Audrey sadece ev kadını olmanın yeterli olmadığını düşünür ve bundan daha fazlasını yapmak ister. Bu ifadesi ev işi ve bakım emeğini değersiz gördüğüne işaret eder. Kendi vaktini daha değerli bulduğu şeyleri yaparak geçirmek ister. Pek çok kadın anneliğin kendi hayatlarını kısıtlayacağını düşünür. Audrey bunun aksini ispat etmek ister gibidir. Çocuk sahibi olduğu için hayat tarzından ödün vermek istemediğini, çalışmaktan vazgeçmediğini, yoga yaptığını, çocuklarıyla seyahat ettiğini, kısacası, anne olmasının onu engellemesine izin vermediğini ifade eder. Bunları gerçekleştirmesinde yardımcısının rolünü sorduğumda ise onun desteğini kabul eder ancak eğer yardımcı istihdam edemeseydi de anne ve babasından onlarla yaşamalarını isteyeceğini ve yine bu hayatı yaşayacağını dile getirir. Hong Kong’da ailelerin anne ve babalarıyla yaşamaları eskisi kadar yaygın olmasa da yardımcı istihdam etmeyen ailelerin anne ve babalarından destek almaya devam etmektedirler.

Aile şirketinde çalışan ve iki çocuğu olan Betty’nin ailesiyle birlikte yaşadığı için üç yardımcısı vardır. Betty de profesyonel bir ağının olmasının ev ve iş hayatı arasında bir denge yarattığını ifade eder. Kendi parasını kazanmak ve kendi ayakları üzerinde durmak da hoşuna gider. Ancak Betty’nin anlatısında “sadece bir ev kadını olmak istemediğini” dile getirmesi onun da ev ve bakım işini değersiz gördüğünü gösterir. Betty kendini özel alanda değil kamusal alanda konumlandırır. Burada Betty ev işlerini ve

çocuk bakımını yardımcıları yaptığı için çalışabilir, ancak buna değinmez. Betty çocukluğundan beri yardımcılarının olduğu bir evde büyüdüğü için bu durumu doğal karşılar. Kendisi özel alandan çıkmak profesyonel olarak çalışmak, para kazanmak, kariyerini sürdürmek ve bağımsız olmak ister:

“Maaş çekimi almak hoşuma gidiyor. Profesyonel bir ağıım olması hayatımda iyi bir denge sağlıyor. Sadece bir ev kadını olmak istemiyorum. Bağımsız olmak hoşuma gidiyor.” (Betty, iki çocuk annesi, Çinli)

Çalışma hayatının kadınların kendilerine olan güvenlerini artırma, bağımsız olmalarını ve kendilerini geliştirmelerini sağlamanın yanı sıra geçinmelerini de sağladığı bir gerçektir. Bu nedenle hem kariyer hem annelik diyen kadınların evi geçindirme kaygısı taşıdıklarını da belirtmek gerekir. Örneğin; eşinin istikrarsız kariyeri Vanessa’yı son üç yıldır evini geçindiren kişi yapmış ve çalışmayı onun için bir seçenek olmaktan çok bir zorunluluk haline getirmiştir:

“Eşimin istikrarsız bir kariyeri oldu. Ben son üç yıldır aileyi tek başıma geçindiriyorum. Bu nedenle bu kadar uzun saatler çalışıyorum; birilerinin para kazanmaya devam etmesi gerekiyor. Çalışan anne olmak benim için kolay oldu çünkü başka seçeneğim yok. “Çalışabilirim ama çalışmak zorunda değilim” diyemiyorum.” (Vanessa, iki çocuk annesi, Çinli)

Görüştüğüm kadınlardan eşinden boşanmış bir kadın olan Jade ise Hong Kong’da annelerin pek çok işi aynı anda yaptığını bu nedenle de çok yoğun olduklarını belirtir. Hong Kong’da hayat pahalılığı ve rekabetçi ortam nedeniyle kadınların (expat kadınlardan farklı olarak) çok çalışmaları gerektiği için çocuklarının bakımıyla doğrudan ilgilenemediklerini ve bu sorumlulukları yardımcılara devrettiklerini ifade eder:

“Hong Kong’da annelik aynı anda pek çok görevi yapmanı gerektiriyor. Anneler çok yoğunlar çünkü hayat standartları çok yüksek, mülk fiyatları ve konut kredisi geri ödemeleri çok yüksek. Ortam çok rekabetçi. O nedenle başka seçenek yok,

çalışmak ve aileni desteklemek zorundasın. Bir yandan da çocuklarına bakıyorsun.” (Jade, bir çocuk annesi, Çinli)

Bir danışmanlık şirketinde çalışan Natalie de anneliği çocuklarının hem fiziksel hem de duygusal ihtiyaçlarını karşılamak olarak görür; o nedenle çalışmak zorundadır. İş hayatına ayırdığı zamanla bir anne olarak çocuklarına ayırdığı zaman arasında denge kurmaya çalıştığını ifade eder. Bu dengeyi sağlarken çocuklarına kaliteli zaman ayırmak istediğini dile getirir. Zira çocuklarının kendisinin çocukluğunda hissettiği gibi yardımcıları tarafından yetiştirildiğini hissetmelerini istemez:

“Aile ve işi dengelemek hep çok zor. Sürekli bir mücadele. Annelik çocuklarıma hem fiziksel olarak hem de duygusal olarak bakmak demek. Çocuklarıma ayırdığım zaman ile işte geçirdiğim zamanımı dengelemem gerekiyor. Onların ihtiyaçlarını karşılamak için çalışıyorum. Bu sayede yerel bir okul yerine uluslararası bir okula gidiyorlar; giyildikleri kıyafetler, okudukları kitaplar alınıyor. Onları duygusal olarak beslemek için kaliteli zamanım da olmalı; böylece kendilerini bir yardımcı tarafından yetiştirilmiş hissetmezler. Çünkü ben çocukluğumda böyle hissettim.” (Natalie, iki çocuk annesi, Çinli)

Çalışan annelerin (ve çalışmayan annelerin) yaşadığı en büyük çelişkilerden biri de çocuklarının yardımcıları tarafından yetiştiriliyor olmaları endişesidir. Bunun çocuklarının gelişimine olumsuz etkisi olduğuna inanırlar, bu süreyi asgariye indirmek için çocuklarını çeşitli kurslara ve oyun gruplarına yazdırırlar. Bu sayede daha verimli zaman geçireceklerini ve daha çok şey öğreneceklerini düşünürler. İlginç bir şekilde Hong Kong’da yardımcıları olmadan annelik yapmanın çok zor olduğu düşünülen pek çok kadın çocuklarının yardımcılarıyla baş başa uzun saatler geçirmesini istemezler.

6.1.2. Çocuklarına Zaman Ayıramama

Leung ve Chan (2012) Hong Kong gibi iş odaklı bir toplumda uzun çalışma saatlerinin ortak bir sorun olduğunu öne sürerler. Halen maksimum veya standart çalışma saatlerini düzenleyen bir yasa yoktur. Hatta bir araştırma Hong Kong'daki çalışanların haftalık 50,1 saat çalıştıklarını ve bu sürenin araştırmaya katılan 71 ülke arasında en yüksek süre olduğu ortaya koyar²⁷. Araştırma çerçevesinde görüştüğüm çalışan anneler Hong Kong'da iş hayatının oldukça rekabetçi ve yoğun olduğundan ve işten çıkma saatlerinin çok geç olduğundan yakındılar. Ayrıca geç saatlerde yapmaları gereken konferans görüşmeleri, hafta sonu bitirilmesi gereken işler evde olduklarında bile çocuklarıyla ilgilenememelerine ve sıkça yaptıkları iş seyahatleri de evden ayrı kalmalarına neden olur. Çalışan anneler için en büyük sorun çocuklarıyla yeteri kadar zaman geçirememeleridir.

Odak grup görüşmesine katılan çalışan anneler, Hong Kong'da mesai saatlerinin bitiminde yani altıda çıkmalarının çok mümkün olmadığını, sekiz gibi işten çıkmanın Hong Kong koşullarında normal sayılabileceğini, hatta bazı günler mesaiye kalıp gece geç saatlere kadar çalışmaları gerektiğini ifade ederler. Kurumsal hayatta işverenlerin yapılan işlere hedef odaklı baktıklarını, işi zamanında teslim etmenin önemli olduğunu, işten çıkış saatlerinin terfilerde göz önünde bulundurulduğunu ve kadınların kariyer yolunda ilerlemelerine engel olabileceğini belirtirler. Özellikle kurumsal şirkette çalışan kadınlar mesai baskısını çok fazla hissettiklerini dile getirirler. Kendi işlerini yapan kadınlar daha esnek saatlerde çalışabildiklerini ancak yine de işlerin zamanında teslim edilmesi, müşteri memnuniyetinin sağlanması ve yeni işler alınması gerekliliğinin

²⁷ Li, S. (2016), "Hong Kong has longest working week of 71 cities", *China Daily Asia*, https://www.chinadailyasia.com/hknews/2016-05/25/content_15439024.html sayfasından 7 Kasım 2020 tarihinde indirilmiştir].

değişmediğini ifade ederler. Bu rekabetçi ortam ve baskı nedeniyle çalışan kadınlar işleri ve çocuklarıyla ilgilenme şekilleri arasında müzakere ederler.

“Sana 9-6 ücret vermeleri 9-6 çalışacağın anlamına gelmiyor. Çocuğumla yeterince zaman geçiremiyorum. Çocuğumla yeterli zaman geçirmek çok zor. [Daha fazla zaman geçirebilmek için] Sabahları onu okula ben götürüyorum veya akşamları işimi eve götürüyorum. Onunla biraz zaman geçirdikten sonra sekizde uyduğunda ben de çalışıyorum.” (Carol, bir çocuk annesi, Çinli).

Uluslararası danışmanlık şirketlerinden birinde çalışan Carol²⁸ oğluyla daha fazla vakit geçirmek için sabahları onu okula kendisinin bıraktığını akşamları da iş yerinden mesai bitiminde çıkıp, evine gelip çocuğuyla akşam yemeğini birlikte yedikten ve onu sekizde yatırdıktan sonra bilgisayarını açtığını ve o gün ofiste bitiremediği işlerini tamamladığını ifade eder. Bu sayede hem uyumadan çocuğunu görür, onunla vakit geçirir hem de o gün mutlaka bitirmesi gereken işleri bitirmiş olur. Böylece mesaiye kalmadan oğlunu akşam da görüp o uyuduktan sonra akşam saatlerinde evden çalışarak anne ve çalışan rolleri arasında müzakere eder. Bazı durumlarda şirketinin ondan hafta sonu da çalışmasını istediğini belirten Carol ancak çocuğunun gündüz uyuduğu saatlerde telefon görüşmesi yapabileceğini ifade eder. Müşterilerin talepleri doğrultusunda şirketin beklentileri mesai saatlerinin dışına, hafta sonuna, hatta yıllık izinlere de sarkabilmektedir. Carol çocuğunun uyku saatlerinde çalışarak hem onunla geçirdiği süreyi arttırmaya hem de işyerinin taleplerini yerine getirmeye böylece iş hayatı ile aile hayatı arasında bir denge kurmaya çalışır.

Uzun saatler çalışan Vanessa haftada en az iki akşam çocukları uyumadan eve gelmeye çalıştığını ancak çoğunlukla 21.00 gibi işten eve gelebildiğini ifade eder. İş temposu nedeniyle çocuklarıyla az vakit geçirdiğinin farkındadır, ancak onlarla geçirdiği zamanın niceliğinin değil niteliğinin önemli olduğunu düşünür. Vanessa çocuklarıyla

²⁸ Carol çalışan anneler odak grup görüşmesine katılmıştır.

birlikteyken gerçekten onlarla olmaya çalışır; yani çocuklarına ayırdığı zamanda tüm dikkatini onlara vermeye, hafta sonlarına fazla program koymamaya ve onlara odaklanmaya çalıştığını söyler:

“Dengeyi bulmakta zorlanıyorum. Hafta sonu onlarla birlikte o anı yaşamaya çalışıyorum. Eşimle yapacağımız programları minimuma indiriyoruz. Tüm hafta sonu sadece çocuklara odaklanıyoruz. Hafta içi en az iki gün çocuklar uyumadan onları görmek için 19.00- 20.00 gibi eve gelmeye çalışıyorum ancak genellikle 21.00 gibi geliyorum. Çocuklarla olduğum birlikte geçirdiğim zamanın niceliğinin değil niteliğinin önemli olduğunu düşünüyorum. [Hafta içi iş çıkışı] bazen arkadaşlarımla veya müşterilerimle buluşuyorum ama hafta sonları gerçekten evde olmaya çalışıyorum.” (Vanessa, iki çocuk annesi, Çinli)

Natalie de kızı yoğun iş temposu nedeniyle annesiyle yeterince vakit geçiremediği için sorun yaşadığında, tam zamanlıdan haftada dört gün çalışma düzenine geçer. Bu düzenleme ücretinde bir düşüşe neden olsa da Natalie bu sayede çocuklarıyla fazladan bir gün geçirebilir. Bu Natalie’nin çalışmaya devam edebilmesi ve çocuklarıyla birlikte vakit geçirebilmesi için uyguladığı müzakere etme yöntemidir; bu sayede iş ve aile hayatı arasında bir denge kurmaya çalışır:

“Kızım altı aylık kardeşini kıskanıyordu ve okul sonrası kurslara gitmek istemiyordu. Öğretmeni bir gün bana kızımın ona “annemi özledim” dediğini aktardığında bir şey yapmam gerektiğini anladım. En kötü ihtimalle çocuklar küçükken birkaç yıl çalışmaya ara verebilirdim. Ancak şirketim haftada dört gün çalışma opsiyonunu önerdiğinde kabul ettim. Çalışmadığım gün çocuklarımı müzeye ve parka götürdüm. Kızımın ihtiyacı benim onunla kaliteli zaman geçirmemdi.” (Natalie, iki çocuk annesi, Çinli)

Bazı kadınlar ise çocuklarının ilk yıllarında onlarla birlikte vakit geçirmelerinin önemli olduğuna inandıkları için bir süreliğine işlerinden ayrıldıklarını daha sonra

yeniden çalışmaya başladıklarını belirttiler. Bu, hayat pahalılığı ve aileyi geçindirme sorumlulukları düşünüldüğünde, her kadın için kolay bir seçenek olmasa da imkânı olan kadınların değerlendirdikleri bir alternatiftir.

“Çocuklar 0-6 yaş arasında annelerinin yanlarında olmalarına ihtiyaç duyarlar. Bu çocukluğun altın zamanlarıdır. Ben de kurumsal işimden ayrılmaya karar verdim ve onu ilk altı yıl kendim yetiştirdim. Bunu yaptığım için mutluyum. Doğru bir şey yaptım. Çok mutlu ve nazik bir çocuk oldu. Çok kolay mutsuz olmuyor.”
(Violet, bir çocuk annesi, Çinli)

Violet oğlunun bakımını üstlenmek üzere kurumsal iş hayatından ayrıldığını, ilk yıllarda oğlunun her şeyiyle kendisinin ilgilendiğini ve bu süreçte oğlunun ne yiyeceğinden ne zaman uyuyacağına, hangi oyuncakla nasıl oynayacağından odasında kitaplarının nasıl sınıflandırılacağına kadar tüm detaylarını yardımcısına öğrettiğini ifade eder. Yardımcısının oğlunu iyi bir şekilde yetiştireceğine inandığında da işine geri döner. Oğlu için verdiği en doğru kararın ilk yıllarını onunla birlikte geçirmek olduğunu, bunun sayesinde oğlunun şimdi çok mutlu ve nazik bir insan olduğunu ifade eder. Violet gibi başka kadınlar da çocuklarıyla vakit geçirmek için işlerinden ayrılmayı, çocuklarının ilk yıllarını birlikte geçirdikten sonra yeniden dönmeyi göz önünde bulundurur; bir anlamda iş hayatı ve annelikle müzakere ederler.

Çocuklarına yeterince vakit ayıramayan kadınların annelik deneyiminin suçluluk duygusuyla iç içe geçtiğini görüyoruz. Kaçırılan akşam yemekleri, iş seyahatleri nedeniyle görüşülemeyen günler kadınların her zaman suçluluk duymalarına neden olur. Yoğun annelik ideolojisi kadınlara çocuklarının yanlarında olmaları gerekliliğini dayattığı için çalışan anneler de çocuklarıyla görüşemediklerinde doğal olarak suçluluk duyarlar.

“İşim oldukça yoğun. 7:30’dan 5:00’e kadar. Eve çocukları görmeye gidiyorum ama akşamları çalışmam gerekiyor, her akşam değil. Çok stresli olabiliyor.

Onlarla yeterince vakit geçirmediğim için suçluluk duyuyorum. Akşam iş çıkışı eşim spor salonuna gidebiliyor; erkeklerde suçluluk duygusu yok. İş çıkışı gidip bir içki içebiliyorlar; çocuklarını görmemeleri onlar için sorun olmuyor. Ben de gitmek isterdim ama eve çocukları görmeye gidiyorum. Eğer onları hem gündüz hem akşam görmezsem üzgün ve gergin oluyorum. Bundan hoşlanmıyorum. Bir noktada kesinlikle istifa edeceğim ama ne zaman bilmiyorum.” (Maggie, iki çocuk annesi, expat)

Global bir bankada İnsan Kaynakları Yöneticisi olarak çalışan Maggie’nin iki çocuğu vardır ve iki Filipinli yardımcı istihdam eder. İkinci çocuğunun doğumundan 1,5 sene sonra iş hayatına dönerken ikinci yardımcısını işe alır. Maggie yoğun çalıştığı ve çocuklarını göremediği için suçluluk duyduğunu ifade eder. Eşinin iş çıkışı spor salonuna gittiğini veya arkadaşlarıyla içki içtiğini ve çocuklarını görmediği için suçluluk duymadığını söylemesi Hays’in (1996) sözünü ettiği -her ikisi de çocuk bakımından eşit olarak sorumlu olmasına rağmen- annelerin babalardan çok daha fazla suçluluk duyduğunu ifade eden “suçluluk duygusu farkına” işaret eder. O da eşi gibi iş çıkışında spor salonuna gitmek ister ama bütün gün çocuklarını görmediği için duyduğu suçluluk duygusu onu engeller. Çocukları hem gündüz hem de akşam görmemenin onu üzdüğünü ifade eder. Bu duygudan hoşlanmadığını dile getiren Maggie mutlaka bir noktada işinden ayrılmak ister ancak ne zaman istifa edeceğini de bilemez.

“Kızım bebekken benim için işe gitmek sorun değildi. Konuşamıyor, hiçbir şey yapamıyor. Ancak bebeğim büyüdüğü için pek çok şey yapabiliyor, konuşuyor, ne düşündüğünü anlatıyor. Daha çok bildiği için ben de onu yalnız bıraktığım zaman daha çok üzülüyorum. Onunla daha fazla zaman geçirmek istiyorum. Bazen bana ‘anne lütfen işe gitme, benimle kal, oyna benimle’ diyor. Kendimi kötü hissediyorum. Bazen onlarla daha çok zaman geçirebilmek için işe ara vermeyi düşünüyorum.” (Chloe, iki çocuk annesi, Çinli)

Çalışan bir anne olan Chloe de kızı bebekken ihtiyacının daha çok fiziksel bakım olduğu için ondan ayrılmanın daha kolay olduğunu, ancak kızı büyüdükten sonra konuşmaya, kendisiyle iletişim kurmaya başladığı zaman ondan ayrılmanın daha zor olduğunu dile getirir. Onunla daha çok zaman geçirmek istediğini ve onu yardımcısıyla bıraktığı için kendini kötü hissettiğini ifade eder. İki kızı olan Chloe çoğu çalışan anne gibi çocuğunu bırakıp işe gittiği ve çocuklarıyla daha fazla vakit geçiremediği için suçluluk duyar ancak Hong Kong'un çok pahalı bir şehir olduğunu okul masrafları, kiralar ve yeme içme maliyetleri çok yüksek olduğu için fazla bir seçeneği olmadığını dile getirir. Ancak zaman zaman kızlarıyla daha çok vakit geçirebilmek için çalışmaya bir süre ara vermeyi düşündüğünü de ekler.

Görüştüğüm pek çok anne “iyi anne” olmadığını düşündüğünü ama elinden gelenin en iyisini yapmaya çalıştığını ifade eder. Çoğu anne çocukları için yaptıklarının hiçbir zaman yeterli olmadığını düşünürler. Buna kadınlarda çok fazla beklentisi yaratan yoğun annelik ideolojisinin yol açtığını düşünüyorum. Annelerin hep çocuklarının yanında olmalarını ve hep vermeleri gerektiğini dayatan bu ideoloji kadınlar üzerinde büyük baskı yaratır.

6.2. Çalışmayan Kadınların Annelik Deneyimleri

Orta sınıflarda “iyi anneliği” annelerin çocuklarıyla evde kalmalarını destekleyen bir anlayış vardır (Douglas ve Michaels, 2004). Ancak “evde kalan anne” (stay-at-home mother) ifadesinin Hong Kong'da yaşayan ve çalışmayan kadınların anneliklerini yansıttığını düşünmüyorum. Zira görüştüğüm çalışmayan kadınların ev dışında yapacak işleri ve katılacakları programları vardır; hepsi oldukça yoğundur. Küresel bir şehir olan Hong Kong Çinli ve *expat* çalışmayan kadınlara boş vakitlerini geçirmeleri için zengin imkânlar ve renkli bir hayat tarzı sunar. Orta ve üst sınıf Çinli kadınlar Hong Kong'un

sunduğu hayat tarzına alıştırlar, *expat* kadınlar ise günün birinde ayrılacaklarını bildikleri için şehrin sunduğu hayat tarzının tadını çıkarmaya çalışırlar.

Öncelikle *expat* kadınların küresel bir şehre göç etmeleriyle birlikte hayatlarında yaşadıkları değişimden bahsetmek istiyorum. “İzleyen eş²⁹” (trailing spouse) ifadesi iş için yurtdışında görevlendirilen eşlerini izleyen kadınları/erkekleri tarif eder (McNulty, 2012). Eşlerini izleyen *expat* kadınlar hayat tarzlarının sağladığı yüksek standartlı özel tıbbi bakım hizmetleri, pek çok Batılı ürünün satıldığı süpermarketler, özel spor ve hobi faaliyetlerinin sunulduğu kulüpler ve çocukları için uluslararası okullar gibi imkanlardan faydalanırlar (Scnurr vd: 2016, 538). Bir başka ülkeye taşınırken teklif edilen *expat* paketleri oldukça iyi olduğu için finansal açıdan geçim kaygısı duymayan *expat* eşleri çoğunlukla çalışmazlar. Araştırma kapsamında Hong Kong’da gördüğüm, eşlerinin uluslararası kariyerini izleyen çoğu *expat* kadın taşındıkları farklı şehirlerde iş bulmakta zorlandıkları, bazıları da yeniden taşınacakları için kariyerlerini sürdüremeyecekleri gerekçesiyle iş aramaya hiç yeltenmediklerini ifade ettiler. Bu kadınlar eşlerini takip etmelerini ve gittikleri her yeni ülkede benzer kariyer fırsatlarına sahip olmamalarını anne ve eş rollerini benimsemeyi tercih etmelerinin gerekçesi olarak öne sürerler. O nedenle eş olma, anne olma evin yöneticisi olma rollerine dört elle sarılırlar. Ayrıca yeni bir şehirde düzen kurulması ve çocuklarının yeni hayatlarına adapte olmaları için de *expat* kadınlar çalışmamayı tercih edebilirler (Yeoh ve Willis, 2004). Kanımca bunun bir nedeni de her taşınılan ülkede iş hayatını sürdürmenin kolay olmaması kadar göçmen yardımcı istihdamıyla birlikte rahat ve keyifli bir hayat sürmenin mümkün olmasıdır. Bazı *expat* çalışmayan kadınlar çalışmamalarını kendilerine ve çocuklarına vakit ayırmak için bir fırsat olarak görür ve o şehirde yaşadıkları süre boyunca şehrin sunduğu imkânları değerlendirmek isterler.

²⁹ Araştırma annelik deneyimleri ile ilgili olduğu için eşlerini izleyen kadınlara odaklandım.

Öte yandan eşlerinin kariyerini izleyen bazı iyi eğitilmiş ve parlak kariyerleri olan *expat* kadınlar da taşındıkları ülkelerde istedikleri gibi bir iş bulamamaktan ve kariyerlerini sürdürememekten yakınır. İş bulamadıkları için pek çok kadın biraz da zorunluluktan eş ve anne kimliklerini ön plana çıkarır ve ev hayatına yönelirler. Scnurr ve arkadaşları (2016, 549) yaptıkları araştırmada Hong Kong’da yaşayan *expat* kadınların çoğunlukla annelik, ev kadınlığı ve *tai tai*³⁰ rollerini benimsediğini belirtirler.

Bu, araştırma açısından önemli bir noktaya işaret eder. Küreselleşme ile birlikte eşlerini takip eden kadınların yeniden domestik hayata çekilmesiyle, -ki bazı kadınlar bu hayatı yaşamaktan memnun olur- aile içi cinsiyete dayalı iş bölümü ulusötesi göç ile güçlenir (Yeoh ve Willis, 2004). Eşleri *expat* olan pek çok kadının yaşantıları gibi annelik deneyimleri de ülke değiştirmeleriyle/taşınmalarıyla birlikte değişir. Hong Kong’un rekabete dayalı eğitim sistemi ve rekabetçi çocuk yetiştirme pratikleri *expat* olarak taşınan kadınların da buna uyum sağlama çabasına girmesine neden olur. Göçmen ev işi ve bakım çalışanı istihdamının oldukça kolay olması ve ücretlerinin düşük olması da kadınların bir veya birden fazla yardımcı istihdam etmelerinin yolunu açar. Bu iki unsur Hong Kong’da yaşayan hem Çinli hem *expat* kadınların annelik deneyimlerini değiştirir.

6.2.1. Mutlu Kadın Mutlu Anne

Hong Kong’da yaşadığım süre boyunca yaptığım gözlemler ve görüşmelere dayanarak çalışmayan kadınların önceliğinin kendilerine ve çocuklarına daha fazla vakit

³⁰ *Tai tai* para kazanmak için çalışmak zorunda olmayan, zamanını kendine bakım ile geçiren ve eşinin kazandığı parayı kıyafet, kozmetik ve diğer lüks ürünler almak için harcayan varlıklı bir erkekle evli kadınlara verilen Çince bir isimdir. Anne, ev kadını ve *tai tai* olmak gibi kadınsı roller kariyer kadını olma rolünün önüne geçer zira bu rol gittikleri ülkelerde *expat* kadınlar için hazır olarak sunulan bir rol değildir (Scnurr vd., 2016). Hong Kong’da yaşadığım dönem boyunca *tai tai* tanımına uygun pek çok *expat* kadınla tanıştığımı söyleyebilirim. *Tai tai* günlük dilde kullanılan Çince bir kavram olsa da bahsedilen koşullarda yaşayan hem Çinli hem de *expat* kadınlar için kullanılır; burada belirleyici olan *tai tai* olarak adlandırılan bir kadının çalışmıyor olmasıdır. Bu kavramın biraz olumsuz bir anlamı vardır (Scnurr vd., 2016). Zira bu özelliklere uyan çoğu kadın yaptığı olumsuz çağrışım nedeniyle kendilerinin *tai tai* olmadıklarını ifade ederler ancak bu kavramı başka kadınlar için kullanırlar.

ayırmak olduğunu söyleyebilirim. Çalışmayan kadınlar kendilerine bakmak, sağlıklı yaşamak ve fit kalmak için düzenli olarak spor salonlarına giderler; çoğu özel eğitmenlerle çalışır; yoga, pilates, zumba, Tay boks derslerine katılırlar³¹. Kadınlar genellikle günlerini (cilt bakım ve manikür/pedikür yaptırmak için) güzellik salonuna, masaj salonuna, kuaföre, alışverişe, mutfak alışverişine, arkadaşlarıyla sabah kahvelerine veya öğlen yemeklerine giderek geçirirler. Çalışmayan kadınlar ev işleri ve çocuk bakımını da yardımcılara delege ettikleri için zamanlarını yönetmekte oldukça esnekler. Bu noktada çalışmayan kadınların annelik deneyimlerinin de göçmen yardımcı istihdam etmeleriyle ilişkili olarak nasıl değiştiğini görebiliriz. Anlatılarına baktığımızda ev işleri ve çocuk bakımı gibi sorumlulukları yardımcılara devrettikleri için kendilerine rahatça vakit ayırabildiklerini ve bu sayede mutlu olduklarını; mutlu kadınlar olarak da çocuklarına daha iyi ve daha mutlu birer anne olduklarını ifade ederler. Çalışmayan kadınlar yoğun annelik ideolojisi çerçevesinde çocuklarını hayatlarının merkezine koysalar ve hep onların yanında olmak isteseler de kendi mutluluklarının da önemli olduğunu ve bunun doğrudan çocuklarına yansıtacağını ifade ederler.

“Yardımcıyla kolay olan; yemek yapma, alışverişe gitme, çocukları alma, koşuşturma ile stres olmak yerine çocuklarıma sevgi vermeye odaklanabilmem. Çocuklarımla birebir zaman geçiriyorum. Şimdi çok fazla spor yapıyorum. Eşimle geceleri çıkabiliyoruz. Kim dışarı çıkacak diye hiç tartışmıyoruz. Birlikte çıkıyoruz. Bu şekilde herkes daha huzur içinde yaşama imkânına sahip olabilir. Daha az stresliyim, farkındayım. Çocuklarımla daha rahat zaman geçiriyorum. Onlara kitap okuyacağım için akşam yemeği masasını olduğu gibi bırakıyorum, [biliyorum ki] orası temizlenecek. Daha sonra eşimle bir film seyrediyorum. Masayı ben toplamıyorum, mutfakı ben temizlemiyorum, ben yapmıyorum.”

(Amanda, üç çocuk annesi, expat)

³¹ Çalışan kadınlar da boş zamanlarında bu tür faaliyetleri yaparlar. Ancak çalışmayan kadınlar için bu bir hayat tarzıdır.

Üç çocuk annesi Amanda iki Filipinli yardımcı istihdam eder, bu sayede ev işleri, alışveriş, çocukları okuldan almanın telaşını yaşamak ve bunlar için stres olmak yerine çocuklarıyla birebir vakit geçirebildiğini, onlara gece yatmadan kitap okuyabildiğini ve onlara sevgi vermeye odaklandığını ve çok daha az stresli bir hayat yaşadığını dile getirir. Çalışmayan diğer kadınlar gibi Amanda da kendine vakit ayırmayı sever; özellikle spor yapmayı önemseydiğini ifade eder. Ayrıca bir çift olarak birlikte vakit geçirebilirler, akşamları çocuklarını kime bırakacakları endişesi olmadan eşiyle birlikte rahatça dışarı çıkabilir veya evde bir film seyredebilirler. Bu huzurlu ve keyifli yaşantı çocuklarına bakan ve evin tüm işini yapan iki Filipinli yardımcısı sayesinde mümkün olur. Amanda herkesin bu şekilde huzur bulabileceğini ifade eder ancak bu aldığı hizmet doğrudan ekonomik sınıfla ilgilidir. İki yardımcısının ücretlerini ödeyebilme gücü olduğu için şu anki hayatını yaşar. Amanda sofrayı toplamak ve mutfağı temizlemek zorunda olmadığı için zamanla yarışmayan ve fiziksel olarak yorulmayan, stressiz bir şekilde çocuklarıyla birebire kaliteli zaman geçiren ve sadece onları sevmeye odaklanan mutlu bir anne olabilir.

“Melissa mutlu olduğu ve keyif aldığı bir şekilde yaşıyorsa daha iyi bir eş ve anne oluyor. Ben her sabah o sporu yapınca daha iyi hissediyorum ve kendimi daha iyi hissedince çocuklarıma belki daha şefkatle sarılıyorum. Çünkü kendim için de bir şey yapmış oluyorum ve bunun en büyük sebebi evimde yardımcım olması. Yardımcım onlarla okula yürüdüğü için ben spor yapabiliyorum veya ben sabah onunla yürüyorum, o öğleden sonra çocukları okuldan aldığı için ben bu öğle yemeğini yiyebiliyorum. Arkadaşımı görmek, çok yorgun olduğum gün extra spor yapabilmek...” (Melissa, iki çocuk annesi, expat)

Melissa'nın eşi küresel giyim firmalarından birinde üst düzey yöneticidir ve işi gereği şirketinin farklı birimlerinde çalışmak üzere farklı ülkelere taşınması gerekir. Melissa eşini takip etmeye karar veren bir eş olarak çalışmayı bıraktığını, istese de

eşininki gibi bir iş bulamayacağını, bir iş bulsa dahi bir süre sonra yeniden taşınacakları için kariyerini sürdüremeyeceğini düşündüğü ve ev ve çocuklar ile ilgilenmek istediği için çalışmadığını dile getirir. İki yardımcı istihdam eden Melissa, yardımcılarının ona sağladığı hayat tarzının onu mutlu ettiğini ve keyif aldığı bir hayat sürdüğü için de mutlu bir kadın, iyi bir eş ve anne olabildiğini ifade eder. Zira spor yapmak ve fit olmak Melissa'nın hayatında önemli bir yer tutar ve sabah yardımcısı kızlarını okula bıraktığı için spor yapabilmesi veya öğleden sonra onları okuldan aldığı için arkadaşlarıyla öğle yemeği yiyebilmesi onun mutlu olmasını ve hayattan keyif almasını sağlar. Çalışmadığı için hayatı ev ve çocukları ekseninde yaşayan Melissa'yı kendisi için de bir şeyler yapmak mutlu eder. Mutlu bir kadın olmasının onu iyi bir eş ve mutlu bir anne yaptığını düşünür. Kendine ayırdığı zamanlarda kendisine, kalan zamanlarda ise çocuklarına odaklanır.

Varlıklı bir iş adamıyla evli olan Charlotte da iki Filipinli yardımcısı sayesinde “mutlu bir ev kadını” olduğunu ve çocuklarına odaklanabildiğini ifade eder:

“Eğer yardımcılarım olmasaydı bu hayatım olmazdı. Çalışmıyor olmama rağmen -eğer çalışıyor olsam zaten fiziksel olarak birinin çocuklarla olmasına ihtiyacım olacaktı- yine de benim için çok önemliler. Bu mutlu ev kadını olamayacaktım (gülüyor) çünkü Amerika’da, Avrupa’da ve Avustralya’da yaşayan arkadaşlarımla konuşuyorum bana hep ‘Çok şanslısın öğlen yemeklerine gidiyorsun, spor salonuna gidiyorsun, kendine zaman ayırabiliyorsun’ diyorlar. Kendin için bu zamanın var. Birisi yapabilirken neden ben yapayım ki ve hayattan daha çok keyif alıyorsun ve çocuklarına odaklanabiliyorsun. Bana daha kaliteli bir hayat sağlıyorlar. Sadece ev işi diyorsun ama pek çok çift ‘Kim hangi işi yapacak?’ diye tartışıyor. Yardımcılar mutlu bir hane için çok önem teşkil ediyorlar Mutluluğun bazı ev işleri sorumluluklarını onlara delege etmenle ilgili.”
(Charlotte, iki çocuk annesi, Çinli)

Charlotte yardımcılarının ona sağladığı ev işleri ve çocuk bakımındaki destek sayesinde arkadaşlarıyla öğle yemeklerine gitmek, spor yapmak ve kendine bakmak için zaman bulur. Diğer çalışmayan kadınların anlatıları gibi yardımcılarının varlığı onun daha mutlu bir kadın olmasını, hayattan keyif almasını, daha kaliteli bir hayat yaşamasını ve çocuklarına odaklanmasını sağlar. Anneliği asli rolü olarak gören ve ailesini hayatının önceliği yapan bir kadın olarak Charlotte’ın yardım alması çocuklarının eğitime odaklanmasını, onların eğitimiyle yakından ilgilenmesini ve çocuklarıyla daha çok vakit geçirmesini sağlar.

Charlotte ev işlerini yardımcılara devretmenin çiftler arasındaki mutlu bir ilişki için de kilit önemde olduğunu öne sürer; zira ev işleri ve çocuk bakımında destek almayan çiftlerin kavga ettiklerini düşünür. Charlotte’ın anlatısında dikkati çeken “*başka biri yapabiliyorken neden ben yapayım ki*” ifadesi onun ev işini değersiz ve sıkıcı gördüğünü yansıtır. Ev işini başka birine delege etmek ise mutlu bir hayat yaşamasını sağlar. Ev işini değersiz görmesi ve bu değersiz işi başka belirli bir sınıf ve etnisiteden yoksul bir kadının işi olarak yapmasını olağan karşılaması çarpıcıdır. Kendisi bu sayede kazandığı vakti çocuklarına, kendi bakımına, seyahat etmeye, eşiyle veya arkadaşlarıyla vakit geçirmeye ayırabilecektir.

Anabelle³² ise mutlu bir kadın olmasının çocuğuna da yansıtacağını düşünür ve oğluna örnek olmak istediğini dile getirir. Bunu yaparken Filipinli bir yardımcı istihdam ettiğini hatırlatmak yerinde olur zira aldığı destek sayesinde kendisine vakit ayırması mümkün olur.

“Annelik, (oğluma) hayatın sadece kendisiyle ilgili olmadığını hepimiz ile ilgili olduğunu da öğretmek. Annenin mutlu olması da önemli; böylece ben de onun için mutlu olabilirim. Oğlum bir yaşındayken gerçekten kötü bir durumdaydım. Doğumdan sonra çok kilo aldım, depresyondaydım, oğlum uyuduktan sonra

³² Anabelle çalışmayan anneler odak grup görüşmesine katılmıştır.

çikolata yiyerek televizyon izliyordum. Gardırobumdaki hiçbir kıyafetim olmuyordu ve yenilerini alıyordum. Sonra kendi kendime “ben ne öğretiyorum çocuğuma?” dedim. Detoksa girdim, kilo verdim. Şimdi koşuyorum, egzersiz yapıyorum. Olduğum en iyi formumdayım. Hepsi onun için çünkü kendimin olabildiğim en iyi versiyonu olmak istiyorum. O da benden öğrenecek. İyi huylu olmak, fit ve sağlıklı olmak ve bu şekilde yaşamak iyi. Mutlu olmaya çalışmak. Mutlu değilsen de ve mutluyusan da çocuğun anlayacak” (Anabelle, bir çocuk annesi, expat)

Anabelle’in söylediği “kendimin olabildiğim en iyi versiyonu olmak istiyorum” ifadesinin “iyi annelik” tartışmaları için önem teşkil ettiğini düşünüyorum. Kadınların toplumda benimsenen “iyi annelik” ideolojilerinin dayattığı ideallere ulaşma çabasında olmak yerine olabileceklerinin en iyisi oldukları ve yapabileceklerinin en iyisini yaptıkları bir annelik anlayışını benimsemelerinin, kadınlar için daha az yıpratıcı ve çok daha doyurucu olacağına inanıyorum.

Bu anlatılarda dikkati çeken; kadın işverenlerin mutluluğu kendilerine zaman ayırmaları, ev işi yapmamaları ve çocuklarıyla ilgili bazı sorumlulukları istihdam ettikleri göçmen ev işi ve bakım çalışanlarına devretmeleri üzerinden tanımlamalarıdır. Kendilerini mutsuz eden veya vakit bulamadıkları ev işlerini göçmen yardımcılarının yapmasını ise olağan karşılarlar. Ev işlerinin–çoğunlukla göçmen, alt sınıftan ve farklı bir ırktan- “öteki” kadınlar tarafından yapılıyor olması onların mutlu kadınlar olması ve mutlu anneler olmalarını sağlar. Kadın işverenler ev işi yapmak istemezler; zira ev işi ve çocukların fiziksel bakımına ilişkin işleri değerli bulmaz, çocuklarının eğitimiyle ve gelişimiyle ilgili işleri üstlenmeyi tercih ederler. Bu konuya Kadınların İşverenlerin Anneliklerini Göçmen Yardımcılarıyla Müzakere Etmeleri kısmında yeniden döneceğim.

Ekonomik açıdan ayrıcalıklı sınıftan kadınlar ev işlerinin yapılmasını ve çocuklarının fiziksel ihtiyaçlarının karşılanmasını yardımcılara devretmek suretiyle

yaşadıkları bu yaşam tarzını satın alırlar. Görüştüğüm kadınlardan Melissa iki yardımcı istihdam ettiği için bu duruma uygun bir hayat tarzının olduğunu söyler. Bu sayede evde arkadaşlarına pek çok davet vermekte, yurt dışından gelen misafirlerini ağırlamakta, kızları için temalı oyun grupları organize etmektedir. İki yardımcısının desteğiyle hem kendisi hem çocukları daha sosyal bir hayat yaşamaktadır. Hong Kong’da göçmen yardımcı istihdamının çalışan kadınlar tarafından olduğu kadar çalışmayan kadınlar tarafından da tercih edildiği açıktır; zira bu bir hayat tarzına işaret eder.

6.2.2. Çocuklarına Zaman Ayırma

Çalışmayan kadınların önceliği çocuklarının yanında olmaktır. Bu, aynı zamanda onların “iyi annelik” anlayışlarını da yansıtır. Yoğun annelik ideolojisi ideallerine göre “iyi bir anne” çocukları ona ihtiyaç duyduğunda onların yanında olmalı, çocuklarıyla birlikte vakit geçirmeli, onların gelişimine katkı sağlamalıdır.

Celine birkaç yıl öncesine kadar uluslararası bir danışmanlık şirketinde orta düzey yönetici pozisyonunda çalışan, evde ev işleri ve çocuk bakımında kendisine destek olması için iki Filipinli yardımcı istihdam eden bir kadındır. Ancak işi ile ailesi arasındaki dengeyi istediği şekilde kuramadığı ve çocukları onun yokluğundan olumsuz etkilendiği için işinden ayrılma kararı almıştır:

“Çocuklarımla kaliteli zaman geçiremiyordum çünkü işte sürekli stresliydim. Onları sekizde yatırdığımda eğer uyumazlarsa stres oluyordum zira dokuzda bir telefon görüşmem olduğu için dokuzdan önce uyumuş olmaları gerekiyordu. Onlarla zaman geçirsem bile sürekli stresliydim. ‘Şunu yapmam gerek, bunu yapmam gerek’ telaşındaydım. Şimdi onlarla daha sakin bir tempoda olabiliyorum.” (Celine, iki çocuk annesi, Çinli)

Celine çalıştığı şirketin rekabetçi tutumu, geç saatlerde yapılan telefon görüşmeleri, uzun çalışma saatleri ve tutturulması gereken hedefler nedeniyle kariyerini

çocuklarının yetiştirilmesiyle birlikte sürdürmekte zorlanır. Öncelikle danışmanlık departmanından iş yükünün daha hafif olacağı eğitim departmanına geçer; ancak bu rolünde de vermesi gereken eğitimler nedeniyle haftada üç ila beş gün boyunca şehir dışında bulunması gerektiği için çocuklarından düzenli olarak ayrı kalmak zorunda kalır. Bu ayrılıkların çocuklarının gelişimi üzerinde olumsuz etkileri olduğunu gördüğünde ise işinden ayrılır. Zira kendisi seyahatleyken yardımcılarının çocukların uzun süre tablet izlemelerine veya telefonda oynamalarına izin verdiklerini öğrenir ve oğlunda çıkan gelişim geriliğini yardımcılarının bu konudaki gevşek tutumuna bağlar. Celine, kızının ise, kendisinin sürekli iş seyahatlerine gitmesine tepki verdiğini, o bavul hazırlarken ağlamaya başladığını ve kendini güvensiz hissettiğini dile getirir. ‘Oldukça parlak olan kariyerini çocuklarını yetiştirmek için bırakmayı bir fedakârlık olarak görüp görmediğini’ sorduğumda ise Celine bunu çocukları için yaptığı bir fedakârlıktan çok kendisine bahsedilmiş bir lütuf olarak gördüğünü ifade eder:

“Fedakârlık olduğunu düşünmüyorum benim için bir “lütuf” [gülüyor]. Çocuğumun önemli anlarında yanında olmak istiyorum. Çocuklar çok hızlı büyüyorlar o nedenle küçük yaşlarında yanlarında olabildiğim için mutluym. Gelecekte bizi istemeyebilirler. Annelerine ihtiyaç duyduklarında yanlarında olduğumu hissediyorum. Kariyerimi tamamen kaybettiğimi de düşünmüyorum; eğer geri dönmek istersem iş bulabileceğimi düşünüyorum.” (Celine, iki çocuk annesi, Çinli)

Celine annelik idealleri ve kariyer idealleri arasında müzakere etmiş ve işinden ayrılarak annelik ideallerini gerçekleştirmeyi seçmiştir. Badinter (2011)’in öne sürdüğü gibi Celine kariyer ve anneliği arasında müzakere etmiş ancak şirketteki yeni rolü çocuklarından uzun süre ayrı kalmasını gerektirdiği ve bu da çocukları üzerinde olumsuz etki yarattığı için istifa etmiştir. Yani bir anlamda annenin çocuklarının yanında olmasını dayatan ideal annelik modelini kabul etmiştir. Çalıştığı dönemde iki yardımcı istihdam

etmesine rağmen çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayamadığını hisseder zira bir anne olarak çocuklarının duygusal ihtiyaçlarını onun karşılaması gerektiğini düşünür; fiziksel ihtiyaçlar ise yardımcıları tarafından da karşılanabilir. Yaşları ilerlediğinde çocuklarının yanında olamayacağını veya özel anları onunla paylaşmak istemeyeceklerini düşünerek çocukları henüz küçükken, annelerine ihtiyaç duyuyorken onların yanında olmak ister. Çocuklarının yanında olmasının onların gelişimi için daha olumlu sonuçları olacağını, kariyerine ise istediği zaman dönebileceğini düşünür. Celine, yatırım bankacısı olan ve uzun saatler çalışan eşinin evdeki yokluğundan değil kendisinin iş seyahatleri nedeniyle evdeki yokluğundan dolayı oğlunda gelişim geriliği olduğunu düşünür, kendini suçlar. Çocuklarıyla daha fazla vakit geçirmesi, onları izlemesi gerektiğini düşünerek işinden ayrılır. Kadınların anlatılarında çoğunlukla çocuklarının bakım ihtiyaçlarını kendilerinin karşılamaları gerektiğini düşündüklerini ve erkeklerden bu konuda fazla bir beklentileri olmadığını ve çok fazla destek alamadıklarını görüyoruz. Bu konuyu Cinsiyete Dayalı Ev İçi İş Bölümünün Değişmemesi kısmında yeniden ele alacağım.

Grafiker olan Jessica da New York'da yaşadığı dönemde profesyonel olarak çalıştığını ancak hiçbir zaman kariyer yapma hevesi olmadığını dile getirir. Hep anne olacağını düşündüğünü, çocuklarla iletişiminin çok iyi olduğunu ve onlarla vakit geçirmekten çok keyif aldığını ifade eder. Çocuklarına tam zamanlı anne olmak onun için bir lükstür:

“Tam zamanlı anne olmak benim için bir lüks. Çocuklarımla küçük yaşta o ilişkiyi oluşturmak benim için çok önemli. Eğer onların yanında olmazsam ve zaman geçerse o ilişkiyi bir daha kuramam. Bu kendi deneyimim nedeniyle de olabilir, ilk yedi yıl annem yanımda değildi Asyalı bir kadın bana bakıyordu. Belki de bilinçaltımda bu olduğu için çocuklarımla olmak istiyorum. İyi bir iş çıkarmak istiyorum. Çocukları seviyorum. Onlarla o ilişkiyi kurmak istiyorum.” (Jessica, iki çocuk annesi, Çinli).

Jessica'nın anlatısı yoğun annelik ideolojisinin beklentileri ile örtüşür. Çocuklarını büyütmek için kariyerini bırakmayı tercih etmiş, çocuklarını hayatının merkezine koymuştur. Yardımcısı ev işleriyle ilgilenirken çocuklarını okuldan alma, kurslara bırakma gibi pek çok işle kendisi ilgilenir. Jessica yılların geçmesinden ve çocuklarıyla o yakın ilişkiyi kuramamaktan korkar. Çocuklarını iyi yetiştirerek onlara iyi bir anne olarak iyi bir iş çıkarmak ister. Çalışmayan kadınların anlatılarına baktığımızda Badinter'in (2011) sözünü ettiği maternalist ideolojilerin hala bazı kadınları etkisi altına aldığını görebiliriz. Kadın istihdamının bu denli artmasına rağmen bazı kadınlar çocuklarını bizzat kendileri yetiştirmek isterler.

Görüştüğüm kadın işverenlerden hayatında ilk önceliğinin kızı olduğunu söyleyen Kylie kızıyla daha fazla vakit geçirmek için işinden ayrıldığını ifade eder:

“Kızım olduğundan beri arkadaşlarımla bir öğle yemeğine giderken bile onu yalnız bırakamayacağımı hissediyorum. Annem geleneksel Çinli bir kadın ve arkadaşlarımla öğle yemeğine gitsem veya alverişe gitsem beni suçluyor. ‘Artık sen bir annesin, evine dönmelisin ve kızınla vakit geçirmelisin’ diyor. Çok rahatsız oluyorum ve suçluluk duyuyorum. Kızım bir yaşında olduktan sonra kendimi daha iyi hissetmeye başladım. Artık eskisi kadar fazla suçluluk duymuyorum çünkü kendime ait bir hayatım olması gerektiğini de hissettim. Öte yandan kızım anaokuluna başlamadan önce daha çok vakit geçirmek istiyordum; bu nedenle işimden ayrılmaya karar verdim. Ancak eşimin ailesi kadınların tam zamanlı anne olmak yerine çalışması gerektiğini düşünüyor.” (Kylie, bir çocuk annesi, Çinli)

Kylie oldukça geleneksel Çinli bir kadın olan annesinin, dışarı çıktığı zaman sürekli kendisine “tüm vaktini kızıyla geçirmesi gerektiğini” söylediğini, bundan çok rahatsız olduğunu ifade eder. Kylie bu sözler nedeniyle her dışarıya çıktığında ve kızını evde yardımcısıyla bıraktığında derin bir suçluluk duyduğunu dile getirir. Zira yapması gerekenin evde kızıyla kalması, onunla oyun oynaması, ona yeni şeyler öğretmesi ve onu

dışarı çıkarması olduğunu düşünür. Hem annesinin üzerinde kurduğu baskı hem de gittiği çocuk gelişim kursunda 0-6 yaş çocukların gelecekte topluma faydalı birer yetişkin olmaları için çok önemli bir zaman dilimi olduğunu öğrendiği için bu önemli yılları kızıyla geçirmek üzere işinden istifa eder.

Kylie genel olarak çok endişelidir; kızını evde yardımcıyla bıraktığında bir tehlikeyle karşılaşmasından korkar. Kızını hayatının ilk önceliği haline getirdiğini ifade eder ve bunun sağlıksız olduğunu düşünür. Kylie'nin kızını hayatının merkezine koyması, ondan kısa bir süre ayrı kaldığında bile onunla yeterince vakit geçirmediği için suçluluk duyması, yoğun annelik ideolojisinin etkisi altında düşündüğünü ortaya koyar. Bu ideolojinin beklentilerini yerine getirmenin kadınlar üzerinde baskı yarattığı açıktır. Günümüzde “iyi annelik” ideolojisi kadınlar için stres ve gerginlik kaynağıdır; suçluluk duygusu ve utanç gibi olumsuz pek çok psikolojik sonuç doğurur (Sutherland, 2010). Kylie kızını yardımcıyla bıraktığında yaşadığı endişelerin ve duyduğu suçluluk duygusunun sağlıksız olduğunu, kızı büyüdükçe düzelmeye başladığını, onu daha rahat bırakabildiğini (o gün görüşme için buluşmamızdan da örnek verir), daha rahat dışarı çıktığını hatta kurslara gittiğini ifade eder.

Kylie'nin anlatısı çelişkilerle doludur. Bir yandan kızını hayatının önceliği haline getirdiği için kendisine ait bir hayatı olmadığını, öte yandan da işinden ayrılıp tam zamanlı anne olduğu için hayatından tatmin olduğunu söyler. Kızı için iyi bir anne olduğunu ancak bu sefer de eşini ihmal ettiğini ve “iyi bir eş” olmadığını ifade eder. Kızı doğduğundan beri eşiyile baş başa sinemaya bile gidemediklerinden, kızlarının yetiştirilmesi ile ilgili olarak çok tartıştıklarından söz eder. Kylie'nin anlatıları kadınların anne ve eş olma rolleriyle ilgili yaşadıkları çelişkileri açık bir şekilde ortaya koyar.

Lily ise eşinin işi nedeniyle taşındığı Hong Kong'da kurumsal bir şirkette kısa bir süre çalışır ancak daha sonra çocuklarına yeterince vakit ayıramadığı gerekçesiyle işinden ayrılır:

“Hong Kong’da [kısa bir süre] çalışırken mutsuz hissediyordum. Okuldan döndüklerinde orada olmadığım için suçluluk duyuyordum. İlk başlarda hep çalışmak istedim ancak yine de aklımın bir köşesinde çocuklarımın yanlarında olma isteği vardı. Burada çalışırken akşam eve 6:30’da geliyordum, çok geç! Eve geldiğimde çocuklarımla üç saati kaçırmış oluyordum.” (Lily, üç çocuk annesi, expat)

Lily işinden evine makul sayılabilecek bir saatte geldiğinde bile çocuklarıyla geçirebileceği zamanı kaçırdığını düşünür. Çocuklarıyla belirli bir şey yapmasa da okuldan döndüklerinde onların yanında ve yakınında olmak ister. Lily’nin iş yerinde geçirdiği zamanı çocuklarıyla eksik geçirdiği zaman olarak algılaması önceliğinin çocuklarıyla vakit geçirmek olduğunu ortaya koyar. Zamanla kariyer ideallerinin yerini çocuklarını yetiştirme arzusu almıştır. İşten ayrılma ve çocuklarının yanında olmasını gerekçelendirirken çoğunlukla kendi çocukluğuna ve kendi annesinin çalışmasına rağmen ihtiyacı olduğunda ulaşılabilir olmasına referans verir. Çoğu anne (eğer babalar yoğun çalışıyorsa) en azından bir ebeveynin çocukların başında olması, ödevlerine yardım etmesi, okul ile ilgili sorumlulukları takip etmesi gerektiğini düşünür.

Görüştüğüm kadınların çalışmayan anne olmayı seçmelerinde eşlerinin geliriyle evi geçindirebilmelerinin büyük etkisi olduğunu düşünüyorum. Eşlerinin geliri yeterli olduğu için çalışmayan Celine, Kylie, Violet ve Lily geçim sıkıntısı yaşamadıkları için çocuklarının kendilerine ihtiyaç duyduğunu hissettikleri ve onlarla daha çok vakit geçirmek istedikleri için işlerinden ayrılabilmiş; benzer maddi imkânlarla sahip Melissa, Amanda, Jessica ve Charlotte ise çalışmayı tercih etmemişlerdir. Bu da bize annelik deneyimlerinin sınıfsal konumlarıyla nasıl şekillendiğini gösterir. Eşlerinin geliriyle evi geçindirebilen bazı kadınların çocuklarıyla daha çok vakit geçirmek için çalışmamayı seçme şansları olmuştur. Nitekim Hong Kong’daki hayat pahalılığı, kiraların ve okul

 cretlerinin yüksekliği göz önüne alındığında çalışmamak ve tek maaş ile geçinmek orta gelir düzeyindeki her kadının alabileceği bir karar değildir.

Sonuç olarak çalışmayan kadınların annelik deneyimlerine baktığımızda çalışmama seçimlerinin eşlerini izleyerek şehir değiştirmiş olmalarıyla, geçim sıkıntısı yaşamamalarıyla, kendilerine ve çocuklarına vakit ayırmak istemeleriyle ilgili olduğunu görüyoruz. Her kadın anneliği nasıl yaşamasının “doğru” olduğuna kendisi karar verir. Annelik ideolojileri kadınların annelik yapmada kişisel seçimlerini belirler; kadınların benimsediği annelikler de onların “doğru” annelik yapma şekillerini oluşturur (Sutherland, 2010). Buna göre çalışmayan kadınlar için de doğru olan annelik şekli çocuklarına zaman ayırmaktan geçer.  ocuklarının  ocukluk döneminde yanlarında olmaları gerektiğine, anne- ocuk arasındaki bağı onlar küçük yaştayken kurmaları gerektiğine ve bunun onların gelişimi için daha olumlu bir katkı sağlayacağına inanırlar.

6.3. Kadın İşverenlerin “İyi Annelik” Anlayışları

Bu kısımda kadın işverenlerin anlatıları üzerinden “iyi anne” olma anlayışlarını tartışacağım. “İyi annelik” anlayışlarının kadınların sınıfsal ve etnik konumlarına göre değiştiğini ve bu anlayışların şekillenmesinde toplumda egemen olan annelik ideolojilerinin etkisinin olduğunu görüyoruz. Hong Kong’da görüştüğüm kadın işverenlerin anlatılarının yoğun annelik ideolojisinin etkisinde olduğunu söyleyebilirim. Kadın işverenlerin benimsediği “iyi annelik” anlayışlarının da bu ideolojinin ana fikri ile şekillendiğini söylemek mümkün: Çocuğun hayatın odağında olması ve çocuğa para, zaman ve emek sarf edilmesi.

6.3.1. Koşulsuz Olarak Sevme ve Güven Verme

Çocukları koşulsuz olarak sevme, onları sevgi dolu bir ortamda yetiştirme ve onlara güven duygusu verme pek çok kadın işverenin iyi annelik anlatısında karşımıza çıkar. Ruddick (1980, 348) annelik işini koruma, fiziksel, duygusal ve entelektüel gelişim için yetiştirme ve toplumda kabul görececek iyi insanlar olmaları için eğitme olarak anlatır. Annelik pratikleri sevgi ile başlar; daha önce deneyimlenmemiş yoğun, kafa karıştırıcı, ikircikli ve tatlı bir sevgi (a.g.e). Çalışan bir anne olarak Natalie'nin (1980) iyi annelik anlatısı Ruddick'in düşüncelerini doğrular gibidir:

“Onları koşulsuz sevmek, onlara duygusal ve fiziksel olarak bakmak ve kaliteli zaman vermek ve onlara iyi insanlar olmaları için rehberlik etmek.” (Natalie, iki çocuk annesi, Çinli)

Hays (1996: 58) ailelerin çocuk sevgisini ve çocukların ihtiyaçlarını karşılama çabasını yoğun annelik ideolojisinin bir niteliği olarak yorumlar. Tarih boyunca çocuk yetiştirme pratikleri annelik sevgisini yansıtır, günümüzde de pek çok anne çocuk yetiştirme pratiklerini ve ideallerini çocuklarına olan sevgilerinin bir yansıması olarak görürler. Görüştüğüm pek çok kadın için çocuklarına koşulsuz sevgi vermek ve onlara ilgi göstermek iyi anneliğin olmazsa olmazıdır. Küçük yaşlarda çocuğa gösterilen sevginin onun ileri yaşlarında daha sağlıklı ve topluma faydalı bireyler olmalarını sağlayacağına inanırlar:

“ İyi bir anne olmak çocuğunuza koşulsuz sevgi ve en iyi hayatı vermektir. En çok sevgi ve zaman ayırma. Çocukluk eğitimi alıyorum. 0-6 yaş çocuklar için çok önemli. Onlara sevgi vermeli ve ilgi göstermeliyiz. Bu, onlar bir yetişkin olduğunda onları etkileyecek, iyi bir insan olmalarını ve topluma katkıda bulunmalarını sağlayacak.” (Kylie, bir çocuk annesi, Çinli)

Bazı kadınlar ise çocuklarında güven duygusu yaratmaları sayesinde onları koşulsuz sevdiklerini anlayacaklarından söz eder.

“En önemli şey çocuğunda “güven” duygusu oluşturabilmek. Çocuğun kayıtsız şartsız güvenmeli. Çocuğunun bir sürü şeyi yanlış yapmasını engellersin. Bana yalan söylemesine gerek olmadığını, onu kayıtsız şartsız, koşulsuz seveceğim ve yanında olacağım duygusunu verebilmek; en önemlisi bu...” (Melissa, iki çocuk annesi, expat)

Melissa ise “iyi anneliği” çocuklarında güven duygusu yaratmak olarak görür; sevgi ve güveni ilişkilendirir. Ona göre koşulsuz olarak sevilen çocuklar anneleriyle güven ilişkisi de kuracak ve annelerinin her koşulda onların yanında olacağını bilecektir. Bu nedenle de anneler çocuklarıyla güven üzerine kurulu bir ilişki yaratmayı ve onlara sevdiklerini hissettirmeyi iyi annelik olarak düşünmektedirler.

6.3.2. Yanında Olma ve Rehberlik Etme

Görüştiğim bir grup anne de “iyi anneliği” çocuklarına kendi doğrularını bulmaları, tam potansiyellerine ulaşabilmeleri ve gelecekte iyi bir insan olmaları için rehberlik etmek, çocukları hata yaptıklarında yanında olmak, başarısız olduklarında onlara destek vermek ve ulaşmalarına yardımcı olmak olarak ifade etti.

“Çocuklarımı ruhsal, fiziksel ve finansal olarak desteklemek istiyorum. Ruhsal destek ona “yapabilirsin” demek veya üzgün olduğunda onu rahatlatmak. Onlara rehberlik etmek, öğretmek ancak onlara kendi görüşlerinizi empoze etmemek.” (Betty, iki çocuk annesi, Çinli)

Betty’e göre “iyi annelik”, çocuklarına her şekilde destek olmak ama onları etki altında bırakmadan kendi istekleri doğrultusunda bağımsız karar vermelerini sağlamaktır. Bu sayede, çocuğun hayatını tamamen yönlendirmek yerine tökezlediğinde yanında olmanın çocuğun kendine olan güvenini arttıracığına, kendine güvenen, bağımsız bireyler yetiştirebileceğine inanır.

“İyi bir anne, daha iyi bir insan olması ve tam potansiyeline ulaşması için çocuğuna rehberlik eden, ona öğreten biridir. Düştüğü zaman yanında olmak... Her zaman güven duygusunu sağlamak... Ve hayatta ne olursa olsun her şeyin düzeleceğini söyleyerek onu rahatlatmak. Orada olacağım ve onları hatalarıyla kabul edeceğim ve başarısızlıklarında, hayal kırıklıklarında ve reddedilmelerinde onlara destek olacağım.” (Vanessa, iki çocuk annesi, Çinli)

Betty gibi Vanessa da çocukları başarısız olduklarında veya reddedildiklerinde yanında olmanın onlara destek olmanın önemine inanır. Hong Kong’un rekabetçi eğitim sisteminde çocuklar kabul alma hedefiyle başvurdukları okullardan ret almaları olağandır; anneler çocuklarının bu durumla başa çıkmalarında kendi rollerini önemser. Önemli olanın çocuklarının (kendilerinin de) büyük bir hayal kırıklığı yaşamadan yollarına devam etmelerinin ve denemekten vazgeçmemelerinin sağlanmasıdır. Aslında Vanessa bu sözleri söylerken biraz da kendini ikna etmek ister gibidir zira üç yaşındaki kızı girmesini istedikleri okula ilk yıl girememiş ve Vanessa büyük hayal kırıklığı yaşamıştır. Pek çok çoğu anne çocuklarının potansiyellerine ulaşmaları için önemli bir hedeftir.

“Her zaman endişeniz çocuğunuzun iyiliği olmalıdır. Onun ne istediği değil; her zaman istedikleri şeyi veremezsiniz. Onun için en iyisi olduğunu düşünmelisiniz. Gerekiyorsa “kötü polis” olmalısınız. Zor ama bunu yapmalısınız. Hep onun yanında olmalısınız. Özellikle ergenlik çağı yaklaştığında bu çok zor. Sizi etrafında istemeyecekler ama hala size ihtiyaçları olacak.” (Charlotte, iki çocuk annesi, expat)

“İyi annelik bana ihtiyacı olduğunda yanlarında olmak. Bu herhangi bir şey olabilir; ödevleriyle ilgili bana bir şey sorabilirler. Anları birlikte paylaşmak. Orada olmak, birlikte güzel vakit geçirmek. Birlikte oynamak. Birlikte gülmek.” (Lily, üç çocuk annesi, expat)

Kadın işverenlerin “iyi annelik” anlayışlarında da yoğun annelik ideolojilerinin izlerini görüyoruz. Hays’in (1996) iyi annelik anlayışı çocuk merkezli ve çocuğa zaman harcamak üzerine odaklanır. Ona göre günümüzdeki annelik hep veren ve hep yanında olan bir anneliktir. Bu anlayış gördüğüm kadınların annelik anlayışlarını oldukça iyi açıklar.

6.3.3. Farklı Deneyimlere İmkân Sağlama

Gördüğüm kadın işverenlerin bazıları da iyi anneliği çocuklarına kendi yeteneklerini keşfetmeleri amacıyla farklı deneyimler için imkân sağlama olarak ifade etmiştir. Bu anneler çocuklarını ne kadar çok farklı deneyim ile tanıştırlırsa çocuklarının ileride yapmayı isteyecekleri faaliyetleri o kadar kolay seçeceklerini ve daha başarılı olacaklarını düşünmektedirler. Çıkan bu temanın da yoğun annelik ideolojisiyle ilgili olduğunu düşünüyorum zira anneler tüm imkânlarını çocuklarının farklı deneyimler yaşamaları için kullanmaktadırlar.

“Çocuklarıma keşfetmeleri için olanaklar sunuyorum. Tutkuları her ne ise... Eğer öğrenmek istiyorlarsa elbette öğrenmeleri için bir yol bulurum. Kendileri keşfedebilirler. Anne olarak kendi yollarını bulmaları için olabildiğince farklı şeylere maruz bırakıyorum ama yollarını çizmiyorum.” (Kate, iki çocuk annesi, Çinli)

Hays (1996) orta sınıf annelerin çocuklarının gerekli kültürel sermayeyi almalarını sağlayarak onları gelecekteki sınıfsal konumları için hazırladıklarını ve çocuklarına bu lüksleri sunamayan veya bunları iyi çocuk yetiştirmenin temel prensiplerinden görmeyen annelere göre kendi sınıf statülerini gösterdiklerini öne sürer. Hong Kong’daki anneler de eğitim sisteminin rekabete dayalı olduğu bu küresel şehirde çocuklarının geride kalmamaları için onları farklı deneyimlerle tanıştırmak isterler.

“Onları farklı şeylere maruz bırakmalısınız. Jimnastik, müzik, kültür, insanlar, dil. Oğlum yarım gün kreşe gidiyor ayrıca beyin ve hafıza hareketlendirmek için olan “Shichida³³” kursuna devam ediyor.” (Betty, iki çocuk annesi, Çinli)

Daha önce hiç duymadığım bu kursu nereden bulduğunu sorduğumda Betty biraz da benim anneliğimi sorgular bir havayla *“Sen nasıl bulamadın?”* diye cevap verdi. Bu cevabı bile Hong Kong’daki çocuk yetiştirme pratikleri ve çocukların gelişimi için annelere düşen sorumluluklar hakkında fikir verir. *“İyi bir anne”* olarak çocuğunuzun gelişimini takip etmeli, gerekli araştırmaları yapmalı; onun farklı kurslara gitmesini, farklı aktiviteler denemesini ve farklı hobiler edinmesini sağlamanız gereklidir.

“Sanırım biraz da akran baskısı. Oğlum her türlü sporu yapıyor. Rugby, futbol, tekvando oynuyor ve bateri çalıyor. Pazar günü kiliseye gidiyor, sanat dersi de alıyor. O sevdiği bir şey. Onun gençken deneyebildiği kadar çok şey denemesini istiyoruz; böylece ilerde birini seçebilir. Gerçekten hoşlandığı şeyi seçmesini ve potansiyelini anlamasını istiyoruz. Her gün okul sonrasında bir aktivitesi var. Genelde hoşuna gidiyor.” (Jessica, iki çocuk annesi, Çinli)

Kadınların iyi annelik anlayışlarını çocuklarına farklı imkânlar sunma olarak tanımlamaları bir sonraki kısımda ele alacağım Hong Kong’daki çocuk yetiştirme ortamından kaynaklanır. Hong Kong’da çocukların öğrenmelerine ve farklı deneyimler kazanmalarına çok önem verildiğinden anneler için çocuklarının pek çok farklı kursa devam etmesi önem taşır.

6.4. Hong Kong’da Çocukların Eğitimi ve Kaplan Annelik

Küresel rekabet hem yetişkinlerde hem de çocuklardaki başarı standartlarını da yükseltmiştir. Küresel rekabetin içinde işleyen şirketlerde çalışan orta sınıf Hong Kong’lu

³³ Shichida çocukların gelişim yaşına göre beyinlerini uyan Japonya menşeli bir eğitim modelidir.

aileler için eğitim bir numaralı öncelik haline gelmiştir (Ley ve Kobayashi, 2005). Çocukların yetiştirilmesine yapılan yatırım orta sınıf aile pozisyonunun inşa edilmesine katkı sağlar (Katz, 2008). Hong Kong’lu aileler de orta sınıf aile pozisyonlarını çocuklarının eğitimi ve okul sonrası faaliyetleri üzerinden yeniden üretmeye çalışırlar (Karsten, 2015: 558). Görüştüğüm orta ve üst sınıf kadınlar için çocuklarının eğitimi üzerinden kurdukları annelik deneyimlerinin sınıfsal konumlarını yansıttıkları ve pekiştirdikleri bir alan olduğunu da söyleyebilirim.

Hong Kong’da çocukların kişisel başarıları aileler için önem taşır ancak görüştüğüm özellikle Çinli kadınlar çocuklarını rekabet ortamında ve baskı altında yetiştirdiklerinden yakınırlar. Çocuklar ve kendileri açısından yıpratıcı olan bu rekabetten ne kadar uzak durmak isteseler de duramazlar. Bu rekabetin en önemli ögesi de çocukların eğitimidir. Prestijli okullarda okumak ve okul sonrası kurslar (extra-curricular activities) orta sınıf Çinli çocukların hayatının bir parçası olmuştur (Chua, 2011).

Yeoh ve Huang (2010) da kadınların “iyi annelik” ideallerinin artık sadece çocuklarını yetiştirmek olmadığını; kadınların aynı zamanda birer eğitim temsilcisine dönüştüklerini ve çocukların eğitiminin annelik pratiklerinin temelini oluşturduğunu öne sürerler. Hong Kong’da yaşayan hem Çinli hem de *expat* kadınlar için çocuklarının eğitimi annelik deneyimlerinin en önemli unsuru haline geldiğini söyleyebiliriz.

Hong Kong’da yaşayan anneler³⁴ için okul seçmek, bekleme listelerine girmek, portföy oluşturmak ve mülakatlara hazırlanmak oldukça önemli meseleler haline gelmiştir. Hong Kong’daki okul piyasasında çocukların özel okullara kabul alabilmek için zengin bir portföy hazırlamaları, girdikleri mülakatlarda belirli becerileri edindiklerini ve uygun bir anaokulunu bitirdiklerini ortaya koymaları gerekir (Karsten, 2015, 566). Eğitim sisteminin rekabete dayalı olması nedeniyle çocuklar için yarış çok erken yaşta, hatta doğduklarında başlar. Bazı aileler çocuklarını doğduklarında popüler

³⁴ Daha çok Çinli kadınlar bu rekabetçi ortamın işleyişini benimseseler de *expat* kadınlar da Hong Kong’da yaşadıkları yıllarda bu rekabetçi düzene ayak uydururlar.

uluslararası okulların bekleme listelerine kayıt ettirilirlir zira uzun bekleme listeleri olan bu okullarda çocuklara sıra ancak onlar üç yaşına geldiğinde gelir. Sırası gelen çocuklar anaokuluna girebilmek için mülakata girerler; seçilen öğrenciler okullara kayıt olabilir, seçilemeyenler ise başka alternatiflere yönelirler.

Hong Kong’da yaşadığım dönemde yaptığım gözlemlerime ve görüştüğüm annelerin anlatılarına dayanarak çocukların iyi okullara kabul edilmek için ve okullarında başarılı olabilmeleri için okul sonrası kurslara gittiklerini veya özel öğretmenlerden ders aldıklarını söylemek mümkün. Çocuklar henüz bebekken bu kurslara ve oyun gruplarına, sadece zamanlarını doldurmak için değil, belirli becerileri edinmek, portföylerini zenginleştirmek için giderler. Pek çok çocuğun yoğun bir hayatı vardır, katıldıkları faaliyetler haftalık çizelgelerle planlanır, okul sonrası kurslara en çok 8-11 yaş çocuklar katılırlar (Karsten, 2015: 561). Çocukların çok yoğun olduğu bu düzen hem anneleri hem de çocukları rekabet ortamına sürükler. Okul öncesinde başlayan rekabet üniversite giriş yıllarına kadar sürer; çocuklar kazandıkları akademik başarıların ve katıldıkları kursların bir sonucu olarak kısıtlı sayıdaki üniversitelerden kabul almaya çalışırlar veya ailelerinin imkânı varsa yurt dışına okumaya giderler.

Görüştüğüm kadın işverenlerden Kate’in de dediği gibi “çocuklar yarışı başladığında kazanırlar.” Bu görüş nedeniyle Hong Kong’da çocuklar yarışa çok erken başlar. Hong Kong’da çocukların okul sonrası kursları bir piyasa oluşturmuş durumdadır (Karsten, 2015, 567) bunu bebeklerin katıldıkları oyun grupları için de söyleyebiliriz. Çocuklarının eğitimi ailelerin yatırım yaptıkları bir alan haline gelir. Orta sınıf aileler ciddi bir masraf yaparlar. Bu rekabetçi düzen Hong Kong’da yaşayan kadınların annelik deneyimlerini doğrudan etkiler. Kadın işverenlerden Charlotte ise Hong Kong’daki rekabete dayalı ortamı şu sözlerle anlatır:

“Annelik de Hong Kong’daki hırslı hayat tarzıyla ilişkilidir, bu şehirde çocuk yetiştirmek çok talepkâr... Rekabet var, çocuklar da rekabet ediyor, anneler de.

Bu hiçbir zaman ulaşamayacağınız bir hedef. Siz yaklaştıkça hedef uzaklaşıyor.”

(Charlotte, iki çocuk annesi, expat)

Violet da Hong Kong'daki hayat tarzının çok rekabetçi olduğunu, ailelerin çocuklarının başarılı olmaları ve iyi okullara girmeleri için onlar üzerinde büyük baskı oluşturduğunu ifade eder; zira aileler de çocuklarının başarılı olması konusunda kendilerini baskı altında hissederler.

“Hong Kong'daki hayat çok rekabetçi; bu nedenle aileler çocuklarını itmek zorunda kalıyorlar. Rekabetçi sistem yaşam biçimi haline gelmiş, rahatlayamıyorsunuz. Eğer eğitim sisteminin derinlerine inerseniz ailelerin çocuklarına ne kadar katı davrandıklarını görürsünüz. Çocukların çocukluklarının tadını çıkaracakları zamanları yok.” (Violet, bir çocuk annesi, Çinli)

“Bu dünya tek boyutlu bir anne için çok hızlı değişiyor. Bir kadının çocuklarına iyi ve yeterli bir anne olması için çok fazla nitelik gerekiyor. Beklentiler çok yüksek. Eskiden daha basitti. İş tanımı çok uzadı. Çevre yüzünden. Toplum çok daha fazlasını bekliyor.” (Jessica, iki çocuk annesi, Çinli)

Jessica günümüzde anneliğin eskisinden daha zorlaştığını, bir kadının yeterli bir anne olması için belirli niteliklere sahip olması gerektiğini ancak bu nitelik listesinin gün geçtikçe uzadığını ifade eder. Aslında Jessica bu sözleriyle Hays'in (1996) yoğun annelik ideolojisi Douglas ve Michaels'ın (2004) yeni annecilik akımının toplumun iyi bir anne olmaları için kadınlar üzerinde kurduğu baskıdan söz eder.

Lareau (2003) toplumsal sınıfın annelik pratiklerini etkilediğini ve orta sınıf kadınların çocuklarının yeteneklerinin geliştirilmesi için eğitimlerini ve okul sonrası faaliyetlerini yakın bir şekilde süpervize ettiklerini öne sürer. Bu iddia, Hong Kong'da görüştüğüm orta ve üst sınıf anneler için geçerlidir. Zira bu anneler çocuklarını okul sonrası kurslara göndermekte ve çocuklarının yetiştirilmesinde gerekli olan durumlarda

özel öğretmenlerden destek almalarını sağlamaktadır. Bu uygulamalar, çocuk yetiştirme pratiklerinin sınıf ile ne kadar yakından ilişkili olduğunu da gösterir (Gillies, 2005) zira çocukları farklı deneyimlerle tanıştırmak ve akademik başarılarını artırmak için onları farklı kurslara yazdırmak önemli bir finansal kaynağı ayırmayı da gerektirir. Hong Kong’da orta ve üst sınıf kadınların annelik deneyimleri bu rekabetçi ortamda öğrenme odaklı bir eğitim sisteminde, başarılı çocuklar yetiştirme idealleri ile şekillenir.

6.4.1. Kaplan Annelik

Hong Kong’da rekabete dayalı çocuk yetiştirmenin bir uzantısı olarak *kaplan annelik* kavramı karşımıza çıkar. Çin asıllı Amerikalı Amy Chua³⁵ (2011) “Battle Hymn of the Tiger Mother” isimli otobiyografik kitabında kendi ebeveynlik deneyimlerinden yola çıkarak yetiştirdiği kızlarının “başarılı” kariyerlerini referans göstererek *kaplan annelik* kavramını tanımlar. Chua (2011) başarılı bir ebeveynliği çocuklarının akademik başarısı ile ilişkilendirir. Kaplan annelik mükemmelden aşağı notların kabul edilmemesi, boş zamanın veya akademik olmayan sosyalleşmeye ayrılan zamanın çok az olması ve klasik müzik dersi alınmasını içeren otoriter ebeveynliğe işaret eder (Chua, 2011).

Akademik verilere dayandırılmış bir kavram olmamakla birlikte *kaplan annelik* Hong Kong’da kadınların annelik deneyimlerini anlatırken sık kullandıkları bir kavram olarak karşımıza çıkar. Hong Kong’un rekabetçi çocuk yetiştirme ortamında kaplan anneler çocuklarının ulaşması gereken hedefleri koyar ve çocukların uğraşmaları gereken hobilere karar verirler. Chua’nın (2011) kitabında anlattığı kadar katı bir profil çizmese de Hong Kong’da pek çok anne bu otoriter ebeveynlik tarzını benimser. Görüştüğüm annelerden birinin ifade ettiği gibi “*bu şehirde kadınlar fark etmeden kaplan annelere*

³⁵ Kendisi Harvard mezunu bir hukuk profesörü olan Amy Chua’nın büyük kızı Yale Üniversitesi Hukuk Fakültesi, küçük kızı ise Harvard Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunudur. Büyük kızı çok iyi derece piyano ve küçük kızı ise keman çalar.

dönüşürler”. Ancak bu kavramın olumsuz bir anlam taşıdığı, görüştüğüm kadın işverenlerin çoğunlukla kaplan anne olmadıklarını ya da sadece belirli alanlarda olduklarını ifade etmelerinden anlaşılabilir. Kendilerini kaplan anne olarak tanımlamayan kadınlar dahi çocukları için en iyi olduğunu düşündükleri geleceği istedikleri için çocuklarının hiçbir alanda eksik kalmasını istemezler ve onlar için en doğru kararları almak isterler. Bazı şeyleri eksik yaparlarsa veya bazı konularda yanlış kararlar verirlerse çocuklarının geri kalmasına neden olacaklarından çekinirler. Kadınlar, kendi üzerlerinde hissettikleri baskı nedeniyle kaplan anneliği benimserler.

“Kaplan anne olmamaya çalışıyorum ama Hong Kong seni kaplan anne olmaya zorluyor. Ben de kaplan anne olmaya başlıyorum. Toplumsal normu takip ediyorsun. Bu anneler çocuklarını başka çocuklarla kıyaslar, çocuklarından belirli roller bekler, çok katı yönlendirmeleri vardır ve çocuklarına fazla baskı yaparlar.” (Betty, iki çocuk annesi, Çinli)

Betty pek çok diğer anne gibi kendisini kaplan anne olarak tanımlamaz ama ancak toplumun (muhtemelen diğer annelerin) onu kaplan anneliğe zorladığını da ifade eder. Betty’nin diğer anneler için yaptığı tanım kaplan annelerin özelliklerini çarpıcı bir şekilde ortaya koyar; zira kaplan annelik çocukların başarılı olmasını hedeflese de çocuklara çok az söz hakkı tanıyan bir ebeveynlik şeklidir.

“Kaplan anne tüm zamanını, çabasını ve parasını bu sayede daha iyi bir yolu olacağı için çocuğunu iyi bir ilkokul, lise veya üniversiteye sokmak için harcar. Aralarında hem çalışan anneler hem de tam zamanlı anneler olabilir. Üstelik çocuğun yerel bir okula girebilmesi için bir portföy hazırlaması gereklidir. Kaplan anneler çocuklarını çok sıkı eğitirlerse onların özel okul mülakatlarında daha başarılı olacaklarını düşünüyorlar; mülakat demek yarışma demek. Bu sistem o kadar rekabetçi ki kaplan anneler çocuklarının 5 yaşında her alanda

başarılı olmasını istiyorlar. İlkokuldaki yer için mücadele ediyoruz. Yarışma doğduğunda başlıyor.” (Jessica, iki çocuk annesi, Çinli).

Kaplan anneleri anlatan Jessica da aslında çocuk yetiştirmek için hem zaman hem para hem de enerji sarf edilmesi gerektiğini öne süren yoğun annelik ideolojisini (Hays, 1996) benimseyen anneleri anlatır gibidir. Ben de kaplan anneliğin biraz daha eğitim ve başarılı odaklı olduğunu ama özünde çocuk odaklı olduğu için yoğun annelik ideolojisiyle yakından ilişkili olduğunu düşünüyorum.

“Kaplan annenin ilk özelliği çocuklarının pek çok aktiviteden oluşan yoğun programlarının olması, ille de çocuğunun arzusunu veya tutkusunu bulmak için değil. Toplumun taleplerine ve okulun beklentilerine yetişme ihtiyacı. Çocukların yoğun programlarının olması çocukların oynamaya, görmeye, keşfetmeye veya sıkılmaya vakitlerinin olmaması anlamına geliyor.” (Kate, iki çocuk annesi, Çinli)

Kaplan annelerin en önemli özelliklerinden biri de çocuklarının tüm yaptıklarını kontrol altında tutmaları, çocuklarına başarı hedefleri koymaları ve onlar için en iyinin ne olduğuna karar vermeleridir (Chua, 2011: 53). Eğitimde verilecek kararlar önemlidir zira bu kaybedilmemesi gereken bir oyundur. En prestijli okullara girilmesi gelecekteki başarının da anahtarıdır.

“[Kaplan anneler] her şeyi kontrol etmek isterler. Anneler kaplan anne olduklarının farkına varmazlar. Bu, toplumun onlar üzerinde kurduğu baskıdan ve beklentilerden kaynaklanır. Eğer yapmanız gerekeni yapmazsanız çocuğunuz geride kalır. Ona verebileceğiniz en iyi şans verememiş olursunuz.” (Jade, bir çocuk annesi, Çinli)

Kaplan annelik ile toplumda ve çocuk yetiştirmenin çok rekabetçi olmasının ve eğitime çok önem verilmesinin kadınların anneliklerini şekillendirdiğini çocuklarla birlikte annelerin de rekabet ettiklerini görüyoruz. Chua’nın ortaya koyduğu kaplan annelik kavramı 2011 yılında kitap yayımlandığında o denli popüler hale gelmiştir ki

akademik çevrelerde de bu konu üzerine araştırmalar yapılmıştır. Kim ve arkadaşları (2013) zaman boyutlu çalışmalarında Chua'nın kaplan anneliğinin var olduğunu, ancak Asya kökenli ailelerde iddia edildiğı gibi yaygın olmadığını ortaya koyar. Çalışma ayrıca Chua'nın öne sürdüğü gibi kaplan anneliğinin akademik olarak en başarılı çocukları yetiştirmediğini, çocukların üzerinde katı ebeveynlikte olduğu kadar bir baskı uygulandığını, en başarılı çocukların da destekleyici ebeveynlik benimseyen aileler tarafından yetiştirildiğini ortaya koyar (Kim vd. 2013: 16).

Gördüğümüz gibi “başarılı ebeveynliğin çocukların akademik başarıya ulaşması olduğunu” öne süren kaplan annelik kavramı Hong Kong'da görüştüğüm kadınlar tarafından çok yaygın olarak dile getirilmesine rağmen bu kavramın işaret ettiğı “başarılı ebeveynlik” akademik çalışmalarda karşılık bulamamaktadır. Ancak yine de kaplan annelik özellikle Çinli kadınlar arasında popülerliğini korumaktadır.

6.5. Göçmen Ev işi ve Bakım alışanlarından Alınan Bakım Desteğı

Bu araştırmada görüştüğüm Hong Kong'da yaşayan Çinli ve *expat* kadınların ortak özelliğı Filipinli ev işi ve bakım çalışanı istihdam etmeleridir ve her iki grubun da annelik deneyimleri göçmen ev işi ve bakım çalışanı istihdam etmeleriyle dönüşür. Günümüzde, özellikle üst ve orta sınıf kadınların, anneliklerinin -çocuklarını hayatlarının merkezine almalarını; çaba, emek ve para sarf etmelerini öneren- yoğun annelik ideolojisi (Hays, 1996) çerçevesinde şekillendiğini kuramsal çerçevede belirtmiştim. Araştırma kapsamında görüştüğüm hem çalışan hem de çalışmayan kadınların, çocuklarını yoğun annelik ideolojisinin ideallerine göre yetiştirmek üzere, göçmen ev işi ve bakım çalışanlarından destek aldıklarını buldum.

Görüştüğüm *expat* kadınlar geldikleri ülkelerde ev işi ve bakım çalışanı istihdam etmek yaygın olmadığı veya çok pahalı olduğu için bunu daha çok Hong Kong'a özgü bir deneyim olarak görürler ve bu şehirde yaşamının olumlu bir yanı olduğunu düşünürler.

Görüştüğüm Çinli kadınlar ise Hong Kong’da göçmen yardımcı istihdamını toplumsal yaşamın ve çocuk yetiştirme için olağan bir parçası olarak görürler. Kimi zaten kendisi yardımcıyla büyütüldüğü için³⁶ kimi de toplumun üst ve orta sınıflarında çok yaygın olduğu için bu uygulamayı anneliğin ve çocuk yetiştirme normali olarak benimser. Özellikle Çinli anneler, yardımcıları olmadan Hong Kong’da annelik yapmanın imkânsız olmasa da çok zor olacağını ifade ettiler:

“[Yardımcım] Bana çok yardım ediyor. Bazı aileler yardımcısız yaşayamaz. İşimden ayrılısam da yardımcıya ihtiyacım var. Neden olduğunu bilmiyorum. Ben idare edemiyorum. Annem yardımcısız dört çocuk büyüttü ama ben yapamıyorum. Hafta sonu Pazar günü yardımcım izinli. İkisine de [çocuklara] benim bakmam gerekiyor. Her şeyi aynı anda yapamıyorum. Hiçbir şeyi bitiremiyorum. Yardımcım olmasına alışmışım. Evlendiğimizden beri yardımcımız var. Eğer çocuk yoksa iyi, ancak çocuk varsa ben yapamam.” (Chloe, iki çocuk annesi, Çinli)

Bir kozmetik firmasında satış biriminde tam zamanlı olarak çalışan ve iki kız çocuğu olan Chloe Hong Kong’da çocuklu ailelerin yardımcısız yaşayamayacağını düşünür. Yardımcısının izinli olduğu Pazar günleri çocuklarına bakan Chloe çok zorlandığını, her şeyi aynı anda yapamadığını, hiçbir işi tamamlayamadığını ifade eder. Evlendiklerinden beri bir yardımcıları olduğunu ve yardımcısı olmasına alıştığını belirtir. Kendi annesi böyle bir yardım almadan dört çocuk büyütmüş olmasına rağmen Chloe çocuklu bir kadının yardımcısız çok zorlanacağını düşünür. Hong Kong’da görüştüğüm orta ve üst sınıf kadınlar çocuklarına annelik yapmayı göçmen yardımcı istihdam etmeden düşünemezler. Pek çok Çinli kadın, göçmen ev işi ve bakım çalışanı istihdam etmeye alıştıkları için onların ev işlerinin yapılması ve çocuklara bakılması için kaçınılmaz

³⁶ Groves ve Lui (2012, 61) araştırmalarında görüştükleri Hong Kong’lu ebeveynlerin kendileri de göçmen ev işi bakım çalışanları tarafından yetiştirildikleri için göçmen yardımcı istihdam etmeyi olağan gördüklerinden söz ederler.

olduğunu düşünürler. Yardımcıları onların elleri kolları gibi olmuştur; ev ve çocuk sorumluluklarını paylaşmanın zorunlu olduğu aksi takdirde hiçbir şeyin altından kalkamayacaklarına inanırlar.

Hong Kong'daki sosyal hayatın yoğun olması, eğitim ve iş hayatının rekabetçi olması göçmen yardımcıların varlığını gerekli kılıyor gibi görünse de aslında göçmen yardımcı istihdam etmenin, memnun kalmazsanız değiştirmenin kolaylığı, yardımcıların ücretlerinin düşüklüğü ve okul öncesi kurumların çocukları tüm gün kabul etmemesi gibi nedenlerden dolayı Hong Kong'lu ailelerin yardım almaya alıştıklarını ve şehirde böyle bir hayat tarzının geliştiğini düşünüyorum. Kanımca evde 24/7 yaşayan bir hatta bazı ailelerde daha fazla sayıda yardımcının varlığı bu şehirde sosyal hayatın bu denli yoğun, iş ve eğitim hayatının bu denli rekabetçi olmasını sağlamaktadır. Şehir göçmen kadınların desteği ile bugünkü temposunu sürdürür.

“Hong Kong’da yardımcın olmadan annelik yapmak imkânsız olmasa da çok zor. Tam zamanlı anne olsalar bile yardımcısız olan anneleri selamlıyorum. Tam zamanlı anne olan bir arkadaşım var, iki çocuğu var yine de iki yardımcısı var çünkü; o çocukların eğitimsel işleriyle ilgileniyor. Çocukları kursa götürüyor, onlarla birlikte ödev yapıyor. Diğer tüm işlerde ise yardımcılarına bağımlılar.”
(Jennifer, bir çocuk annesi, Çinli)

Bir avukatlık bürosunda ortak olan Jennifer Hong Kong'da tam zamanlı annelerin dahi yatılı yardımcı istihdam etmeye gereksinim duyduğunu zira düzenin bir kadının yardımcısı olmadan annelik yapmasını çok zorlaştırdığını ifade eder. Bu düzen anneleri de çocukları da rekabet içine sokan ve üzerlerinde baskı kuran bir eğitim sistemini beraberinde getirir. İki yardımcısı olan Jennifer tam zamanlı anne olan bir arkadaşının çocuklarının eğitimiyle ilgili işleri yürüttüğünü, çocukları farklı kurslara bırakıp aldığını, ödevlerini yapmalarına yardımcı olduğunu ve yardımcılarının da evin diğer tüm işlerini yaptığını ifade eder. Jennifer aslında Hong Kong'daki rekabetçi eğitim sisteminin bir

parçası olarak annelerin çocuklarının yoğun bir okul sonrası kurs programı organize ettiğinin, diğer işleri de yardımcılara bıraktığının altını çizer ve bu düzenlemeyi normal karşıladığını ifade eder.

Bu kısmın kalanında görüştüğüm kadın işverenlerin çocuk yetiştirmede göçmen yardımcılarından destek almayı önemsedikleri alanlardan söz etmek istiyorum.

6.5.1. Çocukların Güvenliği ve İyi Bakımları

Görüştüğüm kadın işverenlerin yardımcılarından öncelikli beklentisi çocuklarının güvende olmasını sağlamaları ve onlara iyi bakmalarıdır; bu sayede kendileri gönül rahatlığıyla işe gidebilir veya dışarı çıkabilirler. Çoğu annenin yardımcısından ilk beklentisi çocuklarının güvende olduğunu bilmektir. Anneler yardımcılarının çocuklarının bakımından arta kalan zamanlarda, onlar uyuyorken veya onların güvenliği sağlandıktan sonra ev işi yapmalarını isterler. Öncelik ev işinden çok çocuk bakımıdır.

“Önceliğim kızımın güvenliği.” (Kylie, bir çocuk annesi, Çinli)

“Ben yokken çocuklarıma bakmalarını, onları beslemelerini ve mutlu olmaları için onlarla oynamalarını bekliyorum.” (Maggie, iki çocuk annesi, expat).

“Oğluma iyi bakmada bana yardım etmesi benim için en önemli konu. Benim işe gitmem gerekiyor; yardımcım oğluma iyi bakmalı ki ben de çok fazla endişe etmeyeyim. Eğer ben hala endişe edeceksem onun burada olmasına gerek yok. Harika bir temizlik yapması gerekmiyor ancak çocuğuma iyi baktığını bileyim ki işime odaklanabileyim.” (Violet, bir çocuk annesi, Çinli)

“Hafta içi günlerde kızlarımı okuldan almaya gidemiyorum. Öncelik her zaman çocuklarımla güvenliği ve onların okuldan alınması. Çocukları okuldan almayı unutma! (Kate, iki çocuk annesi, Çinli)

Violet verdiği altı yıllık aradan sonra (o dönemde yardımcısını oğlunu nasıl yetiştirmesini istediğiyle ilgili eğitmiştir) iş hayatına dönebilmesi için yardımcısının oğluna iyi baktığından, oğlunun güvende olduğundan emin olmak istediğini ancak bu sayede işine odaklanabileceğini ifade eder. İki kızı olan ve dört yardımcı istihdam eden Kate için yardımcılarından beklentisi öncelikle kızlarının güvenliği ve okuldan alınmalarıdır. Kendisi kızlarının okuldan alınma saatinde işleri nedeniyle evde olamadığı için onları okuldan şoför ve yardımcılarından biri tarafından alındıklarını ve gidecekleri kursa bırakıldıklarını veya eve getirildiklerini ifade eder.

Bu anlatılardan görüldüğü gibi kadın işverenlerin önceliği öncelikle çocuklarının güvenliği ve kendi yokluklarında çocuklarına iyi bakılmasıdır. Ev işleri ve temizlik daha sonra gelir. Eğer anne çalışmıyorsa ve çocuğuna bakıyorsa o zaman yardımcının önceliği ev işi haline gelir. Kadın işverenler diğer destek aldıkları alanları çocuklarının sağlıklı beslenmesi ve kurslara/oyun gruplarına götürölmesi olarak ifade ederler.

6.5.2. Çocukların Sağlıklı Beslenmeleri

Madden ve Chamberlain (2010), annelerin kendilerini çocuklarının beslenmesinin sorumluluğunu taşıyan kişiler olarak konumlandıklarını ve çocuklarının besinsel ihtiyaçlarının karşılanması ile beslenmelerinin yakından izledikleri ve denetledikleri bir alan haline geldiğini öne sürerler. Kadınların “iyi anne” olduklarını gösterdikleri alanlardan biri de çocuklarının beslenmesi haline gelir (Cook, 2009). Yoğun annelik ideolojisi de çocukların iyi beslenmeleri için annelerin sorumluluk almalarının önemini vurgular. Ebeveynlik ve ailenin yemeklerinin hazırlanması toplumsal cinsiyet ideallerinin vurgulandığı ve yeniden üretildiği bir alandır; bunlar aynı zamanda sınıflı faaliyetlerdir ve çocuk büyütmenin ve beslemenin ayrıcalıklı kesim için ideallerini sunarlar (Vair, 2013).

Günümüzde çocuklarının sağlıklı ve dengeli beslenmesi, abur cuburdan ve şekerli gıdalardan uzak durması anneler için önemli bir sorumluluk alanı haline gelmiştir. Çoğu anne çocuklarının hem farklı yiyecekleri denemeleri hem sevdikleri yiyecekleri bulmaları hem de iyi beslenmeleri için büyük çaba sarf eder. Aile üyeleri için yemek hazırlanması çoğunlukla “sağlıklı” olması ihtiyacıyla inşa edilir ancak sağlıklı olması da yemeklerin ne kadar besleyici olduğundan çok yemekleri kimin ve nasıl hazırladığıyla ilgilidir (Woolhouse vd. 2018: 289). Annelerin yemeği sıfırdan kendilerinin hazırlaması, hazırlarken de zaman ve çaba sarf etmesi, özen göstermesi gerektiği öne sürülür (a.g.e). Oysa bu anneliğe atfedilen çocuklarının birincil bakım verenleri olması gerektiği algısını yeniden üretir. Çocukların yiyeceği yemeği babalar da dahil olmak üzere pek çok kişi yapabilir zira çalışan annelerin düzenli olarak çocuklarına yemek hazırlamaları oldukça zordur. Brenton (2017) yoğun annelik ideolojisinden yola çıkarak “iyi anneliğin” çocukların beslenmesi ile yakından ilgili olduğunu ifade eder; hatta “iyi annelik” ve çocukların iyi beslenmesi arasındaki ilişkiyi “yoğun besleme ideolojisi” olarak adlandırır. Yoğun annelik ideolojisinin annelere dayattığı çocukların sağlıklı beslenmesi ideali bu alanı kadınların yardımcılarından destek aldıkları önemli bir alan haline getirir.

Hong Kong’da görüştüğüm göçmen ev işi ve bakım çalışanı istihdam eden kadınlar annelik deneyimlerinin önemli bir boyutunu çocuklarının iyi beslenmesi için sağlıklı yemekler pişirilmesi olarak gördüklerini ifade ederler. Zira yardımcılarından aldıkları önemli bir destek olarak yemek yapmada kendilerine sağladıkları desteği belirtirler. Yani önem verdikleri bir alan çocuklarının iyi beslenmesi olan anneler yemek yapma sorumluluğunu göçmen yardımcılara devrederler.

“Benim bu imkânım olmasaydı, Hong Kong’da yaşamayı ben de çocuğumu yardımcısız büyütecektim. Evimizde birçok yemek kitabımız var. Gıdaların besin değerlerine bakarak sağlıklı yemekler yapıyoruz. Çünkü Valerie’nin [yardımcısı]

vakti var. Yardımcıya sahip olarak çocuklarım daha iyi beslenebiliyor.” (Melissa, iki çocuk annesi, expat)

Melissa, Hong Kong’da göçmen yardımcı istihdam etme koşulları kolay ve ucuz olduğu için bunu sahip olduğu bir imkân olarak görür ve başka bir ülkede yaşasa bu imkâna erişmenin daha zor ve pahalı olacağını farkındadır. Bu imkânı olmadığına Melissa, çocuklarını kendi başına yardımcısız büyüteceğini belirtir, ama şu anda bu imkânı vardır ve bu imkânı kullanır, farklı alanlarda destek alarak çocuklarını büyütür. Melissa aldığı yemek kitaplarından yardımcısıyla birlikte çocuklarının damak tadına uygun olan ve besin değerleri hesaplanan sağlıklı yemek tarifleri bulduklarını, yardımcısının vakti olduğu için bu yemekleri yapabildiğini ve onun sayesinde çocuklarının sağlıklı beslenebildiğini ifade eder. Oysa ev işi ve bakım çalışanı istihdam etmenin fazla yaygın olmadığı İsveç’te yaşayan arkadaşlarının evin her işini kendilerinin yaptıklarını ve vakit darlığı nedeniyle çocuklarının öğlen yemeğine de pankek verdiklerini; yani vakitleri olmadığı için bir anlamda çocuklarının da çok sağlıklı beslenemediğini ifade eder. Ancak, onların başka şansı yoktur zira yaşanan ülkede yaygın bakım düzenlemeleri hem çocuk yetiştirme hem de annelik deneyimlerini şekillendirir. Melissa da Hong Kong’da yaşamıyor olsaydı ve bir yardımcısı olmasaydı muhtemelen vakit darlığından çocuklarının beslenmesiyle bu kadar detaylı ilgilenemeyecek ve daha pratik çözümler üretecektir.

“İyi ve sağlıklı yemek yeme lüksümü var. Yardımcılarımıza ‘bunu ve şunu pişir’ diyoruz. Bunu yap diyebileceğimiz bir yardımcımız var ve meyve yediklerinden emin olmak istiyoruz. Bunu yapacak biri var. Bunların hepsini yapacak desteğim var.” (Celine, iki çocuk annesi, Çinli)

Celine de çocuklarının iyi ve sağlıklı yemek yemelerini bir lüks olarak görür. Yardımcısının kendisinin ve çocuklarının istediği yemeği yaptığı için ve kendisi fazla çaba sarf etmeden çocukları sağlıklı bir şekilde beslendiği için memnundur. Anne olarak

Celine çocukları için dengeli ve sağlıklı beslenmeleri için ne yemeleri gerektiğini belirler ve çoğu durumda gerisine karışmaz; yardımcısı eksikleri tespit eder, gerekli alışverişi yapar ve yemeği hazırlar. Örneğin çocuklarının meyve yemesine önem verir, bunu yardımcısına söylemesi yeterlidir. Rothman'ın (1989) annenin karar verdiği yardımcının gerçekleştirdiği 'yönetici annelik' kavramını çağırıştırır. Aslında bu biraz da anne tarafından düşünülenin yardımcı tarafından faaliyete geçirilmesi olarak da görülebilir.

“Çocukların dengeli beslenmeye ihtiyaçları var. Onlardan [yardımcılardan] çocuklarıma süslü kahvaltılar veya süslü akşam yemekleri hazırlamalarını beklemiyorum. Dengeli olması gerekiyor ve [çocukların] farklı pek çok yiyeceği denemelerini istiyoruz. Denedikleri sürece hoşlanıp hoşlanmadıklarına karar verebilirler.” (Kate, iki çocuk annesi, Çinli)

Kate de çocuklarının beslenmesiyle ilgili olarak yardımcılarından destek aldığından ve çocuklarının dengeli beslenmelerine önem verdiğiinden söz eder. Ekonomik olarak üst sınıf mensubu olan Kate “çok süslü akşam yemekleri hazırlamalarını beklemiyorum” derken yardımcılarından beklentisinin şaşalı sofralar hazırlamaları olmadığını, asıl beklentisinin çocuklarının dengeli beslenmesi olduğunu ifade eder. Kate kızlarının özellikle farklı yiyecekleri denemesini ister; zira bu sayede tat yelpazeleri genişleyecek hangi yiyecekleri sevdiklerini ve hangi yiyecekleri sevmedikleri ayırt edebileceklerdir.

Violet da çocuklar için besleyici yemek pişirmenin önemine inanır. Çalışan annelerin vakitlerinin olmadığını ve yardımcıların da bu konuda çok bilgili olmadığını; evde ne varsa o malzemelerle yemek yaptıklarını ifade eder:

“Nasıl yemek pişirildiğini öğrettim ona [yardımcıma]. Yemek pişirmek çok önemli. Pek çok anne çalışıyor ve yardımcıları da besleyici yemek yapmayı bilmiyorlar, buzdolabında ne varsa onu pişiriyorlar. Çocuklar için en iyi olacak şekilde pişirmeyi öğretiyorum. Organik yiyecekler almayı ve buharda pişirmeyi

tavsiye ediyorum ve alışveriş yaparken alacağı ürünlerin etiketlerini çok dikkatli bir şekilde okumasını öğretiyorum” (Violet, bir çocuk annesi, Çinli).

Oysa çocukların sağlıklı büyümeleri için besleyiciliklerine bakılarak özel yemekler yapılması gerekmektedir. Violet yardımcısına çocuğunun beslenmesine uygun sağlıklı yemekleri yapmayı öğretir; ona organik yiyecekler almasını ve bunları da besin değerleri kaybolmasın diye haşlayarak değil de buharda pişirmesi gerektiğini söyler. Ayrıca yardımcısına alışveriş yaparken aldığı ürünlerin etiketlerini nasıl okuyacağını öğretir, bu sayede yardımcısı ürünlerin içeriklerine bakabilecek, çocuk sağlığına en uygun ürünleri tercih edecek ve alması gereken ürünlere bu şekilde karar verecektir.

Günümüz koşullarında özellikle çocuklar için organik gıdalar alınması oldukça yaygınlaşmış, pek çok anne fiyatları daha yüksek de olsa bu ürünleri tercih etmeye başlamışlardır. Cairns ve arkadaşları (2013) endüstriyel gıdaların zararlı etkilerinden uzak tutulan saf çocuk idealini ifade etmek için “organik çocuk” kavramını kullanırlar. Gerçekten de günümüzde annelerin çocuklarının sağlıklı beslenmeleri en önem verdikleri konuların başında gelir. “Organik çocuk” alanı, kadınların çocukluk ve annelik ile ilgili neoliberal beklentiler ile toplumsal ve çevresel sorumlulukları beslenme ve çocuklarıyla kurduğu yakın ilişkiler aracılığıyla müzakere ettikleri önemli bir alandır (Cairns vd.: 2013). İkinci bölümde de değindiğim gibi çocukların toplumda nasıl inşa edildikleri anneliğin anlamlandırılmasında önem taşır.

Anneler çocukların nasıl besleneceklerine karar verir ve rutinleri belirler hatta hangi öğünde ne yiyeceklerini ve içeriklerini yardımcılara bildirirler hatta bazen yazılı olarak verirler. Yardımcılara da bunu uygulamak düşer. Zira evin çekip çevrilmesi ve çocuklara bakılmasında yardımcılar beden, kadın işverenler ise beyindir (Palmer, 1989). Bu, ‘yönetici annelik’ kısmında ele aldığım anneler ve yardımcılar arasındaki hiyerarşik ilişkiye de işaret eder.

6.5.3. Çocukların Kurslara ve Oyun Gruplarına Götürülmesi

Yeoh ve Huang (2010, 37) annelik işinin bölünebileceğini düşünen Singapurlu annelerin eğitimsel annelik görevlerine odaklanabilmek için fiziksel annelik görevlerini başkalarına devrettiğini öne sürerler. Bu iddianın Hong Kong’da görüştüğüm anneler için de geçerli olduğunu söylemek mümkün zira çocuklarının fiziksel bakımıyla ilgili annelik görevlerini yardımcılara devrederken onların eğitimlerine ilişkin konuları titizlikle takip ederler.

Pek çok yerel okul ve uluslararası okulun bulunduğu Hong Kong’da eğitim sisteminde çocukların sabahdan akşama kadar kalabileceği kreş ve anaokulları sayısı oldukça azdır. Kreş öncesi sınıflar (pre-nursery), kreşler (nursery) ve anaokulları çocuğun birkaç saat kalabileceği eğitim kurumları olduğu için çocukları bu kurumlara birinin götürüp kapıda beklemesi gerekir. Çalışan anneler çocuklarını kreşe verseler de çocukların gidiş gelişi ve günün kalanında bakımı için yardımcıları olması gerekir.

Görüştüğüm annelerin göçmen ev işi ve bakım çalışanlarından yardım aldıkları bir diğer destek çocuklarının okula bırakılması, okuldan alınması ve okul sonrası kurslara götürülmesidir. Hong Kong’da eğitim sistemi oldukça rekabetçi olduğu için çocukların akademik başarılarını okul sonrası faaliyetlerle desteklemeleri beklenir. Bu nedenle çocukların programları oldukça yoğundur hem görüştüğüm annelerin anlatılarına dayanarak hem de kendi gözlemlerim ışığında çocukların yoğun programlarının takip edilmesi, onların okuldan alınıp kurslara götürülmesi, kursun bitimine kadar beklenmesi ve kurs bitiminde eve dönülmesi hem çalışan hem de çalışmayan annelerin yardımcılarından bekledikleri önemli bir iş olduğunu söyleyebilirim.

“Çalışan anneler için çok zor. Hong Kong’da, Google ya da Facebook’ta çalışmıyorsan “çocuğunuzu işe getirin” politikası yok. Oyun grubu, kreş öncesi ve kreşler var. Kreş öncesi çok küçük yaşta (8 aylıkken) alıyor. Ama yine de çocukları birinin oraya götürmesi gerekir. Oyun grupları genelde mesai

saatlerinde. Yardımcılar onları götürüyor. Bazıları 1 saat, kreşler 3 saat.”
(Jennifer, bir çocuk annesi, Çinli).

Jennifer kızı oyun grubuna, kreş öncesine veya kreşe de gitse hiçbiri tüm gün sürmediği için onu oraya bırakacak ve oradan alacak birisine ihtiyaç olduğunu ifade eder, zira tüm bu kurumlar çocukları mesai saatlerinde ancak birkaç saat kabul edebilir.

“Yardımcıya sahip olarak çocuklarım daha çok aktiviteye katılıyor, çocuklarımın arkadaşları geliyor ve pizza partisi yapıyoruz. Yardımcım olmasa bu işlere bu kadar kalkışamazdım. Altı çocuk evde pizza yapınca... Yarın okul tatil; Eva’nın üç en yakın arkadaşı geliyor. Kahvaltı oyun grubu var. Önce pankek yapıp sonra yiyecekler. Bizim evde sürekli çocuk aktiviteleri var. Geçen gün de Eva’nın altı arkadaşı geldi; havuz partisi vardı. Pizza sipariş ettiler. Mutfakta kurabiye pişirdiler. Yardımcılarım bu kadar aktif olmaktan yoruluyordur. Ben seviyorum. Marketten eksikleri alıyorum, gelen çocuklara ara öğün hazırlıyoruz.” (Melissa, iki çocuk annesi, expat)

Melissa’nın iki kızı vardır ve iki yardımcı istihdam eder. Çocuklarının da kendisinin de çok aktif olduğunu ifade eden Melissa’nın bir yardımcısı bir kızına (okula götürülmesi, okuldan alınması, okul sonrası kurslara ve oyun gruplarına götürülmesi için) eşlik ederken diğer yardımcısı da diğer kızına eşlik eder. Ya da bir yardımcısı evde temizlik yaparken Melissa kızlarından biriyle çıkar. İki çocuğuna eşlik eden yardımcıları sayesinde Melissa, çocuklarının daha çok faaliyete katılabildiğini ifade eder. Yine yardımcıları olduğu için çocuklarının arkadaşlarını da fazla sayıda ve temalı etkinlik için eve davet edebildiğini dile getirir. Yardımcıları olmasa çok sayıda çocuğu evine pizza yapmak ya da kahvaltı etmek için davet edemeyeceğini çünkü kendisine çok iş çıkacağını söyler. Ancak yardımcıları fiziksel olarak hazırlıklarla ilgilendikleri ve çocuklar gittikten sonra evi topladıkları için, Melissa da planlamayı yaptığı ve sadece marketten eksikleri aldığı için bu tür organizasyonlara kalkışması daha kolay gelir.

“Ben ‘her zaman okulda olan’ anneyim, her zaman benim yüzümü görürsün (gülüyor) çocukların her şeyini ben yapıyorum. Hala yapıyorum. Hala servis şoförüym. Büyük kızımı okuldan alması için servise yazdırdık ama okul sonrası aktivitelere ben götürüyorum. Ancak aynı anda iki yerde olamayacağım için ben bir kızımı aktiviteye götürürken yardımcım da diğer kızımı götürüyor. Kendim götürmeyi tercih ediyorum. Bir şoförüm var; ben burada olduğum için küçük kızımı yardımcıyla birlikte aktiviteye götüreceğim. Sonuçta bu bir takım çalışması.”
(Charlotte, iki çocuk annesi, expat)

Tam zamanlı anne olan Charlotte’ın ise iki kızı vardır ve iki Filipinli yardımcı istihdam eder. Hayatta yaptığı en iyi işin annelik olduğunu söyleyen Charlotte çoğunlukla kızlarını aktivitelere kendisi bırakmaya çalışır. Ancak her iki kızının programına yetişemediği durumlarda kızlarından birini şoförü ve yardımcısı okuldan alır ve kursa bırakır. Hong Kong’da özellikle gelir düzeyi yüksek üst sınıf mensubu Çinli ve expat ailelerde birden fazla yardımcı ve şoför istihdam edilmesi yaygındır. Charlotte da kendisinin meşgul olduğu zamanda kızlarının alınması için şoför ve yardımcılarından destek alır. Bu aynı zamanda Hong Kong’da üst ekonomik sınıftan ailelerin sürdürdüğü hayat tarzının bazı özelliklerini de yansıtır.

Okul/okul sonrası kurslar dışında pek çok çocuk kendi yaş gruplarından çocuklarla oyun gruplarına (playdate/playgroup) katılırlar. Hong Kong kısıtlı alanı olan bir ada şehri olduğu için çocukların oynayacağı parklar ve açık hava oyun sahaları oldukça sınırlıdır. Bu nedenle oyun grupları çocukların hem eğitimi hem de oyalanması için önemli bir aktivite olarak görülür. Gözlemlerime dayanarak, Hong Kong’da yardımcılarının veya annelerin çocuklarına bu oyun gruplarında eşlik ettiklerini söyleyebilirim. Ancak anneler çoğunlukla “sadece annelerin katıldığı oyun gruplarına” (moms only playdates) yardımcılar da “sadece yardımcılarının katıldığı oyun gruplarına” (helpers only playdates) katılırlar. Bu oyun gruplarında çocuklar birbirleriyle oynarken

anneler ve yardımcılar da birbirleriyle sohbet eder ve sosyalleşirler. Kadın işverenlerin (anneler) ve yardımcılarının aralarında hiyerarşik bir ilişki olduğu için oyun gruplarına birlikte katılmak istemediklerini düşünüyorum; zira her iki taraf da çoğunlukla birbirleriyle rahatça sosyalleşmez³⁷. Görüştüğüm kadın işverenler de benzer şekilde yardımcılarının organize ettiği oyun gruplarına katılmadıklarını dile getirmişlerdir.

“Eğer yardımcılarının organize ettiği bir oyun grubuysa ben katılmıyorum. Oyun grubunu çocuklarla organize etmesine izin veriyorum. Bazı zamanlar kendimi ikiye bölemeyeceğim için ondan [yardımcımdan] çocuklarımı bazı kurslara götürmesini rica ediyorum. Her şeyi ayarlıyorum. Oğlum daha büyük olduğu için onu dolmuşla gidip alıyor. Genelde kısa mesafe için bunu yapmasını istiyorum”.
(Jessica, iki çocuk annesi, Çinli)

Jessica da eğer yardımcılarının organize ettiği bir oyun grubuysa katılmadığını söyler. Zira oyun gruplarında çocuklar oynarken anneler de diğer annelerle sosyalleşirler. Gözlemlerime dayanarak çocuklarını oyun grubuna getiren anneler diğer çocukları oyun grubuna getiren yardımcılarla ayaküstü sohbet etse de onlarla sosyalleşemediklerini söyleyebilirim. Yardımcılar da böyle bir girişimde bulunmazlar zaten yöntem bölümünde de belirttiğim gibi göçmen yardımcılar ile kadın işverenler arasında hiyerarşik bir ilişki vardır ve bu ilişki sosyalleşmenin önüne geçer. İşçi konumundaki göçmen kadınlar ile işveren konumundaki kadınlar arasındaki bu karşılaşma gölgelenir.

Görüştüğüm kadın işverenlerden Melissa da bir arkadaşıyla birlikte kumsalda yapılan bir oyun grubuna gittiklerini ve havluların üzerinde oturan, birbirleriyle sohbet eden, şakalaşan, gülen Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının onların gelmesiyle birlikte ayağa kalktığını, onları selamladığını yani bir anlamda rahatlarının bozulduğunu ifade etmiştir. Melissa, Filipinli yardımcılarını rahatsız etmemek için onların organize ettikleri

³⁷ Ev işi ve bakım çalışanları işverenlerin yanında rahat davranamadıklarını, oldukları gibi olmadıklarını dile getirmişlerdir.

bir oyun grubuna bir daha gitmeyeceğini dile getirmiştir. Oyun gruplarındaki anneler ve yardımcıları arasındaki bu ayrışma Filipinli ev işi ve bakım çalışanları ve kadın işverenler arasındaki sınıf ve etnisiteye dayalı farklılıklar nedeniyle toplumda ortaya çıkan kutuplaşmayı da yansıtır.

Oyun gruplarına katılım hem çocukların hem de yardımcıların/annelerin rahatlamalarını ve güzel vakit geçirmelerini sağlar. Pek çok *expat* kadın yeni taşındıkları bu şehirde çocuklarıyla birlikte katıldıkları oyun grupları sayesinde arkadaş edinirler. Oyun gruplarının Filipinli ev işi ve bakım çalışanları diğer Filipinli yardımcıları ile bir araya geldiklerinde çocuklar oynarken onların da kendi dillerinde konuştukları, dertleştikleri için bir rahatlama sağladığını söylemek de mümkündür. Yardımcımın küçük oğlumu götürdüğü oyun gruplarından gönderdiği bazı videolarda çocukları eğlendirmek için yardımcıların da şarkı söyleyip dans ettiği ve yoğun geçen iş gününde bir mola verdikleri görülür.

Gün içerisinde anneler çocuklarının ne yaptıklarını, nereye gittiklerini ne yediklerini ne zaman uyuduklarını vb. çoğunlukla whatsapp üzerinden yardımcılarına sorarlar. Yardımcılar da çocukları götürdükleri oyun gruplarından, parklardan, vb. baktıkları çocukların fotoğraflarını annelerine whatsapp aracılığıyla gönderirler. Bu sayede ev işi ve bakım çalışanları hem çocukların iyi olduğunu ve güzel vakit geçirdiğini hem de kendilerinin işlerini layıkıyla yaptığını annelere (işverenlerine) rapor ederler. Pek çok anne çocuklarının emin ellerde, kendi yaşlılarıyla, yaş gruplarına uygun bir şekilde oynadıklarını ve vakit geçirdiklerini görür, bu sayede gönül rahatlığıyla işlerine veya yaptıklarına odaklanırlar.

Çocukların yoğun programları annelerin de kendilerini ona göre ayarlamalarını sağlar. Bu anlatılardan Hong Kong'da orta ve üst sınıf annelerin Hays (1996)'ın önerdiği yoğun annelik ideolojisine uygun olarak çocuklarını hayatlarının merkezine aldıklarını, onlara zaman, emek ve para sarf ettiklerini görüyoruz. Bu annelik ideolojisinin kadından

pek çok beklentisi olduğunu hatta kadınlar üzerinde baskı kurduğunu söylemek mümkün ancak görüştüğüm kadınlar göçmen ev işi ve bakım çalışanı istihdam ederek bu toplumsal beklentileri karşılamaya ve üzerlerinde hissettikleri baskının üstesinden gelmeye çalışırlar.

6.6. Kadın İşverenlerin Anneliklerinin Yardımcılarıyla Müzakere Etmeleri

Araştırmanın konusu gereği Hong Kong’da Filipinli ev işi ve bakım çalışanı istihdam eden kadınların anneliklerini yardımcılarıyla nasıl müzakere ettikleri, onların annelik deneyimlerini anlamamız için önem teşkil eder; zira bu kadınların annelik deneyimleri annelik işini yardımcılarıyla paylaşmalarıyla şekillenir.

6.6.1. Yönetici Anne

Kadın işverenlerin anneliklerini yardımcılarıyla müzakere etmeleri Rothman’ın (1989) “yönetici anne” kavramını çok iyi yansıtır. Yönetici anne, yardımcısından çocuğuna iyi bakmasını, çocuğunun onunla birlikteyken güvende olduğunu ve sevildiğini hissetmesini ister; ancak yine de kontrolün kendisinde olduğunu bilmek ve anne olduğunu hissetmek ister. Chan (2005) Hong Kong’da yaptığı araştırmasında kadın işverenlerin göçmen ev işi ve bakım çalışanlarını süpervize ettiklerini ortaya koyar. Lan (2003, 537) da Tayvanlı kadın işverenlerin göçmen ev işi ve bakım çalışanlarını “profesyonellik” çerçevesinde yönettiklerini öne sürer.

Görüştüğüm anneler çocuklarına nasıl bakılacağı veya evin nasıl yönetileceği konusunda kararları kendilerinin aldıklarını, yardımcıların da bu kararları uyguladıklarını ifade ederler.

“Ben patronum. Ben anneyim ve her şeyin nasıl yapıldığına karar vermek istiyorum. Bazen eşimle konuşsam da en sonunda ben “tamam böyle yapalım”

derim. Ben evde gerçekten anneyim, bir yöneticiyim.” (Amanda, üç çocuk annesi, expat).

Amanda kendi evinde patron olduğunu ifade eder, anne olduğu için her şeyin nasıl yapılacağını karar verir, iki yardımcısının da onun verdiği kararları takip etmelerini ister. Eşine danışsa da en son kararı yine kendi verir. Bir anne olarak çocuklarıyla ve eviyle ilgili kararları veren olmak ve evin yönetimini elinde tutan olmak ister. Görüştüğüm bazı kadın işverenler ise istihdam ettikleri ev işi ve bakım çalışanlarını şirketteki personellerini yönettikleri gibi profesyonel ilişkiler kurarak yönettiklerini ifade ederler.

“Yardımcıyı yöneten benim, beklentileri ben iletiyorum. Ona çalışanım gibi davranıyorum. Sorumluluk listem var ve aylık performans değerlendirme yapıyorum. Anlık bir şey olduğunda da geri bildirim yapıyorum.” (Natalie, iki çocuk annesi, Çinli)

Bir danışmanlık firmasında çalışan Natalie yardımcısını kurumsal bir şirkette çalışan bir personel gibi yönetir. Çalışmaya ilk başladığında yardımcısına bir iş listesi verdiğini, onun performansını da belirli aralıklarla değerlendirdiğini ifade eder. Eşinin ise yardımcısıyla fazla ilişki kurmadığını söyleyen Natalie ailenin tüm beklentilerini yardımcısına kendisinin ilettiğini ifade eder. Yaptıklarından memnun kalmadığında da kendisini bilgilendirir. Bu sayede yardımcısının kendisinden istenilenleri daha iyi anladığını ve ilişkilerin belirli bir resmiyette kaldığını düşünür. Natalie’nin kullandığı dil de “sorumluluk listesi, aylık performans değerlendirme, geri bildirim” gibi oldukça kurumsal ifadeler içerir.

“Evdeyken sorumluluk kadındadır; ev onun için çalışma ortamıdır, yardımcı da onun yönetimindedir. Benim ona verdiğim talimatları izlemediğini ve tamamlamadığını görüyorum. Bu beni çıldırtıyor. Dinlemeyen personeli yönetmek çok zor, oysa her şey yazılı. ‘Somonlu makarna pişir’ diyorum onun yerine sade makarna pişiriyor. Ben her şeyi yapamam. Ben evdeyken mikro yönetim

yapıyorum; çünkü her gün nasıl çalıştığını görüyorum. Evde kalan annelerin belirli beklentileri vardır. Her şeyin doğru yapılmasını isterler çünkü onlar aileyi yönetiyorlar. (Jessica, iki çocuk annesi, Çinli)

Tam zamanlı anne olan Jessica evini işyeri, kendini evin yöneticisi, yardımcısını da çalışanı olarak görür. İş hayatından uzakta kalan bir kadın olarak bu sayede bir eksikliği doldurduğunu düşünüyorum. O da yardımcısına talimatları yazılı vermesine rağmen yardımcısının hatalar yapmasından yakınır. Verdiği örnekte çocuklarının ne yemesi gerektiğine kendisi karar verir, yardımcısından da bunu uygulamasını ister, ancak yardımcısının unutkanlığı çocuğunun daha az besleyici bir gıda almasına neden olur. Tam zamanlı anne olan bir kadının evi yönetme sorumluluğu taşıdığı için yardımcısından beklentilerinin yüksek olduğunu, çoğunlukla evde olduğu için de yapılan işi izlediğini ve yapılan hataları da gördüğünü dile getirir. *“Dinlemeyen personeli yönetmek zor”* ifadesiyle iki kadın arasında hiyerarşik bir konumlanma olduğunu ve Jessica’nın kendini yönetici pozisyonunda gördüğünü de anlarız.

Özellikle Amanda ve Jessica’nın açıklamalarında ikinci bölümde bahsettiğim özel alan/kamusal alan ayrılığının sürdüğünü, bazı kadınların kendilerini hala özel alanın yöneticisi olarak gördüklerini ve ikinci bölümde söz ettiğim evsellik ideolojisini yeniden ürettiklerini görüyoruz. Bu bize cinsiyete dayalı ev içi iş bölümünün çok da değişmediğini hatta bazı kadınların ev kadınlığı rolünü severek üstlendiklerini görüyoruz. Burada kadınların ev işi ve bakım işlerini göçmen yardımcılara delege etmiş olmalarının önemli bir etkisi olduğunu düşünüyorum. Kadınlar, bu işleri kendileri yapmadıkları sadece yapan yardımcılarını yönettikleri sürece, erkeklerin sorumlulukları paylaşmamalarından şikayetçi olmamaktadır.

6.6.2. İşler Hiyerarşisi

Görüşüğüm kadın işverenlerin çocuklarının bakımını başka bir kadına bırakmaları söz konusu olunca bazı annelik görevlerini yardımcılarına delege etmeleri de kaçınılmaz olmaktadır. Annelik sorumluluklarını yardımcılarıyla nasıl paylaşacaklarına kendileri karar veren kadın işverenler “iyi annelik” algılarına zarar verdiği için tüm annelik sorumluluklarını yardımcılarına delege etmekten rahatsızlık duyarlar (Cheng, 2006). Lan (2006) da kadın işverenlerin anneliğı katmanlı hale getirdiklerini, çocuk bakımıyla ilgili daha az önem atfettikleri sorumlulukları yardımcılarına delege ederken daha çok önem atfettikleri sorumluluklarını kendilerine sakladıklarından bahseder. Kadın işverenlerin yardımcılarından beklenen işler ile kendilerinin yaptıkları işlere karar vermelerinde “iyi anneliğı” ilişkin toplumsal normlar rol oynar (Chan, 2005).

Çoğı kadın, yardımcıları ile anneliklerini müzakere ederken farklı annelik görevleri arasında ayırım yapar ve bu görevlere farklı hiyerarşik değerler atfederler (Cheng, 2006). Kadınlar bir annenin yapması gereken işlerin değerine göre hiyerarşik bir sıralamasını yapar ve değersiz gördükleri fiziksel işleri (alt değıştirme, yemek yedirme, parka götürme vb.) yardımcılarına atfederken değerli gördükleri çocuklarının entelektüel, psikolojik ve duygusal gelişimine yönelik işleri (kitap okuma, oyun oynama ve birlikte vakit geçirme vb.) kendilerine ayırırlar. Cheng (2006) annelerin kendilerine ayırdıkları bu faaliyetleri çocuklarıyla “kaliteli zaman” geçirmek olarak nitelendirdiklerini ifade eder. Lan (2005) çoğunlukla çocuklarıyla geçirecek vakti olan varlıklı tam zamanlı ev kadınlarının ev işlerini yardımcılarına delege ettiklerini ve çocukları ile ilgili işleri ise kendileri yaptıklarını bu sayede bu kadınların yardımcılarıyla aralarındaki statü farkını koruduklarını öne sürer.

Bu araştırmada görüşüğüm kadın işverenler de annelik görevleri arasında ayırım yaptıklarını, çocukların fiziksel bakımı ile ilgili daha az değer atfettikleri işleri

yardımcılarına delege ettiklerini, çocuklarının duygusal ve entelektüel gelişimiyle ilgili işleri kendilerine ayırdıklarını ifade ederler.

“Alt değiştirmiyorum veya banyo saati yapmıyorum. Ben daha çok kızımın oynuyorum ve yardımcımın onun altını değiştirmesini istiyorum. Alt değiştirmeyi sevmiyorum. Onlara işlerini yapmak için fırsat vermemiz gerekiyor. Onları bu sebeple işe aldık.” (Betty, iki çocuk annesi, Çinli).

Çalışan bir anne olan Betty kızının altını değiştirmeyi kızıyla arasındaki bağı güçlendirecek veya kızının gelişimine katkı sağlayacak bir iş olarak görmez ve bu işi yardımcısına bırakmayı uygun görür. Bunun yardımcısının işi olduğunu da belirtir. Hong Kong’da geçirdiğim sürede özellikle Çinli annelerin alt değiştirme işini yardımcılarına delege ettiklerini hatta bazılarının çocuklarının altını hiç değiştirmediklerini duydum. Betty fiziksel işleri yardımcısına devrederken kendisi kızıyla oyun oynamayı tercih eder. Oyun oynarken kızıyla etkileşim içinde olacağını, ona oyun esnasında bir şeyler öğreteceğini ve onun gelişimine katkı sağlayacağını düşünür.

“Büyük şey” için orada olmak istiyorum. Onlarla Disneyland’da eğlenmek, onları disipline etmek, onlara büyük hayat dersleri vermek istiyorum. Alt değiştirmek, kızımın yemeğini yemesi için peşinden koşuşturmak, ya da dişlerini fırçalamak istemiyorum... Böyle gündelik şeyleri başkasının yapmasını tercih ederim, diğerleri benim için daha değerli. Yemek pişirilmiş, ev temiz, çocuklara az çok bakılmış, çocuklar iyi, besleyici yemek yemişler, okula ve faaliyetlerine vaktinde götürülmüşler. Tüm bunlardan sonra benim rolüm onlara hayatı öğretmek, onları disipline etmek ve sevmek.” (Vanessa, iki çocuk annesi, Çinli)

İş hayatında hem başarılı hem de zamansız olan Vanessa fiziksel bakım işlerine vakit ayırmak istemez. Vanessa çocuk bakımıyla ilgili fiziksel işlerin herhangi biri tarafından yapılabileceğini ifade eder. Kendisi daha önemli gördüğü işler için

çocuklarının yanında olmak ister. Çocuklarıyla eğlenmek, iyi vakit geçirmek, onları disipline etmek gibi.

“[Çocuklarımla] Birlikte bir şeyler yapmayı, mesela yemek yapmayı çok severim. Çocuklar meyveleri keser, keki yaparken bana yardım ederler. Çok oyun oynarız, okuruz veya onların günleri hakkında konuşuruz. Yardımcım da bu esnada çamaşırları yıkar ve ütüyü yapar. (Giselle, üç çocuk annesi, expat).

Yarı zamanlı öğretmen olan Giselle de işten sonra çocuklarıyla birlikte vakit geçirmeye özen gösterir, çocuklarıyla birlikte yemek yaptıklarını, kitap okuduklarını veya günleri hakkında konuştuklarını ifade eder. O da diğer kadın işverenler gibi çocuklarıyla kaliteli zaman geçirebileceği faaliyetleri kendi üstüne alır, çamaşır ve ütü gibi ev işlerini yardımcısına bıraktığını söyler.

“Sadece çocuklarla ilgili işleri yapıyorum. Akşam 8:15 gibi eve geliyorum, akşam yemeğimi çok hızlı yiyorum ve çocuklarımı yatırıyorum. Bu benim işim. Onlara kitap okuyorum, bir rüya veriyorum. Onun dışındaki her şeyi yardımcım yapıyor, duşları dahil. Hafta sonları o ev işlerini yapıyor, ben çocuklara odaklanıyorum. (Natalie, iki çocuk annesi, Çinli)

Natalie de benzer bir şekilde çocuklarıyla kaliteli zaman geçirebileceği faaliyetleri yaptığını; çocuklarını gece uykusuna yatırdığını ve uyumadan önce onlara kitap okuduğunu ifade eder. Diğer tüm fiziksel işler yardımcısı tarafından yapılabilir.

Hem çalışan hem çalışmayan kadınlar vakitleri olmadığı gerekçesiyle ev işlerini yapmaktan ve çocuk bakmaktan hoşlanmadıklarını da dile getirirler. Anlatılarından bu işleri değersiz gördükleri anlaşılır. Bu yüzden de kadın işverenler bu sorumlulukları başka kadınlara devrederek hem iş hayatında hem de sosyal hayatta daha değerli gördükleri işleri yapmak, boş zamanlarını da hobilerine ayırmak isterler. Çoğu kadın temiz bir evde oturmayı, çocuklarına sağlıklı yemekler yedirmeyi, çocuklarının kurslara devam etmesini

ister; ancak kendileri yapmak istemezler. Daha ziyade yapılacak işleri, yardımcılarının nasıl yapacaklarına dair standartları belirler ve performanslarını denetler.

Tarih boyunca kadınlara atfedilen bakım işlerinin kadınlar tarafında da değersiz görüldüğünü görüyoruz. Kadın işverenlerin anlatılarından, ev işlerini bakım işlerinden değersiz görmelerinin yanı sıra çocuk bakım işleri arasında da hiyerarşik bir sıralama yaptıklarını görüyoruz. Eğitimleriyle ilgili işleri kendi üzerlerine almalarının nedeni ise göçmen yardımcılarının, çocuklarını yetiştirebilecek eğitim seviyesinde olmadıklarını düşünmeleridir.

6.6.3. Yardımcılar ve Çocuklar Arasındaki İlişki

Kadın işverenlerin annelik işlerini göçmen yardımcılarıyla paylaşmaları çocuk bakım sorumluluklarını hafifletse de kadınlar için yardımcılarla çocukları arasındaki ilişkileri düzenlemek hatta kontrol etmek bir müzakere alanı haline gelmiştir. Görüştüğüm bazı kadın işverenler çocuklarının bakıcılarına olan bağlılıklarından veya yakınlıklarından rahatsızlık duyduklarını hatta bazıları açıkça yakınlıklarını kışkındıklarını ve yardımcılarla çocuklarının arasına mesafe koymaya çalıştıklarını dile getirmişlerdir. Bazıları ise çocuklarının yardımcılarla yakınlıklarının kendilerinin lehine olduğunu düşünür. Günün sonunda anne olan kendisidir, çocuk bunu bilir veya er ya da geç anlar; çocuğunun yardımcısıyla arasındaki ilişki ancak annenin işini kolaylaştırır.

“Küçük kızımın yardımcım ile özel bir bağı var ve bu beni mutlu ediyor. Bazı anneler böyle hissetmiyorlar ve kıskanıyorlar. Bundan mutlu olman gerekir; çocuklarının kendi çocuklarına bakar gibi bakan bir yardımcı tarafından bakıldığına emin olabilirsiniz, bu seni kötü hissettirmemeli ama anlamıyorlar. (Charlotte, iki çocuk annesi, expat)

Çalışan bir kadın olan Maggie'ye “yardımcılarının çocuklarına bir anlamda annelik yaptıkları için ne hissettiğini” sorduğumda ise alınır:

*“Onlardan çocuklarıma “annelik yapmalarını” beklemiyorum sadece ben yokken çocuklarıma bakmalarını, onları beslemelerini ve mutlu olmaları için onlarla oynamalarını bekliyorum. Çocuklarım yardımcılarımızı çok seviyor, ben de bundan çok mutluyum. Seviyor olmaları büyük şans. Ama çocuklarım sarılmam için bana geliyorlar, onlara değil. Ben hala onların annesiyim, bu farklı bir bağ”.
(Maggie, iki çocuk annesi, expat)*

Bu sözler bize Uttal'ın (1996) “emanet bakımını” (custodial care) yani çocuk bakıcılarının işverenlerinin anneliklerinin yerini tuttuklarını kabul etmediklerinden bahsedişini hatırlatır; zira bu şekilde anneler yoklukları ne kadar uzarsa uzasın kendilerinin anne statüsünü koruduklarını düşünürler. Annenin “asıl bakım veren” olarak kalmasının sağlanması için anne ve anne-olmayan arasındaki sınırlar çok iyi çizilir ve müzakere edilir (MacDonald, 1998). Maggie'nin bu sözleri tam da MacDonald'ın (1998) anne ve anne olmayan arasındaki sınırların çizilmesine ilişkin sözlerini onaylar gibidir; çocuklar yardımcıları ne kadar severse sevsin anne ve anne olmayan arasındaki iyi çizilen bu sınırların farkında olmaları beklenir. Bu sınırlar belirlenen iş hiyerarşisiyle de desteklenir.

*“Kıskanmadım. Ama kendimi güvensiz hissediyordum, belki yardımcıyı daha çok sever, beni çok sık görmediği için bir yabancı olarak görür diye... Ancak daha sonra aynı kandan olmadıklarını bildiklerini anladığımda çok mutlu oldum.”
(Vanessa, iki çocuk annesi, Çinli)*

Vanessa önceleri uzun saatler çalıştığı ve çocuklarına çok az vakit ayırabildiği için çocuklarının yardımcılarına daha düşkün olacağını düşündüğü için endişelendiğini dile getirir. Ancak çocuklarının yardımcıyla aralarında kan bağı olmadığını anladıklarını,

annelerini az görseler de anneleri olduğunu bildiklerini ifade eder. Bu sayede Vanessa rahatlar ve endişeleri son bulur.

6.6.3.1. Çocukların Yardımcılar Tarafından Yetiştirilmesi

Anneler ve yardımcıları arasındaki bir diğer önemli müzakere konusu ise yardımcıların çocukları yetiştirmesine ne kadar katkı sağlayabildikleridir. Bazı kadın işverenler çocuklarını yardımcılarıyla birlikte yetiştirdiklerini (yardımcısının çocuğunu disipline edebileceğini, çocuğuna doğru ve yanlış öğretebileceğini) düşünürken bazı kadın işverenler ise çocuklarının yardımcıları tarafından yetiştirilmesini istemediklerini dile getirirler.

“Biz beraber çocuk yetiştiriyoruz. Benim çocuklarımın yetişmesinde onun da etkisi ve katkısı var. Benim olmadığım noktada çocuklarıma doğruyu yanlış öğreten bir kişi. Çocuklara kendini saydırıyor. Bazı çocuklar [yardımcıları] kukla gibi parmaklarında oynatıyorlar. O, ben olmadımda onları süpervize edecek kişi; o çocuklardan sorumlu bir yetişkin.” (Melissa, iki çocuk annesi, expat).

“Benim için ailenin bir parçası, bizimle yaşıyor, çocuğuma ikinci anne gibi. Çocuklarıma öğretme yetkisi var. Çocuklarım üzerinde iyi bir etkisi olması lazım, onlara iyi bakması ve neyin doğru neyin yanlış olduğunu söylemesi gerekiyor. Ben o zaman özgür olacağım. O zaman gidip kendi işime bakacağım.” (Jessica, iki çocuk annesi, Çinli).

Melissa da Jessica da çocuklarını yardımcılarıyla birlikte yetiştirdiğine inanırlar; kendileri kadar yardımcıların da çocuklarının yetiştirilmesinde etkisi ve katkısı olduğunu ifade ederler. Melissa yardımcısının çocuklarını onun yokluğunda idare edecek güçlü karakterde olması gerektiğini dile getirir. Her iki anne de yardımcıların çocuklarına doğruyu ve yanlış öğretebileceğini düşünür. Hatta Jessica yardımcısını

çocuklarına “ikinci bir anne” gibi görür. Jessica’nın bu açıklaması beni biraz şaşırtmıştır; zira tam zamanlı bir anne olarak çocuklarının bakım işlerini tamamen üstlenmeye çalışan ve sorumluluklarını yardımcısıyla paylaşmak istemeyen, kontrolün hep kendisinde olmasını isteyen bir profil çizer. Hem Melissa hem de Jessica mülakatlarında işe aldıkları yardımcılarının “anne olmasını” tercih ettiklerini ifade etmiş olmaları da ilginçtir. Yardımcılarının anne olması durumunda beklentilerini karşılayabileceğini düşünürler.

Bazı kadın işverenler de yeteri kadar eğitilmiş bulmadıkları göçmen yardımcılarının çocuklarına bakmasını isterler ancak çocuklarını yetiştirmelerini istemezler. Bazı çalışmayan kadınlar çocuklarının yardımcılar tarafından yetiştirilmesini istemedikleri ve onları kendileri yetiştirmek istedikleri için çalışmadıklarını veya işlerini bıraktıklarını dile getirdiler.

“Ev işinde ve yemek pişirmede yetenekli olabilirler ve çocuklara iyi bakabilirler ancak çocuk yetiştirmek için uygun değiller. Çocukların ödevlerine yardım edemezler. Hiçbir zaman böyle bir şey istemedim. Çocuklarımı yardımcılarının yetiştirmesine izin veremem.” (Celine, iki çocuk annesi, Çinli).

Çalışmayan annelerden Celine, yardımcılarının çocuklarını yetiştirebilecek, onların ödevlerine yardımcı olabilecek kapasitede olmadığına inanır. Celine’nin bu anlatısı iş hiyerarşisinin altında yatan ana etkene de işaret eder; zira anneler yardımcılarını eğitimsiz buldukları için onların fiziksel işleri yapmalarını ister ancak eğitimsel ve gelişimsel işleri kendilerine ayırırlar.

“Ben biraz kontrol delisiyim, onları yardımcılara bırakmak istemiyorum. Çocuklarımın bir yardımcı tarafından yetiştirilmesini istemiyorum. Ben kendi stilimle çocuklarıma damgamı vurmak istiyorum. Onlara %100 güveniyorum ama farklı insanların farklı stilleri, inançları veya erdemleri var; çocuklarımla dolaylı olarak etkileyebilirler. Ayrıca çocuklarımla yardımcılarımınla bırakmak istemiyorum; çünkü bakıcı onlara televizyon izletir veya telefonda oyun

oynamalarına izin verir. Ben diyorum ki ‘Senin keman dersin var senin tenis dersin var, ben eve geldiğimde şunu şunu şunu yapmış olacaksınız ve vaktinizi boşa harcamamış olacaksınız.’ Boş zaman yok. Boş zaman kötüdür” (Charlotte, iki çocuk annesi, expat).

Charlotte’ın anlatısı Rothman’ın (1989, 99) annelerin çocuğun bakıcıyla değil kendileriyle tanımlanmalarını istediği görüşünü doğrular. Charlotte’ın “*çocuklarına kendi damgasını vurmak istediğini*” söylemesi çarpıcıdır. Bu ifadeyle çocuklarının kendisinin onlara vereceği eğitim, bilgi, görgü, dünya görüşü ile yetiştirilmesini ister. Yardımcılarının çocuklarını kendi inançları, görüşleri ile etkilemelerini istemediğini, çocuklarının yardımcıları tarafından yetiştirilmesinden rahatsızlık duyacağını ifade eder.

Tam zamanlı anne olan Charlotte da yardımcıların çocuklarına televizyon izleteceğini veya uzun süre telefonda oyun oynamalarına izin vereceğini düşünür. Çocuklarının vaktini daha iyi ve faydalı bir şekilde geçirmeleri gerektiğini düşündüğü için çocuklarını evdeki yardımcılarıyla uzun süre bırakmak istemez. Onun yerine kızlarının boş durmamalarını, farklı kurslara gitmelerini ve kendilerini geliştirmelerini sağlamaya çalışır.

Çalışan anneler de çocuklarının yardımcılarıyla uzun süre vakit geçirmelerinden suçluluk duyduklarını ve daha az birebir vakit geçirmeleri için onları daha çok kurslara ve oyun gruplarına kayıt ettirdiklerini belirtirler. Çalışan kadınlar odak grup görüşmesinde Melinda³⁸ oğlunun bütün günün, çok memnun olduğu ve sevdiği ancak eğitimini yetersiz bulduğu yardımcısıyla vakit geçirmesini istemediğini bu nedenle onu yaşına uygun kurslara ve oyun gruplarına kayıt ettirdiğinden söz eder. Melinda’nın bu yorumuna odak grup görüşmesine katılan diğer anneler de katılmıştır.

Görüştüğüm hem çalışan hem çalışmayan kadın işverenler yardımcılarından aldıkları desteğin hayatlarını çok kolaylaştırdığını söylediler de çocuklarının

³⁸ Çalışan anneler odak grup görüşmesine katılmıştır.

yardımcılarıyla çok fazla yalnız vakit geçirmesini de tercih etmediklerini ifade ettiler. Bu nedenle çocuklarını farklı kurslara yazdırırlar veya onların yaşlarına göre oyun grupları katılmasını sağlarlar. Bu sayede çocuklarının daha çok şey öğrenebileceğini düşünürler.

Bu bize annelerin ev işi ve bakım çalışanlarından çocuklarının fiziksel bakım sorumluluklarını verdiklerini ancak onların eğitim ve gelişimi ile ilgili fazla sorumluluk vermek istemediklerini gösterir. Bunun gerekçesi olarak da yardımcıların eğitimsiz olduklarını gösterirler.

6.7. Ev işi Cinsiyete Dayalı İş Bölümünün Değişmemesi

Hong Kong’da yaptıkları araştırmalarında Groves ve Lui (2012: 59) göçmen ev işi ve bakım çalışanları istihdam etmenin ev işleri ve çocuk bakımına fazla destek olmayan erkekler tarafından evin kadınına (eşlerine) lüks veya bir “hediye” gibi görüldüğünden söz eder. Erkekler yardımcıardan alınan hizmeti ev işi ve çocuk bakımında kendi katkıları olarak görürler; ev işi ve bakım çalışanları istihdam edilse bile geleneksel ev içi iş bölümü yeniden üretilir (a.g.e.).

Ev işi ve bakım çalışanları evde ilişkilerini daha çok kadın işverenlerle kurarlar. Bu araştırmada da ev işi ve bakım çalışanlarının kadın işverenlere yardım ettiği ve onların yükünü azalttığı düşünülür; o nedenle yardımcıları ile kurulan ilişkiler kadın işverenler üzerinden ilerler. Görüşmelerdeki anlatılardan erkeklerin çok fazla resimde olmadığını hem yardımcıların işe alınma sürecinde hem yapacakları işlerin tanımlanmasında hem de performanslarının değerlendirilmesinde kadınların söz sahibi olduğunu görüyoruz. Bu da bize göçmen ev işi ve bakım çalışanı istihdam edilmesinin ev içi cinsiyete dayalı iş bölümünde bir değişiklik yaratmadığını gösterir.

“İçimizde hala Asyalı bir kadın var. Koca işe gidiyor, karısı evde kalıyor. Ama evdeyken kadın her şeyden sorumludur; çünkü ev onun çalışma alanıdır, kendi

personeli vardır. Yardımcı onun otoritesindedir. Bu dinamik çok ilginçtir muhtemelen fark etmeyiz” (Jessica iki çocuk annesi, Çinli)

“Eşim çok seyahat ediyor, ondan ev ile ilgili hiçbir şey beklemiyorum. Sadece eve geldiğinde buzdolabında yemek olmasını, kıyafetlerinin kuru temizlemeden gelmiş olmasını ve neye ihtiyacı varsa onu sağlamaya çalışıyorum. Bu sayede eve döndüğünde rahatlayabilir ve yeniden şarj olabilir. Sanırım bu bizim onu destekleme yolumuz. Burada evde her şey yolunda, senin hiçbir şey için endişelenmene gerek yok, sadece bilmen gereken bir şey olduğunda söylerim ancak hiçbir şey yapmana gerek yok” (Kate, iki çocuk annesi, Çinli).

“Eşim çok seyahat ediyor, iki haftada bir yok. Üç yetişkin iki çocuk olarak hayatımızı sürdürüyoruz; eşimi saymıyorum o zaten her gün işe giden gelen bir insan, çocuğu hafta arası aktiviteye götüren kişi değil, bütün gün çalıştığı için. İşleri üçümüz dönüşümlü yapıyoruz. Yine de bizim babamız her şeyin çok içinde olan bir baba... ‘Bugün kızlar ne yapacak?’ diye sorar.” (Melissa, iki çocuk annesi, expat)

Bu üç anlatıda da kadınların eşlerinin çok yoğun çalıştıklarını, evin düzenini sürdürmekte fazla bir rolleri olmadığını ifade ettiklerini görüyoruz. Kadın işverenler erkeklerin evde olanlarla ilgilendiklerini ve çocukların programlarıyla ilgili gerekli bilgileri aldıklarını ancak onların asıl sorumluluklarının profesyonel hayatlarına odaklanmak olduğunu ifade ederler. Bu kadınlar yardımcılarıyla birlikte evi çekip çevirir, düzeni sağlar ve çocuklarıyla ilgili bakım işlerini yürütürler.

İlginç olan erkeklerin resimde hiç olmamalarına rağmen, kadınlar tarafından erkeklerin ev işlerinde daha çok sorumluluk almalarına yönelik bir beklentinin veya yeterince ev işi yapmadıklarına yönelik serzenişin dile getirilmemesidir. Kadınların çoğunlukla -hem çok yoğun çalıştıkları için hem de kendileri yardım aldıkları için- eşlerinden ev ve bakım işlerinde fazla beklentileri olmaz. Çoğu kadınlar yoğun çalışan ve

iş seyahatlerine giden eşlerinin rahat etmeleri için kurduklarını düzenin en iyi şekilde işlemesi için yardımcılarıyla koordineli bir şekilde çalıştıklarını ifade ederler. Ancak bazı kadınların da özellikle çocuklarıyla ilgili konularda eşlerinden daha fazla destek belediklerini belirtmek gerekir. Çok yoğun çalışan ve iki yardımcı istihdam eden Vanessa görüşmemiz esnasında son üç yıldır çalışmayan eşinin kendisine kızlarının okul başvurularında dahi fazla destek olmadığını ve bu durumdan biraz şikâyetçi olduğunu dile getirdi.

Bu anlatılar ışığında, küreselleşmenin ve bakım emeğinin metalaşmasının pek çok şeyi değiştirse de bakım işinin kadınlara atfedilmesini değiştiremediğini görüyoruz. Ev işleri, çocukların bakımı, ne yemek yapılacağı vb. gibi konular kadınların sorumluluğu olarak görülür; hatta kadınlar da bu işleri kendi sorumlulukları olarak görür, son kararları kendileri almak isterler. Kadınlar yardımcılarından fiziksel olarak destek alsalar da kontrolün kendilerinde olmasını isterler. Görüştüğüm kadın işverenler göçmen ev işi ve bakım çalışanlarını süpervize ettiklerini ve yardımcılarıyla olan ilişkileri ailede hep kendilerinin yürüttüğünü belirtirler. Yukarda yer verdiğim anlatılardan kadınların ev ve bakım işi sorumluluklarını paylaştıkları yardımcılarıyla birlikte evi çevirdiklerini, ev işlerini koordine ettiklerini ve çocukların programlarını izlediklerini görüyoruz.

Bu bize ücretsiz ev emeğinin hala kadınlara ait olarak görüldüğünü ve cinsiyete dayalı iş bölümünün özünde değişmediğini, sadece şekil değiştirdiğini gösterir. Ev ve bakım işleri evin kadınları tarafından göçmen kadınlara delege edilmiştir, yani bir kadından bir diğerine transfer edilmiştir. Bu nedenle işin asıl sahibi olan kadın işverenler tarafından denetlenir. Bu anlatılar bize ikinci bölümde sözünü ettiğim özel alan/ kamusal alan ayrımının günümüzde bir Asya şehrinde de yeniden üretildiğini, bazı kadınların kendilerini eve ait gördüğünü gösterir.

Daha önce de belirttiğim gibi, Hong Kong da ev içi toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünün benimsendiği bir toplum olduğu için ev işleri ve çocukların bakımı kadınlara

ait işler olarak görülür. Bu kısımda, göçmen yardımcılardan alınan desteğin kadınların sorumluluklarını hafiflettiğini, erkeklerin ise ev işi ve çocuk bakımına dair işlerden tamamen muaf tutulmasını sağladığını, ancak yine de cinsiyete dayalı ev içi iş bölümünü değiştirmediğini görüyoruz.

6.8. Yardımcılarının Annelik Deneyimleri ile İlgili Görüşleri

Görüştüğüm pek çok kadın işveren göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının çocuklarından ayrı yaşamak zorunda kalmalarını üzücü olarak nitelendirdiler. Kendilerinin çocuklarını asla bırakamayacaklarını söylediler ancak yardımcılarının ailelerini geçindirmek için çocuklarından ayrı kalma fedakârlığını yapabilmelerine de hayranlık duyduklarını dile getirdiler.

“Ailelerini geride bırakmaları çok üzücü ve bu kadar az bir para için çalışmaları... Biz buralardayız, kapıdan çıkınca yıllarca kaybolmuyoruz. Günde sekiz saat uzaktayım ama akşam geri geliyorum ve onları görüyorum. Bu farklı. Çocuklarını bırakmayı ve onları çok uzun bir süre görememeyi anlayamıyorum. Bunu yaşamak zorunda olmaları çok üzücü. Bağlantın kopar. Belki de çocuklarıyla düşündüğümde iyi bir ilişkileri vardır. Belki her gün konuşuyorlardır. Ama çocuklarını bizim çocuklarımızı tanıdığımız kadar tanımıyorlardır. Bu bir seçim. Zor bir seçim ancak çocuklarını bırakmayı seçiyorsun; aileni desteklemek ve çalışmak için buraya geliyorsun (Maggie, iki çocuk annesi, expat).

“Ben asla yapamam. Çocuklarımı asla bırakamam, bir gün bile. İki saatte bir onları kontrol ediyorum. Yardımcıların çocuklarını bırakmalarını çok etkileyici buluyorum. Özellikle küçük çocukları olanları ve yeni doğum yapmış olanları. Bir, iki yaşında çocuğu olan kadınlar her şeyi bırakıp hiç bilmedikleri bir yere

geliyorlar, hiç tanımadıkları bir aile için çalışıyorlar. Çocuklarımdan ayrı olmak benim için bir seçenek olamazdı ancak daha iyi bir hayat için bu kararı alan anneleri de eleştirmiyorum. Her ne yapıyorlarsa çocuklarının iyiliği için yapıyorlar. Çocukları bunu biliyordur, çocuk sevgiyi hissediyordur.” (Jessica, iki çocuk annesi, Çinli)

“Bence en zor annelik. Anne olmak istiyorsun ancak orada değilsin. Çok zor, ben eğer çocuklarımdan bir hafta ayrı kalsam deliriyorum. Bugünlerde daha kolay çünkü Skype var. Teknoloji ilerledi ancak hala fiziksel olarak orada değilsin.” (Charlotte, iki çocuk annesi, Çinli)

Farklı ekonomik sınıftan kadın işverenlerin ailelerini geçindirmek için çocuklarından ayrı kalmayı göze alarak göç eden yardımcılarıyla empati kurmakta güçlük çektiklerini gözlemledim. Görüştüğüm kadın işverenler anne olup da çocuklarından ayrı yaşamayı anlamakta zorluk çekiyorlardı.

Görüştüğüm bazı kadın işverenlerin ise yardımcılarının göç etmelerini ve çocuklarından ayrı kalmalarını olağan karşıladıklarını ve durumu rasyonel değerlendirdiklerini fark ettim. Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının yoksulluktan kurtulmak ve ailelerini geçindirmek için göç etmelerini, kendi seçimleri olarak gördüklerini ve çocuklarından ayrı yaşamak durumunda kalmalarını olağan karşıladıklarını ifade ettiler. Çocuklarından ayrı yaşadıklarını hayal dahi edemeyen, eve akşam yemeğine gidemediklerinde suçluluk duyan, iş seyahatleri sıklaştınca işinden ayrılmayı göze alan kadın işverenlerin, göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının çocuklarından ayrı kalmalarını olağan görerek onların annelik deneyimlerini toplumsal konumları nedeniyle ötekileştirdiklerini düşünüyorum.

“İnsanlar geçinebilmek için ne yapmaları gerekiyorsa onu yapıyorlar. Çin’de bazı anneler yılda sadece bir gün görmek üzere çocuklarını, şehirde çalışmak için,

ailelerine bırakıyorlar. Filipinler’de de çocuğunu bırakıp şehir dışında çalışmak norm.” (Betty, iki çocuk annesi, Çinli)

Betty Anakara Çin’de de pek çok kadının geçinmek için çocuklarını ailelerine bırakarak kırdan kente göç ettiklerinden söz ederek göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının göç etmelerini olağan karşıladıklarını dile getirir. Filipinli kadınların da ailelerini geçindirmek için çocuklarını ülkelerinde bırakıp göç etmelerine rasyonel bakar.

"Yardımcılarım ailelerini geçindirmek, para biriktirmek için buradalar. Günün sonunda herkesin bir seçimi var. Eğer burada olmayı tercih ettiysen bunun içinden bir drama çıkaracağına neden keyif almayasın ki. Eğer hoşlanmıyorsan her zaman gidebilirsin, bir seçeneğin var. Bu zor bir seçim ama yine de bir seçim. Bunu bilerek karar ver. Eğer kalıyorsan ve geçim senin birinci amacınsa o zaman her şeyi göz ardı et ve çalış.” (Kate, iki çocuk annesi, Çinli)

Kate de Filipinli yardımcılar için göç etmenin bir seçim olduğunu ve eğer bu seçim yapıldıysa sorun etmeden çalışılması gerektiğini ifade eder. O da yardımcılarının aldıkları bu karar sonucunda mutsuz olmamaları gerektiğini düşünür. İşlerin istediği gibi gitmemesi durumunda her zaman geri dönme seçeneklerinin olduğunu da ekler.

“Fiziksel temas önemli; bu da ne kadar sıklıkla ailesiyle temas ettiğine bağlı. Günümüzde iletişim teknolojileri ilerlediği için ailesiyle temas kurmak için farklı yöntemler kullanabilir. Ben empati kuruyorum. Kendi ailesi var anlıyorum. Çocuğu çok küçük. Ailesiyle daha çok görüşmesini istiyorum. Eğer mutluyorsa benim evimde çalıştığı için de mutlu olursun.” (Carol, bir çocuk annesi, Çinli)

Carol gibi bazı kadın işverenler de göçmen yardımcılarının annelik deneyimlerinin iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sayesinde çocuklarıyla görüntülü konuşabildikleri için iyileştiğini dile getirdiler. Ayrıca yardımcılarının iki sene yerine senede bir ülkelere gitmelerini ve çocuklarını görmelerini sağladıkları için de kendilerini daha iyi hissettiklerini belirttiler.

6.9. Bölüm Sonucu

Bu bölümde Hong Kong’da görüştüğüm Filipinli ev işi ve bakım çalışanı istihdam eden Çinli ve *expat* kadınların annelik deneyimlerinin küreselleşme sonucunda nasıl dönüştüğünü ve “iyi annelik” anlayışlarını nasıl inşa ettiklerini ele aldım. Araştırmanın bu ayağındaki ilk bulgum küreselleşmeyle birlikte uluslararası göçün ve bakım emeği metalaşmasının göçmen ev işi ve bakım çalışanı istihdamını kolaylaştırdığı ve Hong Kong’da yaşayan orta ve üst sınıf kadınların annelik deneyimlerinin göçmen yardımcılarının desteğiyle dönüştüğüdür. Orta ve üst sınıftan kadınların yardımcılardan aldıkları destek sayesinde yoğun annelik ideolojisinin beklentilerine ve ideallerine eriştiklerini öne sürdüm.

Kadın işverenlerin çalışma durumlarına göre kendi annelik deneyimlerini nasıl algıladıklarını anlattım. Hem çalışan hem çalışmayan kadınların göçmen ev işi ve bakım çalışanı istihdam etmelerinin Hong Kong’da çok yaygın olduğunu hatta bunun devlet tarafından da kolaylaştırıldığını daha önce ifade etmiştim. Hong Kong’da göçmen ev işi ve bakım çalışanı istihdamının bu denli kolay ve yaygın olması nedeniyle özellikle Çinli kadınların anneliği yardımcısız düşünemediklerini ifade ettim.

Kadın işverenlerin anneliklerini göçmen yardımcılarıyla nasıl müzakere ettiklerini ele aldım ve görüştüğüm annelerin çocuklarının fiziksel bakımıyla ilgili işleri yardımcılara delege ederken çocuklarının eğitimi ve gelişimiyle ilgili işleri kendi üzerlerine aldıklarını ifade ettim. Ancak görüştüğüm kadın işverenlerin çocuklarının fiziksel bakımını üstlenen göçmen yardımcılarıyla uzun süre vakit geçirmelerini istemediği bu nedenle onları farklı kurslara ve oyun gruplarına kaydettirdiği de bulgularım arasındaydı. Bunun nedeni olarak da göçmen yardımcılarının çok eğitilmiş olmadıkları için çocuklarının gelişimine katkı sağlamayacaklarını düşündüklerini söylediler.

Ev işi ve bakım emeğinin metalaşmasının sınıfsal farklılıkları yeniden ürettiğinin ve kadınlar arasındaki eşitsizlikleri derinleştirdiğinin altını çizmek istiyorum. Ancak görüştüğüm kadın işverenler yardımcılılarıyla aralarındaki bu eşitsiz ilişkiye değinmediler. Zira para ile satın alınabildiği sürece ev işi yaparak veya çocuk bakarak kendilerini sıkıntıya sokmalarına gerek olmadığını veya vakitlerini daha iyi değerlendirebileceklerini dile getirdiler. Bu ifadeleri ev ve bakım işlerinde hizmet satın almayı bir eşitsizlik ilişkisi olarak görmediklerini veya bunu ifade etmek istemediklerini gösterdi.

Bir başka bulgum ise Hong Kong gibi rekabetin çok fazla olduğu bir şehirde kadınların annelik deneyimlerinin de toplumda benimsenen rekabetçi çocuk yetiştirme pratiklerine göre şekillendiği ve çocukların akademik başarılarını ön plana çıkaran, hedeflerini belirleyen ve onlara kısıtlı boş zaman veren “kaplan annelik” tarzının özellikle Çinli anneler tarafından benimsendiği idi. Şehirde eğitim hayatının rekabetçi olması nedeniyle okul sonrası kurslara giden çocukların çok yoğun olduğunu, ailelerin çocuklarını gönderebileceği pek çok okul sonrası kurs olduğunu ve çocukların eğitiminin yatırım yapılan bir alan haline geldiğini ortaya koydum. Ayrıca görüştüğüm orta ve üst sınıf kadınlar için annelik deneyimlerinin kendi sınıfsal konumlarını yansıttıkları bir alan olduğunu da ortaya koymaya çalıştım.

Piyasadan göçmen kadın emeğini satın alarak yeniden üretim sorumluluklarını alt sınıftan ve farklı etnisiteden kadınlara devreden kadınlar, kendilerine ve çocuklarına zaman yaratır veya kariyerlerine odaklanırlar. Bir başka bulgu olarak göçmen ev işi ve bakım çalışanı istihdam edilmesinin (kadınlar arası ilişkilerdeki eşitsizliği derinleştirmesini bir yana koyarsak) aile içinde cinsiyete dayalı iş bölümünü değiştirmede ev ve bakım işlerinin evin kadınlarından göçmen kadınlara transfer edildiğini, erkeklerin ise bu işlerden artık tamamen kendilerini muaf tuttıklarını, kadınların da kendilerine yardımcı olan başka kadınlar olduğu için bu durumu olağan karşıladıklarını öne sürdüm.

BÖLÜM 7

DUYGULANIMSAL EMEK: ANNE OLMA VE BAKIM EMEĞİ SUNMA

Bu bölümde göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının kendi çocuklarına uzaktan annelik yapmalarını ve iş olarak da başka ailelerin çocuklarına bakmalarını duygulanımsal emek olarak okumaya çalışacağım. İlk kısımda duygulanımsal emek kavramının literatürde nasıl yer aldığından ve ev ve bakım işinin nasıl duygulanımsal emek olarak görüldüğünden söz edeceğim. İkinci kısımda ev işi ve bakım çalışanlarının ulusötesi anneler olmalarının ve bakım işi yapmalarının nasıl duygulanımsal emek olarak okunabileceğini tartışacağım. Üçüncü kısımda gördüğüm kadınların anlatılarından yola çıkarak ev işi ve bakım çalışanlarının sunduğu emeğin kadın işverenlerde yarattığı mutluluk ve rahatlama hissini ele alacağım. Dördüncü kısımda ise ev işi ve bakım çalışanının işinin sadece olumlu duygulanım yaratmak değil olumsuz duygulanımları da süpürmek olduğunu öne sürerek tartışmayı noktalayacağım.

7.1. Duygulanımsal Emek Olarak Ev ve Bakım İşİ

Hochschild (2003) hizmet sektöründe çalışan personelin duygularını metalaştırdığını öne sürer ve üretilen emeği “duygusal emek” olarak adlandırır. Uçaklarda yolcularda rahatlama sağlanması için uçuş görevlilerinin yüzlerinde bir gülümsemeyle hizmet etmesinin veya mağaza satış danışmanlarının müşterilerini hep aynı ifadelerle karşılamalarının duygusal emeğe örnek teşkil ettiğini öne sürer. Hochschild (2000) ayrıca ev ve bakım işlerinde çalışan göçmen kadınların da karşı tarafta olumlu bir duygu durumu yaratmak için kendi hislerini bastırdıklarını, daima gülümsediklerini ve “duygusal emek” sarf ettiklerini ortaya koyar.

1990’larda küreselleşme ve Post-fordist üretimle birlikte tarihsel kapitalizm yeni bir evreye girmiş, yeni kapitalizm ile sermayenin birikim ve örgütlenme şekilleri farklılaşmıştır. Yeni kapitalizmin emek piyasasında da etkileri olmuş farklı yeni emek türleri ortaya çıkmıştır. Lazarrato (1996) çıktısı fiziksel bir ürün olan maddi emeğin karşısına maddi metaların bilgisel ve kültürel içeriğini üreten “maddi olmayan emeği” (immaterial labour) koyar. El emeğinin daha çok entelektüel emeğe dönüşmesi ve bilgi teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte piyasanın daha çok bilgi yüklü özelliklere gereksinim duyduğundan söz eder (133). Emek hala geleneksel anlamda bedensel de olsa ilişkisel bir boyut kazanmıştır.

1990’larda Marksist Otonomistlerden Hardt ve Negri “maddi olmayan emek” kavramından yola çıkarak Deleuze’den ödünç aldıkları “duygulanım”³⁹ kavramı ile emek kavramını bir araya getirerek yeniden yapılanan dünya ekonomisinin yeni emek türlerinden biri olarak “duygulanımsal emek” kavramını ortaya atmışlardır. Hardt’a (1999) göre “duygulanımsal emek” insanlar arası temas ve etkileşim gerektiren maddi olmayan emeğin bir yüzüdür; insanda iyi olma hissi, rahatlama duygusu, doyum vb. duygulanımlar yaratır ve onları manipüle eder. Hardt (1999, 96) bakım emeğinin bedensel olduğunu ancak ürettiği duygulanımların maddi olmadığını dile getirir. Hem Negri (1999) hem Hardt (1999) bakım emeği bedensel ve bedenle ilgili bir iş olduğundan ve maddi olmayan bir duygulanım ürettiğinden duygulanımsal emek için iyi bir örnek oluşturduğunu öne sürer.

Guitterez-Rodriguez (2007) toplumsal yeniden üretimin sağlandığı ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinin düzenlendiği bir alan olarak ev ve bakım işlerinde üretilenin yakınlık,

³⁹ Spinoza (1992) duygulanım teorisini geliştiren ilk filozoftur; günümüzde bu alandaki düşüncenin en büyük kaynağı onun düşünceleridir. Spinoza duygulanımı ‘bedeni etkileme veya etkilenme kapasitesi’ olarak ele alır. Bu kapasiteler birbirlerine daima eşlik ederler; bir şeyi etkilediğiniz anda kendinizi etkilenmeye açarsınız (Massumi: 2015, 19). Spinoza’ya göre zihnin düşünme gücü ve bedenin hareket etme gücü paraleldir ancak bu, zihnin bedenin nasıl hareket edeceğini ve bedenin de zihnin nasıl düşüneceğini belirlemesi anlamına gelmez (Hardt:2007). “Duyguyu bir bedenin söylediği ve yaptığı şeyden geriye kalan şey” olarak düşündür (Massumi, 2015, 24).

duygu, duygulanımlar olarak görülmesi gerektiğini belirtir. Guitterez-Rodriguez duygulanım, duygu ve hislerin beden veya zihin üzerinde etkisi olduğunu ifade eder (2010, 129). Duygulanımın ilişkisel olduğundan ve kişiler arası temas ile ortaya çıkan bir yoğunluk olduğundan bahseder. Buna göre duygulanımlar insanların bedenlerine etki eden ve hareketlerini şekillendiren enerjiler ve akışlardır (a.g.e).

Ev ve bakım işleri de kişide belirli bir duygulanım yaratmaya yöneliktir; temizlik, tokluk, iyilik, rahatlık hali gibi; harcanan emeğin sonucunda maddi bir çıktı yerine bir duygulanım yaratılır. Bu nedenle ev işi duygulanımsal emek olarak ele alınır (Guitterez-Rodriguez, 2010). Guitterez-Rodriguez (2014) duygulanımın sosyal karşılaşmaların ve enerji dolaşımlarının bir sonucu olarak ortaya çıkan ve bedenlerimizden süzülen ilişkisel bir kategori olduğundan bahseder; duygulanımın özel hanenin içinde bizi nasıl etkilediğini ve başkalarının enerjilerinden nasıl etkilendiğimizi anlatır. Guitterez-Rodriguez (2014) çalışmasında hem ev işi ve bakım çalışanları ile hem de kadın işverenleriyle görüşür; araştırmanın sonunda ev ve bakım işlerinin monoton ve yorucu doğasının çalışanlarda olumsuz duygulanım yaratırken işverenlerde olumlu duygulanım yarattığını ortaya koyar.

Akalın (2015, 70) küresel bakım zincirlerini duygusal emeğin bir tezahürü olarak okumak yerine kadınların ev işi ve bakım işlerinde çalışmak amacıyla göç etmelerinin özünde duygulanım üretimini görür. Duygulanımsal emeğin göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının küresel olarak artışında duygusal emeğin sunamadığı açıklamayı sunduğunu öne sürer. Akalın (2015) bunun en önemli nedenlerinden birinin duygulanım kuramında bedene verilen önem olduğunu ifade eder; oysa bedene duygusal emek teorisinde sadece yüz yüze ilişkiler olarak değinilir. Duygulanımsal emeğin önemli bir özelliği kadınların bedenlerinin sadece belirli sürelerde değil hayatlarının her anında

sermayenin denetiminde olmasıdır⁴⁰ (Akalın, 2007). Ev işi ve bakım çalışanlarının performansları bedenleriyle doğrudan ilişkili olduğu için pek çok işveren tarafından yardımcılarının sıklıkla yıkanmaları, ev içinde makyaj yapmamaları, dekolte giyinmemelerine ilişkin kurallar konulmakta, yardımcıların güleryüzlü ve munis olmaları beklenmektedir (Constable, 2007).

Ev işi yapılırken bedensel performans oldukça önem taşır. Palmer (1989) ağır ev işlerini yapan ev işi ve bakım çalışanının “bedeni”, kadın işverenin ise çalışanından farklı olarak “zihni” temsil ettiğini öne sürer. Bu, daha önce belirttiğim gibi, kadın işverenlerin çocuklarının bakımına ilişkin olarak yapılması gerekenleri yardımcılara söylemelerini yardımcılarının da annelerin bu taleplerini yerine getirmelerini ifade eder.

Duygulanımsal emek gerektiren işlerde çalışanların çalışma saatleri ve boş zamanları arasındaki ayrımın muğlaklaştığından da söz edilir (Lazarrato 1996; Hardt 1999). Yatılı ev ve bakım işlerinin duygulanımsal emek olduğunun bir göstergesi de çalışma ve dinlenme saatlerinin birbirine geçmesidir. Zaten işverenlerin “yatılı yardımcı” tercih etmelerinin nedeni (bir gün izin aldıkları düşünülürse) 6/24 göreve hazır olmalarını istedikleri içindir.

İşverenleriyle birlikte yaşayan ev işi ve bakım çalışanlarının çalışma saatleri ve boş zamanları arasındaki ayrım muğlaklaşır. Günün her saati hizmete hazır olmalarının beklendiği hatta gece uyanan bebeklerle ilgilenmelerinin de işlerinin bir parçası olduğu açıktır. İşverenlerinin aynı evi paylaştıkları yatılı bir yardımcı istihdam etmeyi tercih etmelerinin nedeni tam da budur: ihtiyaç duydukları her an bakım hizmeti alınması; iş seyahatleri ve/veya fazla mesai nedeniyle kaçırılan akşam yemekleri süresince anne babanın boşluğunun doldurulması ve çocuklara bakılması gibi.

⁴⁰ Akalın (2007) bu durumu daha iyi açıklamak için işlerinde başarılı olabilmek uğruna az yemeyi hatta aç gezmeyi, sürekli spor yapmayı ve devamlı bakımlı olmayı hayat tarzı haline getiren mankenlerden örnek verir.

İşleri çalıştıkları ailelerde rahatlatma ve iyi hissetme duygusu yaratmak olan ev işi ve bakım çalışanları izin günlerinde dahi tam olarak rahatlayamazlar. Gerçek anlamda her an göreve hazır olmaları (on call) gerekir. Görüştüğüm bazı Filipinli ev işi ve bakım çalışanları izin günlerinde dahi acil bir durum olduğunda çağırıldıklarını ifade ederler:

“Pazar günleri dışarıdaysam, eğer çocuklar hastalanırsa [kadın işverenim] beni arar ‘Rachel oğlum kendini iyi hissetmiyor.’ Ben de ‘tamam’ der ve eve dönerim. Bir gün küçük olan koşarken yere düşmüş ve kafasında şişlik oluşmuş. Aniden beni aradılar; tabi aradıklarını görünce bir şey olduğunu anladım ve eve döndüm.”
(Rachel, yardımcı)

Rachel çocuklar hastalandığında veya düştüğünde (acil bir durum olduğunda) işverenin onu izin gününde de aradığını onun da eve gitmek durumunda kaldığını ifade eder. Oysa o gün Rachel’ın haftanın yedi günü içerisinde ailesine para gönderdiği, alışveriş yaptığı, kendine vakit ayırdığı ve arkadaşlarıyla buluştuğu tek izin günüdür. Ancak çocuk ile ilgili acil bir durum söz konusu olduğunda iznin önemi kalmaz, acilen görev başına çağırılır. Çocukların anne ve babalarıyla birlikte olmalarının yeterli olmaması ilginçtir; yardımcının da görev yerine intikal etmesi beklenir.

Hong Kong’da özellikle Çinli işverenler yardımcılarında izin günlerinde belirli saatte (20:00’de veya 21:00’de) eve dönmelerini sonra da evden çıkmamalarını (curfew) isterler ve bu uygulamanın göçmen yardımcılarının güvenliği için olduğunu dile getirirler. Bu durumda göçmen ev işi ve bakım çalışanları haftada bir olan izin günlerinde yirmi dört saat izin yapmazlar. Bazı yardımcılar izin günlerinde işverenleri kahvaltıyı da hazırlayıp evden çıkmalarını ve akşam eve belirli saatte dönmelerini istediği için ancak birkaç saat izin yapabilirler. Acil bir durum için çağırılıp eve erken dönmeleri gerekmezse çoğu “eve” (işyerlerine) döndüklerinde işlerine kaldıkları yerden devam ederler⁴¹ bazıları ise odalarında (eğer kendilerine ait bir odaları varsa) dinlenirler. Göçmen yardımcılarının

⁴¹ Bazı aileler akşam yemek tabaklarını lavaboya bıraktıklarını ifade etmiştir. Yardımcılarını zorunlu kılmasalar da toplamalarını beklerler.

izin günlerinde de çalıştıklarını veya eve erken gelerek kısıtlandıklarını, yoğun çalıştıkları bir hafta sonrasında tam da dinlenemediklerini veya işe sadece birkaç saat ara verdiklerini söylemek mümkün. Bu da iş saatleri ve boş zamanın nasıl iç içe geçtiğini gösterir.

Görüştiğim kadın işverenlerden Melissa'nın anlatısı yardımcılarının iş saatleri ile boş zamanlarının (ve buna dair algının) nasıl muğlaklaştığını yansıtır:

“Çocuklar okuldan geldikten sonra çok yoğun bir gün başlıyor; onlar [yardımcılar] için. Çocukları al, oradan oraya götür... Aslında kızımı dansa götürdüğünde onu beklerken yardımcı için büyük bir rahatlama. Bütün arkadaşları orada. O bir saat içerdeyken ülkesiyle facetime yapabilir, kahve içebilir, telefonda bir şov izleyebilir, arkadaşıyla sohbet edebilir. Aslında baktığın zaman çok aktif geçen gün çocuklar meşgul olduğu için onlar özgür; fiziken de yorulmuyor, zihnen de yorulmuyor. Kapı arkasında [kızını beklerken] rahatlıyor. Oyun grubu vesilesiyle evden çıkıyor, yürümüş oluyor. Sosyalleşiyor. Yeni yardımcılar ile tanışıyor.” (Melissa, işveren, expat)

Melissa yardımcısının kızını dansa götürdüğünde diğer yardımcılarla sosyalleşebileceğini, isterse ailesini görüntülü arayabileceğini, kahve içebileceğini, vb. rahatlayabileceğini ifade eder. Gerçekten de boş zaman gibi görülse de o an aslında Melissa'nın yardımcısı çalışıyordur, işinin başındadır. Yapmak istediği şeyler o anda dans kursunda kapının önünde bir sandalyede oturduğunda yapılabilecekler ile sınırlıdır.

İşvereniyle birlikte yaşayan bir ev işi ve bakım çalışanı için özel alan kamusal alan ayrımının da muğlaklaştığını görüyoruz zira hem işveren hem yardımcı özel alanlarını paylaşır bu da beraberinde farklı sosyal karşılaşmaları ve ilişkileri getirir. Hochschild'ın (2003) duygusal emeğe örnek olarak verdiği meslek olarak hosteslerin en önemli özelliği özel ve kamusal alandaki benliklerini ayırabilmeleridir; hostesler kamusal alanda yolcularının yanına makyaj ve üniformalarıyla bir süreliğine çıkarlar ve sonra kendi özel alanlarına geri dönebilirler. Ancak yatılı ev işi ve bakım çalışanının özel alan ve kamusal

alan ayrımına gitmesi zordur (Akalin, 2015: 71) zira çoğu zaman kendilerine ait bir odaları dahi olmayan göçmen yardımcılarının özel alanları da sürekli mercek altındadır. İşverenleriyle aynı evde yaşadıkları için⁴² sürekli bir gözetim ve denetim altında hissedebilirler ve izin günlerinde bile tam anlamıyla rahatlayamazlar. Bu nedenle “kendilerini evde hissedebilmek” (istedikleri saatte yatmak ve kalkmak, istedikleri yemekleri pişirmek, arkadaşlarını davet etmek) için Hong Kong’da pek çok göçmen ev işi ve bakım çalışanı hafta sonları bir günlüğüne de olsa kiraladıkları misafirhanelerde kalırlar.

Akalin (2018: 422) küresel bakım zincirinin Kuzey ve Güney arasında devamlı bir duygulanım akışı sağlayan bir düzlem olduğundan göçmen ev işi ve bakım çalışanın (göç ettiği için) hareketli olan bedenine ilişik duygulanımların bu düzlemde o hareket ettikçe aktığından söz eder. Göç eden ev işi ve bakım çalışanın bedeninin hareketliliği ailesine aktaramadığı duygulanımları çocuklarına baktığı aileye aktarmasıyla değer yaratır (Akalin, 2015b). Göçmen ev işi ve bakım çalışanları kendi çocukları için üretmesi gereken duygulanımları kendi çocuklarından uzakta oldukları için baktıkları çocuklara transfer ederler. Göçmen ev işi ve bakım çalışanın bakım işini aslen duygulanım ürettiği kimselerin varlığıyla aksatmadan yapması gerekir; hatta tam da bu yüzden çocuk bakıcılarının kendi özel hayatlarını geride bırakmış göçmen kadınlar olması tercih edilir. Bir anlamda ailelerini geride bırakmak durumunda kalmalarının nedeni de yaptıkları işe odaklanmaları ve kendi özel hayatlarıyla hiçbir şekilde bölünmemelerinin gerekli olmasıdır.

Göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının durumu bana Türkçe’deki “çöpsüz üzüm⁴³” tabirini anımsatır yani yatılı bakıcılar ailelerini geride bırakarak göç ettiklerinde birlikte yaşayacak kimseleri yoktur. Ailelerinden uzakta oldukları için çocuklarıyla ve diğer aile

⁴² Hong Kong’da evlerin küçüklüğü nedeniyle bazılarının odası olmadığı için çocukların odasında veya salonda yatan yardımcılar var.

⁴³ Birlikte yaşayacak yakınları olmayan eş (TDK).

üyeleriyle ilgili karşılaşılan sorunlara müdahale edemezler. Bu kadınların çalıştıkları aileyi rahatlatmak, bir iyilik hali oluşturmak ve temiz bir ortamda yaşanılmasını sağlamak gibi rolleri varken kendi çocuklarının ve ailelerinin sorunlarından habersiz olmaları veya uzakta yaşadıkları için bir şey yapamamaları anlamına gelir. Örneğin çocuğu hastalansa izin alıp işten erken çıkamaz, evine gidemez; yapabileceği sadece çocuğuna bakan kişiyi aramak ve ona verebileceği ilaçları söylemek veya güzel bir çorba yapmasını tavsiye etmek olabilir. İstenilen de budur: göçmen yardımcılarının tüm dikkatlerini, enerjilerini ve ürettikleri duygulanımları sadece bakım emeği sundukları aileye ve çocuklara yönleltmeleri ve kendi aileleri ile bölünmemeleri... Tek odakları işverenlerinin ailesi olmalıdır; başka sorunlar onların dikkatlerini dağıtmamalıdır. Görüştüğüm kadın işverenlerden Kate göçmen kadınların hep aile sorunları yaşadıklarını kastederek *“Evde dram istemiyorum, mutlu olun! [Yardımcılarının] Çoğu zaman aile sorunları aile dramları olur.”* der. Bu ifadeden yardımcısının emeğini, neşesini, güler yüzünü istediğini ancak üzüntüsünü, asık suratını veya dramını istemediği anlaşılır.

Ev işi ve bakım çalışanlarının hem baktıkları çocuklarla hem de kadın işverenleriyle olan ilişkileri çeşitli duygulanımlar üretir. Baktıkları çocukları hem sevmeleri hem de onlara bir anne şefkatiyle yaklaşmaları istenir. Bir anlamda annelerinin yokluğunda çocuklara ihtiyaçları olan sevgi ve şefkati vermeleri ev işi ve bakım çalışanlarının iş tanımıdır:

“Çocuğuma bu kadar sevgi verdiği için şükrediyorum. Gerçek sevgi olduğunu hissediyorum. Bazen beklenmedik bir anda eve geldiğimde yardımcımı çocuklarımla oynarken, yerde yuvarlanırken ve onlara sarılırken veya onları öperken görüyorum. Yardımcım da ‘Kendi çocuklarım gibi hissediyorum.’ diyor.”
(Amanda, işveren, expat)

Ancak bakım emeği verdikleri, “sevdikleri”, çok yakın oldukları ve her gün daha da yakınlaştıkları o çocuklarla kurdukları bağ pamuk ipliği gibidir, o çocuklardan

ayrılmaları ise an meselesidir. Zira ailenin işi nedeniyle başka bir şehre taşınması, yardımcılarıyla ters düşmesi ve ekonomik durumunun bozulması nedeniyle onları işten çıkarmaları veya çalışanın aileden ayrılması olağandır. Hazel daha önce çalıştığı işvereni Hong Kong'dan Avustralya'ya taşınmak durumunda kaldığında çocuklardan ayrılmakta çok zorlandığını anlatır:

“İlk deneyim çok zordu, gece çok ağladım. Yürürken gözümde yaşlar akıyordu.

Onları [baktığım çocukları] çok özledim.. İşvereniniz bir expatsa bunu bekliyorsunuz. Onları ailenizmiş gibi seviyorsunuz. Bedeninizin yarısı felç oluyor.

Bir daha göremeyeceğinizi düşünün. Çok zor”. (Hazel, yardımcı)

Hazel çalıştığı aileden “ilk kez” ayrıldığında çok üzüldüğünü, baktığı çocukları bir daha göremeyeceğini düşündükçe ağladığını dile getirir. *Expat* bir aile ile çalışıldığında bunun olağan olduğunu söyleyerek de durumu rasyonelleştirir. Ancak ifadesinde ilginç olan “ilk kez” ayrıldığında üzüldüğünü ifade etmesidir; belli ki daha sonra birlikte çalıştığı ailelerle kurduğu ilişkilerde daha temkinli olmuş, belki de baktığı çocuklardan bir gün ayrılacağına kendini hazırlamıştır. Kadın işverenlerin çocuklarını sevmesini, onlara şefkat göstermesini ve onların güvenli olmalarını sağlamasını beklediği göçmen kadınlar biyolojik çocukları yerine baktıkları çocuklar için duygulanım üretirler. Ev işi ve bakım çalışanlarının duygulanımsal emek ürettiğini düşünmemin önemli nedenlerinden biri de hem baktıkları çocukları hiç ayrılmayacakmış gibi ve/veya kendi çocukları gibi sevmeleri hem de her an onlardan ayrılmaya hazır olmalarıdır. Bu, olumlu duygulanımların bir yandan üretilmesi bir yandan da bastırılması veya kontrol altında tutulmasını gerektirir.

Öte yandan ev işi ve bakım çalışanı çocuklarına baktığı işvereniyle arasında da çeşitli duygulanımlar üretilir. Kadın işverenlerin annelikle ilgili bazı sorumluluklarını “gölge anne” (MacDonald, 1998) olarak gördükleri göçmen kadınlara delege ettiklerinden söz etmişim. “Gölge annelik” kavramı, yardımcılardan baktıkları çocuklara

annelerinin yokluğunda bir anlamda annelik yaptıklarını ancak çocukların biyolojik anneleri geldiğinde de görünmez olmaları gerekliliğini öne sürer. Yani ev işi ve bakım çalışanlarının annelerin yokluğunda çocuklara bakım emeği ve sevgi verip anneler sahneye çıktığında geri planda durmaları gerekmektedir. MacDonald'ın (1998) “gölge annelik” olarak adlandırdığı bu kavram duygulanımsal emek olarak okunabilir. Zira kadın işveren yardımcısının çocuklarını kendisi yokken çok sevmesini ve onlara anne şefkati vermelerini ister ancak kendisi eve geldiğinde yardımcılarının gözden kaybolmalarını, sahneyi anneye bırakmalarını bekler. Bu durumda yardımcılarının geri planda durması gerekir; zira sınırların aşılması yardımcının kadın işverene rahatlık yerine rahatsızlık vermeye başlamasına neden olabilir.

Görüştüğüm ev işi ve bakım çalışanlarından Josephine, baktığı çocukların annesi işten eve gelince onları yalnız bıraktığını ifade eder:

"Çocuklar cüzdanıma koymam için bana fotoğralarını verdiler 'Eğer bir gün bizi özlersen fotoğrafımıza bakabilirsin.' diyorlar. Çok tatlılar. Ben de annelerinin kıskanmasını istemiyorum. Neyse o da iyi biri. Ben evde kim olduğumu biliyorum. Evdeki sınırlarımı biliyorum. Eğer anneleri etraftaysa ben kenara çekiliyorum. Bazen çocuklar battaniyenin altında film seyrediyorlar. Anneleri geldiğinde 'Anneniz geldi şimdi benim işim var.' diyorum. Anneleri geldiğinde ben içeri gidiyorum. Çünkü ilgi istiyorlar. Ben de onlara özel alan bırakıyorum."
(Josephine, yardımcı)

Bazı anneler yardımcılarının çocuklarıyla olan yakınlığından rahatsız oldukları için ev işi ve bakım çalışanları kadın işverenleriyle sorun yaşamak istemedikleri için de bu şekilde davrandıklarını dile getirirler. Onların işinin bir parçası Araf'ta olmak gibidir. Anneler yokken tüm sorumluluğu almaları, çocuklara bir anne gibi şefkat ve sevgi göstermeleri, anne geldiğinde ise görünmez olmaları, çocukların anne ile olan ilişkilerine karışmamaları ve kafa karıştırmamaları beklenir. Bu hem görünür hem de görünmez

olmalarını gerektirir. Duygulanımlar bu iki arada bir derede olma durumunda ortaya çıkar (Seigworth ve Gregg, 2010). Bu ilişkiler göçmen ev işi ve bakım çalışanının duygulanımlar üretmesini sağlar; yokluğuyla annelik emeğinden mahrum bıraktığı çocuklarına olan özlemini bastırmanın, onların yanında olamadığı, onlara bakamadığı için suçluluk duymanın yanı sıra fiziken yanlarında olduğu, varlığıyla bir anlamda annelik emeği sunduğu ailede “varla yok” arası bir konumda olmayı kabullenmesi beklenir. Bu, ev ve bakım işinde çalışan kadınların duygulanımsal emek ürettiğinin güzel bir örneğidir.

7.2. Duygulanımsal Emek olarak Ulusötesi Annelik

Ev işi ve bakım çalışanlarının kendi çocuklarına uzaktan annelik yaparken işverenlerinin çocuklarına bakmalarının duygulanımsal emek üretimi olduğunu öne sürüyorum. Profesyonel olarak yaptıkları iş başka bir ailenin çocuğuna bakmak olduğu için kendi ailelerinden ayrılmış olmaları gerekir. Göçmen kadınları iyi bakıcılar yapan hareketli bedenlerine işlenmiş duygulanımlardır; ailelerinden uzakta yaşayan kadınlar kendi özel hayatlarından uzaklaştıkları için kendi çocuklarına aktaramadıkları, aksi takdirde ziyan olacak duygulanımları baktıkları çocuklara aktarırlar (Akalın, 2018: 422). Göçmen kadınların bu iş için arzu edilmiş olmaları yıllardır aileleri için veya çalıştıkları başka işlerde duygulanım üretme deneyimleridir (a.g.e). Göçmen kadınlar için daha zor olan bir yandan kendi çocuklarına özlem duymaları ve onlara bakamadıkları için duydukları suçluluk duygusuyla mücadele etmeleri diğer yandan da kendilerinden baktıkları çocuklara sevgilerini vermelerinin ve onlara karşı sabırlı olmalarının beklenmesidir. Her gün yaptıkları iş onlara hayatlarında en zorlandıkları alanı hatırlatır; her gün çocuk bakarak, bir evi çekip çevirerek eksik kaldıkları, özlemini çektikleri hayatı “kendi hayatlarını” yeniden hatırlarlar. Yaptıkları işin duygulanımsal emek olması bu yüzdendir.

Göçmen kadın işverenler bir anlamda kendi hayatlarını yaşayamazlar; işverenlerinin aile hayatına eklemlenirler... Belki de görüşmelerde işverenleri için sıklıkla dile getirdikleri “ailem gibi görüyorum” veya bana “aileden biri gibi davranıyorlar” ifadesi bu yüzdendir. O ailenin gündemi, çocukların okulu, kursları, oyun grupları, hastalıkları, yemekleri, uykuları, ödevleri, yıl sonu gösterileri, tatilleri ⁴⁴ yardımcının da hayatını oluşturur. Oysa çoğu kadın işverenin yardımcılarının aileleri ve çocukları hakkında fazla bilgisi yoktur; bunun nedenini ise onların özel hayatını fazla kurcalamak istememeleri olarak izah ederler.

Akalın (2015a) göçmen kadınların anne olmalarının ev işi ve bakım çalışanı olarak işe alınırken tercih edilmelerini sağladığını öne sürer. Filipinli göçmen kadınların “anne” olmaları, daha önceden kendi çocuklarına bakım sarf ettikleri için bakım işini en iyi şekilde yapacaklarına referans olurken çocuklarından ayrı kalmalarına neden olur (a.g.e). Göçmen kadınların kendi çocuklarına annelik yapmış olmaları yeni işlerine girmelerini sağlayan bir deneyim olarak görülür; anne olan göçmen kadınların nasıl çocuk bakılacağını bildikleri ve çocuklara şefkat gösterebilecekleri varsayılır bu, annelik emeğinin metalaşmasının açık bir örneğidir. Ancak bu kadınların annelik deneyimleri onların işe alınmalarını sağlarken kendi çocuklarına annelik yapmalarını engeller. Göçmen kadınlar iş ve annelik arasında seçim yapmak zorunda kalırlar. İşlerini tercih etmiş gibi görünseler de aslında çocuklarına daha iyi bir gelecek sağlamak için göç ederler.

Görüştüğüm kadınlardan Jessica özellikle istihdam ettiği ev işi ve bakım çalışanının anne olmasını istediğini ifade eder; çünkü anne olan birinin çocuklarının bakım ihtiyacını daha iyi anlayacağını ve karşılayacağını düşünür. Akalın (2018, 421) bakım çalışanının işinin her duruma uygun bir duygulanım üretebilmesi olduğunu ifade

⁴⁴ Ailelerin yatılı yardımcılardan çok istedikleri bir talep çocuklarına bakmak için onlarla birlikte tatillere gelmeleridir.

eder; bu şefkat veya ilgi göstermek, eşlik etmek, itaat etmek ve/veya başka duygulanımların ifadesi olabilir.

“Çocuklarla nasıl uğraşacağını bilmesi gerekir. Eğer bir anneyse bu bir artı. Çocuk bakmayı bilmeseniz de çocuk bakmak zorunda kalacaksınız. İçinizde o sevgi olacak, bu bizim bir parçamız birini anne olarak eğitemezsin. İyi veya kötü bir anne olması fark etmez. Bu annelik doğasında temel bir içgüdü ve ben sana öğretemem. Bunlar bizim aradığımız nitelikler. Çocuklar hasta olduğunda onlara su vermesi, onlara sarılması gibi. Bunu kâğıda dökemem.” (Jessica, işveren, Çinli)

Anlatısına baktığımızda Jessica oldukça özcü bir annelik anlayışıyla anneliğin kadınsı bir içgüdü olduğunu, kadının doğasında olduğunu ifade eder. Anne olan bir adayı tercih eder zira doğal olarak çocuk bakmayı bildiğini düşünür. Yardımcısının anne olduğunda hangi durumda ne yapacağını bileceğini ifade eder. Akalın’ın (2018) da dediği gibi uygun durumda uygun duygulanımların üretilmesi onların işidir. Jessica’nın yardımcısından tam da kendi çocukları için üretilmediği duygulanımları baktığı çocuklar için üretmesini beklediğini görürüz:

“Yardımcımın üç çocuğu var. Kızlarından birinin kalp rahatsızlığı var, nakil için sıra bekliyor. Görüşmede bunu duymanın iyi olduğunu düşünmüştüm, bencil bir bakış açısıyla bir işveren olarak; sıkı çalışacak ve evine para götürmeye odaklanmış birini istiyorsun. Onu işe almak istememin nedeni buydu.” (Jessica, işveren, Çinli)

Jessica’nın ikinci anlatısı ise oldukça çarpıcıdır. Kendisi de anne olan Jessica çocuğu tedavi olması gerektiği için paraya ihtiyacı olan bir anneyi çok sıkı çalışabileceğini düşündüğü için istihdam eder. Bir anlamda bu kadının içinde bulunduğu hassas durumdan istifade ederek kendi çocuğu için ürettiği duygulanımları emeğe çevirmek ister. Duygulanımsal ekonomide (Ahmed, 2004) verdiğinin karşılığını

fazlasıyla alabileceğini düşündüğü için bu adayı seçer. Bir anlamda onun kırılğan konumundan yararlanır.

“Diğer kriterim de [yardımcımın] anne olmasıydı. Anne olmayan biri... %99’u çocuklarını doğurup üç ay sonra buraya geliyor. Belki çocuklarını onlar büyütüyorlar ama o duygu. Annelik duygusu [var], çocuklarına bağlılar, bir annenin çocukları için ne kadar önemli olduğu duygusunu [ancak] çocuk sahibi olanlar anlayabilirler.” (Melissa, işveren)

Melissa da çocuklarının onun için ne kadar önemli olduğunu ancak bir annenin anlayabileceğini ve o annelik duygusuyla çocuklarına bakmada ona yardımcı olabileceğini düşünür. Doğumdan sonra çocuğuna kısa bir süre bakıp göç etmiş de olsa Melissa için yardımcısının anne olması, o duyguyu yaşamış olması yeterlidir.

Filipinli ev işi ve bakım çalışanları baktıkları çocukların küçük olmasını tercih ettiklerini dile getirdiler. Bunun da Akalın’ın (2018) söylediği gibi ailelerine aktaramadıkları duygulanımları baktıkları aileye transfer etmeleri (kendi çocuklarına aktaramadıkları duygulanımları baktıkları çocuklara aktarmaları) ile ilgili olduğunu düşünüyorum. Küçük çocuklarla daha saf ve naif ilişkiler kurabildiklerini, yaptıkları işin takdir edildiğini hissederler.

“Küçük çocuklara baktığım için bu aileyle daha mutluyum. Küçük çocuklara bakarken, onlarla oynarken yorgunluğun gidiyor. Çocuklara baktığımda, her gün işimi bitirdiğimde çocuklar bana sarıldığında bütün günün yorgunluğunu unutuyorum, çok tatlılar. Onlara ‘İyi uykular, tatlı rüyalar’ dediğimde tüm yorgunluğum gidiyor. Mutlu hissediyorum çünkü tüm emeklerini takdir ediyorlar.
“Oğlumu düşünüyorum. Baktığım oğlana sarılırken kendi oğluma sarıldığını düşünüyorum. O yüzden Hong Kong’da bu aileyi bulduğum için çok mutluyum.”
(Jenny, yardımcı)

Jenny'nin anlatısına göre çocukların sarılmalarıyla veya birlikte oyun oynamalarıyla fiziksel yorgunluğunu unutturduklarını ifade etmeleri çocuklarla yardımcılarının aralarındaki duygulanım aktarımını gösterir. Sadece ev işi ve bakım çalışanı çocuğa olumlu duygulanımlar aktarmaz, çocuktan da duygulanım transferi olur. Jenny baktığı çocuğa sarıldığında kendi çocuğuna sarılmış gibi hissettiğini de dile getirir. Çocuklarından ayrı yaşayan ev işi ve bakım çalışanlarının baktıkları çocukları kendi çocukları gibi görmesi durumunu Wong (1994) “yönlendirilmiş annelik” olarak adlandırır. Göçmen ev işi ve bakım çalışanları ayrıca kendi çocuklarının bebeklik ve çocukluk dönemlerini kaçırdıkları için de küçük çocuklara bakmak istiyor olabilirler.

Aynı zamanda küçük çocukların daha naif olduğunu çocukların yaşı büyüdükçe kendileriyle birlikte yaşayan yardımcılara farklı yaklaştıklarını söyleyebiliriz. Görüştüğüm kadınlar işverenlerden Melissa da kızının büyüdükçe yardımcılarını için “*O bizim hizmetçimiz mi?*” dediğini, yardımcısının bundan rahatsız olduğunu ve kızıyla arasının eskisi kadar iyi olmadığını ifade eder.

7.3. Yardımcının İşverene Mutluluk Vermesi

Guitterez-Rodriguez (2010: 133) araştırmasında görüştüğü kadınların yardımcılarının yaptığı ev işi ile mutlu olduklarını ortaya koyar. Ahmed (2010) mutluluğun bir karşılaşmadan olumlu bir şekilde etkilenmek olduğunu (31), bizi etkileyen nesnelerden uzaklaştığımızı veya onlara yakınlaştığımızı ifade eder (32). Mutlu nesneler olumlu duygulanım değeri toplayarak elden ele gezerler (35). Bir önceki bölümde de belirttiğim gibi bu araştırmada görüştüğim kadın işverenler de yardımcılarının yaptıkları ev ve bakım işi ile “mutlu olduklarından” söz ederler. Kadın işverenler çocuklarına iyi bakıldığı, kendileri hiç uğraşmadan evleri temizlendiği, çocuklarına kaliteli zaman ayırabildikleri için, eşleriyle diledikleri gibi vakit geçirebildikleri için mutlu olduklarını dile getirdiler. Ev işi ve bakım çalışanları ise görevlerinin işverenlerini mutlu etmek

olduğunu dile getirdiler. Ben de bu bölümde Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının çalıştıkları ailelerde mutluluk yaydıklarını öne sürüyorum. Yaptıkları temizlik ve bakım işi işverenlerinde olumlu bir duygulanım, bir iyilik hali, rahatlama yarattığı için...

Kadın işverenlerin çocuk bakımı işlerini de yardımcılarına delege ettiklerini biliyoruz. Göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının “live-in” aileyle birlikte yaşıyor olmaları kadın işverenlere (erkeklere de) çocuklarını kime bırakacaklarını düşünmeksizin işe gitmelerini, iş seyahatlerine çıkmalarını, mesaiye kalmalarını, çalışmıyorlarsa arkadaşlarıyla buluşmalarını, spor yapmalarını veya kendilerine bakmalarını sağlar. Kadınlar evdeki düzenin kendileri olmadan da işleyeceğini bilerek günlük yaşantılarına gönül rahatlığıyla devam ederler; bu da onlara özgürlük ve mutluluk hissi verir.

Görüştüğüm çoğu kadın işveren ev işi ve bakım çalışanı istihdam etmelerini mutluluk ile ilişkilendirirler. Onlardan aldıkları hizmetin kendilerini mutlu ettiğini ifade ederler.

“Eğer yardımcılarım olmasaydı bu hayatım olmazdı. Bu mutlu ev kadını olamayacaktım.” (Charlotte, işveren, expat)

“Melissa mutlu olduğu ve keyif aldığı bir şekilde yaşıyorsa daha iyi bir eş ve anne oluyor. Ben her sabah o sporu yapınca daha iyi hissediyorum ve bunun en büyük sebebi evimde yardımcım olması.” (Melissa, işveren, expat)

Ayrıca çoğu kadın işveren etrafında mutlu insanlar görmek istediklerini ifade ederler. Yapılan işin rahatlama, iyi hissetme, temizlik, tokluk gibi duygulanımlar yarattığı düşünüldüğünde işverende mutluluk hissi yaratmasına şaşırmamak gerekir. Benzer şekilde bazı ev işi ve bakım çalışanları da kadın işverenlerinin suratsızlığından, mutsuzluğundan yakınırlar. Zira aynı evde bir ‘yabancı’ ile (her iki taraf için de geçerli) birlikte yaşamak hiç de kolay bir deneyim değildir.

“[Kadın işverenimin] Sabah yüzü iyi görünmez, sinirlidir. Sabahın erken saatinde bu mod nedir? diye söylenirim [içimden]. Kalkmışım, enerjim güzel ama bu şekilde mahvoluyor. Takmıyoruz çünkü işe gidiyor.” (Linda, yardımcı)

Duygulanımın “etkileme ve etkilenme potansiyeli” olduğunu, ilişkisel olduğunu, bedenler arası enerjiler ile ilgili olduğunu (Guitterez-Rodriguez, 2010) düşündüğümüz zaman bu ifadeler ev işi ve bakım çalışanlarının duygulanımsal emek ürettiğini, işverenlerin de bu duygulanımsal emeği tükettiğini gösterir.

Görüşüğüm kadın işverenlerin Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının mutlu olduklarıyla ilgili bir algıları da vardır ki bu yine şaşırtıcı değildir. Filipinli kadınların hepsinin mutlu olduğunu söylemek, böyle bir genelleme yapmak mümkün değildir ancak Filipinli kadınların göç etmeden önce aldıkları eğitimlerde onlara gülyüzlü, munis, olumlu ve ılımlı olmaları gibi tavsiyelerde bulunulduğı için bu nitelikleri içselleştirmiş olmaları söz konusu olabilir. Bu nitelikler de karşı tarafta olumlu duygulanımlar yaratabilir. İşverenlerinin mutlu edilmesi görüşüğüm Filipinli ev işi ve bakım çalışanları tarafından da dile getirilir. Hong Kong’da, göçmen ev işi ve bakım çalışanlarına işverenlerinin “iyi bir hayat” yaşamalarını sağlama rolü verilmiştir (Ong, 2009). Bazı insanlar diğer insanların iyi bir hayat yaşamalarını sağlamak ve onlara gelişmeleri için zaman vermek için çalışmak zorundadır (Aristo, 1998 aktaran Ahmed, 2010).

“Filipinli kadınlar genellikle mutlu ve pozitif.” (Kate, işveren, Çinli)

“Hepsi harika insanlar. Hayatları bizim hayatımız gibi kolay olmasa da hep mutlular, yardımcılar, hep gülüyorlar... Bizim pahalı şeyler aldığımızı ve tatillere gittiğimizi görüyorlar, bunları yapamıyorlar ama yine de mutlular. (Maggie, işveren, expat)

Kadın işverenler ayrıca aynı evi paylaştıkları insanların ve etraflarında görmek istedikleri insanların “mutlu” insanlar olmasını istediklerini ifade ederler. İşverenler için yardımcıların sorunlarını çözmek önem taşısa da bu çözüm arayışında kendilerinin

mutsuz bir çalışanın yayacağı olumsuz duygulanımlardan olumsuz yönde etkilenmemeleri de rol oynar.

“ok hassasım etrafımda gerginlik istemiyorum herkesin mutlu olmasını istiyorum”. (Amanda, işveren, expat)

“Evdeki herkesin mutlu olmasını istiyorum, evimde mutsuz insan istemiyorum. (Celine, işveren, Çinli)

Yapılan ev işlerinin kadın işverenlerde kendini iyi hissetme haline, mutluluk ve rahatlama, kendine ve çocuklarına vakit ayırabilme gibi bir durum yarattığını ifade etmiştim; tikslenme duygusu yaratan işleri yapmamak da kişide iyilik ve rahatlama hissi yaratmanın bir başka yolu olarak düşünülebilir. Görüştüğüm kadın işverenler evlerinin temiz olmasını istediklerini ancak ev işlerini yapmaktan hiç hoşlanmadıklarını dile getirirler. Birisinin onlar adına yapmasını isterler ki bu da ev işinin para karşılığı satın alındığı günümüzde ev işçisi istihdam ederek mümkündür. Ev işinin Natalie’de tikslenme duygusu yarattığını *“Hiçbir şeye değmek istemiyorum, ellerimi kirletmek istemiyorum”* ifadesinden anlayabiliriz.

“Ev işi olarak hiçbir şey yapmak istemiyorum. Hiçbir şeye değmek istemiyorum. Ellerim kirlensin istemiyorum. Temizlik yapmayı sevmiyorum; benim için kaliteli zaman değil. Tenis oynamak, arkadaşlarımla dışarı çıkmak, çocuklarımla kaliteli zaman geçirmek istiyorum. Hayatım boyunca yardımcıyla büyüdüm. Daha önce de hiçbir şey yapmıyordum. New York’ta da yarı-zamanlı yardımcım vardı. Eğer para verip başka birine yaptırabiliyorsam niye yapayım? Zaten yeterince kaliteli zamanım yok.” (Natalie, işveren, Çinli).

Natalie ev işi yapmayı kaliteli zaman olarak görmez onun yerine tenis oynamayı, arkadaşlarıyla buluşmayı veya çocuklarıyla zaman geçirmeyi tercih eder. Bu ancak ev işlerini başka bir kadına delege ederek mümkün olabilir. Kendi kirlerini temizlemekten

hoşlanmayan ev işlerini kendilerine uygun bulmayan kadınlar bunu öteki bir kadının yapmasından rahatsızlık duymazlar⁴⁵.

7.3.1. Yardımcının İşvereni Rahatlatma Rolü

Görüştüğüm bazı ev işi ve bakım çalışanları, bazı durumlarda kadın işverenlerini rahatlattıklarını dile getirirler. Rachel işverenin kendisine zaman zaman iyi bir anne olup olmadığını sorduğunu ifade eder.

“Bazen bana ‘Rachel sence iyi bir anne olmak için elimden geleni yaptım mı?’ diye soruyor. Ben de ‘Tabi ki iyi bir anne olmak için elinizden geleni yaptınız’ diyorum. (gülüyor) Özellikle çocuklar hastalandığında, ‘Rachel çocuklarıma yanlış mı yaptım’ diye soruyor. ‘Hayır, neden böyle birşey soruyorsunuz? Onlar çok küçük. Bu onların büyümesinin bir parçası. Çevreden özellikle de okuldan kaynaklanıyor. Neden kendinizi sorguluyorsunuz çocuklarınızı iyi yetiştirdiniz. Siz iyi bir annesiniz, iyi bir kalbiniz var hatta sadece kendi oğllarınıza karşı değil benim oğluma karşı da’ diyorum. (Rachel, yardımcı)

“İyi anne” olma kaygısı taşıyan pek çok kadın gibi bu kadın işveren de çocukları için elinden geleni yaptığına emin olmak ister ve bunu da en yakınındaki kişi olan, çocuklarını birlikte büyüttüğü yardımcısına sorar. Burada Rachel çocuk bakımında işverenine yardımcı olduğu gibi onu anneliğinden emin olmadığı zamanlarda da rahatlatır. Rachel işverenin kendisine sürekli olarak “sen olmasan ne yapardım” dediğini dile getirir.

⁴⁵ Bu Anderson’un (2000) ırkçı stereotipilerin deri rengi, din ve milliyeti kullanarak ırkçı bir hiyerarşi oluşturduğundan ve bazı kadınların ev işi yapmaya diğerlerinden daha uygun olarak inşa edildiğini öne sürmesini hatırlatır.

“Sadece bir yardımcı olarak çalışmıyorum, aynı zamanda depresif hissettiğinde onu [kadın işverenimi] rahatlatıyorum. Bazen çok hasta oluyor, ağlıyor. Birşey düşünüyor. Ben de ona telkinde bulunuyorum: ‘Kendini mutlu et, çok iyi bir kocan ve çocukların var’. Daha önceki deneyimini düşünmemesini ve anda elinde olanlara odaklanmasını söylüyorum”. (Hazel, yardımcı)

Hazel da işinin bir yardımcı olmanın ötesinde bir rolü olduğunu, geçmişte yaşadığı bazı olaylar nedeniyle sıkıntıları olan kadın işverenin depresif bir ruh haline girdiğinde onu rahatlattığını ifade eder. Bir anlamda Hazel onu rahatlatırken (bir sonraki alt kısımda ele alacağım gibi) kadın işverenin yaydığı olumsuz duygulanımları -kişiler arası akan bir enerji ile- kendi üzerine çeker. Ancak Hazel en zor zamanlarında onu rahatlatmasına rağmen kadın işverenin onu en ufak bir hatasında azarladığını dile getirir, mutsuzdur.

Ev işi ve bakım çalışanlarının yaptıkları işin duygulanımsal emek olarak okunabileceğini ifade ederken karşı tarafta bir doyum, rahatlama ve iyi hissetme hali yarattığını ifade etmiştim. Bu anlatılar da ev işi ve bakım çalışanlarının işverenlerini çeşitli durumlarda rahatlattıklarını ortaya koyar.

7.4. Olumsuz Duygulanımların Süpürülmesi

Whitney (2018) ev işi ve bakım çalışanlarının sadece olumlu duygulanım yaratmadıklarını aynı zamanda ortamdaki olumsuz veya atık duygulanımları da çektiklerini, emdiklerini, evi temizlerken süpürdüklerini öne sürer. Ağlayan bir çocuğun susturulması, acıkmış bir çocuğun doyurulması, hasta bir çocukla anne yerine ilgilenilmesi, gece uykusundan uyanan bebeğe süt verilmesi, tuvaletlerin temizlenmesi gibi kadın işverende olumsuz duygulanım yaratabilecek durumlarla yardımcılarının ilgilenmesi de onların duygulanımsal emek ürettiklerini gösterir.

“Bu aile için çok çalışıyorum. İkinci bebek çok hassas, hep hasta; onu her beslediğimde sebepsiz kusuyor. Kustuğu zaman onu yine besliyorum.

Endişeleniyorum; kilo kaybetmesini, zayıf olmasını istemiyorum. Yorgunum.”

(Marisol, yardımcı)

Marisol baktığı çocuğun hasta olduğu için yemek yerken veya yemeğini tam bitirmişken kustuğunu, kustuktan sonra temizlediğini ve yeniden yedirdiğini ifade eder. Bu, tiksinti uyandırabilecek temizleme ve yılgınlık yaratacak tekrar yedirme işlemini her seferinde yaparak Marisol işverenini olumsuz duygulanımlardan muaf tutar. Ortamda oluşan olumsuz duygulanımları kendisi emer. Bunları yaparken de iki aylık bebeğini bırakmış bir anne olarak kendi çocuğuna bu kadar bakmadığını düşünür.

“Yardımcımın küçük kızımı çok sevdiğini biliyorum. O da zorlandı. Sokağa çıktığında, büyük kızım ile çıktığında karşılaşmadığı muameleyle karşılaştı. Onun için de yorucu bir şey; sürekli bir izahat, sürekli bir savunma...” (Melissa, işveren, expat)

Görüştüğüm kadın işverenlerden biri de kızının yüzündeki doğum lekesi nedeniyle sokakta yürürken insanların yaptıkları olumsuz yorumlarla sürekli onunla birlikte olan yardımcısının muhatap olduğunu ya da sorulan soruları cevapladığını dile getirir. Bu anlatı tam da göçmen ev işi ve bakım çalışanın olumsuz duygulanımları çekmesini, süpürmesini yansıtır; zira her seferinde kadın işveren yardımcısı yerine kızına eşlik etse o bu sorularla veya olumsuz yorumlar ile muhatap kalacaktır.

BÖLÜM 8

SONUÇ

Bu tezde Hong Kong’da yaşayan Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının ve onları istihdam eden kadın işverenlerin annelik deneyimlerinin küreselleşme ve göçün etkisiyle nasıl değiştiğini ilişkisel olarak ele aldım. Küreselleşme, uluslararası göç ve bakım emeğinin metalaşmasının Hong Kong’da bir araya getirdiği farklı sınıf ve etnisiteden kadınların annelik deneyimleri arasındaki farklılıklar üzerine odaklandım. Araştırmada “Hong Kong’da yaşayan Filipinli ev işi ve bakım çalışanları ile onları istihdam eden kadın işverenlerin annelik deneyimleri küreselleşmeyle birlikte nasıl değişmiştir? Farklı ekonomik sınıf ve etnisiteden gelen kadınların annelik deneyimleri nasıl farklılaşır?” sorularını cevaplamayı amaçladım.

Araştırmayı yürütürken feminist yöntemi ve bilgi üretimi için kadın deneyimlerini başlangıç noktası olarak kabul eden kadın duruş noktası epistemolojisini benimsedim. Filipinli ev işi ve bakım çalışanları ve onları istihdam eden kadın işverenler ile yaptığım derinlemesine görüşmeler ve odak grup görüşmelerinde elde ettiğim verileri kodlayarak içerik analizi oluşturdum. Kodladığım verilerden sıklıkla tekrar eden kodlamaları seçip grupladım ve tezde kullandığım başlıkları belirledim. Topladığım veriler arasından örüntüler çıkartmaya çalışsam da görüştüğüm kadınların failliklerini ve hikâyelerinin biricik olduğunu hep göz önünde bulundurdum. Kadın duruş noktası epistemolojisi kadın deneyimlerinin zenginliğini görmemi sağladı ve kadın deneyimini başlangıç noktası olarak aldığımda feminist bilgi üretimi de mümkün oldu.

Tezimde tek ve mutlak bir annelik deneyimi olmadığı, farklı sınıf ve etnisiteden kadınların annelik deneyimlerinin farklı olduğu temel argümanını benimsedim. Filipinli göçmen kadınların annelik deneyimlerinin kendi içinde; kadın işverenlerin annelik deneyimlerinin de kendi içinde çeşitlilikler gösterdiğini gördüm. Savunduğum bir diğer

argüman ise anneliğin toplumsal olarak inşa edildiği ve toplumda egemen olan annelik ideolojilerinin kadınların annelik deneyimlerini ve “iyi annelik” anlayışlarını şekillendirdiğidir. Göç eden Filipinli kadınların annelik deneyimlerinin “ulusötesi annelik ideolojisi” çerçevesinde Hong Kong’da yaşayan orta ve üst sınıf kadınların annelik deneyimlerinin de “yoğun annelik ideolojisi” çerçevesinde şekillendiğini gözlemledim.

Araştırma sonucunda ilk bulgum Hong Kong’da yaşayan Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının ve onları istihdam eden kadın işverenlerin annelik deneyimlerinin sınıf, etnisite ve göç politikaları ekseninde farklılaştığı oldu. Kadınların annelik deneyimleri arasındaki en önemli farklılık: göçmen kadınlar çocuklarından ayrı yaşarken onları istihdam eden kadın işverenlerin çocuklarıyla birlikte yaşamalarıdır.

Görüştüğüm kadınların annelik deneyimlerindeki farklılığın ilk boyutu sınıfsaldır. Filipinli ev işi ve bakım çalışanları ülkelerinde yaşadıkları yoksulluk ve yoksunluk nedeniyle ailelerini geçindirmek amacıyla çocuklarından ayrı kalmak pahasına göç etme kararı alırken Hong Kong’da yaşayan kadın işverenler onların emeğini satın alarak ev işi ve çocuk bakımında istedikleri yoğun annelik ideallerine ulaşır, kariyerlerine odaklanabilir veya kendilerine vakit ayırabilirler.

Ayrıca görüştüğüm orta ve üst sınıf annelerin tamamı çocuklarını okul sonrası kurslara gönderdiklerini çocuklarının ve özel öğretmenlerden ders aldıklarını dile getirdiler. Bu, çocuk yetiştirme pratiklerinin ailelerin sınıfsal konumlarına bağlı olarak sahip oldukları kaynaklar ile yakından ilişkili olduğunu gösterir (Gillies, 2005: 842). Zira akademik başarılarını artırmak ve farklı deneyimlerle tanıştırmak için çocukları farklı kurslara yazdırmak önemli bir finansal kaynak ayırmayı da gerektirir. Öte yandan görüştüğüm göçmen kadınların çoğu çocuklarını devlet okuluna gönderdiklerini ifade ettiler; hiçbiri çocuklarını okul sonrası kurslara gönderdiklerinden veya özel öğretmenlerden ders aldıklarından bahsetmedi. Bu da bize annelik deneyimlerinin sınıfsal konum ile şekillendiğini açıkça gösterir.

Annelik deneyimlerindeki farklılığın ikinci boyutu etnik kökene ilişkindir. Küresel dünyada ev işi ve bakım sektöründe belirli etnik kökenden kadınların (Filipinli, Endonezyalı, Tay, Sri Lankalı) daha fazla tercih edilmesi yani onlara yönelik bir talep olması bu kadınları göçe teşvik etmektedir. Burada kesişimsel bir yaklaşım benimsememiz önemlidir zira bu sektörde tercih edilen etnik kökenden kadınların ekonomik olarak alt sınıftan olmaları da ev işi ve bakım sektöründe çalışmak üzere göç etmelerine neden olmaktadır. Göçmen kadınlar çocuklarına uzaktan annelik yapmaya mecbur kalmaktadır. Bu da ulusötesi anneliğin çoğunlukla belirli etnik kökenden kadınlar tarafından deneyimlenmesine neden olmaktadır. Öte yandan göçmen yardımcı istihdam eden kadınlar -Hong Kong'da yaşayan *expat* ailelerde olduğu gibi- ülke değiştirseler dahi ailelerinden veya çocuklarından ayrılmak durumunda kalmamakta, bu mağduriyeti yaşamamaktadırlar.

Annelik deneyimlerindeki farklılığın üçüncü boyutu ise göç politikalarına ilişkindir. Hong Kong devleti uyguladığı göç politikalarıyla göçmen ev işi ve bakım çalışanlarını toplumda sadece işçi olarak görür ve annelik kimliklerini görmezden gelir. Göçmen yardımcılarının yasa tarafından çocuklarıyla her kontrat bitiminde yani iki senede bir görüşebilmeleri, aile birleşiminin önünün kapatılması, sadece ev işi ve bakım sektöründe istihdam edilebilmeleri, başka bir mesleğe geçiş yapamamaları ve sürekli oturum izni alamamaları onların Hong Kong toplumunda sadece emek gücünden faydalanılan geçici bir işgücü olarak görüldüğünü, geride bıraktıkları bir aileleri olduğunun ve anne olmalarının dikkate alınmadığını ortaya koyar.

Öte yandan belirttiğim gibi *expat* olarak Hong Kong'a taşınan profesyonellerin ailelerinden ayrılmaları, onları ülkelerinde bırakmaları söz konusu bile değildir. Dahası Hong Kong devleti orta ve üst sınıftan şehre taşınan/göç eden *expat* kadınların ev ve bakım işlerinde yüklerinin hafiflemesi, iş hayatı, sosyal hayat ve annelik sorumluluklarını dengelemeleri için göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının ücretlerini asgari düzeyde

belirler ve istihdamını kolaylaştırır. Böylece, orta ve üst sınıf kadınlar göçmen yardımcılarında aldıkları destek ile çocuklarına annelik yaparlar. Bu da göç politikalarının farklı toplumsal konumlardan kadınların annelik deneyimlerini farklı şekillendirdiğini gösterir.

Araştırmada ikinci bulgum, kadınların annelik deneyimleri ne kadar farklı da olsa her iki gruptan kadınların “iyi annelik” ideallerinin çocuklarının iyi eğitim alması noktasında ortaklaştığıdır. Hem Filipinli ev işi ve bakım çalışanları hem de onları istihdam eden kadın işverenler “iyi annelik” ideallerini çocuklarının iyi bir eğitim alması üzerinden tanımlarlar. Hong Kong’da yaşayan orta ve üst sınıf anneler çocuklarının eğitimiyle bir proje gibi ilgilenir, alternatifleri araştırır, onların hangi kurslara gideceklerine ve hangi okullara başvuracaklarına titizlikle karar verirler. Göçmen kadınlar ise çocuklarının daha iyi eğitim almaları için göç ederler; eğer imkânları varsa çocuklarını Filipinler’de özel bir okulda okutmaya çalışırlar. Filipinli kadınlar çocuklarının daha iyi bir gelecekleri olması için eğitimin önemine inanırlar. Böylece, toplumsal konumları nedeniyle annelik deneyimleri farklılaşan kadınların “iyi annelik” anlayışları çocuklarının iyi eğitim almaları idealiyle ortak paydada buluşur.

Araştırmanın üçüncü bulgusu, Hong Kong’da yaşayan orta ve üst sınıf annelerin kendi sınıfsal konumlarına göre kurguladıkları “iyi annelik” ideallerine göçmen ev işi ve bakım çalışanlarından aldıkları destek sayesinde ulaştıklarıdır. Yoğun annelik idealleri çocukların bakımı, beslenmesi, gelişimi, eğitimi okul sonrası kurslara/ oyun gruplarına götürülmesi/ alınması gibi alanlarda kadınlar için zorlu bir performans haline gelir. Bakım emeğinin metalaşmasıyla birlikte göçmen ev işi ve bakım çalışanları da bu annelik performansının tekli veya çoklu aracı haline gelirler. Filipinli kadınlar çocuklarına uzaktan annelik yaparken onları istihdam eden kadın işverenler onlardan aldıkları destek sayesinde çocuklarıyla kaliteli zaman geçirirler.

Araştırmada dördüncü bulgum, annelik deneyimlerinin orta ve üst sınıftan kadınların sınıfsal farklılıklarını gösterdikleri ve yaşam tarzlarını ortaya koydukları bir alan haline gelmesidir. Çocuklarının devam ettiği kurslar, kabul edildikleri okullar, gittikleri üniversiteler ailelerin yaşam tarzını ve sınıfsal konumlarını yansıtan pratikler haline gelir. Anneler de bunu organize eden konumda yerlerini alır ve istihdam ettikleri göçmen yardımcılarının da desteğiyle anneliklerini deneyimlerler. Görüştüğüm orta ve üst sınıftan kadınlar çocuklara sunulan imkânlar, gittikleri kurslar, kabul aldıkları okullar yani kazandıkları akademik başarılar ile ailenin sınıf statüsünü pekiştirmeye çalışırlar.

Araştırmanın beşinci bulgusu ise, teknolojinin annelik deneyimlerini şekillendirdiğidir. İletişim teknolojilerindeki gelişmeler Filipinli ev işi ve bakım çalışanları için annelik deneyimlerini tamamen değiştirir. Görüntülü görüşmeyi sağlayan akıllı telefonlar çocuklarından ayrı yaşayan göçmen kadınların annelik deneyimlerinde çığır açar. Kadın işverenler de akıllı telefon kullanan yardımcılarını aracılığıyla çocukları ile iletişim kurarlar. Yardımcıları tarafından çocuklarının video ve fotoğraflarının gönderilmesi gün içerisinde onları an be an izlemelerini sağlar.

Tezin ilk ayağı olarak Hong Kong’a göç eden Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının ulusötesi annelik ideolojisine göre oluşturdukları uzaktan annelik stratejilerini ve yeniden inşa ettikleri “iyi annelik” anlayışlarını ortaya koymaya çalıştım. Bu inşaya göre Filipinli kadınlar çocuklarına “iyi anne” olmayı çocukları için fedakarlık yapma, çocukları ile düzenli iletişim kurma, çocuklarının ihtiyaçlarını karşılama, çocuklarının iyi eğitim almasını sağlama ve çocuklarıyla birlikte zaman geçirme olarak tanımlarlar. Çocuklarının büyüdüğüne tanıklık edemeyen pek çok Filipinli ev işi ve bakım çalışanı çocuklarının iyi bir eğitim almasını sağlamak için bu fedakârlığı yapmaları gerektiğini düşünerek göç ederler. Filipinli göçmen kadınların fedakârlık söylemi aynı zamanda Filipin devletinin kadınlara yükledikleri sorumlulukların da bir yansımasıdır. Anne ve çocuğun birlikte olması gerekliliğini dayatan geleneksel annelik ideolojilerine

meydan okuyan Filipinli göçmen kadınlar, “iyi anneliği” çocuklarıyla dizdize olmaktan çok onların ihtiyaçlarının karşılanması, hayallerinin gerçekleştirilmesi ve iyi bir eğitim alabilmeleri olarak inşa ettiklerini dile getirdiler. Çocuklarının alacakları eğitim ile kendi yaşadıkları yoksulluğu yaşamayacaklarını, daha iyi fırsatlara sahip olacaklarını ve kendilerinden daha iyi bir hayatları olacağını düşündüklerini ifade ettiler.

Filipinli göçmen anneler, çocuklarıyla iletişim kurarak onları göremiyor olmalarını telafi etmeye çalışırlar. Teknolojik ilerlemeler sayesinde eskiyle kıyaslandığında işleri daha kolaylaşmış olsa da hala çocuklarından ayrı yaşamak ve onları senede bir veya iki senede bir görmek zorunda olmaları oldukça zordur. Görüntülü aramalar göçmen kadınların çocuklarla iletişimlerini geçmişe göre bir yandan iyileştirmiş, bir yandan da sorumluluklarını artırmış ancak uzaktan annelik yaptıkları gerçeğini de özünde değiştirmemiştir. Görüştüğüm tüm Filipinli kadınlar çocuklarıyla iletişime önem verdiklerini ve teknolojik gelişmelerin annelik deneyimlerini olumlu yönde değiştirdiğini dile getirdiler; bir de telefonda sarılmak mümkün olabilse... Ancak çoğu Filipinli kadın çocuklarının gündelik hayatlarına katılmaya çalışsalar da çocuklarını uzaktan izleseler de onlarla eski yakınlıklarını koruyamadıklarını, ilişkilerinin eskisi gibi olmadığını da belirttiler. Görüştüğüm Filipinli kadınlar çocuklarıyla birlikte yaşamak istediklerini ifade etti; çoğu evlerini yaptırıp, bir miktar para biriktirip birkaç sene sonra bir iş kurmak üzere evlerine, çocuklarının yanına dönmek istediklerini dile getirdiler.

Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının annelik anlayışları çelişkiler barındırır, anneliği ikircikli bir şekilde yaşarlar. Çoğu göçmen kadın, kendileri için geçerli olmasa da “iyi anneliğin” bir boyutunu da çocuklarına zaman ayırma olduğunu ifade ettiler hatta çocuklarıyla vakit geçirmedikleri için “iyi anne” olmadıklarını belirttiler. Göç ederek çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamaları ve daha iyi eğitim almaları için çalışmaları “iyi bir anne” olduklarını düşündürürken çocuklarından ayrı yaşadıkları, özel günlerini

kaçırdıkları, iyi ve kötü zamanlarında yanlarında olamadıkları için kendilerini “iyi anne” olarak görmediklerini düşünürler.

Bu tezin ikinci ayağı olarak Hong Kong’da görüştüğüm göçmen ev işi ve bakım çalışanı istihdam eden Çinli ve *expat* kadınların annelik deneyimlerinin göçmen yardımcı istihdamı ile nasıl dönüştüğünü ortaya koymaya çalıştım. Kadın işverenlerin çalışma durumlarına göre annelik deneyimlerini nasıl algıladıklarını ve “iyi annelik” anlayışlarını nasıl inşa ettiklerini ele aldım. Hong Kong gibi rekabetin çok fazla olduğu bir şehirde kadınların annelik deneyimleri de toplumda benimsenen rekabetçi çocuk yetiştirme pratiklerine göre şekillenir. Bu rekabetçi ortamda çocuklarının prestijli okullara girmesini isteyen ailelerin çocuklarını okul sonrası kurslara gönderdiklerini, çocukların programlarının çok yoğun olduğunu, ailelerin çocuklarını gönderebileceği pek çok okul sonrası kurs alternatifi olduğunu ve çocukların eğitiminin yatırım yapılan bir alan haline geldiğini gözlemledim. Toplumda çocuklara yüklenen anlamın kadınların annelik deneyimini şekillendirdiğini ve Hong Kong’daki annelerin rekabet sonucu, istemeseler de dönüştüklerini öne sürdükleri “kaplan anne” (Chua, 2011) kavramının ne anlama geldiğini tartıştım. Kaplan anneliğin de yoğun annelik ideolojisinin özellikle Çinli ailelerdeki bir yansıması olduğunu ifade ettim.

Hong Kong’da yaşayan orta ve üst sınıf kadınların annelik deneyimlerinin Hays’in (1996) günümüz toplumlarında geçerli olduğunu iddia ettiği çocukların hayatın merkezine alındığı, çocuklara zaman, para ve emek harcamayı gerektiren ve anneleri duygusal olarak tüketen yoğun annelik ideolojisine göre şekillendiğini öne sürdüm. Görüştüğüm tüm kadın işverenlerin yoğun annelik ideallerine istihdam ettikleri göçmen ev işi ve bakım çalışanlarından aldıkları destekle ulaştıklarını söylemek mümkün.

Her iki gruptan kadının annelik deneyimlerinin farklı olduğu kadar ilişkisel olduğu da bulgularım arasındaydı. Görüştüğüm kadın işverenler çocuklarının fiziksel bakımıyla ilgili değersiz gördükleri işleri yardımcılarına bırakırken çocuklarının

gelişimiyle ve eğitimiyle ilgili değerli gördükleri işleri kendileri yaparlar. Bazı kadın işverenler göçmen ev işi ve bakım çalışanlarını yeterince eğitilmiş görmedikleri için çocuklarına bakmalarını isterken onları yetiştirmelerini istemezler; o yüzden çocuklarının farklı kurslara ve oyun gruplarına gitmesini sağlarlar. Öte yandan yardımcıları onların yokluğunda çocuklarını çok sevsin, onlara anne şefkati gösterebilsin isterler, ancak çocuklarıyla çok da yakınlaşmasını istemezler, çocuklarının anneleri olduklarını hissetmek isterler.

Kadın işverenler göçmen yardımcılarının anneliklerini çoğunlukla üzücü olduğunu ve kendilerinin asla çocuklarından ayrılamayacaklarını söyleyerek ötekileştirdiler. Bazı kadın işverenler ise göç ederek ailelerini geçindirmek için yapmaları gerekeni yaptıklarını, bunun kendi seçimleri olduğunu ifade ederek olaya daha rasyonel yaklaştılar. Filipinli ev işi ve bakım çalışanları ise kadın işverenlerinin anneliklerini çocuklarına zaman ayırmadıkları, onların bakımıyla yeterince ilgilenmedikleri ve onlara karşı seslerini yükselttikleri için eleştirdiler. Bazı yardımcıları ise yoğun iş tempolarına rağmen çocuklarına vakit ayırdıkları, onların bakımıyla ilgilendikleri için kadın işverenlerinin anneliklerini övdüler.

Bu ilişkiselliğin bir başka boyutu da göçmen yardımcıları ve kadın işverenlerinin birlikte yaşamalarıdır. Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının çocuklarından ayrı yaşayan anneler olarak işverenlerine sundukları emeğin “duygulanımsal emek” olarak okunmasının da birlikte yaşayan, aynı evde her gün karşılaşan, çocuk bakımı üzerinden ilişki kuran ve çoğu zaman her ikisi de anne olan bu kadınların (en azından bu araştırma özelinde) aralarındaki ilişkiyi ve eşitsizliği anlamamıza katkı sağladığını düşünüyorum. Ayrıca bakım emeğinin kadın işverenlerin anneliklerinin bir parçası olarak görüldüğü, kadın işverenlerin aldıkları bu hizmeti mutlulukla ilişkilendirdikleri düşünüldüğünde ailelerle birlikte yaşayan göçmen ev işi ve bakım çalışanlarının sundukları emeğin

“duygulanımsal emek” olarak anlaşılmmasının önem arz ettiğini ve bunun ev işi ve bakım emeği araştırmalarının geleceği için önemli bir tartışma alanı olduğunu düşünüyorum.

Türkiye’de ücretli ev ve bakım işi sektöründe çalışmak üzere çocuklarını geride bırakarak göç eden pek çok kadın vardır. Son yıllarda Türkiye’de ev ve bakım işlerinde çalışmak üzere Eski Sovyet ülkelerinden ve Türki Cumhuriyetleri’nden göç eden kadınlara Filipinli kadınlar da eklenmiştir. Ülkemizde yatılı bakıcı istihdamı gün geçtikçe artmaktadır. Bu araştırmanın Türkiye’de ev işi ve çocuk bakım sektöründe çalışan Filipinli, Özbek, Kırgız, Gürcü, Türkmen, Kazak, Moldovalı ve Nepalli göçmen kadınların annelik deneyimlerini ve kadın işverenlerinin annelik deneyimlerini ilişkisel olarak araştırmak için yapılacak akademik çalışmalara bir izlek oluşturacağını ve yapılacak çalışmaların bu araştırmanın bulgularının bu araştırmanın bulgularıyla karşılaştırılabileceğini düşünüyorum. Tezimin literatüre katkı sağladığını umuyor ve bu alanda gelecekte yapılacak çalışmalara ışık tutacağını ümit ediyorum.

KAYNAKÇA

- Abrego, L.J. (2014), *Sacrificing families: Navigating laws, labor, and love across borders*, Stanford, CA: California.
- Ahmed, S. (2010), *The Promise of Happiness*, Durham and London: Duke University Press.
- Akalın, A. (2007), “Duygulanım ve Duygulanımsal Emek Üzerine Notlar”, *Birikim*, 2400, 217.
- Akalın, A. (2015), “The lie which is not one: Biopolitics in the migrant domestic workers’ market in Turkey”, *The Post-Fordist Sexual Contract: Working and Living in Contingency* içinde, Ed. Adkins L., Dever M., Palgrave Macmillan: 1-25.
- Akalın, A. (2018), “Affective Precarity: The Migrant Domestic Worker”, *The South Atlantic Quarterly* 117, 2: 420-429.
- Akşit-Vural, E. E. (2013), “Annelik, Feminizm, Tarih”, *Doğu Batı*, 64: 181-200.
- Akşit-Vural, E. E. (2012), “Milliyetçilik, Feminizm, Yeni Kadın,” *Kaos GL* 123, Mart-Nisan 2012.
- Allen, A.T. (2005), *Feminism and Motherhood in Western Europe, 1890-1970*, New York: Palgrave.
- Althusser, L. (1984), *Essays on Ideology*, London: Verso.
- Amin S. (1998), *Capitalism in the Age of Globalization* New York: Zed Books.
- Anthias, F. (2012), “Hierarchies of social location, class and intersectionality: Towards a translocational frame”, *International Sociology*, 28, 1 :121–138.
- Arat-Koç, S. (2006), “Whose social reproduction? transnational motherhood and challenges to feminist political economy”, *Social Reproduction: Feminist Political Economy Challenges Neo-Liberalism* içinde, Ed. K. Bezanson, ve M. Luxton, Montreal: McGill-Queen’s University Press.

- Arendell, T. (2000), "Conceiving and Investigating Motherhood: The Decade's Scholarship," *Journal of Marriage and Family*, 62, 1192-1207.
- Ariès, P. (1962), *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life*, New York: Vintage Books.
- Apple, R. D. (1995) "Constructing Mothers: Scientific Motherhood in the Nineteenth and Twentieth Centuries", *Social History of Medicine*, 8, 2.
- Asis, M. M.B. (1992), "The overseas employment program policy", *Philippine labour migration: Impact and policy* içinde, Ed. G. Battistella and A. Paganoni, Quezon City: Scalabrini Migration Center.
- Asis, M.M.B., Huang, S. and Yeoh, B.S.A. (2004), "When the Light of the Home is Abroad: Unskilled Female Migration and the Filipino Family", *Singapore Journal of Tropical Geography*, Vol. 25, 2, pp.198–215.
- Badinter, E. (1981), *Myth of Motherhood*, London: Souvenir.
- Badinter, E. (2011), *Kadınlık mı Annelik mi?*, İstanbul: İletişim Yayınları
- Barber, P.G. (2000), "Agency in Philippine Women's Labour Migration and Provisional Diaspora", *Women's Studies International Forum*, 23, 4.
- Bautista, J. (2015), Export-Quality Martyrs: Roman Catholicism and Transnational Labor in the Philippines, *Cultural Anthropology*, 30, 3, 424–447.
- Beauvoir, Simone de. (1989), *The Second Sex*, London: Johnathan Cape.
- Benston, M. (1969) "The Political Economy of Women's Liberation" *Monthly Review* 21, 4.
- Boardman, K. (2000), "The Ideology of Domesticity: The Regulation of the Household Economy in Victorian Women's Magazines", *Victorian Periodicals Review*, 33, 2, 150-164.

- Boccagni P. (2012), "Practising Motherhood at a Distance: Retention and Loss in Ecuadorian Transnational Families", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 38, 2, 261-277.
- Boris, E. (1994), "Mothers are Not Workers: Homework Regulation and the Construction of Motherhood, 1948-1953", *Mothering: Ideology, Experience, and Agency* içinde, Ed. Glenn, E. N., Chang, G. and Forcey, R. L. New York: Routledge, 161-180.
- Brenton, J. (2017), "The limits of intensive feeding: Maternal foodwork at the intersections of race, class, and gender", *Sociology of Health & Illness*, 39(6), 863-877.
- Brooks, A. ve Hesse-Bieber S. N. (2007) "An Invitation to Feminist Research" *Feminist Research Practice* içinde, Ed. Hesse-Bieber S. N. and Leavy, P. L. 1-24.
- Brooks, A. (2007), "Feminist Standpoint Epistemology: Building Knowledge and Empowerment Through Women's Lived Experiences", *Feminist Research Practice* içinde, Ed. Hesse-Bieber S. N. ve Leavy, P. L. 53-82.
- Bryceson, D., Vuorela U. (2002), Transnational families in the twenty-first century, (eds) Bryceson, D., Vuorela U., *The transnational family: New European frontiers and global networks* içinde, Oxford: Berg.
- Cairns, K., Johnston J., MacKendrick N. (2013), "Feeding the 'organic child': Mothering through ethical consumption", *Journal of Consumer Culture*, Vol 13 (2): 97-118
- Camposano, C. C. (2012), "Balikbayan Boxes and the Performance of Intimacy by Filipino Migrant Women in Hong Kong", *Asian and Pacific Migration Journal*, 21, 1: 83-103.
- Carling, J., Menjivar, C., ve Schmalzbauer, L. (2012), "Central Themes in the Study of Transnational Parenthood", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 38, 2, 191-217.

- Castles, S., Haas, D. H. ve Miller M. J. (2014), *The Age of Migration*, New York: The Guilford Press.
- Chambers, D. (2001), *Representing the Family*, London: Sage.
- Chambers, D. (2012), *A sociology of family life*, Polity.
- Chan, A. H. (2005), “Live –in Foreign Domestic Workers and their Impact on Hong Kong’s Middle Class Families”, *Journal of Family and Economic Issues*, 26 (4): 509-528
- Chan A. (2006), “The effects of full-time domestic workers on married women’s economic activity status in Hong Kong, 1981-2001”, *International Sociology* 21: 133–159.
- Charmaz, K. (2006). *Constructing Grounded Theory* (Second Edition). London: Sage.
- Chavkin, W. and Maher, J. (2010), *The Globalization of Motherhood: Deconstruction and Reconstruction of Biology and Care*, New York: Routledge.
- Chavkin, W. (2010), “The globalization of motherhood”, *The Globalization of Motherhood: Deconstruction and Reconstruction of Biology and Care* içinde, Ed. W. Chavkin, and J. Maher, New York: Routledge, 4-15.
- Cheng, S. J. A. (2003), “Right to Mothering: Motherhood as a Transborder Concern in the Age of Globalization”, *Journal of the Association for Research on Mothering*, Vol.6, No.1: 135-144.
- Cheng, S. J. A (2006), *Serving the Household and the Nation: Filipina Domestic Workers and the Politics of Identity in Taiwan*, MD: Lexington Books.
- Choi ve Ting, (2009), “A Gender Perspective on Families in Hong Kong”, *Mainstreaming Gender in Hong Kong Society* içinde, ed. Cheung Fanny and Holroyd Eleanor, Hong Kong: Chinese University Press.
- Choy, C.C. (2003), *Empire of Care*, Durham, N.C.: Duke University Press.

- Chodorow, N. (1978), *The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and the Sociology of Gender*, Berkley and Los Angeles, CA: University of California Press.
- Colen, S. (1995), ““Like a mother to them”: Stratified reproduction and West Indian childcare workers and employers in New York’, *Conceiving the New World Order: The Global Politics of Reproduction* içinde, Ed. F. D. Ginsburg and R. Rapp, Berkeley: University of California, 78–102.
- Collins, H. P. (1991), “The Meaning of Motherhood in Black Culture and Black Mother-Daughter Relationships”, *Double Stitch: Black Women Write About Mothers and Daughters* içinde, ed. Bell-Scott P. Boston: Beacon Press.
- Collins, H. P. (1994), “Shifting the Center, Race, Class and Feminist Theories about Motherhood”, *Mothering: Ideology, Experience, and Agency* içinde, Ed. Glenn, E. N., Chang, G. and Forcey, R. L. New York: Routledge, 45-65.
- Collins, P. H. (2000), *Black Feminist Thought: knowledge, consciousness and the politics of empowerment*, (2nd Edition), New York: Routledge.
- Constable, N. (2007), *Maid to Order in Hong Kong*, London: Cornell University Press.
- Constable, N. (2014), *Born Out of Place*, Hong Kong: Hong Kong University Press.
- Cook, D.T. (2009), “Semantic provisioning of children’s food: Commerce, care and maternal practice”, *Childhood* 16(3): 317–334.
- Cox, R. (2010), “Some Problems and Possibilities of Caring”, *Ethics, Place and Environment*, 13, 2: 113-130.
- Crenshaw, K. (1991), “Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics and Violence Against Women of Colour”, *Stanford Law Review*, 43, No. 6: 1241-1299.
- Creswell, J. W. (2007), *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches* (2. Baskı). London: Sage.

- Creswell, J. W. (2014), *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*, California: Sage.
- Cuningham, H. (1995), *Children and Childhood in Western Society since 1500*, London and New York: Longman.
- Çeler, Z. (2013) “Kadının Anne Olarak Kurgulanışı”, *Doğu Batı*, 63.
- Dally, A. (1982), *Inventing Motherhood*, London: Burnett.
- Dalla Costa, M. ve James, S. (1972), *The Power of Women and the Subversion of Community*, Bristol, England: Falling Wall Press.
- Dalley G. (1988), *Ideologies of Caring: Rethinking Community and Collectivism*, Basingstoke: Macmillan Education.
- Davidoff, L. (2002), *Feminist Tarihyazımında Sınıf ve Cinsiyet*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Davis, K. (2008), “Intersectionality as buzzword: A sociology of science perspective on what makes a feminist theory successful”, *Feminist Theory*, 9,1, 67-85
- DiLapi, E. (1989). “Lesbian mothers and the motherhood hierarchy”. *Journal of Homosexuality*, 18, 101–121.
- DiQuinzio, P. (1999), “Mothering and Feminism”, Eds. O’Reilly A. *Maternal Theory: Essential Readings*, Canada: Demeter Press, 542-555.
- Donovan, J. (1997), *Feminist Teori*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Douglas, S. ve Michaels, M. (2004), *The mommy myth: The idealization of motherhood and how it has undermined women*. New York: Free Press.
- Dreby, J. (2010), *Divided By Borders: Mexican Migrants and Their Children*, Berkley, CA.: University of California Press.
- Ehrenreich, B. ve Hochschild, A. (2002), “Introduction”, *Global Woman: Nannies, Maids, and Sex Workers in the New Economy*, ed. Ehrenreich, B. & Hochschild A., New York: Henry Holt and Company: 21-33.

- Feliciano, M. S. (1994), "Law, Gender, and the Family in the Philippines", *Law & Society Review*, 28, 3: 547-560.
- Firestone, S. (1970), *The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution*. New York: William Morrow.
- Fox, B. (2006), "Motherhood as a Class Act: The Many Ways in Which "Intensive Mothering" Is Entangled with Social Class", *Social Reproduction: Feminist Political Economy Challenges Neo-Liberalism* içinde, Ed. K. Bezanson, ve M. Luxton, Montreal: McGill-Queen's University Press.
- Francisco, V. (2009), "Moral Mismatch: Narratives of Migration from Immigrant Filipino Women in New York City and the Philippine State", *Philippine Sociological Review*, 57: 105-135.
- Francisco, V. (2009), "Moral Mismatch: Narratives of Migration from Immigrant Filipino Women in New York City and the Philippine State", *Philippine Sociological Review*, 57, 105-135.
- Francisco, V. (2015), "'The Internet Is Magic': Technology, Intimacy and Transnational Families", *Critical Sociology*, 41,1: 173–190.
- Francisco-Menchavez, V. (2019), "A Mother Who Leaves is A Mother Who Loves: Labour Migration as Part of the Filipina Life Course and Motherhood", *Journal of Asian American Studies*, 22, No.1: 85-102.
- Freeden, M. (2003), *Ideology: A very short introduction*, Oxford: Oxford University Press.
- Fresnoza-Flot, A. (2009), "Migration Status and Transnational Mothering: The Case of Filipino Migrants in France", *Global Networks*, 9, 2: 252–270.
- Friedan, B. (1963), *The Feminine Mystique*. New York: W. W. Norton and Co.

- Gamburd, M. R. (2008), "Milk Teeth and Jet Planes: Kin Relations in Families of Sri Lanka's Transnational Domestic Servants", *Anthropology Faculty Publications and Presentations*, Paper 42.
- Garabiles M. R., Ofreno, M. A. P. ve Hall, B. J. (2017), "Towards a model of resilience for transnational families of Filipina domestic workers", *PLoS ONE*, 12, 8: 1-20.
- Giddens, A. (1992), *The Transformation of Intimacy*, Stanford California: Stanford University Press.
- Gillies, V. (2005), "Raising the Meritocracy: Parenting and The Individualisaation of Social Class", *Sociology*, 39, No.5: 835-853.
- Gilligan, C. (1982), *In a Different Voice*, Massachusetts: Harvard University Press.
- Glenn, E. N. (1994), "Social Constructions of Mothering: A Thematic Overview", içinde Eds. *Mothering: Ideology, Experience, and Agency* içinde. Ed. Glenn, E. N., Chang, G. and Forcey, R. L., New York: Routledge:1-29.
- Glenn E. N. (1992), "From Servitude to Service Work: Historical Continuities in the Racial Division of Paid Reproductive Labour", *Signs*, 18, 1: 1-43
- Glesne C. (2014), *Nitel Araştırmaya Giriş* (4 b.). Ankara: Anı.
- Gregg M., Seigworth G. J. (2010), *The Affect Theory Reader*, Durham, London: Duke University Press
- Gonzalez, J. (1998), *Philippine Labour Migration: Critical Dimensions of Public Policy*, Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Groves J. M., Lui L. (2012), "The 'Gift' of Help: Domestic Helpers and the Maintenance of Hierarchy in the Household Division of Labour", *Sociology*, 46, 1: 57-73.
- Gutierrez-Rodriguez, E. (2007), "The 'Hidden Side' of the New Economy: On Transnational Migration, Domestic Work and Unprecedented Intimacy", *Frontiers*, 28, 3: 60-82.

- Gutierrez Rodriguez, E. (2010), *Migration, domestic work and affect*, New York: Routledge.
- Gutierrez Rodriguez, E. (2014) "Domestic work-affective labour: On feminization and the coloniality of labour", *Women's Studies International Forum*, 46: 45-53.
- Guevarra, A.R. (2006), Managing 'Vulnerabilities' and 'Empowering Migrant Filipina Workers: The Philippines' Overseas Employment Program, *Social Identities*, 12:5, 523-541.
- Hansen, K. T. (1990), "Part of the Household Inventory: Men Servants in Zambia" At *Work in Homes: Household Workers in World Perspective*, Ed. R. Sanjek and S. Colen, Washington D.C.: American Ethnological Society.
- Hansen, E. T. (1997), *Mother Without Child Contemporary Fiction and the Crisis of Motherhood*. Berkeley: University of California Press.
- Haraway, D. (1988), "Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective", *Feminist Studies*, 14, 3, 575-99
- Haraway, D. (1991), *Simians, cyborgs, and women: The reinvention of nature*, New York: Routledge.
- Harding, S. (1993), "Rethinking Standpoint Epistemology: What is Strong Objectivity?" *Feminist Epistemologies* Eds. içinde, Alcoff, L. and Potter, E., New York: Routledge. 49-82.
- Harding, S. (2004), "Introduction", *The Standpoint Theory Reader*, New York: Routledge, 1-13.
- Hardt, M. (1999), "Affective Labour", *Boundry*, 2, 26: 2.
- Hartsock (1983), "The Feminist Standpoint: Developing the Ground for a Specifically Feminist Historical Materialism", *Discovering Reality* içinde, Ed. S. Harding and M. B. Hintikka, Reidel Publishing Company, 283-310.

- Hastings, P. B. (2002), "The cyborg mommy: User's manual", *Excerpted in Art Journal*, 59, 2: 78–87
- Hawes, G. (1987), *The Philippine State and the Marcos Regime*, Ithaca, N.Y.: Cornell University Press,
- Hays, S. (1996), *The Cultural Contradictions of Motherhood*, New Haven, CT: Yale University Press.
- Hesse-Bieber, S. N. ve Piatelli, D. (2012) "The Feminist Practice of Holistic Reflexivity" içinde, Ed. Hesse-Bieber S. N. *The Handbook of Feminist Research* 495-510.
- Hesse-Bieber S. N. (2007) "The Practice of In-Depth Feminist Interviewing" *Feminist Research Practice* içinde, Ed. Hesse-Bieber S. N. ve Leavy, P. L., 111-148.
- Hoang, L.A. et. al (2015), "Transnational labour migration and the politics of care in the Southeast Asian family", *Children's Geographies*, 2015, 13, 3: 263–277,
- Hochschild, A. R. (2000), "Global care Chains and emotional surplus value", *On the edge: Living with Global Capitalism* içinde, Ed. Hutton, W. & Giddens, A., London: Jonathan Cape: 130-146.
- Hochschild, A. R. (2003), *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*, University of California Press: Berkeley and Los Angeles, California.
- Hondagneu-Sotelo, P. ve Avila, E. (1997), "I am here, but I am there": the meanings of Latina transnational motherhood", *Gender and Society*, 11, 5: 548-71.
- hooks, b. (1984), *Feminist Theory From Margin To Center*, Boston: South End Press.
- hooks b. (1990), "Homeplace: a Site of Resistance" *Yearning: Race, Gender and Cultural Politics*, Boston: South End Press.
- Huang S., Yeoh S.A.B. (2005), "Transnational families and their children's education: China's 'study mothers' in Singapore", *Global Networks*, 5, No. 4: 379–400.

- Johnston D. D. ve Swanson D. H. (2006), “Constructing the “Good Mother”: The Experience of Mothering Ideologies by Work Status”, *Sex Roles*, 54:509–519.
- Karsten L. (2015), “Middle-class childhood and parenting culture in high-rise Hong Kong: on scheduled lives, the school trap and a new urban idyll”, *Children’s Geographies*, 13, 5: 556-570
- Kawash, S. (2011), “New Directions in Motherhood Studies”, *Signs*, 36, 4: 969-1003.
- Kim, S. Y., Wang, Y., Orozco-Lapray, D., Shen, Y., & Murtuza, M. (2013), “Does ‘Tiger parenting’ exist? Parenting profiles of Chinese Americans and adolescent developmental outcomes”, *Asian American Journal of Psychology*, 4: 7–18.
- Kofman E. (2013), “Gendered Labour Migrations in Europe and Emblematic Migratory Figures”, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39, 4: 579-600.
- Kümbetoğlu, B. (2015), *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma* (4 b.). İstanbul: Bağlam.
- Lan, P.C. (2006). *Global Cinderellas: Migrant Domestic Workers and Newly Rich Employers in Taiwan*. Durham, NC: Duke University Press.
- Lareau, A. (2011), *Unequal Childhoods: Class, Race and Family Life*, Berkeley: University of California Press.
- Leavy, P. L. (2007), “The Practice of Feminist Oral History and Focus Group Interviews”, içinde der. Hesse-Bieber S. N. ve Leavy, P. L. *Feminist Research Practice*, 83-108.
- Letherby, G. (2003), *Feminist Research in Theory and Practice*. Buckingham: Open University Press.
- Leung, L.C. ve Chan, K.W. (2012), “A family-friendly policy for Hong Kong: lessons from three international experiences”, *International Journal of Sociology and Social Policy*, 32: 82–96.

- Leung, L. (2018), "Gender Matters: Rethinking the Childcare Model in Hong Kong", *Children & Society*, 32: 393-404.
- Levitt, P. (2001), *The Transnational Villagers*, Berkeley, CA: University of California Press.
- Macdonald, C. (1998), "Manufacturing motherhood: The shadow work of nannies and au pairs", *Qualitative Sociology*, 21, 25–53.
- Madden, H. ve Chamberlain, K. (2010), "Nutritional health, subjectivity and resistance: Women's accounts of dietary practices". *Health*, 14(3), 292–309.
- Madianou, M. ve Miller, D. (2011), "Mobile Phone Parenting: Reconfiguring Relationships between Filipina Migrant Mothers and Their Left-Behind Children", *New Media & Society*, 13, No.3: 457-470.
- Madianou, M. (2012), "Migration and the Accentuated Ambivalence of Motherhood: The Role of ICTs in Filipino Transnational Families", *Global Networks*, 12, No.3: 277-295.
- Madianou, M. (2016), "Ambient co-presence: transnational family practices in polymedia environments", *Global Networks*, 16, No. 2: 183–201.
- Maher, J.M. (2010), "Motherhood: reproduction and care", *The Globalization of Motherhood: Deconstruction and Reconstruction of Biology and Care* içinde, Ed. W. Chavkin, and J. Maher, New York: Routledge, 16-27.
- Massumi, B. (2015), *Politics of Affect*, Cambridge: Polity.
- Medina, B. T. G. (1991, 2001), *The Filipino Family: A Text with Selected Readings*, Quezon City: University of the Philippines Press.
- McKay, D. (2007), "'Sending Dollars Shows Feeling'- Emotions and Economies in Filipino Migration", *Mobilities*, 2, 2: 175-194.
- Miralao, V. (1997), 'The family, traditional values and the sociocultural transformation of Philippine society', *Philippine Sociological Review*, 45(1-4), 189-215.

- Miller, T. (2010), *Anelik Duygusu: Mitler ve Deneyimler*, İstanbul: İletişim.
- Mohanty, C. T. (1986) "Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses", *Boundary 2*, 12, 3: 333–58.
- Morillo, H. M. J. J. Capuno, ve A. M. Mendoza (2013), "Views and Values on Family among Filipinos: An Empirical Exploration" *Asian Journal of Social Science*, 41, 1, 5-28
- Naples, N. A. (2003), "Feminism and Method: Ethnography, Discourse Analysis, and Activist Research", New York: Routledge.
- Negri, A. (1999), "Value and Affect", *Boundary*, 226: 89-102.
- Neuman, L. W. (2014). *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches* (Seventh Ed.). Essex: Pearson Education Limited.
- Neyer, G. ve Bernardi, L. (2011), "Feminist Perspectives on Motherhood and Reproduction", *Historical Social Research*, 36, 2: 162-176.
- Oakley, A. (1974), *Woman's Work: The Housewife, Past and Present*, New York: Pantheon Books.
- Ong, A. (2009), "A Bio-Cartography: Maids, Neo-Slavery, and NGOs", *Migrations and Mobilities: Citizenship, Borders and Gender* içinde, Ed. S. Benhabib and J. Resnick, New York: NYU Press.
- O'Reilly, A. (2010) "Outlaw(ing) Motherhood: A Theory and Politic of Maternal Empowerment for the 21st Century," *Hecate: An Interdisciplinary Journal of Women's Liberation* 36, 1, 17-29.
- Parameswaran, R. (2001), "Feminist Media Ethnography in India: Exploring Power, Gender, and Culture in the Field", *Qualitative Inquiry*, 7, 1.
- Park, S. (2010), "Cyborg Mothering", *Mothers Who Deliver: Feminist Interventions in Public and Interpersonal Discourse* içinde, Ed. Stitt, J. F. and Powell P. R. New York: State University of New York Press.

- Parreñas, R. S. (2001a, 2014), *Servants of Globalization: Women, Migration and Domestic Work*, Stanford, CA: Stanford University Press:
- Parreñas, R. S. (2001b), “Mothering from a Distance: Emotions, Gender, and Intergenerational Relations in Filipino Transnational Families” *Feminist Studies*, 27, No. 2: 361-39.
- Parreñas, R. S. (2002), “The Care Crisis in the Philippines: Children and Transnational Families in the New Global Economy”, *Global Woman: Nannies, Maids, and Sex Workers in the New Economy* içinde, Ed. Ehrenreich, B. & Hochschild A., New York: Henry Holt and Company: 39-54.
- Parreñas, R. S. (2005), “Long Distance Intimacy: Class, Gender and Intergenerational Relations between Mothers and Children in Filipino Transnational Families”, *Global Networks*, 5, No.4: 317-336.
- Parreñas, R. S. (2008), *Force of Domesticity*, New York: New York University Press.
- Parreñas R.S. (2008b), “Transnational Fathering: Gendered Conflicts, Distant Disciplining and Emotional Gaps”, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol 34, No. 7: 1057-1072.
- Parreñas, R. S. (2010), “Transnational Mothering: A Source of Gender Conflicts in The Family”, *North Carolina Law Review*, 88, 1825-1856.
- Parreñas, R.S. (2005), “Long Distance Intimacy: Class, Gender and Intergenerational Relations between Mothers and Children in Filipino Transnational Families” *Global Networks* 5, 4: 317-336.
- Parreñas, R.S. (2013), “The Gender Revolution in the Philippines: Migrant Mothering and Social Transformations”, *How Immigrants Impact Their Homelands* içinde, Ed. A. Najam, and S. E. Eckstein, Durham: Duke University Press.
- Parreñas, R.S. (2014), “The intimate labour of transnational communication”, *Families, Relationships and Societies*, 3, No. 3: 425-42.

- Patton, M. Q. (2001), *Qualitative Research and Evaluation Methods*, California: Sage.
- Pertierra, R. (2003), *Science, technology and the culture of everyday life in the Philippines*, Manila: Ateneo de Manila University.
- Pertierra, R. (2005), "Mobile Phones, Identity and Discursive Intimacy", *Human Technology*, 1, No. 1: 23-44.
- Poster, M. (1979), *Critical Theory of the Family*, New York: The Seabury Press.
- Pratt, G. (2012), *Families Apart: Migrant mothers and the conflicts of labor and love*, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Punch, K. F. (2005), *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*, Ankara: Siyasal.
- Ramazanoğlu, C. ve Holland, J. (2002), *Feminist Methodology: Challenges and Choices*, London: Sage.
- Rich, A. (1976), *Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution*, London: Virago.
- Rodriguez, R. M. (2002), "Migrant Heroes: Nationalism, Citizenship and the Politics of Filipino Migrant Labor", *Citizenship Studies*, 6:3, 341-356.
- Rodriguez, R. M. (2010), *Migrants for Export: How the Philippine State Brokers Labour to the World*, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Rothman, B. K. (2000), *Recreating Motherhood: Ideology and Technology in a Patriarchal Society*, New York: W. W. Norton.
- Ruddick, S. (1980), "Maternal Thinking", *Feminist Studies*, 6, No. 2: 342-367.
- Ryan, M. (1981), *The Cradle of the Middle Class*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Saldana, J. (2014), "Coding and Analysis Strategies", *The oxford handbook of qualitative research* içinde, Ed. Leavy, P. 581-605.
- Sancar, S. (2012), *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti*, İstanbul: İletişim Yayınları

- Sassen, S. (2006), "Global Cities and Survival Circuits" ed. Zimmerman, M., Litt, J., Bose, C., *Global Dimension of Gender and Carework*, CA: Stanford University Press: 30-36.
- Schwarzer, A. (1984), *After The Second Sex: Conversations with Simone de Beauvoir*, New York: Pantheon Books.
- Secombe, (1986), "Patriarchy Stabilized: The Construction of The Make Breadwinner Wage Norm in 19th Century Britain.", *Social History*, 11, 1: 53-76.
- Shorter, E. (1975), *The Making of the Modern Family*, New York: Basic Books.
- Smith, D. (1990), *The Conceptual Practices Of Power: A Feminist Sociology of Knowledge*, Boston: Northeastern University Press.
- Suner, A. (2018), *Hong Kong İstanbul*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Sung S. ve Pascall G. (2014), *Gender and Welfare States in East Asia: Confucianism or Gender Equality?*, London: Palgrave Macmillan.
- Sutherland, J. A. (2010), "Mothering, Guilt and Shame", *Sociology Compass*, 4, 5: 310-321.
- Stacey, J. (1990), *Brave New Families: Stories of Domestic Upheaval in Late-Twentieth-Century America*, New York: Basic Books.
- Stanley, K. (1998), "Writing the Voices of the Less Powerful: Research on Lone Mothers" in *Feminist Dilemmas in Qualitative Research: Public Knowledge and Private Lives* içinde, Ed. Ribbens, J. ve Edwards, R., London: Sage.
- Stone, A. (2017), "Beauvoir and the Ambiguities of Motherhood", *A Companion to Simone de Beauvoir* içinde, Ed. Hengehold L. and Bauer N. New York: Wiley
- Tadiar, N. (1997), "Domestic Bodies of the Philippines," *Sojourn: Journal of Social Issues in Southeast Asia* 12, 2: 153-191.
- Tam, V. (1999), "Foreign Domestic Helpers in Hong Kong and Their Role in Childcare Provision", *Gender, Migration and Domestic Service*, London: Routledge.

- Taylor, T. (2011), "Re-examining Cultural Contradictions: Mothering Ideology and Intersections of Class, Gender, *Sociological Compass*, 5,10: 898-907.
- Therborn, G. (1980), *The ideology of power and the power of ideology*, London: Verso.
- Tungohan, E. (2013), "Reconceptualizing Motherhood, Reconceptualizing Resistance", *International Feminist Journal of Politics*, 15, 1: 39–57.
- Tyuldum, G. (2015), "Motherhood, Agency and Sacrifice in Narratives on Female Migration for Care Work", *Sociology*, 49, 1: 56–71.
- Uttal, L. (1996), "Custodial Care, Surrogate Care, and Coordinated Care: Employed Mothers and the Meaning of Child Care", *Gender & Society* 10, 3: 291- 311.
- Uy-Tioco, C. (2007), "Overseas Filipino Workers and Text Messaging: Reinventing Transnational Mothering", *Continuum: Journal of Media & Cultural Studies*, 21, 2: 253–265
- Ventura, E. R. (1985), "Child-Rearing in the Philippines" içinde *The Filipino Family*, Eds. Belen T.G. Medina, ed. Quezon City: University of the Philippines Press.
- Wee, V. ve Sim, A. (2005), "Hong Kong as a Destination for Migrant Domestic Workers", *Asian Women as Transnational Domestic Workers*, ed. Huang, S., Yeoh, B. ve Abdul Rahman, Singapore: Marshall: 175-209.
- Weeks, J., Donovan, C. ve Heaphy, B. (1999), Everyday experiments: narratives of non-heterosexual relationships, *The New Family?* içinde, Ed. E.B. Silva and C. Smart, London: Sage.
- Williams F. (2010), "Migration and Care: Themes, Concepts and Challenges", *Social Policy & Society*, 9, 3: 385–396.
- Williams F. (2011), "Markets and migrants in the care economy", *Soundings*, 47: 22-33.
- Whitney S. (2018), "Byproductive labour: A feminist theory of affective labour beyond the productive-reproductive distinction", *Philosophy and Social Criticism*, 44, 6: 637-660.

- Woolhouse M., Day K., Rickett B. (2019), “Growing your own herbs” and “cooking from scratch”: Contemporary discourses around good mothering, food, and class-related identities”, *Journal of Community Applied Social Psychology*, 29: 285–296.
- Wong, E. N. (1992), “Economic Growth and Welfare Provision: The Case of Child Day Care in Hong Kong”, *International Social Work*, 35: 389–404.
- Wong, S. C. (1994), “Diverted Mothering: Representations of Caregivers of Color in the Age of ‘Multiculturalism’”, *Mothering: Ideology, Experience, and Agency* içinde, Ed. Glenn, E. N., Chang, G. and Forcey, R. L., New York: Routledge: 1-29.
- Yeoh, B. ve Huang, S. (2010), “Mothers on the move: Children’s education and transnational mobility in global-city Singapore”, *The Globalization of Motherhood: Deconstruction and Reconstruction of Biology and Care* içinde, ed. Chavkin, W. ve Maher, J., New York: Routledge: 31-54.
- Young, M. ve Willmott, P. (2011), *Family and Kinship in East London*, London: Routledge.
- Zentgraf, K. M. ve Chinchilla, N. S. (2012), “Transnational Family Separation: A Framework for Analysis”, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 38, 2: 345-366.
- Zimmerman M., Litt, J. Bose, C. (2006), *Global Dimension of Gender and Carework*, California: Stanford University Press.

EKLER

Ek-1. Filipinli Ev işi ve Bakım Çalışanı Katılımcı Listesi

Takma Ad	Yaş	Çocuk Sayısı ve Yaşları	Medeni Durumu	Hong Kong'da Kalma Süresi
Jenny	36	1 çocuk 8	Evli	4 yıl
Rachel	38	1 çocuk 12	Ayrılmış	5.5 yıl
Jane	39	4 çocuk, 21, 20, 19, 8	Evli	7 yıl
Emma	36	4 çocuk, 16, 14, 13, 11	Ayrılmış	8 yıl
Marisol	31	2 çocuk 8, 6, 4	Evli	4 yıl
Nora	38	2 çocuk 14, 10	Evli	4 yıl
Linda	36	1 çocuk, 9	Ayrılmış	3,5 yıl
Nadia	35	2 çocuk 14, 9	Ayrılmış	6 yıl
Grace	33	2 çocuk (ikiz) 12	Evli	4 yıl
Melanie	47	3 çocuk 21, 20, 18	Evli	17 yıl
Hazel	48	1 çocuk 16	Ayrılmış	15 yıl
Josephine	43	1 çocuk 11	Evli	6 yıl
Dolores	42	1 çocuk 21	Evli	19 yıl
June	42	2 çocuk 20, 10	Ayrılmış	4 yıl
Iris	42	1 çocuk 18	Ayrılmış	10 yıl
Gloria	32	2 çocuk 10, 11	Ayrılmış	10 yıl
Vera	32	2 çocuk 13, 7	Evli	5 yıl
Daisy	31	2 çocuk 15, 10	Ayrılmış	7 yıl

Ek-2. Kadın İşverenler Katılımcı Listesi

Takma Ad	Yaş	Çocuk Sayısı	Çalışma Durumu	Expat/ Çinli	İşi	Medeni Durumu
Melissa	37	2 çocuk 7, 3	Çalışmıyor	Expat	Toplantı Organizatörü (önceden)	Evli
Giselle	46	3 çocuk 13, 10, 9	Çalışıyor	Expat	Fransızca Öğretmeni (Yarı zamanlı)	Evli
Lily	37	3 çocuk 15, 10, 7	Çalışmıyor	Expat	Halkla İlişkiler (önceden)	Evli
Maggie	40	2 çocuk 5, 7	Çalışıyor	Expat	İnsan Kaynakları Yöneticisi	Evli
Amanda	35	3 çocuk 5, 3, 1	Çalışmıyor	Expat	Ticaret (önceden)	Evli
Charlotte	32	2 çocuk 13, 10	Çalışmayan Anne	Expat	Hostes (önceden)	Evli
Fiona	40	2 çocuk 3, 1	Çalışan Anne	Expat	Kendi işi	Evli
Celine	42	2 çocuk 10, 7	Çalışmayan Anne	Çinli	Eğitim Bölüm Yöneticisi	Evli
Audrey	31	2 çocuk 7, 4	Çalışan Anne	Çinli	Sigorta Satış Danışmanı	Evli
Kate	40	2 çocuk 14, 8	Çalışan Anne	Çinli	İç Mimarlık Şirketi sahibi	Evli
Jessica	41	2 çocuk, 6,5 ve 4,5	Çalışmayan Anne	Çinli	Grafik tasarımcısı (Önceden)	Evli
Betty	29	2 çocuk, 2, 5 aylık	Çalışan Anne	Çinli	Proje Müdürü	Evli
Jade	42	1 çocuk 12	Çalışan Anne	Çinli	Sanat okulu sahibi	Ayrılmış
Kylie	38	1 çocuk 10 aylık	Çalışmayan Anne	Çinli	Yönetici Asistanı (Önceden)	Evli
Violet	40	1 çocuk 9	Çalışan Anne	Çinli	Kendi işi	Evli
Natalie	43	2 çocuk 9, 6	Çalışan Anne	Çinli	İnsan Kaynakları Yöneticisi	Evli
Vanessa	40	2 çocuk 3, 5 ve 1	Çalışan Anne	Çinli	Banka Yöneticisi	Evli
Chloe	32	2 çocuk 9 aylık ve 3	Çalışan Anne	Çinli	Satış Danışmanı	Evli

Ek-3. Filipinli Ev işi ve Bakım Çalışanları Onam Formu

INFORMED CONSENT

TITLE OF STUDY

Understanding the Mothering Experiences of Filipina Domestic Workers and Female Employers in Hong Kong

PRINCIPAL INVESTIGATOR

Deniz Kemik

Chinese University of Hong Kong

Department of Gender Studies

61773479

denizkemik@gmail.com

PURPOSE OF RESEARCH

This research is carried out to examine the mothering experiences of Filipina migrant domestic workers and female employers who employ them in Hong Kong.

STUDY PROCEDURES

The research will consist in-depth interviews and focus group discussions with the participants. During the interview the researcher will ask you some questions about your mothering experiences and your job as a domestic worker. Please share information as much as you like.

After this interview, you may be called to attend a focus group discussion. During the focus group discussion, you will be asked similar questions and will be expected to discuss your opinions with other participants interactively.

During the data collection process the researcher will audio record the interviews and discussions. If you have any objections please inform the researcher.

CONFIDENTIALITY

For the purposes of this research study, your comments will be anonymous and the data gathered during the interviews/discussions will not be disclosed to public. It will only be used for a PhD thesis and will not be used for any other purposes.

In the thesis, the researcher will use pseudonyms to protect the confidentiality of the respondents.

The researcher will ensure the confidentiality of the respondents by keeping notes, interview audio records, transcriptions and any other identifying participant information in a locked file or in a computer locked by a password.

CONTACT INFORMATION

If you have questions at any time about this study or you experience adverse effects as a result of participating in this study, you may contact the researcher whose contact information is provided on the first page.

VOLUNTARY PARTICIPATION

Your participation in this study is voluntary. It is up to you to decide whether or not to take part in this study. If you decide to take part in this study, you will be asked to sign a consent form. After you sign the consent form, you may decline to answer any or all questions and you are still free to withdraw at any time during the research and without giving a reason.

Withdrawing from this study will not affect the relationship you have, if any, with the researcher. If you withdraw from the study before data collection is completed, your data will be returned to you or destroyed.

CONSENT

I have read and understood the provided information and have had the opportunity to ask questions. I understand that my participation is voluntary and that I am free to

withdraw at any time, without giving a reason and without cost. I understand that I will be given a copy of this consent form. I voluntarily agree to take part in this study.

Participant's signature

_____ Date _____

Investigator's signature

_____ Date _____

Ek-4. Kadın İşverenler Onam Formu

INFORMED CONSENT

TITLE OF STUDY

Understanding the Mothering Experiences of Filipina Domestic Workers and Female Employers in Hong Kong

PRINCIPAL INVESTIGATOR

Deniz Kemik

Chinese University of Hong Kong

Department of Gender Studies

61773479

denizkemik@gmail.com

PURPOSE OF RESEARCH

This research is carried out to examine the mothering experiences of Filipina migrant domestic workers and female employers who employ them in Hong Kong.

STUDY PROCEDURES

The research will consist in-depth interviews and focus group discussions with the participants. During the interview the researcher will ask you some questions about your mothering experiences and your relations with your domestic worker. Please share information as much as you like.

After this interview, you may be called to attend a focus group discussion. During the focus group discussion, you will be asked similar questions and will be expected to discuss your opinions with other participants interactively.

During the data collection process the researcher will audio record the interviews and discussions. If you have any objections please inform the researcher.

CONFIDENTIALITY

For the purposes of this research study, your comments will be anonymous and the data gathered during the interviews/discussions will not be disclosed to public. It will only be used for a PhD thesis and will not be used for any other purposes. In the thesis, the researcher will use pseudonyms to protect the confidentiality of the respondents.

The researcher will ensure the confidentiality of the respondents by keeping notes, interview audio records, transcriptions and any other identifying participant information in a locked file or in a computer locked by a password.

CONTACT INFORMATION

If you have questions at any time about this study or you experience adverse effects as a result of participating in this study, you may contact the researcher whose contact information is provided on the first page.

VOLUNTARY PARTICIPATION

Your participation in this study is voluntary. It is up to you to decide whether or not to take part in this study. If you decide to take part in this study, you will be asked to sign a consent form. After you sign the consent form, you may decline to answer any or all questions and you are still free to withdraw at any time during the research and without giving a reason.

Withdrawing from this study will not affect the relationship you have, if any, with the researcher. If you withdraw from the study before data collection is completed, your data will be returned to you or destroyed.

CONSENT

I have read and understood the provided information and have had the opportunity to ask questions. I understand that my participation is voluntary and that I am free to

withdraw at any time, without giving a reason and without cost. I understand that I will be given a copy of this consent form. I voluntarily agree to take part in this study.

Participant's signature

_____ Date _____

Investigator's signature

_____ Date _____

Ek-5. Etik Kurul Onay Sayfası

THE CHINESE UNIVERSITY OF HONG KONG

M E M O

To : KEMIK, Deniz
Gender Studies Programme

From : Secretary
Survey and Behavioural Research Ethics Committee (SBREC)

Tel. : 3943 4209

Date : 22 January 2019

Survey and Behavioural Research Ethics

Reference No. SBRE-18-262

I write to inform you that the Survey and Behavioural Research Ethics Committee has granted approval in principle for you to conduct the surveys or observation of human behaviour by non-clinical means as declared in the application for the following research:

Project Title : Understanding the Mothering Experiences of Filipina Domestic Workers and Their Female Employers in Hong Kong

Source of Funding : Nil

Reference, if any : Nil

Kindly be reminded that you should also obtain approval from other research ethics committees within the University (e.g., Clinical Research Ethics Committee, Animal Experimentation Ethics Committee) if any parts of your research do not fall under the scope of our Committee. Thank you for your attention.

Alice Hung

c.c. Panel Secretary concerned

ÖZET

Bu tez, Hong Kong’da yaşayan Filipinli ev işi ve bakım çalışanları ile onları istihdam eden kadın işverenlerin annelik deneyimlerinin küreselleşme ve uluslararası göç ile nasıl dönüştüğünü ilişkisel olarak anlamayı amaçladı. Yürütülen nitel araştırmada feminist yöntem ve kadın deneyimini bilgi üretiminde başlangıç noktası olarak alan kadın duruş noktası epistemolojisi benimsendi. Filipinli ev işi ve bakım çalışanları ve kadın işverenler ile derinlemesine görüşmeler ve odak grup görüşmeleri yapıldı. Araştırmada tek ve mutlak bir annelik deneyimi olmadığı, kadınların annelik deneyimlerinin sınıfsal ve etnik konumlarına göre değiştiği ana argümanı savunuldu. Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının annelik deneyimleri ‘ulusötesi annelik ideolojisine’ göre şekillenirken onları istihdam eden orta ve üst sınıftan kadınların annelik deneyimlerinin ‘yoğun annelik ideolojisine’ göre şekillendiği öne sürüldü. Araştırmanın bulgularına göre Hong Kong’da yaşayan Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının ve kadın işverenlerin ‘iyi anneliği’ sınıfsal konumları, etnik kökenleri ve göç deneyimleri çerçevesinde farklı tanımladıkları tespit edildi. Farklılıklara rağmen her iki gruptan kadınların annelik deneyimlerinin ve ‘iyi annelik’ ideallerinin çocuklarının iyi eğitim alması noktasında ortaklaştığı görüldü.

Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının annelik deneyimlerinin göç etmeleri, çocuklarından ayrı yaşamaları, çocuklarının eğitime verdikleri önem ve Hong Kong’un göç politikaları ile dönüştüğü ve çocuklarına uzaktan annelik stratejileri inşa ettikleri gözlemlendi. Hong Kong’da yaşayan orta ve üst sınıf kadınların annelik deneyimlerinin ise şehrin rekabetçi çocuk yetiştirme pratikleri, çocuklarının eğitime verdikleri önem, göçmen yardımcılardan aldıkları destek ile dönüştüğü ve yoğun annelik ideallerine göçmen yardımcılarının desteğiyle eriştikleri tespit edildi. Bu tez çocuklarına uzaktan annelik yapan Filipinli ev işi ve bakım çalışanlarının işverenlerinin çocuklarına bakarken ürettikleri bu emeğin ‘duygulanımsal emek’ olduğunu öne sürdü ve buna ilişkin bir analiz de yaptı.

Anahtar Kelimeler: Annelik, Filipinli ev işi ve bakım çalışanları, kadın işverenler, Hong Kong, göç, ulusötesi annelik, yoğun annelik, iyi annelik, duygulanımsal emek.

ABSTRACT

This thesis aimed to understand mothering experiences of Filipina domestic workers and their female employers in Hong Kong and how they are transformed by the globalization and international migration. The qualitative research adopted feminist methods and feminist standpoint epistemology which takes woman's experience as the starting point for knowledge production. In-depth interviews and focus group meetings were carried out with Filipina domestic workers and female employers. The main argument of the research states that; there is no single and absolute mothering experience and women's mothering experiences change according to their class and ethnic status. It also argues that mothering experiences of Filipina domestic workers are shaped by the 'transnational mothering ideology' whereas mothering experiences of female employers are shaped by the 'intensive mothering ideology'. According to the findings of the research, Filipina domestic workers and female employers defined 'good mothering' differently according to their class, ethnicity and migration experiences. However, their mothering experiences and 'good mothering' ideals converged at providing good education to their children.

The mothering experiences of Filipina domestic workers are transformed by migration, living away from their children, importance of their children's education and the migration policies of Hong Kong and it's observed that they constructed distance mothering strategies. The mothering experiences of middle- and upper-class women are transformed by the competitive child rearing practices in Hong Kong, importance that they give to their children's education and the support they received from their helpers. It is observed that they reached the ideals of intensive mothering ideology by the support of their helpers. This research also argued that Filipina domestic workers who practice distance mothering produce 'affect labour' while taking care of their employer's children.

Key Words: Mothering, Filipina domestic workers, female employers, Hong Kong, migration, transnational mothering, intensive mothering, good mothering, affect labour.

